LEOPOLDS SKRIFTER.

Tredje Delen.

CARL GUSTAF AF LEOPOLDS
SAMLADE SKRIFTER.

Tredje Bandet.

Andra Upplagan, öfversedd och tillökt.

STOCKHOLM,
ELMÉNS och GRANBERGS Tryckeri, 1816.
På A. Wiborgs Förlag.

Tredje Bandets innehåll.

Skrifter i Prosa.

AFHANDLINGAR

I.

INNEHÅLL.

Rättelser:

Sid.	rad.	står:	läs:
53.	11.	låter infinna sig;	låter igenfinna sig.
— 83.	— 7.	— religion på modet;	— en religion på modet.
— 117.	— 23.	— om en rätt;	— om en rättighet.
— 153.	— 11.	— förnuftsrätt;	— förnuftets rätt.
— 249.	— 17.	— alla fyndigheter;	— alla spekulationens fyndigheter.
— 339.	— 1.	— Theologie;	— Theologiæ.
— 432.	— 18.	— hvarannan;	— hvartannat.
— 461.	— 7.	— så mycken större;	— så mycket större.

SKRIFTER I PROSA.

AFHANDLINGAR

I.

IDÉER
TILL EN POPULÄR-PHILOSOPHI
ÖFVER
GUD OCH ODÖDLIGHET.

1 St.

Jag lägger ifrån mig en bok i detta ämne, öfversatt från ett af våra nordiska språk, och som jag läst med all uppmärksamhet. Den har en rätt stor förtjenst, och hvarför har den likväl icke på minsta sätt öfvertygat mig? Derföre att förtjensten är blott spekulationens, hvilken i dessa ämnen har nästan alldeles intet vitsord. Boken är full af idel metaphysiska bevis, eller sådana, som man hittills kallat metaphysiska. Man bör känna metaphysikens vapen emot tviflare, men för ingen annan orsak, än att en gång för alla begripa deras opålitlighet. Hon har ej ett enda som är afgörande, och huru skulle hon hafva det? Hon är slut-gåfvan, sträckt utom verlden och sinnena, det vill säga, utan grund att stödja sig på. Hon är inbillningen, som från abstraktionens litet högre synpunkt, tror sig omgripa all möjlighet; men som enligt sin natur alltid skapar likheter, och kan, just i kraft af denna natur, icke råka, ens gissningsvis, det alldeles okända.

Förgäfves uppställer man de skarpsinnigaste tankebyggnader. En enda kunskap mer, som händelsevis erhålles, slår dem omkull utan upprättelse. Hvem har spekulerat starkare ur hufvudet än Cartesius? Hvilket system var mer oförnekligt än hans, ända till ögonblicket af Newtons upptäckter? Men hvilket har fallit plattare ner?

Intill Newton var himmelsrymden full af hvirflar, och intill Locke hade själen medfödda begrepp. Ingenting var på den tiden grundligare, ingenting ofelbarare. Nu ges inga hvirflar, inga medfödda begrepp. Ingenting synes oss löjligare, än just dessa fordom bevista sanningar.

När Leibnitz talade, lyssnade Europa. Han var på sin tid philosophiens orakel, och Wolf hans öfversteprest, som uttydde guda-gåtorna; För hvar skimrande inbillning af Leibnitz hade Wolf en demonstration färdig. Denne Leibnitz, stor man annars, försäkrade utan all tvekan, att kroppens rörelser ingalunda uppkomma af själens tankar och viljor, utan gå som ett särskilt ställdt urverk, dem förutan, fast i likställighet dermed. Således gör er kropp af sig sjelf allt hvad er själ tänker: lyfter opp armen, för fram foten, böjer sig ner, höjer sig opp, plöjer, timrar, fiskar, omfamnar er vän, fortplantar er familj, och uppfyller, med ett ord, alla er själs beslut, utan att

föras af er vilja, utan att hafva med ert inre sinne den ringaste gemenskap. Så att om ni, till ex., uti inbillningen skiljer för en dag eller flera, själen ifrån kroppen, så skulle den sednare ändå verkställa alla dessa utvertes rörelser henne förutan. Virgils hand skulle hafva skrifvit Eneiden, fast hans själ varit flyttad trettiotusen mil ifrån hans kropp; ty hans hand var ställd, att på vissa timmar rita dessa bokstäfver.

Mången torde anse detta för skämt, och ej lätteligen inbilla sig, att någon stor djupsinnig man kunnat falla på en så litet rimlig tanke. Det är likväl alltför sant, att denna sällsamma dröm varit på sin tid ansedd såsom höjden af philosophisk grundlighet; varit antagen såsom den enda sanna förklaring af själens och kroppens sammanverkningar; varit mathematiskt bevist af Wolf, och lärd och trodd, nästan i alla Skolor i Europa.

Förnuftet, gifvit menniskan att leda henne under lefnaden; att upplysa henne om sina närvarande pligter, och att stödja (men blott stödja) hennes hopp om en högre bestämmelse; har öfver detta behof en ganska ringa utsträckning, och har, öfver sinnenas erfarenhet, alldeles ingen visshet, genom sina egna blotta tanke-lagar. Alla sanna philosopher, som på ett redbart sätt upplyst menskligheten, hafva byggt på gifven erfaren-

het, hafva framlagt facta, och der de felat, stannat i sina slutsatser.

Att nå kännedom af det som torde finnas utom den synliga verlden, och den ordning af saker hvari menniskan blifvit satt, dertill har blotta snillet eller djupsinnigheten inga medel. De kunna finna sannolikheter, kunna göra gissningar, men dessa äro icke bevis. Andra sannolikheter, andra gissningar kunna ställas deremot.

Man kan i kraft af slutsatser, ledda af slutsatser, i kraft af finheter, lagda till finheter, i kraft af systematisk skrifart, och en myndig ton, fånga svaghetens förtroende. Men den rena oförblindade urskillningen skall alltid återkomma till sina gamla svårigheter. Det äro dessa samma svårigheter, som efter någon tids enthusiasm för hvart nytt system i philosophien, åter framställt sig för eftertanken och gjort den nya lärans undergång. Det har gått med systemerna i philosophien, ungefär som med systemer i finanserna. Ord på papperet hafva representerat, för någon tid, både guld och sanningar; och man har några ögonblick gladt sig åt dessa lättvundna skatter. Men den gamla och stora svårigheten har alltid kommit tillbaka, att ord på papperet äro dock ej annat än ord. Då man begynt att småningom efterfråga sjelfva verkligheten, har man ej funnit sig i någotdera

afseendet rikare genom dessa ofantliga pappershögar.

Det är derföre en sund princip, både i finans och metaphysik, både i frågan om sanning och förmögenhet, att man ej har mer än man har, och att allt ankommer på en förnuftig användning deraf.

Jag har för min del alltid trott, att tillgången på de för menniskan vigtiga sanningar, varit ungefär lika på alla tider; och att den subtilaste metaphysik föga ökat förrådet deraf. Den kan tjena att bättre utreda begreppen, men den torde svårligen kunna tillägga nya kunskaper.

Ju vigtigare ämne för menskligheten, ju mer bör philosophens gång vara trygg och uppriktig. Den korta seger han vinner genom ett svagt bevis, som han gör antagligt, eller genom det falska ljuset af en skimrande spetsfundighet, störtar sanningen tillbaka i långt större mörker. Man ser slutligen, att han med hela sin grundlighet kunnat vara bedragen, eller kunnat vilja bedraga.

Tanke-rymden är ett omätligt haf, der hvar grubblare irrar efter kompassen af sin urskillning, och hvars missvisningar äro långt beständigare och betydligare än den naturliga kompassens.

Ingenting påminner tank-menniskan oftare och bättre om att känna sin inskränkning, än denna slutsatsernas eviga föränderlighet, ifrån man till man, och hos hvar enskilt, ifrån stund till stund. Bevisaren vill dö på sin boks grundlighet, och läsaren är långt ifrån öfvertygelse. Men ännu blott en dag, och bevisaren sjelf får en tanke, som tvingar honom att förändra sitt system.

Man antager en sats, emot hvilken man finner alldeles ingen invändning. Om några månader, några år har man icke mer denna sats. Man ler åt dem som ännu hafva den. Är ej detta historien om alla hypotheser, på deras tid trodda, och bevista såsom sanningar?

Sätt äfven, att all begärd öfversinnlig kunskap möjligen kunde ledas ifrån de allmänna förnufts-grunderna. Men så snart vissheten måste bero på deras beständigt ofelbara användning; på en vidsträckt följd af fina slutsatser, och på hågkomsten, upptagandet, af alla möjliga motstridiga skäl, huru kan fullkomlig visshet någonsin ägas i sådana ämnen? När kan en dödlig veta, om han i denna tankarnas tillfällighet, som utgör naturen af menniskosnillet, verkligen haft alla tankar som fordrades till att fastställa en mening, hvars grund eller ogrund af ingen erfarenhet någon tid kan upplysas?

Det är ej nog att gå ifrån grundsatser, och att göra derifrån den oförnekligaste slutledning. Det är just sjelfva grundsatserna på hvilka allt ankommer, och hvilkas visshet hitintills alltid varit bestridd af sednare tänkare.

Cartesius, Gassendi, Leibnitz, Locke, Clarke, Mallebranche, hvilken mängd af stora metaphysiska hufvuden, som likväl demonstrerát emot hvarandra! Bayle och Hume kullkastar dem alla.

Man kan ej för myoket misstro klyftigheten. Der hon ej behöfs, hvartill tjenar hon? Der hon behöfs, räcker hon ej till.

Men man har kallat klyftigheten grundlighet, likasom man kallat pedanteriet lärdom, och bigotteriet gudsfruktan.

Men kunna då *Gud* och *Odödlighet* icke bevisas af philosophien? Nej: om ni förstår med *bevisa*, att göra något genom logiska skäl oemotsägligt. Man kan resonera öfver allt, och bevisa nästan intet, icke ens att er egen kropp är till. Sådan är naturen af all blott spekulation, grundad på ingenting annat än sig sjelf; det vill säga, på blotta tankens, blotta slutkonstens lagar. Men på hvad annat kan den då grundas? Det är detta som torde någon dag upplysas. Man skall finna någon misstanka dertill i det efterföljande.

II St.

Bestrider jag nu härmed läran om ett tillstånd efter detta? Nej; det är just denna vigtiga lära, som jag ville med alla krafter rädda, om jag hade några. *En Gud och ett tillkommande!* Detta sublima system är nödvändigt för menniskan. Det är grunden för all samhälls-lära, all rättvisa, all dygd, och i synnerhet all tröst. Menniskan är blott djur det förutan. Denna stora tanke omskapar henne till en ädlare, en verkligt moralisk varelse, upphöjd öfver sinnligheten och dess förförelser.

Men hvad! ropar man: beror då moraliteten af gerningarnas följder till straff eller belöning, i ett tillkommande tillstånd? Nej icke moraliteten i och för sig sjelf. Den ligger af naturen inplantad i mennisko-hjertat, och skulle finnas der, om det ock ej gåfves något öfverjordiskt föremål för hvarken fruktan eller hopp. Men se här hvad som skulle följa. Man skulle öfva dygden som man öfvar musiken, af blott smak derföre. Den som ej hade denna smak, eller hade en annan mindre ädel, men mera retande för begären, skulle näppligen äga någon tillräcklig förnufts-orsak, att för den högre uppoffra den lägre. Ty han kunde säga: hvartill en högre fullkomlighet, hvars enda

och yttersta följd är blott uppoffring och försakelse? Hvartill ett utsäde, röfvadt från min närvarande sällhets-hunger, och med hela lefnadens möda nedlagdt i jorden, som likväl aldrig skall bära någon frukt åt mig, och på ingen tid ersätta mig hvad jag här försakat? All fullkomlighet som naturen gjort för menniskan verkligt ovilkorlig, måste då vara lika ovilkorligt sammanbunden med hennes yttersta natur-ändamål, *Sällheten;* nu eller framdeles. Och man säge hvad man vill: det är systemet af den menskliga lycksaligheten, förbundit med moraliteten, som ger förnufts-rätthet åt utöfningen deraf.

Om då tanken på en Gud och ett tillkommande, är af denna angelägenhet för menniskan, vore det väl en otjenst gjord åt dessa menskligthetens vigtiga läror, att undanrycka dem de falska stöd af spekulationen, med hvilka de tid efter annan löpa fara att omstjelpas, och att i stället anförtro deras försvar åt blotta känslan af deras förträfflighet?

Man skall finna detta uttryck tomt och obestämdt; och likväl är det ingenting annat, än just denna djupa känsla af deras sublima förträfflighet, som, oaktadt alla svårigheter, alla motsägelser, alla omstörtade bevisningar, med ett ord, oaktadt

alla förnuftets irringar, och all mennisko-sinnets lättsinnighet, qvarhåller dervid, ännu i dag, den allmänna öfvertygelsen. Månne då ej denna grund förtjenar att undersökas?

Tanken om ett ändamål för allt; om en fullkomlig Öfvervarelse, som nödvändigt haft detta ändamål; som satt, i följd deraf, förnuft och godhet i natur-planen; och om en bestämmelse för oss, svarande på en gång emot vårt högsta naturbehof och våra oförnekliga moraliska fordringar; se der förträffligheten! se der den stora tanken, som ensam ger höghet och hvila åt mennisko-sinnet! Äger förnufts-naturen en sublimare? Man jemföre med denna föreställning, den af en ofantlig verlds-mörja, utan orsak och ändamål, utan lagar och styrelse.

Denna jemförelse, svarar någon, må utfalla som den vill, och den förstnämda af dessa föreställningar må vara ännu så skön, så hög, så förträfflig; men är då förträffligheten något philosophiskt bevis för sanningen deraf? — Att någonting utom oss i natur-planen och natur-styrelsen verkligen svarar emot en sådan föreställning; att det gifves, med ett ord sagdt, en natur-plan, en natur-styrelse: detta är hufvud-frågan, hvarpå allt ankommer, och hvad försäkrar oss derom? Om förnuftet ej äger någon bevisning i detta

ämne; hvarifrån skall vissheten komma? Eller skulle det gifvas någon visshet utom bevisningens? Jag tror att en gifves; det är öfvertygelsens.

Undvikom finheter. Det är nog, att denna åtskillnad mellan bevisningens visshet och öfvertygelsens, är af hvar och en känd och antagen. Man har i mennisko-lefnaden hundrade öfvertygelser att sätta mot en enda bevisning, i fall någon sådan verkligen funnes. Ni är öfvertygad, att en far vill sin sons väl, att en girig icke skall skänka bort sin egendom: och ni kan icke bevisa att det gifs i verkligheten någon far, någon son, någon girig, någon egendom. Om ni, oaktadt denna omöjlighet, likväl icke finner orimligt att förlita er på edra utvertes sinnens vittnesbörd, hvarföre skulle det vara orimligt, att lemna samma slags förtroende till det vittnesbörd, som edra invertes sinnen, förnuftet och moral-känslan gifva eder?

När jag här säger *förnuft*, menar jag dermed egentligen, det allmänna sunda omdömet, detta *sinne för det rimliga eller orimliga*, och blott mindre egentligen, spekulationen. Det första bedrar nästan aldrig, åtminstone ej i sina verkligt allmänna öfverensstämmelser. Den sednare har inga allmänna öfverensstämmelser, då man undantager några blott logiska slut-former: den är ny

hos hvar särskilt begrundare, och är, man må säga hvad man vill, nästan aldrig att lita på. Låtom oss lemna åt hvardera ett hastigt ögonkast.

Frågan är här om naturen, *såsom verkan eller ej verkan af en förnuftig orsak*. Min afsigt är visserligen ej att i form strida mot försvararne af en sjelfdanad verld, vare sig genom blind physisk nödvändighet, mekaniska lagar, organiska lagar, eller genom hvilka andra magiska maktord, som de tro innebära denna underkraft. Jag begynner med att tala till det allmänna sunda omdömet, och frågar, om man kan betrakta hela detta omätliga sammanhang af verldar och varelser, i sin omfattning och sina physiskt motsvariga förhållanden, annorlunda än som ett stort, sublimt, mekaniskt konststycke, fullt af inrättning, ifrån maskens minsta fiber, upp till planeternas banor, och ifrån dem till solhalfven hvaraf de kringströmmas? Jag frågar, om denna ofantliga stoft-byggnad låter, utan orimlighet, tänka sig oberoende i sin inrättning, af den enda inrättande förmåga som kan möjligtvis gifvas: *förnuft?* Man talar om *sjelf-nödvändighet:* och den måste visserligen finnas någonstädes. Men detta sublima slut-begrepp af allt ändeligt förnuft, jag frågar hvarvid det fästes rimligare: vid det som i sitt yttre förhållande röjer ordning; eller vid det som

är till sin egen natur *förordnande?* vid det som behöfver, åtminstone tål förutsättning af något annat såsom ursprung, eller vid den ytterst högsta ursprunglighet som kan förutsättas? med ett ord, vid *kropp* och *kropps-daning*, eller vid *tanke* och *vilja?* Men se här hvad som sker. Man förfäras vid föreställningen af rymdens oändlighet och materiens. Man häpnar för utsträckningen, och häpnaden knäböjer. Förnuftet utan sinnlig storhet nedsättes under stoft-massan, som förvånar och får tillbedning. Denna endast existerar för inbillningen, som uppfyller dermed allt; rymd och tid. Tanken nedslås af stoft-verldens ofantlighet, och glömmer sitt eget högre värde, likasom en dygdig man, oförrättad af lyckan, stannar förödmjukad inför hennes tomma storheter. Och likväl är den minsta dygd större än en riksförstlighet! och likväl är en enda tanke tusen gånger sublimare än ett jordklot! Hvilket är då förr eller sednare; hvilket det frambragta eller det frambringande: antingen det högsta af allt, eller det ringare? *Tanke*, eller *kroppsdaning?*

Men detta är ej philosophi, lär man säga. Jag tror att man bedrar sig, och att man borde blott säga: detta är ej metaphysik. Men äfven efter dennas fordringar, huru låter naturen rimligen tänka sig annorlunda, än som en förnufts- inrätt-

ning? Det är ej här frågan, man påminne sig det, om sjelfva sakernas verklighet, som kan genom ingen erfarenhet af oss upptäckas eller göras för oss bevisli[illegible] Frågan angår blott våra egna förnufts-begrepp, och hvad efter dem måste tänkas eller ej, så snart vi lemna oss åt dessa tomma undersökningar, som vi kalla metaphysiska. Den sjelf-nödvändighet man vill tillägga naturen, bestyrkes den derigenom, eller motsäges den vida tydligare? Huru långt vi uppstiga i natur-verkningarna, möta vi alltid omvexling, alltid förändringar, och ännu ingen beständighet, det vill säga, ingen sjelf-nödvändighet. Vi kunna, det är sant, föreställa oss sjelfva massan af materien och dess elementer beständiga, oföränderliga. Fästom då vid dem idén om ursprunglighet och sjelfnödvändighet. Men deras otaliga modifikationer och förändrade former, måste hafva orsaker bortom orsaker, och en slutligen ytterst. Denna yttersta ombytlighets grund, kan den sökas i sjelfva natur-ämnets beständighet och oföränderlighet? Jag frågar: hvar finnes den då?

En varelse försedd med tanke och vilja, kan vara sjelf-nödvändig, och likväl innehålla en princip till förändringar utom sig, genom *viljans aktiva frihet*, som utgör den enda tänkbara sjelf-rörlighet. Men en nödvändig materia kan ej hysa nå-

som sådan förändrings grund. Så snart ett blott stoftämne är sjelf-nödvändigt, innehåller denna sjelfnödvändighet ingenting annat, än blott det nödvändiga varandet af det som är, och alldeles ingen princip till form-skiften. Att göra det *physiskt tillfälliga* ursprungligt ifrån det *physiskt nödvändiga*, är en grof motsägelse i ord och sak. Att åter tillägga till det sjelfnödvändiga stoftämnet en lika ursprunglig, lika evig princip till förändringar, vill ej lyckas bättre. Denna princip till ett tanklöst materielt lif kan ej vara någon annan, än den physiska rörelsen. Men en rörelse inom materien, utan ursprung, det vill säga utan början, är fullkomligt otänklig. All materiel rörelse är flyttning, och all flyttning måste gå från något ställe, det vill säga, begynna. Rörelsen, det vill säga natur-daningen, har då haft en början; hvem har begynt den? Förnuftet är då nödsakadt att söka en ursprunglig orsak inom eller utom materien, blott åtskild derifrån, — icke till sjelfva materien, som kan tänkas sjelf-nödvändig, och som många trott vara det; men till allt hvad som beror af rörelse och förändring; till alla formskiften, all daning, med ett ord, till hvad vi kalla, i egentlig mening, naturen. Korteligen, förnuftet, sådant vi äga det, kan ej stanna förr än vid tanke och vilja.

Man må likväl ej tro, att jag ger någon stor vigt åt denna argumentation. Den är kanske så god som de flesta andra af detta slag, och tjenar icke dess mindre till rätt litet, eller till alldeles intet. Låtom oss en gång vakna ur dessa tomma tank-drömmar, som man hedrar vanligen med namn af philosophisk djupsinnighet, och som i grunden ej äro annat än ett slags logiskt inbillnings-spel; det vill säga, våra sinnliga eller half-sinnliga föreställningar, sammanbundna efter slut-konstens allmänna tankë-lagar. Men alla dessa, med hvilken skarpsinnighet de må sammanlänkas, hvad visshet kunna de i grunden gifva oss? Dels är man aldrig rätt säker på sjelfva riktigheten af dessa hårfina sammanbindningar, dels äfven (kunde man också vara det) följer deraf ingen saks motsvarande verklighet. Har Kant rätt, så utgöra sjelfva våra allmänna förstånds-begrepp, icke annat än former för våra egna föreställningar, icke lagar för tingen i sig sjelfva, och svara på intet sätt emot deras verkliga natur. Man måste erkänna, att emellan våra föreställningar, ehuru logiskt de än må sammanfogas, och sjelfva sakerna utom oss hvarom vi dömma, finnes intet för oss bevisligt sammanhang. Förnuftet gör då här, igenom detta medgifvande, ett inkast emot sina egna slutsatser, som det omöjligen kan vederlägga, och hvarige-

nom

nom det sjelf jäfvar deras pålitlighet. Och ehuru det kan likaså litet bevisa motsatsen deraf, tvingas det likväl derigenom att antaga dess möjlighet.

Men om motsatsens möjlighet således har rum i de mest djupsinniga spekulationer öfver dessa ämnen, har den då, torde någon fråga, mindre rum i anseende till detta så prisade sunda förnuftets omdömen, och kunna ej de, af alldeles samma orsak, missleda oss? Jag nödgas medgifva detta. Dervid förekommer likväl den åtskillnad, att dessa omdömen, som de äro oändligt mera enkla och omedelbara, äro de också mindre underkastade en mängd logiska misstag. De lägga ej till ämnets svårigheter, subtilitetens; och man kan säga, att det är i spekulationen merendels alltid vi sjelfva som bedraga oss, då deremot, i fall det allmänna sunda omdömet verkligen sviker, det skulle vara, i riktig mening sagdt, sjelfva naturen som bedrager oss.

Men om emedlertid, hvarken spekulationen eller det sunda förnuftet medför någon ojäfvig visshet, och om motsatsens möjlighet alltid måste medgifvas, huru har då kunnat påstås, att naturen ej låter tänka sig annorlunda, än som verkningen af ett inrättande förnuft? och om än så vore, hvad båtnad kunna vi hämta deraf?

Den båtnad, svarar jag, att då begreppet naturen såsom en förnuftsinrättning, utgör vei gen det enda som har för oss en *möjlig tänk het*, är det ock nödvändigt just detta begrepp vi blifvit danade att hysa, och som derföre ä befinner sig troligtvis det rätta. Denna bes fenhet af vår sinnesdaning är således för os: galunda utan vigt; ej heller kan den motsä Ty redan af erfarenheten äga vi begreppet ett förordnande förnuft, hvaremot all sti tanke om naturen utgör ej annat, än en nega af denna, fullkomligen tom på föreställning. till att tänka öfver en sak, är ej nog att j hvar och en uppgifven tanke derom. Dertill dras äfven, att göra sig öfver den saken nä verklig föreställning. Men all föreställning naturen, som ej inskränkes till ett blott sim bemärkande af dess existens, utan upphöjer deröfver, till möjligheten af dess icke-exist grundas nödvändigt på vilkoret af de tvenne gorna: *hvarifrån allt detta?* och: *till hvad damål?* Tag dem alldeles bort, och vi ku ej mera tänka det ringaste; eller vi tänka på högsta, blotta ord, toma på mening. Ty de säga oss: *Naturen är sjelf Gud, och existe sådan hon är, af evig nödvändighet,* — gifva oss derigenom något minsta verkligt begre Göra de annat än blott upphäfva all fråga

ursprung och ändamål, för att sätta i stället, den sjelfstridiga, otänkliga tanken, om det *tillfälligas nödvändighet*, det *danades sjelf-ursprunglighet*, och om en förnuftslös Gud, en *Gud, stoft-massa*, som, sig sjelf ovetande, från evighet styckat och rullar sig i en tallös mängd af Solklot och Jordbollar?

På denna grund är det likaså sant, som märkvärdigt, att vi ej kunna, när vi verkligen tänka öfver naturen, det vill säga, när vi göra oss någon fattelig föreställning derom, tänka oss henne annorlunda än som en förnufts-inrättning; oaktadt de inkast som deremot kunna dragas från våra föreställningars möjliga inskränkning, och den ovisshet som deraf uppkommer. Vi måste, med ett ord sagdt, tänka så, eller tänka alldeles intet. Vore ej detta begrepp det enda verkligen tänkbara, i den bemärkelsen nemligen, att det är det enda som besvarar förnuftets tvenne ovillkorliga grundfrågor; det enda som ej är en blott negation, ej lemnar begreppet alldeles tomt på innehåll, och har derigenom för oss en positif *föreställbarhet*, så skulle det aldrig hafva blifvit gemensamt med alla tider och folkslag. Redan denna inrättning af vår tankenatur båtar alltså i den mån den ger en ökad styrka åt öfvertygelsen. Men denna allmännelighet, denna förnuftsenlighet, denna egenskap att vara det enda föreställbara begrepp om naturen, är ännu,

medgifvom det, långt ifrån att utgöra en bevisning. Och om denna måste erkännas omöjlig, hvarifrån skall då vissheten komma? Eller, ännu en gång frågadt: gifs något annat slags visshet som ersätter bevisningens, och hvarifrån sjelfva förnuftet lånar ett stöd, som det i sig sjelf saknar? Det är här som ämnet, att så må sägas, likasom vänder sig, och bjuder åt eftersinnandet en helt annan sida, hvarifrån det vill betraktas.

Vore föremålet för vår undersökning en blott vettgirighets-kunskap, så hade vi ej större rätt att beklaga oss öfver det mörker hvari vi här lemnas af blotta slutgåfvan, än öfver okunnigheten om hundrade sakers förhållande, inom sjelfva den sinnliga naturen. Men det är här helt annat. Det är ej blotta behaget af en naturupptäckt som vi söka; ej en liten tillfällig nytta till hvilken vi syfta. Frågan angår hela vår varelses väl eller osällhet; den angår att veta, huruvida vi äro eller ej äro förlorade stoft i den ofantliga verldsmörjan, utan att vara upptagna i något förstånds afsigter, utan någon till våra begrepp eller våra billigaste fordringar motsvarig bestämmelse. Förnuftet i sin första naturriktning, vändt på ämnen utom sig, litande på sig sjelf, dömmande allting efter sina medburna tankelagar, försäkrar oss att allt är ändamål och bestämmelse, följaktligen att äfven vi

hafva en, svarande mot våra naturfordringar. Men förnuftet vändt tillbaka på sig sjelf, undersökande sina tankegrunder, misstänkande deras inskränkning, förnuftet, kort sagdt, förvandladt till philosophi, häpnar, tvekar, och törs ej tro sig sjelf mera. Deri har det äfven rätt. Man kan ej anklaga philosophien derför att hon uppfyller sitt kall. Äfven den förtviflande sanningen har värde framför sjelfbedrägeriet. Man kan ej neka henne en viss storhet, af sjelfva den omätliga rymd af mörker som hon upptäcker utom vår fattningskrets. Men hvad blir hon likväl under denna synpunkt annat, än en verklig plågoande, sublim men ryslig, som upplyfter täckelset för en omätlig afgrund, och säger med ett slags bittert löje: *sök der din hvila, plågade stoft!* Emedlertid om för tänkande känsliga varelser intet tillstånd kan upptänkas grymmare än detta, huru skulle det vara vårt sanna och naturliga? Huru skulle förnuftet hos menniskan bedraga henne i det enda tröstande svar det kan lemna på hennes vigtigaste frågor? Kunna vi antaga möjligheten häraf, utan att förutsätta såsom grunden till allt, antingen en blind physisk slump, eller positif elakhet? Men hvad är blind slump? absolut frånvarelse af förnuft. Hvad är elakhet? motsatsen af godhet. Förnuft och godhet skulle då finnas blott hos oss, hos dessa tillfälliga stoft, utan värde och bestäm-

melse, och för öfrigt ingenstädes i hela omätl
heten! Grunden, ursprunget till allt, skulle v
frånvarelsen eller motsatsen af de två absolut hö
sta fullkomligheter, hvilka den yttersta nödvä
dighet tvingar oss att söka i naturinrättning
fullkomligheter hvaraf föreställningen, och för hv
ka vördnaden skulle vara hos oss så djupt intryc
endast för att låta oss i hela den gränslösa nat
ren med förtvillan finna overkligheten deraf! L
ter detta antaga sig?

Föregående teckning innehåller, som jag fö
modar, en sann föreställning af vår belägenh
våra begrepp, våra känslor i detta hänseende. D
utgöres af tre omständigheter, hvilka förtjena
man dervid fäster någon uppmärksamhet. M
skall deri finna, om jag ej bedrager mig, lika
många sammanstämmande grunder för en förnu
tig öfvertygelse.

Den första omständigheten utgöres af vå
naturbehof, hvarigenom vi föras oemotståndlig
att söka en förnuftsordning i naturen, som fö
säkrar oss att vi äro upptagne i dess afsigter,
vi hafva en bestämmelse, svarande mot våra natu
fordringar. Vi kunna omöjligen utan förtvifl
betrakta oss såsom bortkastade stoft i mörjan
ett omätligt kaos, utan lagar och styrelse.

Den andra omständigheten består i beskaffenheten af sjelfva vår tankedaning, hvarvid förekommer den dubbla märkvärdigheten, af omöjligheten å ena sidan, att någonsin framtränga till fullkomlig förnuftsvisshet i detta ämne, och omöjligheten, å den andra, att likväl tänka oss naturen annorlunda än som en förnuftsordning; det vill säga, såsom ett sammanhang af medel och ändamål, bestämmelse och uppfyllelse.

Till dessa tvenne omständigheter, kommer slutligen den tredje, ej minst märkvärdiga. Den består i vår moraliska känsla, vår moraliska sinnesnatur, hvilken ger, genom sina fordringar, likasom sista styrkan åt de begge förstnämnda, och ersätter slutgåfvans otillräcklighet. Och hvilka äro dessa fordringar? Hvar och en fråge sitt eget hjerta; det skall svara honom: välvilja, rättvisa i vår bestämmelse! Tag bort moralkänslan; och vårt högsta behof som ej uppfylles, ett förnuft som i sina enda möjliga föreställningar, i sina vigtigaste löften bedrar menniskoslägtet, blifva, om det uttrycket må tillåtas, blott en mekanisk oriktighet, en emellan sakerna illa träffad motsvarighet, och ingenting vidare. Men lägg till moralkänslans fordringar; och detta förvända sammanhang blir en verklig grufsamhet, antingen man betraktar det såsom en med afsigt begången afvi-

kelse från alla rättvisans lagar, eller såsom ett bevis på deras totala saknad i det helas förhållande. Då vi ej sjelfva gifvit oss varelsen, finna vi hårdt och våldsamt att se oss likasom påtrugas en olycklig; och den vi äga skulle vara det, genom blotta föreställningen att ingå uti ingen försyns afsigter, att vara intet slags föremål för någon styrande godhet. Vi rysa och bäfva vid blotta tanken om en blind physisk nödvändighet, hvilken kunnat vara likaså väl fullkomligt stridig mot hvad den nu är, och kunnat, i stället för det ringa goda som tröstar lefnadsqvalen, störta alla varelser i en oafbruten kedja af plågor. Änskönt vi under denna förutsättning, skulle finna ingen att anklaga derföre, då nemligen ingen styrande tanke eller vilja existerade någonstädes, känna vi ej derföre mindre, rysligheten af en sådan belägenhet, och någonting högst orättvist i sjelfva saken, hvaremot hela vår moraliska sinnesnatur uppreser sig. Ty så stor, så allmän, så ovilkorlig är vår fordran på rättvisa, att vi påstå den i kraft af dess egen sublima natur, utan att ens fråga om någon finnes, som kan eller vill lemna oss den. Man säger oss förgäfves, att naturen är en blind verkande kraft, som ej följer dessa lagar. Det hindrar ej känslan hos oss, att det *borde* vara annorlunda. Vid detta *borde*, förblifva vi oryggligen, och kunna ej begripa, huru i fråga om det högsta, ytter-

sta, ursprungligaste af allt, det som *borde vara*, icke *är*. Jag frågar nu: finnes ej denna känsla i hvart enda sinne? och om denna finnes, hvarifrån är den? Hvarpå grundar sig dess fordran? Hvarföre är den så trygg, och, om det uttrycket tillåtes mig, så pockande?- Hvarföre kommer den så förundransvärdt till stöd, icke blott för vårt högsta vigtigaste naturbehof, men äfven för sjelfva de begrepp, hvilka vi efter våra inskränkta förnuftsgrunder måste göra oss om naturen? Är det möjligt att betrakta hela denna underbara sammanställelse i vår naturdaning, detta inträffande i samma slutföljd emellan dess tre egenskaper, *naturbehofvet*, *slutgåfvan*, *moralkänslan*, utan att tro dem riktade åt samma mål, inrättade att föra oss dit? Och likväl skulle allt detta vara sådant, utan afsigt och inrättning! Likväl skulle allt, på detta sätt, af blott slump och blind physisk nödvändighet, sammanstämma till det synbaraste moraliska ändamål! Det skulle ej vara så ställdt, så skickadt, derföre att naturbehofvet hos menniskan skulle tröstas genom tankens föreställningar, och deras inskränkning ersättas genom moralsinnets försäkringar! Må de hysa denna mening, som påstå ögat icke vara ämnadt att se, fötterna icke att gå, händerna icke att taga med. För min del är det

mig omöjligt, att upphöja mig till denna djupsinniga otänklighet.

Jag kunde här stanna, och anse mitt ändamål för temmeligen uppfyldt. Emedlertid då moralkänslan hos menniskan, tydligen utgör likasom den djupaste grundläggningen för allt detta, och lånar det sista, starkaste stödet åt öfvertygelsen, torde det ej bli hvarken onyttigt, eller utan ett slags nyhet, att något undersöka naturen deraf. Bjudom till, att åtminstone gissa ursprunget till den egna visshet, det besynnerliga slag af nödvändighet, hvaraf den är beledsagad.

Att moralkänslan, (det vill här säga, fordran på rättvisa) grundar sig på idealet af en allmän förnufts- och godhetsordning, och på det osvikliga medvetandet hos hvar och en af dess högsta förträfflighet: detta behöfver ej bevisas. Hvem som tänker, finner det utan djupt eftersinnande. Men att denna ordning af oss omedelbarligen antages såsom *verklig*, endast emedan vi känna att den bör vara det; att vi efter dess lagar alltid dömma om naturinrättningen, i dess förhållande till oss, detta är i sanning märkvärdigt, och kundo näppligen ske så allmänt och så beständigt, utan den hemliga vissheten om ett verkligen ursprungligt förnuft, en verkligt ursprunglig godhet, och

deras effektiva styrelse. Det eller det vore oförnuftigt, det eller det vore orättvist; derföre låter det ej tänka sig om naturen: se der känslans korta logik. I hvart hjerta ligger då hemligt och outplånligen denna förutsättning af en allstyrelse, grundad på tankens högsta ljus och viljans högsta godhet. Och detta är så visst, att förklaringen af vissa skenbara afvikelser derifrån, varit i alla tider föremålet för menniskoförnuftets ifrigaste bemödande. Scepticismen må säga hvad hon vill: vi kunna lyssna ett ögonblick till hennes finheter; men sedan hon sagt ut, glömma vi bort hvad hon sagt, och förutsätta i hvarenda föreställning om naturen, en allstyrelse, på samma sätt som vi uti den dagliga lefnaden, alltid förutsätta de yttre tingens verklighet, oaktadt alla idealistiska spetsfundigheter.

Detta är ett factum, som jag tror vara obestridligt. Men frågan är: huru komma vi till denna förutsättning? Hvem har sagt oss, att förnuft och godhet gifvas, utom hos oss; gifvas i det hela; kunna ej annat än gifvas, och att våra moralfordringar således måste nödvändigt uppfyllas? Hvad förnuftet sjelf blott försäkrar villkorligt, och så vida dess tankegrunder icke äro inskränkta till blotta sinnligheten, huru kan känslan säga oss det med en så fullkomlig ovillkorlighet? Med ett

ord, hvarföre antaga vi af denna förunderliga känslonödvändighet, alltings sammanstämmelse i naturen, till förnuft och rättvisa? Ty det är detta som vi verkligen göra, ända till dess ett konstigare tankebruk, ett klyftigare, eftersinnande begynt inveckla oss i svårigheter, och derigenom försvaga vår öfvertygelse.

Man vänte sig ej en djupsinnig undersökning. Jag skall bjuda till att vara kort och klar. Men allt resonement fordrar sin princip, och se här min.

Längre tid fortsatta betraktelser öfver dessa ämnen, hafva öfvertygat mig, att menniskors allmänna öfverensstämmelse i vissa satser och omdömen, moraliska eller blott esthetiska, bero alltid vida mindre af undersökning och slutkonst, än af vissa enkla omedelbara föreställningar, med dem åtföljande känslointryck, nödvändiga genom den menskliga sinnesnaturen. Sanningspligten, tacksamhetslagen, vördnaden för föräldrar, löfteshedern, egendomshelgden, hundrade saker af denna natur, äro visserligen inga resultat af djupa undersökningar. De kännas och yrkas med fullkomlig öfvertygelse, äfven af sådana, som ej skulle vara i stånd att gifva om rätta grunderna dertill, det minsta sammanhängande besked. Skulle de måhända vara fördomar, inplantade genom

uppfostran, och på god tro antagna? Man lär ej påstå detta. Hafva de då en så stor sjelftydlighet? Ja; om dermed förstås deras omedelbara fordran på sinnets bifall, icke lättheten att utreda principerna dertill. Man skall finna tvertom, att dessa allmänna öfverensstämmelser emellan menniskor, grunda sig allesammans, oaktadt den öfvertyglighet de hemligen medföra, på vissa i sig sjelfva ganska mörka notioner, ja så mörka, att när lärda och djupsinniga män velat i förnuftet uppsöka ursprunget och grunderna dertill, de merendels alltid mött dervid de största svårigheter, och ofta långt mer förvirrat hvad de företagit sig att utreda. Deraf har händt, att det hvarom hela verlden eljest öfverensstämmer, blifvit, genom sjelfva förklaringen, ett ämne för en stor mängd olika meningar.

Det synes föga troligt att så skulle ske, om dessa omdömen och tänkesätt grundade sig verkligen på blotta förnuftsslut, som vi vanligen föreställa oss, i anledning af deras öfverensstämmelse med förnuftet. De slutsatser hvar och en i det fallet måste göra, för att komma dertill, skulle tvifvelsutan också kunna, af hvar och en lätteligen återkallas. Och ju färre förnuftssluten vore som behöfdes, ju kortare vägen vore till dessa resultat, ju lättare och klarare skulle den äfven låta igenfinna sig af undersökaren.

Det är otvifvelaktigt, att all rätthet i sak nas förhållande, måste hafva i menniskosin sina motsvariga förnuftsgrunder. Det behöfs, ex., för sammanlefnadens möjliga väl och förl ling, att föräldrar njuta af sina barn lydnad o vördnad, att löften hållas heliga, förbindelser uj fyllas, hjelpsamhet visas, sanning talas, o. s. Men när vi tillspörjas eller spörja oss sjelfva den hos oss verkliga och omedelbara grunddı ten till dessa invertes fordringar, och dertill sva som vanligen sker, genom skäl, hämtade från de sakernas yttre nödvändiga förnuftsförhållande hvarandra, då känner hvar och en uppmärks undersökare af den menskliga sinnesnaturen, vi blott borga dessa grunder från urskillning yttre anmärkningar, yngre hos oss än dessa i vertes drifljädrar, denna djupa ursprungliga si nesdaning, och att vi alldeles ej träffa de san och yttersta verkningsgrunderna.

Detta är så visst, att så snart vi blott l gifva akt till hvad inom oss föregår, äro vi sje ve aldrig fullkomligt nöjda med dessa blotta ta keskäl, ehuru vi ej kunna gifva andra, af bı på klara begrepp om vår egen invertes erfarenh och följaktligen på uttryck derföre. Och det hä der tvifvelsutan mången, att sedan han i hela lefnad hyst, följt, yrkat dessa liksom allmänt me

burna tänkesätt, är ögonblicket af den redogörelse derföre, som tillfälligtvis affordras honom, kanhända det första som han nånsin frågat sig sjelf, om de orsaker han dertill uppletar.

Det synes oförnekligt, att vi genom alla begrundningar öfver dessa ämnen blott söke, att, så långt vi förmå, upptäcka i sakernas förnufts-ordning och deras inbördes rättaste förhållande, en motsvarighet till våra känslor, hvarigenom dessa kunna, att så må sägas, inför förnuftets domstol rättvisas. Men låter detta också alltid göra sig? Gifvas ej vissa gerningar, hvaröfver menniskor verkligt sammanstämma i ett allmänt loford, utan att någon egentlig förnuftsrätthet kan i dem upptäckas? Och bevisas ej derigenom på ett ganska ögonskenligt sätt, att öfvertygelsen om deras förträfflighet, äger en annan och mycket mera omedelbar grund än förnuftspröfningen? En vän som vågar för den andra, mer än han kan utan sitt största lidande förlora, som uppoffrar för honom lycka, helsa, välfärd; en man, fallen i orättvisa förföljares händer, hotad med plågor, död, vanära, som funne en lätt utväg ur sitt fängelse, och likväl hade den ädla stoltheten att icke betjena sig deraf; Zamti *) som i stället för sin afledna kejsares son, frambär sin egen till bödelssvärdet:

*) Se Tragedien L'orphelin de la Chine.

alla dessa gerningar, tyckas de ej hafva en verkl
förnuftsstridighet, man må betrakta dem i häı
seende till blotta klokheten, eller till sträng rät
Om de likväl, ifrån den ena verldens ända t
den andra, ej fela att mötas med allmän beundrı
och högaktning; om äfven de som ifrigast bestr
da rättheten deraf, icke kunna neka dem sin hen
liga vördnad, hvarifrån härleda sig då denna vörı
nad, denna beundran, denna allmänna högaktnin
efter dessa känslor likväl icke, åtminstone ej m
lätthet, låta förklara sig genom motsvarande föı
nuftsgrunder?

Man torde föreställa sig att svårigheten, (
vanligheten, genom den beundran de alltid me
föra, gifva åt sådana gerningar detta stora värı
i menniskosinnet. Men detta värde, hvar och
ser det strax, är ej ensamt svårighetens, ovanli
hetens. Det skulle annars tillhöra med lika rät
äfven luftspringaren, som förvånar genom s
färdighet. Är det då uppoffringen, sjelfförsake
sen som man prisar och beundrar? Men det gi
ves tusende fall, i hvilka förgätenheten af sig sj
skulle vara den största af galenskaper. En meı
niska som antingen utan alla skäl, eller äfven f
vissa lägre skäl af beqvämlighet, egensinnighet,
s. v. uppoffrar vigtiga, nödvändiga fördelar, ogill

allmän

nt; och den Engelsmannen som, enligt be-
se, hängde sig sjelf för att bevisa lättheten
tta dödssätt, kunde ej gifva ett större bevis
å en gång, sjelf-uppoffring och föraktlig van-
het. Uppoffringen, sjelfförsakelsen, hafva
sserligen i sig sjelfva ingenting vördnadsvärdt.
åste för att vinna vördnad, hafva en orsak,
remål som förtjenar den. Men om förnufts-
ten af denna orsak, detta föremål, antingen
eller åtminstone icke strax och allmänt lå-
finna sig, hvad hafva då vissa sådana ger-
r, som likväl, hos hvar menniska, och utan
ftersinnande, uppväcker bifall och högakt-
Jag svarar: *omedelbar skönhet.* Huru
hvarigenom denna uppkommer, lemnom den-
åga till ett annat tillfälle. Men huru vill
ej se, att det måste finnas hos menni-
en grundläggning till en viss moralisk esthe-
likasom till en esthetik i konsterna, hvari-
m vissa föreställningar alltid beledsagas af ett
lelbart känslo-bifall, och blifva derigenom, i
ing med förnuftsgåfvan, den yttersta grun-
i menniskosinnet till hvad vi kalla moralisk
r, och till dennas allmänna enligheter? Före-
ingarne af det sköna i vänskapens uppoffrin-
i fastheten vid den stränga redlighetens ford-
r; i troheten mot en olycklig öfverhet, äro

de ej af denna beskaffenhet? medföra de ej hos hvar och en detta omedelbara känslobifall, detta lifliga medvetande af förträfflighet, som fåfängt skulle bestridas af ett klyftigare eftersinnande? Jag kallar dessa föreställningar *ursprungliga*, efter de grunda sig på en viss ursprunglig sinnesdaning, finnas hos alla, bero af ingen öfverläggning, och medföra hos hvar och en, till större eller mindre grad, samma känsloverkningar. Sjelfva den högsta *värdighet*, som vi finna i utöfningen af det förnuftsrätta, och som binder oss dervid, är den ej en sådan enkel, omedelbar, ursprunglig esthetisk föreställning i menniskosinnet? Det är ej här stället att inlåta mig i närmare undersökning häraf. Till mitt ändamål gör nog, att deruppå hafva vändt läsarens uppmärksamhet.

Men nu frågar jag: röjer ej allt detta, att slutgåfvan, tankepröfningen visserligen icke är den enda, eller ens hufvudgrunden till dessa allmänna öfverensstämmelser emellan menniskor; och att vi hafva dertill, ännu en annan princip i vissa invertes erfarenheter, vissa ursprungliga föreställningar och dem åtföljande känslor, bestående, likasom den utvertes erfarenheten, af omedelbara dunkla intryck, och medförande, likasom den, öfvertyglighet, utan att låta ytterst upplösa sig i förnuftsbegrepp? Och ligger ej häri orsaken, hvarf

essa allmänna moraliska eller esthetiska no-
äro på en gång så mörka och så allmänt
a, så otvifvelaktiga för den enfaldigaste,
i oförklarliga för den djupsinnigaste? Jag
: ligger ej i dessa notioners på en gång helt
ırsprunglighet och likväl vanliga motsvarig-
l våra förnuftsomdömen, orsaken, hvarföre
id känna oss så starkt frestade, att förklara
jenom förnuftsgrunder, och likväl aldrig kun-
lkomligen lyckas deri, ej en gång öfverens-
ıa i våra förklaringar?

cke nog. Jag tror att denna moral-esthetiska
ıdaning hos menniskor, sträcker sig ännu
:, än till deras inbördes moraliska förhållan-
ınefattar mer än blotta lagarna för deras ger-
r; ligger i allmänhet till grund för alla be-
), som stå på något sätt i sammanhang med
ıiskans högre bestämmelse; och kunde, riktigt
rsökt, blifva af större vigt i philosophien än
vanligen föreställer sig. På denna grund tror
ſven, att hvad en philosoph, i ämnen af när-
nde slag, först och förnämligast bör göra, det
tt från alla blotta slutgrunder, afskilja dessa
lointryck, dessa omedelbara invertes erfaren-
r, och endast söka bestämma, så långt möj-
är, de allmänna föreställningar, troligen gan-
få till antalet, som ursprungligen tjena dem

till grund och föremål. Det är också hvad jag skall bjuda till att här göra, så långt det kan ske, utan att inveckla mig i förvillande finheter. Om i undersökningar, långt utom vår möjliga utvertes erfarenhet, någon motsvarig verklighet dock icke bevisas derigenom, att vi af egen sinnesnödvändighet så eller så känna och föreställa oss, följer likväl deraf en annan, ganska stor och betydande nytta. Den består deri, att då dessa känslor och ursprungliga föreställningssätt, tillbörligt afsöndras ifrån våra förnuftsslut, hafva vi åtminstone dem gifna, såsom verklig erfarenhet, verklig sak, oberoende af huru våra slutsatser utfalla. De kunna ej mer anses såsom illusioner, tillfälligt uppkomna af falska omdömen. De förfalla ej med våra resonementer, vackla ej med dem, vederläggas ej med dem. De bevisa alltid den stora saken, att vi efter vår verkliga sinnesnatur måste tänka och dömma på det sättet; och att om vi ej dessmindre fara vilse om sanningen, sker det åtminstone efter en för oss oemotståndlig naturinrättning, icke efter de tillfälliga misstagen af våra egna ombytliga tankeslut.

Efter detta företal, något längre än jag önskade. låtom oss nu komma till sjelfva saken, till detta invertes moraliska sinne hos oss, som genom sin ovillkorliga fordran på rättvisa i vår bestäm-

melse, antager och förutsätter en verklig naturstyrelse, grundad på vishet och godhet, i trots af all förnuftets villrådighet, och alla spekulationens inkast. Frågas: huru sker detta? och huru låter det förklara sig?

Det första som kan med fullkomlig visshet sägas derom, det är, att sådan är, en gång för alla, vår oföränderliga sinnesdaning, till hvars innersta sammansättning och känslogrunder, det skall troligen blifva oss lika omöjligt att fullkomligen framtränga, som till de första principerna i alla andra naturämnen.

Allt hvad som deraf synes låta med någon klarhet vidare utreda sig, det är:

1:o Att vi ej kunna fästa vid föreställningen af det stora gränslösa *Allt* hvaraf vi omgifvas, och under beroende af hvars eviga, oryggliga lagar, vi sjelfve tillika med all tänkelig existens befinna oss, — att vi ej kunna fästa, säger jag, vid den stora förvånande föreställningen deraf, något slags begrepp af ringhet, saknad, ofullkomlighet. Det är sant, att denna föreställning innehåller, utom stoftmassan, egentligen ingenting annat än *först-ursprunglighet, omätlighet, allverkande kraft.* Men från detta *högsta tänkeliga,* försöke man, om det är möjligt, att, utan förrin-

gande deraf, utan känslans uppenbara motsäg
dertill, afsöndra medvetande, förstånd, bjuda
vilja, kort sagdt, någonting sådant, hvarföru
detta *högsta af allt*, icke skulle, i sjelfva verl
vara det! Antagom en enda stor brist på-föro
nande förstånd, eller förmåga; ett enda fel
förhållande i verldsbyggnaden, som gjorde
allmänna sammanhanget deraf rent omöjligt. A
tagom till ex., blott en oriktig fördelning
tryckningskrafter, hvarigenom all jordytan i natu
för evigt höljdes af hafsvattnen, eller att sola
uppsväljde i deras omätliga sköten de utan m
stånd kringlöpande verldarne; och man eftersi
om ett sådant *Allt*, af hälften daning, hälften i
virring och förstörelse, skulle låta rimmeligen tä
sig, såsom det enda möjligt existerande, ger
tingens allmänna, ytterst högsta, evigt ovillkor
nödvändighet? Men på hvad grund då, någon
da oriktighet, någon enda mindre fullkomligl
Förgäfves söker måhända den finaste, skarpast
skiljande metaphysik, att här framtränga till
sakerna; men sådan är menniskosinnets vörd
för alltings eviga ursprunglighet, och för den
mätlighet af varelser och verkande krafter a
derifrån härflutit, att den utesluter all förest
ning om ofullständighet, oordning, felaktigl
bristande värde. Det motstrider, man vet ej h
hela vår sinnesnatur, att det mindre förträfl

[illegible], antingen *nödvändigt* till sitt ursprung, eller *gränslöst* till sin omfattning, framför det rättare, bättre, förträffligare; och att allt som är, allt som kan vara, med ett ord, summan af all tänkelig existens, skulle kunna vara, möjligtvis, blott en *ofantlig medelmåtta*, eller en *ofantlig orimlighet*.

2:o Att vi föreställa oss, af en lika sinnesnödvändighet, *förnuftet*, *godheten*, såsom de högsta af alla möjliga fullkomligheter. Känslan af deras yppersta förträfflighet är i sanning så djupt intryckt i menniskosinnet, motsatsen, frånvarelsen deraf, en så djup förnekelse af allt värde, att det synes oss otänkeligt, huru naturen, huru hela den gränslösa omfattningen af allt hvad som är och kan vara, icke skulle vara i sin sammansättning ett uttryck af deras lagar, icke utgöra en motsvarighet till dessa sublima begrepp.

Men denna *motsvarighet*, torde någon invända, finnes den icke äfven verkeligen? Saknar naturen någon riktighet, någon ordning, någon sammanstämmelse till förträfflighet? Röjas icke dessa fullkomligheter, hvart ögat vändes och tanken sträcker sig? Upptäckas de icke dagligen mera genom nya rön, så långt våra väpnade blickar kunna tränga ner i stoftet, eller opp i himlarne? Verk-

ligheten deraf, således gifven, hvad hafva vi att fordra derutöfver? Tillhör det oss att föreskrifva på hvad sätt allt detta bort ske, och genom hvilka egenskaper det bort verkas? Jag frågar tillbaka, är det nog med blotta *yttre förhållandet?* och vore det, till detta värde af högsta förträfflighet hos naturen, likgiltigt på hvad sätt och af hvilken grund hon vore sådan hon är? Kan hon betraktas såsom ett resultat af blott physiska tvångslagar, och såsom uppkommen af ingen vilja, ingen afsigt, intet förordnande, utan att förlora just det, som ensamt kan göra naturmakten till ett föremål för den djupa vördnad, som vi känne att den af oss fordrar? Har något slags konstbyggnad ett värde för oss, utan derigenom att den är konst, det vill säga förstånd? Sjelfva ofantligheten har den ett, utan genom begreppet om dess ursprung från en mäktig vilja? Förgäfves upptäcker man då, och visar oss den största, den beundransvärdaste riktighet i alla naturens mekaniska förhållanden; ifrån verldarnes inbördes omlopp och rörelser, till alla lefvande, kännande varelsers daningslagar, behof, njutningar; med ett ord, i allt hvad ögat kan upptäcka, eller tanken omfatta. Om denna stora mekaniska fullkomlighet är blott mekanisk, och ingenting vidare: om den ej är en följd af tanke och vilja; om den saknar förnuftets ändamål och godhetens uppsåt, så är den

ingen *fullkomlighet*, utan en blott död och naken *beskaffenhet*; den är blott förunderlig, och ej beundransvärd. Den har det lägsta af alla möjliga värden, den *blinda nödvändighetens*. Och en spade förfärdigad till jordens odling, en krycka gjord att uppbära en krympling, eller en maktlös ålderstigen, är, i sant värde, högt öfver trettitusende sol-systemer.

Jag betraktar här, man påminne sig det, blott och endast vår egen sinnesnatur, med de föreställningar och fordringar som deraf nödvändigt uppkomma. Sanningen af hvad jag derom sagt, är lätt att visa. Vi behöfva, till den ändan, blott tänka oss bort all bestämd ordning, allt ändamål, allt värde af förstånd och vilja från naturen, och vi skola snart finna vid tanken på den öfverblifna rå massan af materien, omgifven, som då visar sig, af idel död nödvändighet, afklädd all förtjenst af vis och god inrättning, vi skola snart röja, säger jag, genom en oöfvervinnelig motsägelse dertill inom oss sjelfva, att en så låg, så oädel, så öde och tom föreställning om det *Stora Allt*, i dess högsta ursprunglighet och hela dess omätliga omfattning, icke är för oss möjlig.

Men omöjligheten af detta begrepp om naturen, blir större, orimligare, så snart vi betrakta

oss sjelfva i förhållande till detta förvånande *Hela*, hvaraf vi utgöra en så liten omärklig del, och stå i ett så djupt undergifvit beroende. Låt någon försöka att säga sig sjelf: Jag ensam, och djuren af mitt slägte, äga förträffligheten af förnuft och godhet. I och utom hela den gränslösa verldsbyggnaden, gifves intet begrepp, intet förstånd, ingen förnuftig tanke, utom i menniskobjernan; i och utom hela den gränslösa verldsbyggnaden, gifves ej någonstädes den sublima egenskap som vi kalla rättvisa, utom i menniskohjertat; och han skall tillstå, om han är uppriktig, att han hemligen darrar för att hafva sagt en orimlighet. Det inskränkta tillfälliga menniskosinnet, (så känna vi) kan ej hafva en föreställning, mindre en verklig egenskap, högre, sublimare än allt hvad som finnes i hela oändligheten. En liten del af det hela, kan ej dömma derom efter oändligt högre lagar, än det är, i sig sjelf, verkligen sammansatt. Förnuftet, godheten, kunna icke vara en verkning af vissa blinda physiska förhållanden; en verkning, inskränkt genom slumpen till en liten viss portion af stoftmassan, och den ensamt tillhörig. Redan blott dessa egenskapers sublima, allt öfverträffande höghet för menniskosinnet, fordrar att de måste af oss sättas högst på listan af allmänt och ursprungligt verkande orsaker.

För att nu återkomma till moralkänslans fordringar i anseende till vår bestämmelse, synes, i följd af allt detta, som dessa fordringar grundade sig på en viss hos oss ursprunglig, omedelbar föreställning af det högst förträffliga i förnuftet och godheten; — och som, i frågan om det absoluta *Allt*, (betraktadt i hela sin gränslöshet, såsom verkadt och verkande, frambragt och frambringande,) en omotståndlig naturlag, tvingade oss att antaga detta högst förträffliga, för nödvändigt sant. Derifrån, tvifvelsutan, i alla sinnen denna säkra förutsättning af förnuft och rättvisa i det helas inrättning, som liknar mer en känslo-nödvändighet, än en slutledning; utgörande hos sjelfva sophisten, en outplånlig grundfordran, från hvilken han söker förgäfves undflykter, och som hela hans philosophi blott är en mödosam konst att motsäga. Man bestrider ej med denna svåra, utsökta klyftighet, hvad som ej är förutsatt, genom en viss allmän sinnesnödvändighet.

Man må härleda, så mycket man vill, denna sinnesvändning hos oss, ifrån tankans mera öfvade urskillning, och förståndets långvariga undersökningar. Man må göra känslan till metaphysik, och våra ursprungliga föreställningar, till blotta slutsatser. Jag ärnar här icke strida om finheter, för hvilka jag har, af alla dödliga, det största

misstroende. Men det synes mig oförnekligt, att allt hvilar här blott och endast på den enkla omedelbara känslofördringen af ett värde, hos det *högsta, ytterst ursprungliga*, hos den förfärande omätligheten af makt och verkningskrafter, i hvars sköte allt uppkommit och inneslutes; och på oantagligheten af ett lägre framför det högsta af alla. Man kan ej bestrida ofelbarheten af detta värde; men man kunde invända, att vi ej förmå bestämma naturen deraf, då, enligt hvad flera stora philosopher sökt visa, sjelfva förnuftet, sjelfva godheten, utgöra tilläfventyrs endast menskliga egenskaper, hvilka vi skulle, i sådant fall, tillägga alltings högsta ursprunglighet, lika orimligen som smaken, lukten, eller talet. Det behöfs till besvarande häraf icke annat, än att blott föreställa sig denna alltings högsta yttersta ursprunglighet, utan ringaste medvetande af sig sjelf, eller sina verkningar. Det behöfs blott föreställa sig den, antingen med helt och hållit ingen vilja, ingen afsigt, eller med en rent af elak och förderfvande. Skulle den, under en sådan förutsättning, hafva för oss någonting vördnadsvärdt? Förnuftets och moralkänslans blotta erfarenhet af sig sjelfva, kan den annat än medföra hos oss detta djupa, lifliga medvetande om förträffligheten af en förnuftig och moralisk natur i allmänhet? En förträfflighet för hvilken allt annat visserligen måste

vika, och utom hvars danande och styrande inflytelser, hela naturen omöjligen kan synas oss annat än en kall och död ofantlighet, utan värde och höghet, uppfyllde den ock med sin physiska utsträckning, alla rymdens omätliga öcknar. Måste vi då ej upphöja oss till denna förutsättning, hvarförutan vi stanna i våra begrepp om alltings ursprunglighet, långt ner under dess egen otörnekliga effekt, vårt eget sinnesvärde?

I sanning, hvilken åtskillnad af primitif föreställning, emellan en ändlös stoftmörja, verkande utan medvetande, och föreställningen af den lefvande, allt omfattande, allt inrättande tanken? Emellan föreställningen af blinda mekaniska tvångslagar, och lagarna af en fri välgörande vilja? Känslan stöter bort ifrån sig med afsky och ryssning den ena af dessa föreställningar. Hon omfattar den andra med glädje, och vördnad. Hon gör mera. Hon säger, utan minsta hemliga tvekan: *detta är sanning, och måste vara det!* Ju mindre det är i blotta slutgåfvans förmåga att säga detta med fullkomlig visshet, och ju högre känslan likväl här låter höra sin röst, ju mera kunna vi öfvertygas, att det ligger till grund för våra begrepp om alltings ursprunglighet, en outplånlig föreställning af det absolut förträffliga, såsom omöjligt att ej vara grundkällan till all tän-

kelig existens. Derifrån, ännu en gång sagdt, denna ovillkorliga sinnesfordran på förnuft och rättvisa, hvaraf vi äro så lifligt medvetande; och som står fast vid sitt påstående, i trots af all förnuftets villrådighet. Det är omöjligt att utrota denna fordran, hos den menskliga sinnesvarelsen. Förgäfves inveeklar ni eftersinnandet i spetsfundiga tvifvelsmål; förgäfves sätter ni, öfver allt omkring menniskotanken, idel natt, mörja, och blind physisk nödvändighet. Hon återkommer af sig sjelf till den första grundföreställningen af *förnuft* och *godhet*, likasom en af andedrägten dimlupen spegel, klarnar strax å nyo, och ger er tillbaka den bild, som ni beundrade.

Ännu innehåller allt detta föregående ingenting annat, än blotta undersökningen af vår egen sinnesnatur. Men jag frågar, hvad annat är till för oss? Och hvart längre kunna vi någonsin komma, än till denna erfarenhet, af oss sjelfva? Utom gränsorna af denna erfarenhet, utvertes eller invertes, hvad är verkligt? — Veta vi det? Kunna vi veta det på annat sätt, än genom vårt förtroende till naturen, som ej kan hafva gjort hela vår varelse till ett oupphörligt bedrägeri? Men hvarifrån detta förtroende? Ännu en gång sagdt, från hvad annat än föreställningen af det absolut förträffliga, såsom omöjligt att icke finnas

alltings upphof, och den outplånliga sinnesforðran derpå, som vi hvarken sjelfve gifvit oss, eller kunna hos oss utrota. Se der, om ej allt bedrar mig, den ytterst möjliga visshetsgrunden för hela den menskliga sinnesvarelsen.

Sådan är då, en gång för alla, naturdaningen deraf. Oförmögne att ådagalägga motsvarigheten till våra begrepp, våra känslor, kunna vi på denna grund lättligen förneka deras försäkringar såsom obevisliga; men vi kunna aldrig gifva åt våra föreställningar ett annat verkligt innehåll, aldrig utrota våra hemliga känsloforðringar. Vi måste tänka så, känna så, eller inskränka oss till det toma förnekandet deraf. Och hvad annat än denna nödvändighet, har fört menniskoslägtet i alla tider på samma föreställningar? Hvad annat än denna nödvändighet, bibehåller än i dag dervid, nästan hos alla folk, den allmänna öfvertygelsen, oaktadt alla scepticismens finheter, och den klara omöjligheten att komma till bevislig kunskap om sakernas verkliga förhållande?

Om då naturen, genom vår egen sinnesdaning, satt oss i nödvändighet att tänka oss ett sammanhang i natursystemet, grundadt på förnuft och rättvisa; om hon genom samma sinnesdaning, satt oss i omöjlighet att tänka oss dessa två egenska-

per annorlunda, än som absoluta fullkomligheter, det vill säga, såsom de eviga högsta grundvillkoren för allt, i sin ytterst stora sammanfattning; om hon ändteligen med vår varelse införlifvat ett outplånligt behof, att igenfinna dem i det Helas förhållande till oss: hvad är hela denna förunderliga sammanstämmelse, om ej en anvisning af naturen, att vi, i våra begrepp om henne, måste söka enligheten med detta vårt behof, denna vår egen sinnesnatur, och sedan hvila med förtroende dervid? Hvad är det, om ej en anvisning, att allt hvad som bestyrker denna sammanstämmelse bör vara för oss sanning; och att allt hvad som bestrider den, allt hvad som kastar oss och våra begrepp om det hela, tillbaka i mörker och osammanhang, bör vara för oss osanning? Denna tanke tränger den sig ej på oss med all klarhetens oemotståndlighet?

Tydligen äro vi då, genom hela beskaffenheten af vår natur, tvungne att stanna härvid, eller att, under en beständig strid med vår egen sinnesnatur, ett beständigt förnekande deraf, vara, att jag må så tala, en lögn för oss sjelfva, och tillbringa vårt plågade lif i mörkret och tomheten af intet hopp, ingen utsigt, ingen bestämmelse, ingen rimmelig föreställning om oss sjelfva och om *Allt*.

Men

Men som vi äro gjorde att tänka, så är det äfven vår förnuftspligt, att tänka i ämnen som hafva för oss den högsta angelägenhet; huru helst allting utom vårt begrepp också må förhålla sig. Tankegåfvan blir på allt annat sätt ett oting, en galenskap.

Philosophi är kärlek till vishet, eller hellre sagdt, dess utöfning. Visheten består ej i att famla i mörker efter oåtkomliga kunskaper om sakernas natur, utom vår föreställning. Likaså litet består den i, att genom negationen af våra nödvändiga begrepp, så inskränkt vårt förnuft ock må vara, tillintetgöra all möjlig tanke i ämnen af den högsta angelägenhet för oss. Den består i, att med förtroende till naturen, dömma om sakernas förhållande, efter vårt absoluta behof, efter det gifna i vår egen sinnesnatur, och efter alltings fullkomligaste sammanstämmelse dermed.

III St.

Att nödgas antaga en naturstyrelse, grundad på förnutt och rättvisa, det är att nödgas erkänna en Gud. Vår undersökning om ett tillstånd efter

detta, behöfver från det ögonblicket icke låna någon hjelp från en djupare tankepröfning. Den får ett enda enkelt föremål: den högsta godhetens rättvisa, och en enda enkel kunskapsgrund: moralkänslan.

Väl torde man svara: antagom förnuft och rättvisa i naturstyrelsen, det vill säga, antagom en Gud. Låt allt i denna regering svara emot moralkänslans verkliga fordringar. Men säg oss först med visshet, hvilka äro dessa verkliga fordringar, i hänseende till varelsens fortsättning öfver det närvarande? och huru skiljas de ifrån blotta naturbegäret, som åtrår, äfven utan möjlighet, allt hvad som behagar och smickrar det? Om det så kallade moraliska sinnet består, på detta sätt, i en blott outredd känsla, icke i några bestämda tanksatser och reglor i hvart ämne, huru vet man att det verkligt innebär allt hvad man later det säga?

Svar: Moralkänslan är ej annat i denna bemärkelse, än naturbegäret, rättfärdigadt genom billigheten. Naturbegärets röst är aldrig tvetydig. Billigheten af dess uppfyllande kan vara det i smärre tillfälliga ämnen, genom hundrade högre orsaker. Men den kan aldrig vara det i det som angår hela bestämmelsen af en lefvande, kännande

ırelse, som kan hoppas och frukta. Moralkäns-
n har ej att göra med möjligheten. Det är ej
ır sak, det är Skaparens, att förena denna med
ennes fordringar.

Det är för öfrigt sant, att rättvisan, det vill
iga förnuftslagarne för godhetens utöfning, ofta
våra att riktigt bestämma inom vår egen mensk-
iga verkningskrets, böra vara det ännu mer i
rågan om hela naturstyrelsen. Sant, att hvad
len moraliska känslan jakar såsom möjligt, eller
äfven troligt om den högsta Varelsen och Dess
regering, har ej samma vigt som det, hvilket hon
nekar såsom omöjligt. Men det gör här nog att
nse detta omöjliga. Ty motsatsen deraf är otvif-
velaktigt den sökta sanningen.

Det kommer således an på, att finna detta
moraliskt omöjliga, hvars raka motsats är ett till-
kommande tillstånd. Mig tyckes att det möter,
vid hvart steg man gör i denna undersökning.
Se här, som jag tror, i detta afseende, moralkäns-
lans oförnekliga innehåll.

Kan Skaparen vara grym? Kan Han för nå-
gon orsaks skull, gifva det klaraste begrepp om
total förstörelse, och den största fasa derföre åt
lefvande, njutande varelser, som Han ärnar totalt
förstöra efter några ögonblick?

Kan Skaparen lägga bedrägeriet till grymheten? Kan Han ifrån den ena ändan af verlden till den andra, utan all grund af sanning, och af en blott styrelseklokhet, inplanta i alla dödliga bröst detta hopp och denna fruktan, som hotar eller tröstar med en slutlig rättvisa, och som utsträcker öfver grafven, följderna af deras moraliska förhållande? Kan Han genom ett svek, så klokt och nyttigt det än må vara för det hela, göra menniskosinnet känsligt för en skönhet, en fullkomlighet af dygd, så ofta rakt stridande mot den jordiska varelsens fördelar; och likväl utan all verklig syftning på ett tillkommande högre tillstånd, ett tillstånd af belönande sällhet?

Kan Skaparen, till grymheten och bedrägeriet, lägga ännu vidare litenheten och tomheten på ändamål? — Ty hvilket barnspel, och grymt barnspel vore ej menniskolifvet, ja hela den synliga skapelsen, om för oss, för varelser som tänka och lida, ingenting följde på detta tillstånd af tanke och lidande? Hvad vore åsyftningen med alltsammans? Ty hvad äro millioner solar, millioner jordar, hvad är hela den physiska omätligheten, utan en dertill svarande moralisk storhet af ändamål? Och hvilket ändamål finnes väl värdigt Skaparen, i dessa ständigt omvexlande generationer af ögonblicks-varelser, som nästan icke

hinna mera än att framalstra och begrafva hvarandra; och som på den korta tid de lefva tillhopa, göra hvarandra så ofta eländiga, utan att kunna göra sig sjelfva lyckligare? Kan det vara ett syftemål förenligt med den högsta fullkomligheten, att skåda från sin höjd dessa oräkneliga menniskoskaror, som på denna jordklumpen uppkomma och jordas; och som knappt få tid att se sig om och gissa sig till litet begrepp, (ofta derigenom olyckligare) innan de åter med invertes och utvertes smärtor måste lemna skådebanan? Jag talar ej om hela den öfriga djuriska skapelsen, ett oupphörligt rof antingen för menniskan, eller för hvarandra inbördes. Hvartill tjenade då allt detta? Hvarpå syftar det? Fins en dödlig som ej känner, i fall han är vis, att lifvet är en uselhet? och som, i fall ej förr, åtminstone i dödsplågorna, (under förutsättning af total förgängelse) hellre önskade att ej hafva varit född? Hvad vill det säga, denna lefnad af ungdoms-förvillelser, mannaålders-bekymmer, och en lång ålderdoms-trånad? denna lefnad som upptages med att sofva, äta, qvälja sig för framtiden; kämpa mot bekymmer, behof, orättvisor; insamla åt sig, antingen försakelser eller förebråelser; och efter allt, slutligen ryckas ner i afgrunden af det eviga intet? Är ej detta målningen af de flesta menniskors lefnad? Hvad är reelt deraf, utom sinnenas nöjen och illusionens hänförelser, så ofta ogillade af

förnuftet och samvetet: så att i den mån vi bli visa och dygdige, bli vi ej sällan olyckliga och trånande! Hvilken inrättning! Ja, säger ni, allt lider, men det räcker kort: allt förgås, men allt födes på nytt igen. Nej, min herre, icke ni, icke jag, om er mening är den rätta, och om efter detta ingenting mera följer. Väl andra varelser, som åter lida som vi, förtvifla som vi, förgås som vi. Klumpen blir qvar af materien, och den kläder sig i otaliga skiften; men de kännande medvetande varelser förgås i otalig myckenhet efter hvarandra: så att skapelsen från så många tusen år tillbaka, nästan ej kan anses för annat, än ett långt fortsatt *mord på sjelfkänslan.* Men sjelfkänslan, svarar ni, födes lika så oupphörligt tillbaka. Nej, min herre, det är alltid sjelfkänslan som förgås, och alltid en ny känsla, främmande för sig sjelf, som åter födes, för att immerfort mördas. Emedlertid, och till underhållande af denna sublima inrättning, pryder sig den känslolösa naturen, alltid med en ny och glädtig drägt; upplifvar sina scener alltid med nya leende former; hvilka strax åter krossas och försvinna. Allt kommer opp och går till intet, utan annat ändamål än att så sker. Är det troligt om Skaparen, att Han med denna omätliga physiska storhet, skulle förena en så obeskriflig moralisk litenhet? troligt att Han skulle göra så mycket för en plan,

ett ändamål af så lågt värde? Behöfver Han tidsfördrif? Liknar Han barnen, som bygga hus af kort, och blåsa dem strax omkull, för att åter hafva det nöjet att bygga dem opp igen?

Jag ser i sanning ej hvad man kunde svara härtill, utan att antaga ett begrepp om Skaparen, rakt stridande emot den moraliska känsla, som finnes inplantad i menniskosjälen, och som innebär, i sin egen natur, vittnesbördet om sin pålitlighet.

Vi hafva förutsatt moralitetens nödvändighet utom till sinnets tröst, äfven till samhällslefnadens bestånd. Men om den, betraktad under denna synpunkt, icke kan vara annat än en beständig vändning hos menniskan från eget väl till andras, det vill säga, en beständig uppoffring af sig sjelf för andra; och om dertill hör, icke allenast föreskrifter för rättvisans utöfning, icke allenast det ovillkorliga medgifvandet af deras allmänna rätthet, utan äfven en motsvarig storhet af egna motiver; — är det då vishet eller orimlighet, att åtskilja dessa begge saker, att fastställa föreskrifterna, men förkasta motiverna; och att, om jag finge så uttrycka mig, tysta munnen på det moraliska sinnet, när det sagt sina fordringar, och vill säga sina löften?

Om då den moraliska känslan är sann och ojäfvig, när hon bjuder dygder, skulle hon väl vara blott yrsla och förvillelse, när hon lofvar deras, så ofta, enda möjliga belöning! Ty hvad på jorden kan belöna den som, till exempel, går döden till mötes för fäderneslandet, sanningen, rättvisan? Ett ögonblicks tillfredsställelse med sig sjelf, innan han för evigt förlorar sig, är det ett motsvarande skadestånd? Vore detta gudomlig rättvisa?

Hafva då ej dessa saker med hvarandra det naturliga sammanhang som, i förnuftets lagar, medel och ändamål; som, i rättvisans lagar, uppoffring och ersättning? Den känsla som i menniskosinnet förenar dem, är hon ej enkel, och tydligen densamma? Är hon i hälften grundad, men i den andra hälften diktad och tillflickad? Går det an, att om jag så får säga, afklippa henne? Tröstens hopp i lidandet för rättvisan, är det ej samma röst af Gud, som pligten att uppoffra sig?

Sedan trettio sekler tillbaka, talar philosophien nästan ej till annat än förnuftet och slutgåfvan. Men dessa utgöra ej hela menniskosinnet. Menniskan skulle fått af slutgåfvan begrepp om nytta, klokhet, rättthet, aldrig om verklig rättvisa, aldrig om dygdens sublima natur, aldrig om sin högre bestämmelse. Denna princip felade, och

hon fick den i ett invertes moraliskt sinne, som väl icke består i någon viss lära, eller i någon uttrycklig tankesats, men i en osviklig känsla af det moraliskt sköna, och af det omöjliga i den högsta rättvisans lagar. Detta moraliskt sköna, utgör dygdens föreskrift: detta moraliskt omöjliga hennes hopp, hennes tröst och styrka i alla uppoffringar. Den moraliska känslan är Guds uppenbarelse till verlden, Guds omedelbara röst till menniskosinnet: *gör godt, lid och hoppas!* — Hon är ej mer en fin och hastig slutkonst, än harmoniens behag, är en hemlig och hastig uträkning af tonernas förhållande. Hon är ett sinne till, jemte de utvertes; ett öfverjordiskt sinne, som har nödvändigt sitt existerande motsvariga föremål.

Förnuftet kan pröfva moralkänslan till dess utöfning i sammanlefnaden, kan gilla och rikta den, kan äga i sina grunder en fullkomlig motsvarighet dertill; men blotta förnuftet har ej mer gjort moralen, än det gjort musiken. Tvertom, när spekulationen vill uppsöka dess grunder, och framställa dem i bevisningsordning, försvinner kraften deraf, likasom behaget och skönheten vid all esthetisk upplösning af deras beståndsdelar.

Nej Skaparen skall ej förstöra, ej i evigt intet bortkasta en varelse, som Han gifvit ljus

och känsla att anropa sig. — Denna tanke stor och rörande. Den lifliga känslovissheten de af, är moralvarelsens triumf, och blotta förnuf varelsens förödmjukelse. Den är den styran Godhetens outplånligt lefvande insegel och fö svar i menniskohjertat. Den bör vara philosophe dödstanke. Men begynn att utleta förnuftsgru derna och bevisligheten deraf. Sök att sätta kä slans visshet i demonstratif form. Läs Själens c dödlighet, afhandlad af Plato och Mendelsohn, - och denna säkra visshet som ert hjerta hade om fattat, skall, som en flyende skugga, undanvika fi er efterjagande slutkonst.

Men om denna känslans visshet likväl ej fin nes hos alla? Det är med moralkänslan som me tankegåfvan: alla hafva ej ett lika mått dera hos några hvilar den ouppväckt. Hvar enda a menniskans egenskaper kan odlas och uppöfva Men alla menniskor hafva en grund till moralis känsla, liksom en grund till förstånd; de kunn röras, liksom de kunna föras till begrepp, genon föreställningar lämpade efter måttet af deras odlin

Låtom klyftigheten fordra bevis der de e kunna gifvas: låtom det kalla hjertat neka til hvad det ej nog klart känner. Men om det ej fin en förtryckt oskuld, en misshandlad sublim dygd

som ej upplågar vid den stora tanken: TILLKOMMANDE RÄTTVISA! ej ett af tårar skymdt öga, som icke kastar en öm och tröstad blick åt grafvens andra sida, — så har ni denna sanning, bättre förvissad, än Newtons upptäckter.

Men hvarföre är då öfvertygelsen om denna sanning hos hvar dödlig, så ofta vacklande och omskiftelig? Hvarföre lefver den en minut i våra hjertan med all känslans kraft, och lemnar oss åter, nästa timme, åt dödande tvifvelsmål? Hvarföre är denna visshet ett ljus, som ibland slår oss med det starkaste sken, och ibland nästan utslocknadt, sökes förgäfves, äfven med all behofvets uppriktighet? Jag frågar tillbaka, kan detta, enligt sakens natur och vår egen, förhålla sig annorlunda? Skapade sinnliga, har sinnligheten nödvändigt på oss det starkaste intryck. Hvad vi se, höra, känna, smaka, det endast är till för oss med fullkomligt lifliga kännetecken af sin existens. Hvad vi blott tänka, tro, hoppas, ehuru grundad öfvertygelse det må heldst medföra, lemnar ej i sinnet samma lefvande intryck af motsvarande verklighet. Icke allenast den svagare verkningen af alla dessa blotta tanke- eller känslogrunder, men äfven svårigheten att alltid med lika klarhet återkalla dem, bidrager till förringande eller utplånande af deras intryck på sinnet.

Se der hvarföre öfvertygelsen om ett tillkomma
de tillstånd, på hvilken moralisk nödvändigl
den ock må grundas, aldrig kan medföra i
känsla samma beständiga klarhet, som en s
verkliga närvarelse. — Lägg till att vi hafva
ögonen hela den vidsträckta naturen, der allt
lar om enskilta varelsers förgänglighet, utan
vår inbillning kan gifva oss vid handen nå
medel till fortsättning af vår egen. Man sk
vid öfvervägande af allt detta, ej förundra sig
tvekan och osäkerhet i detta ämne så ofta bem
stra sig af menniskosinnet. Vi hafva, medgifv
det, att sätta emot allt detta, blott ett enda o
moralisk nödvändighet. Men hvem som tänk
skall likväl nödgas medgifva, att denna enda
sinnliga tanke, riktigt undersökt, väger mer
alla den kroppsliga naturens motsägelser tillh
palagda.

Då resultatet af den djupaste pröfning ic
blifvit, efter seklers undersökningar, annat än d
tröstlösa omöjligheten af all sträng förnuftsbevi
ning i detta ämne, hvad återstår för philosophie
om hon vill verkligen förtjena namnet af mens
lighetens välgörerska? Helt visst intet annat,
att med större omsorg än hittills, undersöka gru
derna för känslans visshet, och att utreda så lån
hr· ıes förmåga tillåter, den förunderliga *sinne*

nödvändigheten, af hvad vi, med ett ord som omfattar föreningen af både förnuft och känsla, kalla — *moralisk öfvertygelse.*

Jag har sagt för min del hvad jag trott mig se i detta ämne. En dag skall snart visa mig om jag sett rätt. Jag slutar, i väntan derpå, med dessa sublima rader, hvari man skall igenkänna Geniets blick, likasom dess lefvande uttryck, och hvilka jag följaktligen icke gjort:

Förunderliga dag på Hoppets vingar buren,
Af *Tankan* dunkelt sedd, af *Känslan* säkrare:
Kom, upplys menniskan om gåtan af naturen,
Och skingra molnet kring den Högstes varelse!

OM
RELIGIONS-FRIHETEN.

Friheten i tro, innebär nu mera än fordom. Den betyder oftast i våra dar: *friheten att tro intet, och att utsprida gudlösheten.* Man trätte förr, om fördragligheten af sekter i samma religion. Det är ej derom fråga, nu för tiden. Vi hafva i Stockholm, katolsk och reformert Gudstjenst. Jag tror, att en mahometansk skulle kunna utan all fara tillåtas.

Frågorna rörande religionsfriheten blifva således, enligt beskaffenheten af vårt tidehvarf, icke mera de samma som fordom. Det uppkommer icke mera, förmodar jag, i någon dödligs sinne, en enda tveksam tanke, huruvida de som tro på *förvandlingen*, och de som tro på *betydelsen*, kunna lefva broderligen tillhopa i samma land, och under en gemensam spira. Men då man nu inser detta med hela erfarenhetens visshet, och dervid besinnar, huru många olyckor och blodtömningar den theologiska otålsamheten kostat

ıtionerna, så må man väl fråga, med på en gång
je och tårar i ögonen: hvartill så många sek-
rs raseri och eländen? Hvartill det Parisiska
rölloppet? Hvartill den Sicilianska Aftonsån-
ın? Hvartill Inqvisitionstyranniet? Hvartill åter-
llandet af det Nanteska Ediktet? Hvartill mil-
ıner menniskomord, eller menniskoförföljelser,
ıder olika namn, men för alldeles samma or-
ker?

O Theologi! Du svarar intet, men verlden
ır sett verkningen af din stolta herrskningslyst-
ıd! — Theologi! Du var en menniskolära, och
ı har velat passera för sjelfva Gudaläran! Se
:r i ett enda ord, hälften af den yngre verldens
yckor.

Hvarföre åstadkommer fördragligheten i re-
gionen, icke den minsta skakning i det mensk-
ja samhället, då deremot otålsamheten under
:ra seklers tid uppfyllt verlden med tigrar, som
nsevis sönderslitit hvarandra? Derföre, att otål-
ımheten, genom sina orättvisor, sätter alla mensk-
ga passioner i verksamhet. Hvarföre har fort-
antningsnitet, i alla sekter afstannat, och hvar-
ıre söker ingen af dem mer att göra proselyter?
ill en stor del derföre, att detta nit, denna if-
:r att utbreda sig, röja sig vanligen häftigast,

vid sekternas första uppkomst. Det är öfver
dandet under kokningen. Men framför allt l
leder sig denna lyckliga följd från den orsak
att en sekt vanligen icke utgör, nu mera, som
dom, ett parti i staten, förtryckt eller förtryck
de, som vill segra eller hämna sig.

Och hvarifrån denna förändring? Deri
att man icke fäster nu mera någon stor poli
betydenhet, vid liten skiljaktighet i religions i
ningar. Man har slagits och sönderslitits för (
sa olika meningar, såsom för himmelsk rätt
sanning. Man blåser icke mera på elden,
den har utslocknat. Det rätta sättet, att göra
skoldisput vådlig, det är att anse den för så(
och att straffa eller beskydda någon af meninga

Men om, i anseende till sekterna i reli
nen, tålsamheten således haft de, för verl(
lugn, sällaste verkningar, så kunde frågas:
det ej visligen handladt, att gå fort på den
man börjat, och att lemna religionsfriheten i
gränsor af något slags föreskrift?

Jag vet, att berömda tänkare haft denna
ning; men som denna mening, det oaktadt,
väl icke är min, skall jag tillåta mig, att an

mina skäl deremot. Icke derföre, att jag tror min röst i detta ämne vara af något slags politisk betydenhet; men derföre att skäl, ehuru långsamt, ändå slutligen verka på den allmänna öfvertygelsen, och att borgerliga författningar aldrig hvila på någon grund tryggare än på denna.

Se här hvilka frågor, i anseende till religionsfriheten, egentligen höra till vårt närvarande tidehvarf:

1:o Kunna de tålas i ett land, som utsprida nya religions-läror, nya uppenbarelser, mer eller mindre förenliga med den rådande?

2:o Kunna de tålas, som under erkännande af Skriftens högsta myndighet, och med fullkomlig vördnad för dess läror, likväl fordra vissa förbättringar, åtminstone vissa nödvändiga förklaringar, vid den så kallade symboliska bekännelsen?

3:o Kunna de tålas, som förneka all uppenbarad Gudalära, erkänna endast den naturliga religionen, och vilja se den allena allmänt gällande?

4:o Kunna de tålas, som icke ens erkänna denna sistnämnda, utan förneka äfven en Gud och ett tillkommande tillstånd?

Jag förstår med *tålas*, friheten att icke allenast för egen del hysa, utan äfven bland andra utsprida något af dessa förenämda tänkesätt.

Man tillåte mig att besvara dessa frågor i annan ordning, än de blifvit här framställda. Låtom oss begynna med den sista och vigtigaste; den om friheten att erkänna intet slags religionslära, icke ens den naturliga. Man påminne sig, i förbigående sagdt, att jag här betraktar mitt ämne under en helt och hållit politisk synpunkt, och utan afseende till religions-sanningarnas värde i och för sig sjelfva. Bevisningen för detta värde behöfver ej min åtgärd, och hör ej till närvarande afhandling.

De som yrka den sistnämda meningen, säga: är det ena tanketvånget rättvisare än det andra? Hvad har det andeliga att göra med det verldsliga? — tron med gerningarne? det tillkommande med det närvarande? Äger den borgerliga makten, att föreskrifva eller bestraffa annat, än blotta gerningar? Om religions-bekännelsen ej hindrar dagliga brott, ej gör lagarnas stränghet umbärlig, hvartill tjenar den i borgerligt afseende? Och om lagarna vaka tillbörligen, hvartill behöfves den? Hvartill ett samhällstvång, utan samhällsändamål? Har man ej sett de svartaste

laster, de gruflig aste nidingsdåd förenas med religionsnitet? Har man ej deremot sett till och med Atheister, som varit de dygdigaste menniskor och de stillaste medborgare?

Jag svarar dertill: Ni talar, min vän, för friheten af er enskilta öfvertygelse, och såsom blott ansvarig för dess verkan på ert eget väl, och edra gerningar. Men sätt er i ansvarighet äfven för andras, för ett helt samhälles, och säg mig uppriktigt, skall ni också då tänka på samma sätt? Om ni är en förståndig och välgörande man, skall ni aldrig tillåta, att er son uppfostras i denna theoretiska gudlöshet. Ni skall alltid och med skäl befara, att begreppen kunna verka på lefnaden. Om ni är klok, skall ni ej ens älska dessa tänkesätt hos dem, af hvilka, i anseende till samhällslefnadens angelägenheter, en större eller mindre del af ert väl kunde komma att bero. Ni skall, t. ex. af två domare, två förvaltare, två förmyndare för edra barn, alltid helst välja den, som tror på Gud. Gudlösheten hos den spekulerande tänkaren, är dessutom helt annat, än hos verldsmannen, eller hos den gröfre otänkande samhällsklassen. Allt är blott spekulation hos den förra, allt är verkställighet och utöfning hos den sednare. Att vara utan Gud, betyder för

dessa sistnämnda nästan aldrig annat, än att va
utan fruktan för alla följder af hemliga brott.

Och nu, — sätt er, säger jag, i ansvarigh
för ett helt samhälles väl, vare sig såsom lagsti
tare, genom edra lagars verkan, eller såsom ph
losoph, genom edra lärors; jag frågar er då: tr
ni er kunna bygga ett lugnt och tryggt samhäll
utan allt slags religion, det vill säga, der ing
tanke funnes, hvarken på Gud eller ett tillkon
mande; åtminstone ingen rådande öfvertygelse dei
om? Man har ej bevisat omöjligheten deraf, sva
rar ni. Nej; men icke heller möjligheten. Tver
om talar all enskilt och allmän erfarenhet dere
mot. När ni då inrättar ett samhälle, måste
af tvenne stridiga val göra ett, och nödvändigtv
det säkraste, i fall ni annars är klok och välgi
rande. Ert samhälle måste då hafva en Gud, o
ett lif efter detta.

Här behöfs ej, att visa nyttan af denna tr
hos hvar enskilt man, följaktligen äfven hos al
mänheten. Man har den förutan, intet annat hoj
än det närvarande, och ingen annan fullkomli
klar förnuftsregel för gerningarne, än blott s
sjelf, och sina njutningar. Men all *rätt* i al
mänhet, är ej annat än en fordran på enskilt up
offring. Den skall ske, tro mig, och ske oft

när den understödes af ett ändamål öfver menniskolefnaden. Tag bort detta, och den skall ej mera ske utan tvång, eller blifva sällsynt. Man skall vänja sig, att anse sjelfva den sinnesdaning, som hemligt yrkar detta tänkesätt, såsom en fördom, härledd från uppfostran. Strafflagarne med all deras stränghet, blifva här otillräckliga. Låt dem förmå att hindra brott: men gifva de dygder? Deras hämnande arm krossar den lägre värnlösa brottslingen; men huru ofta når den makten, slugheten och deras större hemliga orättvisor? Religionens band äro ej, som man inbillar sig, nödvändigast för folket. Straffet följer tätare, vissare, de lägre klassernas handgripligare brott. Lagarne hafva för dem ögon och gislar. Det är tvertom just för dem som icke äro pöbeln, just för dem hvilka icke höra till hvad man litet höfligare kallar *folket*, som religionen och samvetslagen blifva af vida större oumbärlighet. Det är icke tjufnad, slagsmål, poststrån, förfalskningsbrott o. s. v., som i alla tider gjort verldens stora olyckor: det är passionen och samvetslösheten, med ett ord, irreligionen i de högre klasserna. Man eftersinne allt detta, och dömme.

Ingen religionsfrihet kan således, utan samhällets olycka, sträckas ända till gudlöshet. En

sådan religionsfrihet förbjudes af sjelfva samhällets natur.

Med religionsfrihet kan och bör då visserligen icke förstås, friheten att vara utan all religion, och att utsprida satser, som föra till förnekande af en Gud och ett tillkommande. All borgerlig frihets första villkor är, att vara förenlig med borgerligt bestånd.

Men hvari består då religionsfriheten, och hvilka rättigheter medgifver den ändteligen, tagen i sitt rätta politiska begrepp? Månne åtminstone den, att, om man ville, offentligen förneka och förkasta all annan religion än den naturliga? Se här deras skäl, som försvara denna mening. Låtom oss höra dem sjelfva talande. Ännu en gång påmindt: det äro de som här tala, icke jag.

"Att religionen hör till staters bestånd, det är något som hvar religionsstiftare velat bevisa, och det tro vi äfven, säga de, men ej att just den Läran, som här eller der påstår sin oumbärlighet, är för staten lika nödvändig. Annars skulle ingen stat bestå, mer än den som hade ett visst trosformulär; alla de andra skulle nödvändigt gå under. Mahometanska staterne, t. ex., skulle ej kunna vara till, efter den mening vi böra hafva

om nödvändigheten af vår tro. En religion behöfs då väl, detta medgifves; men säg oss, är det någon viss troslära som behöfves? någon viss af de hittills kända bekännelser? Nej. Hvad för en religion då? Den, hvarpå alla samhällen och alla religioner grundas: begreppen om en hämnande eller belönande Gud; förmodan om ett tillkommande tillstånd, hvarest hemliga brott skola upptäckas, och lasten slutligen skörda sina gerningars frukt."

"Hvad säga förnuftet och historien härom med någon sannolikhet? Jo, att när presterne af alla falska religioner, velat inbilla regenterne, att efter en religion behöfdes till samhällets bestånd, så var det just deras lärosystem, som blef högst nödvändigt; — och när regenterne deremot, hvar i sitt land, lånat åt den rådande sekten den verldsliga armens styrka, i anseende, välförståendes, till religionens oumbärlighet för samhället, så har sådant varit på endera sidan eller på begge, antingen ett politiskt spel, eller en grof förnuftsvilla. I begge fallen, hafva derifrån härledt sig de för menskligheten svåraste olyckor: krigsmord, lagmord, förföljelser, uppresningar, allt med ett ord sagdt, hvad historien har att uppvisa våldsammast och mest afskyvärdt."

"Vill ni nu för evigt hindra alla dessa olyckor, som ej äro gjorda omöjliga derföre att de på vissa tider upphöra? Inskränk då all gudadyrkan till den rena, enkla, naturliga religionen, och farorna af alla religions stridigheter skola derigenom förekommas. Ty hvad har det varit, som gjort dessa stridigheter så olyckliga för verlden? en enda sak: det begrepp hvar och en stat haft eller yrkat om sin läras nödvändighet, till hvar enskilt menniskas frälsning, och till det allmännas bestånd."

"Skilj således (fortfara de) från hvar uppenbarelse, från hvar sekt, denna föreburna nödvändighet, åtminstone till samhällsväl; inskränk religionens oumbärlighet endast till den naturliga religionens allmänt erkända föreskrifter; intryck i allas begrepp genom lagstiftning och uppfostran, öfvertygelsen om denna enkla gudadyrkans tillräcklighet; är det ej klart, att alla troskrig skola derigenom försvinna? alla deraf uppkomna olyckor vika ur det menskliga samhället? och lagstiftningen bespara sig det på en gång orättvisaste och vådligaste af alla tvång: samvetstvånget?"

Icke så klart, som mången torde tilläfventyrs föreställa sig. Undersökom.

Är er tanke den, att den naturliga religionen borde vara den enda tillåtna i ett samhälle, den enda som skyddades genom lagarna, och af dem tåltes, så frågar jag: hvar blefve då den påstådda samvetsfriheten? Med hvad rättvisa skulle man beröfva uppenbarelsens bekännare, samma rättighet att följa deras öfvertygelse, samma offentliga frihet, samma beskydd, som den naturliga religionens anhängare hittills med så stor ifver fordra? Hvad vore vid allt detta förändradt, utom otålsamhetens föremål?

Men tilläfventyrs är det meningen af ert påstående, att lemna hvars och ens frihet i detta mål otvungen, och att blott genom uppfostran, tiden, undervisningen, föra menigheten ifrån hvad J kallen vidskepelse, munktro, bigotteri, till de enkla philosophiska begreppen, om en allmän Gud och Hans dyrkan. Ännu en gång påmindt: låtom oss ej tala om sanningen af den uppenbarade läran; hvarken behöfver den försvaras, eller är det stället att här göra det. Talom blott om möjligheten, om den politiska klokheten af ert förslag.

Jag tror då att detta förslag, vore det än genom lagarne tillåtit, skulle först och främst finna rätt stora svårigheter, som motsäga dess möjlighet. Det gifves en i synnerhet, som ligger i sjelfva

sakens natur. Det är den renare urskillning, de mera sammanbundna begrepp, den högre styrka af förnuft, som till en så kallad philosophisk religion, borde kunna förutsättas hos menigheten. Ty det är fördelen af all uppenbarad religion, framför den blott naturliga, och utgör dess åtskillnad derifrån, att den talar mera kraftigt, mera lifligen till den sinnliga menniskan, som har ett stort behof af uppenbarelsens omedelbara försäkringar. Hvad som är hos tänkaren en öfvervägande förmodan, grundad på en mängd väl öfverlagda skäl, hvad skall det blifva hos den otänkande menigheten annat, än ett slags mörkt *kanske*, en svag skymt af blotta möjligheter, som skall i lugnets ögonblick, det är sant, alltid återkomma i sinnet, men under begärens stormar, och passionernas hänförelser, alltid utplånas? Verkan af den positiva religionen och den naturliga, kan hos philosophen blifva, i afseende på de utvertes följderna, ungefärligen densamma. En öfvertygelse grundad på eget eftersinnande, uppväger i det närmaste allt annat slags visshet. Men en sådan öfvertygelse, är den möjlig hos menigheten? Ett factum, en dogm kan tros; denna väg till visshet är lätt och gin; en slutledning måste begripas, behållas, upprepas, eftertänkas; och se der skillnaden. Det är derföre ej nog till religion hos menigheten, att en viss naturlig princip dertill

finnes i hvart hjerta, och kan derur aldrig utplånas. Frågan är här, om den naturliga religionens verksamhet på sinnet, i jemförelse med en positif läras; och graden deraf, måste i detta, som i alla andra förståndsämnen, nödvändigt bero af förståndets större och mindre klarhet.

Men låtom oss förutsätta möjligheten, och i stället lemna en blick åt nyttan och rådligheten. Gif då äfven åt ett helt samhälle, bestående af till större delen föga tänkande menniskor, gif deråt, säger jag, både nog urskillning och nog läraktighet, att fatta och antaga den naturliga religionens sunda läror, utan någon af dessa sinnliga tillsatser, hvarmed nästan alla religionsstiftare uppblandat moralen, och likasom omklädt den med en för menighetens ögon synbar och påtaglig kropp. Allt detta är godt; men denna gudalärans rena enfald, huru länge skall den bibehållas? Jag vill säga er det. Till dess att någon bedragare uppkommer med en brinnande inbillning, stora afsigter och lycklig talegåfva, som predikar uppenbarelser, mysterier, och gör underverk. Från den stunden, var viss att er philosophiska religion skall försvinna, som en lätt dunst för stormvinden. Det gör en helt annan effekt på den sinnliga menigheten, att höra huru den stora Lama talat ur skyn, än huru förnuftet och

billigheten fordra att vi böra lefva. Vidskepelsen är tanklöshetens poesi; den ger känslor och bilder åt själar, tomma på begrepp och sanningar. Vi födas med ett frö till vidskepelse, liksom till alla passioner. Den kan som de andre hvila, så länge föremålet hålles undan; men den vaknar vid dess åsyn med dubbel häftighet; och då fordras ett stort förnuft att segra deröfver, hvilket är det som icke många äga. Hvad skall då följa? ty ofelbart skulle vidskepelsen finna, med tiden, en port öppen, äfven till ert samhälle. Verlden är fullströdd med uppenbarelser, som icke önska bättre, än att utbreda sig. Svedenborgs lära, är ett nytt bevis derpå. Men ert val, i det fallet? — Att lemna hvar och en sin trosfrihet okränkt? Det blefve således den första religionsdiktare, med stor äregirighet, stora gåfvor och stort förtroende hos menigheten, som skulle bli dess ledsagare, och föra den efter sina afsigter. Detta synes mig klart. Ni skulle således tvertemot er grundsats, nödgas använda deremot lagarnas makt; nödgas förbjuda och straffa. Men hvad vändning finge då er philosophiska religionsfrihet? — skulle den ej nödgas sluta, just med det, hvarmed de uppenbarade religionerna vanligen begynt sitt herravälde, med otålsamhet och förföljelser? Jag ber er öfverväga detta, hvilket man kan hända icke gjort tillräckligt hittintills.

Man har ännu ej sett något samhälle, äldre eller nyare, hvarest ingen annan religion herrskat, än blott den naturliga. Det så ofta åberopade China, visar ej detta exempel, när man undantager en enda viss klass af dess inbyggare, nemligen dess så kallade lärde. I Frankrike är det tillåtit, jag medger det, att blott bekänna sig till den naturliga religionen *). Men denna religion är visserligen hvarken der eller på andra ställen menighetens. Erfarenheten har således ännu ej visat, om den ens kan vara det. Om den förut herrskande uppenbarade läran, på en gång beröfvad sitt öfvervälde, icke medfört i Frankrike några synbart vådliga verkningar, torde sådant komma deraf, att följderna deraf förlorat sig i skakningarna af så många andra volkaniska utbrott.

Hvad mig synes kunna med visshet antagas, i afseende på den naturliga religionen, det är således två saker i synnerhet: först, att den svårligen skulle kunna blifva en allmän religion; och sedan, att den kanske ändå mera svårligen skulle kunna bibehållas i sin enkla förnuftsrenhet. Det fordrades till begge delarna, att det osinnliga förnuftet vore på menniskor i allmänhet mera verkande än känslor, inbillning, underverk och hemligheter; eller att den naturliga religionen kunde

*) Så var det, då detta skrefs.

åtminstone med lika påtaglig visshet, som omedelbar uppenbarelse, framställa för menni sinnet de två föremålen för all religion: *Guc Odödlighet.* Så länge det ej kan ske, så l slutsatser och förmodningar här måste sätt stället för dogmer och facta, skall den na liga religionen föga kunna blifva mer än gra abstrakta tänkares, och hos menigheten ga röja sig i annat, än endast i det stä ga behofvet af någon säkrare lära. Deraf hända, att man antingen som i Frankrike, snart återkomma till den man öfvergifvit, ler ock fältet öpnas för nya religionsstifte och för alla de oredor som åtfölja sådana. I sednare fall äro två olägenheter, sägom rä två olyckor, nästan oundvikliga; först, sjelfv fundens möjliga orimlighet och derigenom s liga verkan på menniskoförståndet; för det a sjelfva nyhetens vådliga inflytande, och det kare upplågande af religionsnit och fortplantn ifver, hvilka just varit de, som gjort nästan religioner i deras början förfärliga för saml lugnet. Man hindrar ej detta utan våld och : Och af detta uteslutande, denna saknad a uppenbarad lära, skulle följa, eller åtmin kunna följa, just hvad man derigenom ville komma: partisplitet, förföljelsevåldet. Såda

också verkligen kretsloppet af alla obetänksamt framtvingade förbättringar.

Det har derföre alltid varit min tanke, att man borde lyckönska den stat, som äger en med förnuftets fordringar öfverensstämmande, vis och välgörande uppenbarelse, sedan seklers tid antagen, utspridd och grundfästad i den allmänna öfvertygelsen. En sådan religion har icke allenast den stora fördelen, att, utan stridighet med förnuftet, uppfylla både hjertats och den sinnliga föreställningens nödvändiga fordringar; den har ännu en annan, ringare än den förra, i anseende till sjelfva sanningarnas vigt, men större i anseende till samhället och timligheten, den, *att ej vara ny*; hvilket genom blandningen med de menskliga passionerna, alltid varit den vådliga sidan af all religionsstiftelse. Denna allmänna fördel innebär vanligen tre särskilta: 1:o lärornas genom tiden vunna större renhet från mensklig öfverdrift och vanställande tillägg; 2:o ett svalkadt fortplantningsnit, som ej mera urartar till förföljelser och våldsamheter; 3:o dess lärares mycket förminskade välde på folkskarorna, mycket ringare inflytande i allmänna ärenden, och följaktligen samhällets mycket mindre beroende af deras möjliga ärelystnad; hvaraf alla tiders och länders historier uppvisa bedröfliga minnesmärken. Lägg

till den fjerde fördelen, visst ej den minsta af alla, den, att mängdens sinnen redan intagna och uppfyllda af en läras förträfflighet, som äger hela deras tillgifvenhet, icke mer äro lika öppna och tillgängliga för nyheter af detta öfvernaturliga slag.

Man ser häraf, att jag således, lärans sanning och helighet oberäknade, äfven i politiskt afseende erkänner fördelarne af en så kallad positif religion, framför den blott naturliga, och rättvisan af den skyddande vårdnad som deråt lemnas. Men jag kan ej förneka den ena sanningen mera än den andra, och se här en, som jag tror vara lika så vigtig att erkänna, som den föregående.

Jag tillstår mig vara långt skild från deras mening, som tro, att den en gång antagna läran måste till punkt och pricka, oeftergifligen och, om så behöfves, genom alla stränghetens medel, bibehållas vid dess urgamla skick. Man har ofta sagt att förnuftets väg är en medelstråt emellan ytterligheter, och sanningen deraf bekräftas äfven i detta ämne. Ingen ting är mera välgörande, än en sådan religions verkningar, när dess välde är lindrigt, mildt, och i allt lämpadt efter det tillväxande förnuftets fordringar. Ingenting tvertom mindre förmånligt för ett samhälles

hälles lugn, än samma välde, när det utöfvas med en orthodoxisk halsstarrighet, hvilken likasom trotsar det allmänna tankeljuset; och i stället för att böja och mildra hjertat, sätter ett slags despotiskt högmod i, att kufva förnuftet i dess billigaste fordringar. Det är här en medelväg, att hålla emellan religion på modet, böjlig efter den första vink af en allt omskapande nyhetslystnad, och en religion, som för att vara högre än förnuftet, underlåter ej derföre att undvika stridigheter dermed, och att med vishet afskilja menskliga förvillelser, så snart de äro tydliga, ifrån de sublima grundläror som utgöra dess innersta väsende. Vattnet tar smak af den jord hvarigenom det rinner; och sjelfva gudaläran fluten, att jag så må tala, genom organerne af menniskoförstånd, menniskokänsla, menniskospråk, har ej kunnat undvika att smittas deraf. Hela den stora Luthers bemödande är ej annat, än ett bevis på denna sanning. De villfarelser, emot hvilka han så manligt stridde, hvad voro de annat än menskliga förvillelser, blandade med religionens i sig sjelfva enkla och rena grundläror? Och hvem djerfs påstå, att äfven efter hans tid inga sådana kunna möjligen återstå? Man kan mena väl med religionen och samhället, jag nekar det ej; men man skall aldrig med en förnuftig mans nit tjena begge, utan att

dervid iakttaga följande två grundreglor, hvilka böra och skola evigt utgöra det säkra kännetecknet, så väl af en rättskaffens religionslärares, som en vis styrelses omsorger: den första, att sätta religionens läror i förenlighet med det upplysta förnuftets grundsatser, så mycket de förras högre ordning möjligen tillåter; hvilket vill säga, med andra ord uttryckt: att undanrödja alla de stridigheter, som hafva deras enda grund i menskliga tillägg och förklaringar: — den andra, att vända religions-undervisningen så mycket möjligt är, ifrån dogmens theologala spetsfundigheter, inpå hjertats och lefnadens moraliska förbättring; hvarförutan den löper fara att blifva en tom minneskunskap, onyttig både till sitt enskilta och allmänna ändamål.

Om man således frågar: böra de tålas, som med nit och klokhet offentligen verka till detta ändamål? så svarar jag: de böra ej blott tålas; de böra hedras och uppmuntras. Man gjorde aldrig något, hvarken värdigare en upplyst kärlek till Gud och menniskor, eller nyttigare för sjelfva religionslugnet i det samhälle hvari man lefver.

En enda fråga återstår; den om utspridandet af nya religionsläror, nya uppenbarelser. Denna fråga besvaras af det föregående. Det är klart,

om en antagen sund och välgörande gudalära
ryttig, äfven i borgerligt afseende, så är det
igt, äfven i borgerligt afseende, att den bi-
ålles i sin tillbörliga helgd. Tvenne skäl tala
öfrigt ganska tydligen emot alla dessa nya
nverk, hvarmed man tid efter annan gjort
ök, att kufva det lätt missledda menniskosin-
: 1:o deras ofelbara osanning, som tydligen
galägges både af förnuftet och erfarenheten.
fortplantningsnitet, som alltid åtföljer dessa
ieter, och som aldrig felar, att på ett eller
iat sätt förorsaka borgerliga oordningar; hvil-
huru långt de kunna ohämmade sträcka sig,
gemenligen är svårt att af deras första svaga
jan med visshet förutsäga. Det är dervid icke
a om en tillbörlig samvetsfrihet, som fråga
kommer; det är om pligten att skydda det all-
ına menniskoförnuftet från skamliga hänförel-
, och mer än skamliga, efter de möjligen kun-
blifva en grund till större eller mindre oord-
igar i den borgerliga sammanlefnaden.

OM FÖRNUFTETS FRIHET,

ELLER

SVAR PÅ FRÅGAN:

HAR MAN SKÄL ATT FÖR RELIGION OCH SAMHÄLLE FRUKTA NÅGOT AF PHILOSOPHIENS UNDERSÖKNINGAR? *)

Låtom oss först tala om Religionens föregif-na faror, och derefter om Samhällets.

I. St.

OM RELIGIONEN.

Se här till en början hvilka ämnen Philosophie och Religionen haft från äldsta tider med hvar annan gemensamma, tillika med rätta synpunkte af de tvistigheter, som deröfver uppkommit.

*) Detta Stycke skrefs för snart 20 år tillbaka, och u gjorde en del af kritiken öfver en, icke oqvick, me desto mer illvillig och oswaklig bok som då utkom och som på en tid, då Philosophien och Litteratur hos oss, utom dess icke utmärkt gynnades, tyckt hafva till sitt adla andamål att beröfva dem äfven de

Menniskoförnuftet har, från tiden af dess]rsta odling, nödvändigt måst göra sig vissa frå- or mer eller mindre vigtiga, vare sig för dess

na sidsta lemning af skydd och trygghet, genom deras offentliga anklagande, såsom rätta grunden till Europas sednare olyckor.

En ny philosophi (den Kantiska) var då just på vägen att hos oss införas, och fann sig snart, genom särskilta händelser, inveckladi samma fördömmelse. Författarn, fastän aldrig proselyt af denna Lära, kunde dock ej öfvertyga sig om vådan för samhällslugnet af någon slags philosophi, äldre eller nyare, som hade till föremål Sanningens allvarliga undersökning; och trodde sig befogad att sätta ett rättvist försvar emot en af de försåtligaste angripelser, som kunde, under då varande omständigheter, riktas emot Litteraturen och dess idkare. Så uppkom denna lilla afhandling, som oaktadt sin natur af försvarskrift, likväl, icke torde böra finnas skyldig till ensidighet.

Att från den ena eller andra beskaffenheten af philosophiska meningar, härleda Staters bestånd eller möjliga faror, var ofta egennyttans låga utväg att mota förnuftsljuset; ännu oftare det sekteriska charlataneriets löjliga försök att skaffa kredit åt egna grubblerier. Men då författaren åt begge dessa lumpna konstgrepp egnat det förakt han tror dem förtjena; då han isynnerhet sökt visa ofoget, orimligheten af beskyllningar, som göra philosophien ansvarig för throners fall, Konungars hufvuden, och långa tidelopp af blodig förödelse, har det visserligen ej varit hans mening att derföre bestrida den öfriga skadlighet som en falsk och svärmande, eller vore det ock blott en mörk och förvirrande philosophi, kunde möjligen medföra. Han är i afseende på den allmänna sinneskulturen, tvertom lifligen öfvertygad om denna skadlighet, och har, då ämne och tillfälle medgifvit, icke heller förtegat sin öfvertygelse.

egen vettgirighet, eller för lefnadens tröst, eller för det borgerliga samhällets tryggare bestånd. Sådana frågor äro dessa följande: huru har verlden tillkommit? Har den en Skapare? eller existerar den af sig sjelf, antingen genom sjelfdaning efter materiens egna sjelfverkande lagar, eller må hända, af evig nödvändighet, sådan som den ännu i dag visar sig? Om verlden är en Skapares verk, har Han gjort materien, eller blott bildat henne? och i sådant fall, hvilka äro materiens, hvilka denna Skapares natur och egenskaper? Hvad skall man tänka om menniskosjälen? Är hon ett namn, eller en sak? det vill säga: en från kroppen åtskild varelse, eller en förening af dess ädlaste och finaste egenskaper? Om hon är en från kroppen åtskild, sjelfbestående varelse, är då denna varelse materiel, eller andelig? det vill säga, af ett ämne, som kan af vår föreställning fattas; eller af ett ämne, som har för oss alldeles ingen begriplighet? Skall hon upphöra med kroppen, eller skall hennes varelse efter kroppens upplösning ännu fortsättas? Gifves således för menniskan, eller gifves ej, ett lif efter detta närvarande? — Se der en del af de frågor, som i alla tider sysselsatt det forskande menniskoförnuftet.

Det är klart, att innan dessa frågor af uppenbarelsen fullkomligen besvarades, kunde de ej fela att gifva anledning till bekymrande undersökningar. Ej mindre klart är det, att sedan de blifvit genom uppenbarelsen satte utom allt tvifvelsmål, förnuftet likväl hvarken kunde eller borde vårdslöst öfvergifva dem. , Det har bort känna sin egen förmåga, för att en gång riktigt inse gränsorna deraf. Det har bort pröfva och veta, huru långt det af egna krafter kunde hinna på vägen till enlighet med religionens sublima sanningar. Men det är för hvar rättvis och tänkande menniska också lika klart, att undersökningens ändamål, allt sedan tändningen af uppenbarelsens ljus, helt och hållit förändrades. Frågorna blefvo nu icke mera: har verlden en Skapare, menniskan en Gud, själen en egen från kroppen åtskild varelse, och denna en bestämmelse för evigheten? Allt detta var redan genom Skriftens läror tillräckligen upplyst. Nej frågorna angingo nu blott och endast, hvilka dugliga skäl för dessa sanningar förnuftet hade, att af egen kraft uppvisa, och hvilka, bland de skäl som det tid efter annan framställt, borde antingen såsom tvifvelaktiga pröfvas, såsom otillräckliga styrkas med andra och kraftigare, eller, såsom odugliga alldeles förkastas. Det blef således här frågan om blotta förnuftsbevisens riktighet, icke om sjelfva sannin-

garnes: det var en strid emellan den slappare tanken och den skarpsinnigare; alldeles icke, som argheten eller tanklösheten ofta ropat, och ännu stundom upprepar, emellan förnuftet och uppenbarelsen.

Men, — torde någon invända — när nu förnuftets slutsatser icke öfverensstämde med religionens sanningar? när de tycktes motsäga dem? när de alldeles icke kunde förenas dermed?

Jag svarar dertill: när edra sannolikaste meningar, till ex., om Turkarnas eller Chinesarnes författningar och lefnadssätt, motsägas af en vördnadsvärd man som varit på stället, och som bevisar sin osviklighet, hvad sker då? Ni måste tro, att han har rätt, och att edra omdömen varit felaktiga. Religionen är här mannen från stället, som låter er tänka och tala, efter det tillhör menniskan; men som med godhet rättar edra omdömen.

Nej se, ropar Zeloten, ropar förkättraren, se likväl huru argheten och skrymteriet gömma sig som alltid tillförne, under masken af religionsvördnad! — Detta inkast vittnar om rättvisa, och framför allt om grundlighet. Det visar att förnuftshatet åtminstone ej lånar vapen af sin förföljda fiende. Är det då en omöjlighet, att för-

ena religionsvördnaden med förnuftigt eftersinnande? Har det varit argheten, skrymteriet, som i flera tusende år oafbrutet uppehållit menniskotanken vid pröfningen af alltid samma ämnen? Argheten, skrymteriet som gjort, att Kaldéer och Egyptier, Indiens vise, Greklands och Roms philosopher, med ett ord, alla tiders tänkare, beständigt sammanträffat på samma väg, och i samma undersökningar? Ser man ej, att förnuftet är en kraft, som ej kan hvila; som oupphörligen arbetar att utreda sig ur sitt mörker; som ej kan gå till ljus andra vägar än dem som dess egen natur utstakar; och som aldrig verkar till detta ändamål af arghet, utan af egen nödvändighet? Men man har ej orätt, att tro på argheten. Hon finnes verkligen, blott ej alltid der som man påstår att finna henne.

Det djupa eftersinnandet har kunnat studsa mot obegripligheter. Harmen har kunnat vilja ett ögonblick förbrylla den tvingande myndigheten. Men det som ej kan ske, har ej skett. Aldrig tog en philosoph pennan för att utplåna ur menniskosinnet, de för lefnadens tröst och samhällets bestånd nödvändiga läror.

Sådant har dock blifvit försökt, invänder man; ja det är sant, af några ursinniga på hela århun-

draden. Men man måste åtskilja förgiftaren från sökaren af den nyttiga läkedomen. Detta fordrar förnuftet och billigheten; och det gör man, när man äger dem.

Men huru skall denna åtskillnad göras, frågar någon, och på hvilka kännetecken? Mig synes, som de kunna finnas och utmärkas utan svårighet: se här ett litet försök dertill.

Det gifves, (och derom tror jag oss vara öfverens) tre för menskligheten högst vigtiga ämnen: *Gud, Frihet, Odödlighet.* Tag bort dessa, det vill säga, förutsätt deras overklighet, och det fins ej mera någon moral, någon dygd, något brott, någon pligt; det gifves ej mera hvarken någon tröst eller fruktan öfver sinnligheten. Menniskan är blott ett vegeterande djur, tänkande, det är sant, men till sin förtviflan, och så mycket olyckligare, som hon lifligare känner behofvet af något grundfäste för sin tanke och sitt hopp. Hon söker ett ändamål öfver djurets, tvingad af behof dertill, och detta ändamål finnes icke. Hon söker grund och hvila för sitt forskande sinne, och all grund undansjunker henne; hon söker regel för sitt förhållande emot andra, och denna regel är en dikt, eller högst föreskriften af Gud vet hvilken tyrannisk förnuftsnödvän-

dighet, som påstås ålägga idel offer utan allt slags ändamål. Vill ni se alla motsägelser sammanlagda, vill ni se olycksaligheten personligad? Se i det fallet en menniska, som tänker öfver sig sjelf.

Gud — *Frihet* — *Odödlighet* — man måste då antaga dessa tre ämnen, menar jag, såsom de tre orörliga punkter, vid hvilka hela systemet af den menskliga varelsen måste, att jag så må tala, fastgöras, eller falla platt ner till djurligheten. Men i denna sistnämda händelse, hvad blefve öfrigt af hela menniskan? Djurets sinnliga, förgängliga stoft, onyttigt förenadt med tankens plågande ljus.

All verklig philosophi öfver menniskans natur och bestämmelse, är då ej annat, och kan ej vara annat, än förnuftets sökning efter den klaraste och sannaste vägen till dessa tre grundpunkter: *Gud*, *Frihet*, *Odödlighet*: oumbärliga, för att dervid fästa hennes begrepp om sig sjelf och sitt ändamål; om regeln för hennes gerningar; om hvad hon bör vara och kan hoppas; med ett ord, hela systemet af hennes öfverdjurliga varelse?

Vill ni nu veta philosophens sanna åtskiljande kännetecken, så betrakta honom i dessa undersökningar. Ni skall finna honom ständigt och

oåterkalleligen vänd emot deras tre hufvudsakliga föremål. Hans gång är ställd, alltid deråt, aldrig derifrån. Blott fordra icke att han går den väg dertill, som ni föreskrifver. Han skall ogilla er väg, och kanhända alla andras: men han skall söka en egen. Han skall omkullslå hundrade falska bevis; men han skall uppställa säkrare, eller som synas honom vara det. Han skall ej begynna med att förutsätta de satsers afgjorda bevislighet, hvilkas bevis han söker; men han skall aldrig neka eller ens synas tvifla om deras nödvändighet. Öfvertygelsen derom skall aldrig finnas hos honom tvetydig. Detta är den stora hufvudpunkten.

Ifrån denna karakter af sann philosophi skilja sig påtagligheten, argheten, lättsinnigheten, tankeskrytet. Deras gång är rakt motvänd. Ni finner dem icke sökande sig fram till philosophiens tre vigtiga föremål. Ni möter dem hastande derifrån, och gäckande som en dårskap omsorgen att söka dem. Det är icke ert förstånd de vilja upplysa: det är sitt de vilja visa. Det är icke er sällhet de vilja göra: det är på er öfvertygelse de vilja råda, äfven med bekostnad af den förstnämda.

Zeloten, förnuftshataren, är åter en varelse af helt särskilt slag. Det är en man som löper

efter er, och ropar som en ursinnig: ni är förlorad om ni söker vägen; bind för ögonen så hittar ni fram.

Men låtom oss komma tillbaka till philosophen. Visserligen bör det ej vara svårt, att äfven i hans tvifvelsmål åtskilja honom ifrån den förledande sophisten. Den ena undersöker bevisens gilltighet. Den andra bestrider sjelfva sanningarna. Skiljaktigheten synes mig ofördöljelig.

Men hvad, — frågar någon, — gifvas då till och med sanningar, som det åligger oss att antaga, äfven innan bevisen blifvit prölvade? Ja, min unga tänkare: och illa förhölle det sig med oss, om vi i dessa ämnen behöfde först utvänta den philosophiska bevisningen, som sedan tre tusende år varit på resan att anlända till oss, förd vid handen af en mängd spekulationens hjeltar; men som ännu ej anländt, och som lärer förmodligen länge dröja att infinna sig. Utan bild taladt: hvad är det som vi i dessa ämnen gifva namn af prölning och bevis, annat än tankans små ofullkomliga försök att förklara, hvad vi på det mest kraftiga och ovillkorliga sätt finna redan förutsatt genom naturbehofvet, samhällsnödvändigheten, och hela sinnesdaningen? Sådana sanningar äro: *Gud, Frihet, Odödlighet.*

En annan fråga är den, om dessa philosophiska undersökningars verkan på andra, och på det alhnänna religiösa tänkesättet. Kunna de ej missleda enfalden? frågar man. Skola de ej blifva farliga för allmänheten af läsare?

Det första som förekommer att härtill svara, det är, att skrifter af detta djupsinnigare slag, stanna vanligen inom en ganska liten krets af läsare. Men låt vara, att en viss större del af allmänheten gåfve akt till dessa undersökningar; — ty så populärt de må författas, och så utbredd må smaken för läsning en gång blifva, att äfven mängden slutligen lyssnar dertill: — Mången skall då lära känna inkast och svårigheter hvaraf han icke förut vetat. Men det är en högst slät religions politik, att vilja dölja dessa för menniskoförståndet. Och huru kan det ske? Och när de en gång af sig sjelfva uppkomma, huru skola de mötas? Så gerna må läkaren, för att dölja sjukdomen för patienten, undanhålla läkemedlet. Han skall på det sättet kanhända senare märka sitt onda, men det skall utbryta desto svårare. Man talar om förvillande spetsfundigheter. De må vara möjliga för ett ögonblick: men äro de det för längre tid? Huru hafva de då sedan trettio sekler ingenting uträttat? Är det en förståndig fruktan, att det allmänna förståndet skulle låta

snärja och förleda sig deraf? Huru ser man icke, eller vill man icke se, att det är just det allmänna förståndet, som utan alla öfvervanliga finheter, blott genom sin egen naturriktning, och styrkan af sin sammanlagda massa, skall nödvändigt slita sönder alla sophistiska nät, och släpa med sig den allmänna öfvertygelsen åt den sidan, der naturen velat att den skolat ligga? Är ej detta så mycket ofelbarare, som den redan förut hemligen ligger der, genom sjelfva det menskliga sinnesbehofvet?

Det är besynnerligt, i sanning: man räknar på krångliga inkast; men man räknar ej på det enkla förnuftets urskillning och öfvertyglighet. Man räknar på bestridare af det allmänna menniskointresset; men man räknar ej på denna aldrig uteblifvande försvarare deraf, som finnes i hvart menniskosinne. Af två som strida öfver dessa ämnen, af hundrade, hvem skall segra? Var derom försäkrad, alltid den sluteligen, som har på sin sida den allmänna menniskokänslan; den som strider för menniskans naturvärdighet, hennes lugn, hennes närvarande fördelar och hennes tillkommande hopp.

Har ni sett barnen leka med små coner af kork, blystöpte i en af ändarne? Förgäfves ställa

de dem på spetsen. Figuren vänder sig strax
igen af sin egen kraft, och ställer sig sjelf på
blystöpta basis. Det är på det sättet, som
stora förnuftsbarnen, sceptikerna, någon gång
ka, men utan all fara, med menniskosinnet. I
gäfves vilja de ställa det fast, på spetsen af
fint spekulerande metaphysik. Det är ej der
turen lagt tyngden, och med den hvilan. Si
står ej länge qvar, om jag så får uttrycka
på blotta tankudden. Dess behof öfverväga.
må omstjelpas hundrade gånger af argumenten
tviflare, det skall alltid vända sig om igen
egen riktning, och komma tillbaka på sin t
gare grundsida.

I sanning hvad verkan, hvad inflytande l
na väl alla spekulationens finheter hafva på l
tat och öfvertygelsen? Grunderna för denna
nare, bero de helt och hållit, eller ens till
sta del, af någon metaphysisk skarpsinnig
Man kommer öfverens om saken; man tvistar
förklaringen. Den ena säger: jag har funnit
Den andra påstår att hans förklaring duger
Är och blir icke all metaphysisk disput i d
ämnen, alltid samma historia, om de två
gingo tillhopa i månskenet och trätte om natu
af dess ljus? De sågo begge två vägen med

lyc

tydlighet; de kommo begge på en gång fram dit de ämnade sig, och månen sken lika ljust öfver begge meningarna.

Må man en gång begripa, att vissheten af dessa vigtiga läror alldeles ej hvilar på några dem egna metaphysiska bevis, hvilka, som en nyttig förnuftsöfning, kunna lika oskyldigt sökas och bestridas. Nej, den hvilar, jag upprepar det, på dessa lärors oupplösliga sammanhang med hela systemet af den menskliga varelsen, hvilket med dem skönt och tillbedjansvärdt, faller, utom dem, ner i ett kaos af oreda och motsägelser.

Detta system af den menskliga varelsen förutsätter, och skall alltid göra det, nödvändigheten af en domare öfver hjertat och gerningarne; af en slutlig rättvisa, och af ett ändamål för menniskovarelsen, högre än det närvarande. Antingen äro dessa nödvändigheter osvikliga, eller är hela moralen en dikt, hela den menskliga sinnesdaningen ett bedrägeri, hela samhällsmöjligheten en gunst af lögnen, och hela naturen ett osammanhang.

Sådana äro religionens enkla förnuftsgrunder; lika allmänna som menniskonaturen, och som den,

lika oföränderliga. Man skall alltid hoppas, alltid frukta, hvad man kanhända aldrig skall kunna hvarken vederlägga eller bevisa med en metaphysisk oemotsäglighet. Försvaret af dessa hufvudläror ligger då förut beredt i hvart enda menniskosinne; och skall hos hvar dödlig, som ej blifvit alldeles bortförd af en förvillad tankeflygt, alltid tjena att rätta spekulationens möjliga missvisningar.

Invänd ej häremot, att det likväl gifvits hela tider af allmän gudlöshet: att man i Rom söng på öppen skådeplats: *allt slutas med döden;* och att Cesar med detta usla skäl försökte att rädda sin vän Catilina, som han hemligt gynnade. Om gudlösheten, eller, rättare sagdt, gudaglömskan varit på vissa tider allmännare, har det säkert haft helt andra orsaker, än förnuftsundersökningar, och troligen just den motsatta. Ifrån en religion, hopflickad af orimligheter, som den hedniska, var det första steget nästan alltid till ingen religion. Men det gifs för förnuftet ännu ett steg längre fram, som det alltid skall göra om det får vara fritt: det är till en renad och sann. Hvad Cesar angår, så tänkte han tvifvelsutan mera på sina segrar och statsplaner, än på dessa ämnen. Men Cicero erkände en Gud för verlden, och väntade ett lif efter detta. Men Sokrates och Plato hade

långt förut bevisat sanningen deraf för deras lärjungar, och Cato dog med den sistnämdes bok i handen.

Hvilken blir slutföljden af allt detta? den, att så snart frågan angår sanningar tillräckligt öfvertygliga genom det allmänna sunda förnuftets gina medgifvande, genom hjertats behof deraf, genom deras nödvändighet för samhället, så uppkommer en ofantlig åtskillnad emellan deras förnekande, och pröfningen, antagandet, förkastandet af deras metaphysiska bevisningsgrunder. Den som genom någon läsning känner med hvilken ton af stolthet och ofelbarhet, den äkta akademiska metaphysiken i början af detta sekel framträdde, skall visserligen ej förundra sig, om några män af ovanlig skarpsinnighet funno sig frestade, att litet närmare undersöka hennes maktspråk, och att söka visa henne sin otillräcklighet. En alldeles ny metaphysik, har i våra dagar gått i detta afseende vida längre än de, och ändå har deraf ingen minsta fara uppkommit för sanningarne om en Gud och ett tillkommande. Hvarföre? Jo, ännu en gång sagdt, derföre, att dessa sanningar till deras vissa verkan på menniskosinnet, alldeles ej bero af några metaphysiska grunder; och olyckligt vore menniskoslägtet i fall de det gjorde.

Men hvarifrån härleder sig denna besynnerliga fråga, om philosophiens skadlighet för religionen? Tvifvelsutan från läsningen af philosophernas skrifter, tänker lättrogenheten; och det är så hon alltid bedrages. Jag skall då säga hvarifrån den kommer, ty man vet det icke nog: hon kommer just tvertom, från icke-läsningen.

Philosophien har ej innehållit de orimligheter, har ej åstadkommit de elaka följder man tillagt henne. Men hon är ett för mängden främmande språk, som hvar och en tyder efter sina afsigter, och hon har haft ett helt annat slags vådlighet; se der i synnerhet hennes brott. Den krossade egenkärleken har i alla tider ropat emot öfverlägsenheten; tanklösheten emot ljuset som upptäckte henne; okunnigheten emot förnuft och insigter. Alla hafva stämt sitt rop i den högsta ton de kunnat; alla hafva fordrat hämd af de mäktigaste krafter som kunnat sättas i verksamhet. Derifrån dessa oupphörliga ljud och genljud af alltid samma ord: religion och samhällstrygghet! Jemte dessa temligen ophilosophiska försök, har man för ombytes skull äfven stundom utgifvit vissa så kallade philosophiska. Man har deri utletat rader ur philosophernas arbeten, ställt dem omvända, bakvända, nedvända, sidvända, i alla vändningar, utom den rätta, och derefter skrikit:

hör hvad han påstår den kättaren! den gudsförnekaren! den samhällsförstöraren! För att slippa undersökningens möda, har mängden efter sin vana, trott, och någon gång ropat med, för sällskaps skull. Man har föreställt sig philosophernas skrifter, i dessa och andra ämnen, såsom stora nederlagsplatser för farliga läror och förvillande meningar. Man har låtsat frukta för altare och thron. Och just under det att vissa af dem som ropat starkast om den öfverhängande vådan, sågat i tysthet på deras grundvalar, åtminstone på den sednares, har man hört som tätast upprepas: bort med det farliga förnuftet! bort med philosopherna!

På detta sätt har frågan uppkommit om philosophiska skrifters vådlighet för religionen, och på samma sätt de nyare frågorna om deras vådlighet för alla vigtiga ämnen af det allmänna tänkesättet. Man litar på pröfningens svårighet, på förvillelsens lätthet; man skriker och tros.

Det antiphilosophiska skrikets historia, författad med kännedom och skicklighet, skulle i sanning utgöra ett vigtigt moment af menniskohistorien. Dess ålder, uppstigande i det moderna Europa, ända till den första stråle af ljus, som delade påfvemörkret, visar att dess ursprung är,

som någon gång händer, mera gammalt än hedervärdt. Galileus var ej dess första offer.

Så länge likväl detta skrik ännu blott var den theologiska intoleransens, var det ännu uthärdeligt. En lärd man framställde i enlighet med skriftens läror sina metaphysiska bevis för verldens tillfällighet, för Guds varelse och egenskaper, för menniskans frihet, för själens immaterielitet och odödlighet. En annan lärd man, likå god Kristen, men tilläfventyrs bättre tänkare, fann ej bevisen slutande. Ingenting var på den tiden simplare eller vanligare, än att strax svara honom: ni nekar mina bevis; ni nekar då sjelfva sanningarne; ni tror då hvarken på skapelsen af intet, eller på Gud, eller på friheten, eller på ett lif efter detta. Ni är en gudsförnekare, en religionsförstörare.

Detta skrik, en gång begyndt, understöddes utan dröjsmål af alla små skolmänner eller små kyrkomänner, hvilka efter tidernas vana, med en hjertelig uppriktighet hatade vissa stora snillens öfverlägsenhet. Det fortsattes vidare, såsom en nyttig uppfinning, vid alla tillfällen af lika beskaffenhet. Wolf, författaren af den bästa bok, som intill hans tid utkommit om Gud och själen, blef en martyr derföre. Han dömdes af Konung

Fredrik Wilhelm i Preussen, glorvördig i åminnelse, att inom tjugofyra timmars tid rymma det Preussiska området, eller att hängas såsom gudsförnekare. Som han lyckligtvis ej blef hängd, kom han sedan tillbaka, blef en af Europas största män i det förflutna tidehvarfvet, och det som bör märkas, grundläggare till just den philosophi, som intill våra dagar lärts i de allmänna skolorna, med statens och kyrkans högsta bifall och tillfredsställelse.

Som historiens nytta är den, att undervisa genom exempel, kan man åtminstone lära af denna lilla händelse, huru oändligt klokt det alltid är handladt, att icke strax hänga, eller annars misshandla philosopherna, vid det första rop om arghet och gudlöshet, som emot dem uppkommer. Det är alltid vida bättre gjordt, att förut läsa dem.

Af allt detta uppkom likväl ej någon stor skakning i det menskliga samhället; ty om det stundom gafs någon Voetius, någon Jurieu, någon Lange, som med en viss framgång skrek sig till hjelp af den verldsliga armen, gåfvos deremot hundrade andra utan nog kredit, att genom detta medel hämna deras metaphysiska oförrätter. Men sedan menniskoförnuftet, tröttadt af så många

försök, och misstänkande sin otillräcklighet för dessa ämnen, begynt vända sina undersökningar på den redbarare samhällsläran; sedan en uppskrämd statskonst trott sig märka i detta philosophernas bemödande, åtminstone en aflägsen grund till sednare tiders olyckor; sedan fördomen och egennyttan bättre än någonsin lyckats att, i våra dagar, väcka fruktan för hvart hufvud som tänker, hvart öga som ser, hvar mun som öppnas, hvar penna som doppas; så har den fordna intoleransen fått likasom en ny organ i den politiska farhågan, och det antiphilosophiska skriket, likasom två halsar att ropa ur.

II St.

OM SAMHÄLLSLÄRAN.

Efter jag i det föregående yttrat mina tankar angående philosophiens inflytande på religionen, må det tillåtas mig att också, vid samma tillfälle, något ihågkomma den i vår tid så hårdt anklagade samhällsläran.

Denna philosophi, säger man, talar beständigt om rättigheter. Hon är då en vådlig lära

: den alltid lätt förledda menigheten, och tvifsutan en mor till Europas sista blodiga uppden. Men jag frågar hvar förståndig läsare: ilket våld äfven i verldens råaste tider, någon- utöfvats utan under förevändning af någon stådd rätt? eller när en sådan förevändning nåasin behöft att ur böcker framletas? eller huru kt det vore, att ur samhället bannlysa all förftig pröfning af inbördes pligter och rättigheter, : att ej derigenom bereda förevändningar åt ldsamheten? Skall hon annars ej finna dem? h när hon blifvit, genom andra orsaker, ordngen öfvermäktig, har hon dem ej tillreds i den sta orimliga uppgift, som flyger förbi hennes phettade inbillning?

Må man vara tryggt öfvertygad, att ingen ekulation, ingen kammar-philosophi i verlden all någonsin göra verksamt, hos hela menighe-:, anspråket på andra rättigheter, än dem hvil- den klara naturliga känslan af rätt och orätt, lan af sig sjelf yrkar. Har något folk stundom rts längre, så tro säkert att sådant skett af orker helt främmande till all philosophi, och att nna sednare beskylles orättvist. Tro deremot a säkert, att utan en enda tryckt bok, utan en da skrifven rad, skola alla fordringar af natur- rätt, genom sjelfva sakernas oundvikliga skick,

och blotta erfarenhetens sena, men klara und visningar, lika så visst uppkomma hos hvar d lig, och hos hela allmänheter, som voro de i l gyld stenskrift på alla torg och i alla gathörn u slagna till öfvervägande.

Verldshistorien är full af stora politiska hv ningar; aldrig förut har någon philosophisk åstadkommit dem. Hvilka voro de philosoph skrifter, som i Rom störtade Tarqvinernas thı Hvilka de som beredde den Nederländska resı gen, emot Spanska öfverväldet? Hvilka de lade den olyckliga Stuarts hufvud under böd yxan? Hundrade exempel kunde ännu tillägg

De som hata förnuftet, och följakteligen losophien, hafva aldrig gifvit henne ett, på gång, hemligare och dödligare nidstygn, än då låtsat förblanda hennes läror med de frans pöbelskriken, *frihet, jemlikhet;* hvilka under gra stunders sinnesyrsla flögo öfver Frankrike samma sätt och nästan af lika orsaker, som hurra-rop flyger ifrån mun till mun i en besk folkskara. Vi hafva, på vårt språk, en liten sterlig afhandling, just öfver dessa två orden, man har kunnat se deraf, om philosophernes ning dermed någonsin varit, eller kunnat v den grofva Maratiska pöbelmeningen.

Hvarföre blef då, frågar man, denna mening likväl så fullkomligen den Parisiska? Derföre att philosophiens läror kunna, likasom allt annat, lånas till förevändning åt våldet och afsigterna; och derföre att allt, vid sådana tillfällen, orimligen öfverdrifves. Men deraf bör ej slutas, att philosophien har i sig sjelf denna förvillande natur. Folkyran är ett rus, som kan beredas af alla slags örter. Religionsnitet, Frihetsnitet, Konunganitet, allt har ömsevis tjenat dertill, och med lika framgång. Samma phenomen förekommer under blott olika namn, hundrade gånger i historien. Jag föreställer mig ej, att de som upphängde hvarandra på lyktpålarne, eller buro på upphöjda pikar medborgares afhuggna hufvuden, voro stora läsare af philosophiska undersökningar. De som hemligen förde dem, kunde till en del vara det. Men man söker förgäfves orsaken till dessa oformliga uppträden i skrifter och meningar; de finnas ej der. Man måste söka dem i saker och händelser; och detta är ingen obekant, som känner förloppet af den fransyska statshvälfningen.

Gör man ej i frågan om böckers och skrifters politiska vådlighet, alldeles som i frågan om deras vådlighet för religionen: tror på skriket, utan att läsa dem? och förhåller det sig ej med den politiska vidskepelsen, nästan på samma sätt, som

med religions-vidskepelsen? Den förra tar snart ej en skrift i handen öfver medborgerliga ämnen, utan fruktan att anfäktas af jakobinismen, likasom den sednare ej går i mörkret förbi någon graf, utan fruktan att gastkramas. Begge behöfva dagsljuset för att se deras farhåga försvinna. Man måste vänta att det en gång uppklarnar.

Bland de franska philosopherna näst för revolutionen, voro Voltaire, Rousseau, Raynal, utan tvifvel de mest lästa och gillade. I deras arbeten ligger då, inbillar man sig, hela revolutionsfostret, likasom fjäriln i sin puppa: derifrån har det med fullfärdiga vingar, på en gång utflugit. Det är sant, att man finner i deras skrifter, dels principerna till borgerlig styrelse, utredda och fastställda, dels några afvikelser derifrån tillfälligt antydda. Men hvar finner man hos dem någon den minsta likhet med fransyska revolutionsmaximerna? Hvarföre vill man ej se, att dessa orimliga våldsmaximer, skapade just under sjelfva resningsyran, af helt andra personer än philosopher, och efter helt andra lagar än philosophiens, hade med henne ej mera gemenskap, än det Parisiska Bröllopet, till sin rätta grund, hade med salighetsläran? Af de nyssnämda philosopherna lefde vid revolutionstiden endast Raynal. Och hvad gjorde han? Han skref deremot med

häftighet. Han twådde sina händer i vatten, och afsade, inför hela Europa, sin philosophi all delaktighet i dessa ophilosophiska upprorsbragder.

Tror ni att Voltaire och Rousseau, om de ännu funnits bland de lefvande, icke skulle hafva gjort alldeles detsamma? Tror ni, att den store Henriks sångare, att häfdetecknaren af den fjortonde Ludvigs tidehvarf, skulle hafva sett med bifall deras thron störtas, deras stoder trampas i grus af en rasande menighet, och arfvingen af deras spira, ställas, tvertemot alla grunder af rättvisa och klokhet, till doms inför sina undersåtare? Tror ni, att författaren af *Le Contrat Social*, hvars bok innehåller, sida från sida, en redan förut gjord kritik öfver revolutionsmaximerna, skulle med tystnad hafva låtit dem gälla för principer, tagna ur sitt arbete? Ändteligen, dessa begge store män, hvilkas döda kroppar omfördes med så förgudande ståt, på gatorna i Paris, för att insättas i Pantheon, tror ni ej att de, om de lefvat och vågat tala efter öfvertygelse, skulle hafva blifvit, såsom erts-aristokrater och frihetsfiender, upphängde vid de högsta lyktpålarne i den philosophiska hufvudstaden?

Det synes likväl en särdeles motsägelse, att vara på en gång stiftare af en upprorslära, och

att prompt, i första segerglädjen, upphängas af sina lärjungar.

Men, invänder någon: kunde nu likväl deras skrifter, genom de så kallade principer af allmän rätt, som i dem yrkades, och genom beifrandet af vissa missbruk, intill dess oröjda, icke hafva blifvit, åtminstone en aflägsen orsak, till påföljande oroligheter?

Jag svarar: det gifves ingen så nödvändig sanning, himmelsk eller jordisk, ingen lag, ingen ordning, ingen nyttig kunskap, som i den bemärkelsen ej kan blifva en aflägsen orsak till de största oredor. Man skulle efter samma goda logik resonera bort ur verlden förnuft, religion och samhällsförfattning: ty, utan förnuftsbegrepp, ingen förvillelse, ingen nedrig anläggning; utan gudadyrkan, ingen blodsutgjutelse för olika dyrkningssätt; utan samhällsförfattning, inga borgerliga krig och intet upprorsvåld. — Låt vara, att i dessa skrifter funnos vissa idéer till nödig förbättring, af det som var och som öfvades. Men intrigen, egennyttan, herrsklystnaden, den Orleanska faktionen, hvilka tydligen nyttjade dessa idéer blott såsom en af tiden lånad förevändning, kommo de ur böckerna? Hade de med philosophien den ringaste gemenskap? Allt godt, allt

nyttigt i verlden kan, på det sättet, kallas en aflägsen orsak till det onda, så snart man med aflägsen orsak vill förstå, icke sjelfva orsaken, utan förevändningen.

När man säger: se till hvilka grufligheter den Kristna läran gifvit anledning i det olyckliga Mexiko! hvilka bål hon upptändt i Goa! och med hvilka förföljelser, hvilka blodiga krig hon öfverhöljt Europa! — då gifves ingen som icke strax har svaret färdigt mot en sådan beskyllning. Ni ljuger på Kristendomen, heter det. Den Kristna läran bjuder fridsamhet, menskliglighet, brödrakärlek, försonlighet och rättvisa. Det är icke hon som gjort detta. Det är intoleransen, roflystnaden, det politiska våldet, som oupphörligen lånat af hennes lära förevändningar, om hvilkas falska, förrädiska bruk, de aldrig sjelfva ett ögonblick tvekade. Så ofta samma beskyllning upprepas, följer alltid samma svar; och med billighet. Det är blott philosophien, som icke får njuta till goda en lika rättvisa. Ordning, laglydnad, säkerhet, helgd af allmänna och enskilta rättigheter: se der hennes eviga grundläror och fordringar! Och emedlertid är det just hon, påstår man, som i våra dagar orsakat de största oordningar, de gröfsta laglösheter, med ett ord, de grufsamma-

ste inbrott i allt slags rätt, och allt slags säkerhet.

Låtom oss ännu närmare undersöka detta ämne. Låtom oss se till, hvarigenom philosophien skulle kunna förtjena dessa sällsamma förebråelser.

Philosophien, säger man, framställer idealet af en fullkomlig samhällsordning. Fans eller finnes någon i verkligheten, utan brister och svårigheter? skall hon då ej bidraga, att på hvart ställe göra menigheten otålig vid den närvarande?

Lägg till ännu derutöfver, denna bittra, gäckande öfverdrifning af de minsta ojemnheter eller afvikelser, dessa pamfletter, pasqvinader, sarkasmer, som vanligen utgöra hennes eftertropp, och (om det uttrycket tillåtes) åka med på hennes principer, likasom den yngre gatpöbeln på de stora kälkmedarna. Skola dessa, tilläfventyrs, ej bidraga att utbreda falska begrepp, att disponera allmänheten till ovilja, måhända till nyheter? Man ser åtminstone, att jag ej fördöljer eller försvagar inkasten. Jag svarar dertill:

Det är sant att philosophien framställer idealet af en fullkomligare samhällsordning, än kanhända

da någon af de närvarande, ja tilläfventyrs, den kan ges i verkligheten. Men just detta, er också philosophien. Låt henne tala ut, och n skall ropa med hög röst, att hon framställer t ideal, för att derefter småningom förbättra, e för att derefter sönderbryta en gifven och rklig. Låt henne tala ut, säger jag, och hon all ifra äfven så starkt, som sjelfva den politi- a försigtigheten, och med lika uppriktighet, mot alla våldsamt försökta, alla otidigt framtru- de förbättringar. Icke blott, efter de någon ing uppoffra tusentals medborgare, för andras erendels osäkra fördelar; men derföre i synner- t, att denna orimliga förbättringsyra, i sjelfva incipen mördar all möjlighet af mensklig sam- illsordning. Hon skall vidare säga, att det för- ller sig med samhällen som med kroppsbygg- ider: att det gifs för alla en viss möjlighet af d helsa, likasom en viss verklighet af krämpor h bräckligheter; att man måste tåla dessas till- nnagifvande; men att den galnaste af galenska- r vore, att vänta botmedlet af annat än tiden, t allmänna lugnet, visheten, och en lång sorg- llighet.

Der står nu för allas ögon, den verkliga sam- illsphilosophien i hela sin afhöljda oskuld. Har

man skäl att anklaga, att frukta henne, så
förstörerska af ordning och samhällslugn?
hvilken philosoph har man funnit andra princ
än dessa anförda?

Hvad åter angår de omtalta stickskrifte
så höra visserligen icke rätt många deraf till p
losophiens sällskap. Hon bör vänta den rättvi
att icke förblandas dermed. De goda och nyt
deribland, måste hon likväl erkänna. Sådana
de, som tydligen hafva rättvisan, sanningen,
bättringen till deras ändamål; som angifva hjel
ga afvikelser, missbruk, fördomar, orättvisor; s
le det också behöfvas, att lägga stundom satt
frätmedel på vissa inrotade skador. De som
ej erkänner, de som hon föraktar och afskyr,
sådana som öfverskrida mått och anständig
som tydligen syfta till utspridande af förbittr
oenighet, orimliga fordringar, vanvördnad för
gar och styrelse. Dessa begge slagen äro ej s
att åtskilja; och det hör ordningen till, att i
våldsamhet emot de förra, vaka öfver de sedn
mindre för farans skull, än för otillbörlighete

Men, fortfar någon: gömma sig ej sål
ofta under philosophiens mantel, illviljan, öf
drifningen, nyhetslystnaden? skola de ej hö
ej anses såsom hennes lärjungar, och, under d

namn, missbruka den frihet hon för sig fordrar? Har man då ej skäl att kringskansa den? Hon sjelf ändteligen: skall hon med sin lära om frihet, jemlik rätt, menniskovärde, alltid finna bland hopen idel visa som rätt förstå den, och som aldrig öfver hennes mening, hänföras deraf? Jag skall söka att svara till begge punkterna.

Då det är en moralisk möjlighet att tänka falskt och orimligt i politiska ämnen, likasom i andra, finnes också, det är sant, ingen slags omöjlighet att skrifva derom på samma sätt. Det må således ej nekas, att ju politiska villfarelser kunna genom böcker och skrifter, utspridas. Men vid någon dager af upplysning, skola dessa enkla och strödda fläckar aldrig sammanlöpa till någon allmännare skymning. Skulle således här och der, tanklösheten också förvexla för några ögonblick, kitsligheten, argheten, nyhetslystnaden med philosophien, och hopblanda deras läror, så finnes näppeligen en säkrare hjelp deremot än att låta philosophien sjelf bevisa det. Hon har deri ett så stort och klart intresse, att hon visserligen ej skall tiga, i fall man ej håller henne handen för munnen. Under detta vilkor blir också missförståndet af hennes egna läror, föga att befara. Det halfsagda kan förstås orätt; det fullständigt utredda kan det icke. Man tillåte blott hennes dager

att fullkomnas. Ty det förhåller sig med upplysningen i moralisk bemärkelse, likasom i physisk, att den har nödvändigt sin början, sitt ofullkomnade tillstånd; och att, i detta tillstånd, någon förvillelse om objekterna möjligtvis kan äga rum. Men talom uppriktigt: ser man då ej begge fallen, att man ännu ej ser nog tydeligen och att man, i fall ej galen, måste dröja med en vigtig gerning, till dess man ser klarare? Skal ej nödvändigt denna varsamhet finna rum öfverallt, så snart man ej drifves af långt andra, hemliga orsaker, utan allt sammanhang med upplysning och förnuftsbegrepp? Hvad fruktar man då af dessas mindre fullkomlighet? Jag skall tro lika så lätt, att någon i första dagbrytningen, tar, af brist på att se klart, den första han möter för en björn ur skogen, och jagar honom en kula i hufvudet, som att menniskor i allmänhet, skulle vid första lysningen af några halfklara förnuftssatser strax vilja omstörta all ting, på minsta falska skymt af någon oenlighet dermed. Det ligger en viss lätt massa af passion i hvart menniskosamfund, som kan möjligtvis sättas i verksamhet genom några falska eller omognade begrepp; men det ligger der äfven en långt större massa af allmänt förstånd och förnuftigt intresse, som motverkar och vida öfverväger den. Man kan skrifva och tala hit och dit; men skrifva och tala hafva

ingen physiskt verkande kraft. De kunna grundlägga en allmän öfvertygelse, säger man, och derigenom verka. Ja: men det är just denna allmänna öfvertygelse, som aldrig kan uppkomma utan klara grunder af förnuft och billighet. Några få exalterade hjernors högspända nonsens, bör ej gifva en stor farhåga. Man säge så mycket man vill: *ingen rök utan eld;* denna rök tänder ej.

Hafva åter vissa sådana försök varit någon gång af verklig följd; vissa genom trycket utströdda skrifter, åstadkommit på någon tid eller i något land en allmännare gäsning: då kan med vishet deraf slutas till något redan förut grundadt ondt i samhällskroppen, visst icke verkadt af skrifterna, men kanhända röjdt och yttradt derigenom, och som fordrat helt andra och större omsorger än att hämma skrifvandet.

All denna fruktan, och hela detta djupa missförstånd, grundar sig (vågom en gång säga det,) på den enda falska princip, att okunnigheten är skickligare till lydnad, och bibehåller bättre undergifvenheten: att den som vet tala om fordringar, som undervisas att högakta sig sjelf, blir snart obändig, och till slut otämjelig: att blotta tanken om en rätt, tillika medför nödvändigheten af dess våldsamma beskydd eller ernående; och

att minsta oförmånligare lottning i samhället, sedd i sitt oförsvagade ljus, skall föda, om ej sådana försök till dess omstörtande, som vi med rysning sett af nyare händelser, åtminstone begäret, och det hemligt färdiga bifallet dertill.

Men man bedrager sig på menniskan. Man kan i allmänhet räkna på hennes förnuft och billighet, så snart hon ej under ett långt tvång förlorat tillika med nyttan, äfven vanan deraf. Att med våld förfölja det minsta sken af rätt; att för en ringa anstötlighet vilja omstörta hela samhällsbyggnaden: det är den alltid nedböjda vanmaktens föraktliga hämdyra, när någon gång slumpen lägger henne förmågan dertill i händerna. Lemna menniskan deremot full frihet under nödvändiga lagar; låt hennes förstånd tidigt öfva sig i undersökningen af deras grunder, och grunderna för hennes lydnad; låt henne inse att man styr, icke kufvar henne, och att hon lyder med värdighet: — och man skall i omdömen, i viljor, i företag, finna henne billig och eftersinnande. Hon skall i vissa samhällsinrättningar, må hända tycka sig upptäcka här och der några ojemt delade tyngder, någon tillökt rätt eller någon afkortad. Hon skall våga att säga det. Men hon skall på det hela, erkänna att hon finner ordning,

säkerhet, rättvisa och hundrade vigtiga fördelar, som uppväga smärre missnöjen.

Så länge känslan af rätt icke är hos menniskor detsamma som vildhetens obändighet, (den är just motsatsen), och förnuftsvärdet icke detsamma som vanvettets öfverilning, (det är just motsatsen); så länge den ringaste pröfning fäster hvars och ens egen trygghet vid den ordning som är, äfven med dess möjliga ofullkomligheter; så länge man, ändteligen, af äldre och nyare erfarenhet fortfar att märka, med hvad blodtömningar, hvad olyckor, hvad fara för allas hufvuden, en så stor kropp som en statsbyggnad, alltid ramlar öfver medborgare; med hvad ovisshet deremot, hvad lång möda utan frukt och njutning, en ny, ofta ej bättre, uppföres: så länge bör det visserligen aldrig naturligen förmodas, att de philosophiska begreppen om rätt och fordringar, om brister och förbättringar, skola någonsin af sig sjelfva, och genom deras egen natur medföra tänkesätt, af den art, som man vill härleda derifrån. Sådana tänkesätt äro möjliga; men icke derigenom, och det är nog. Ett förnuftigt eftersinnande skall göra, jag medger det, att man alltid skall yrka det bästa möjliga; men visst ej deröfver. Och det skall aldrig, naturligen, bli den allmänna meningen, att för litet ojemnare gång,

för några obetydliga fel i inredningen, slå sönd skeppet hvarpå man seglar, för att midt i hafv ombygga det.

Nej, utredda, fastställda principer af pli och rätt, styrandes eller lydandes; nej, några a vikelser, några missbruk, antydda med anstän dighet, och af en vis styrelse efter möjlighet rät tade, skola aldrig ensamt och utan andra ors ker, göra, hos någon upplyst nation, lydnadsplig terne tvifvelaktiga; ännu mindre sätta den upp rorsfacklan i händerna. Sådan är ej menniska Men dessa andra hemligare orsaker, stigna till e viss öfverväxt, och ej i deras rot bortröjda, ha va gjort det mer än en gång i verlden, utan a gemenskap med förnuftsodlingen. Alla resninga alla revolutioner som historien minnes, hafva blo haft två orsaker, och skola aldrig hafva andr antingen ett barbariskt, orimligt förtryck; o deraf uppkommen allmän förtviflan; eller vis hemliga faktioners herrsklystnad, då de någ gång, genom sjelfva sakernas olyckliga ställnin blifvit den allmänna ordningen öfvermäktiga. M då detta sednare fall inträffar, då är också pr texten likgiltig, den må lånas af religion, phil sophi, eller från hvad som helst. Den skall al tid finnas, och alltid blifva en blott pretext, ut mera sammanhang med de effektiva verkning

krafterna, än de föregifna skälen i våra krigsförklaringar vanligen haft med de rätta orsakerna till fredsbrotten, och med krigens sanna ändamål.

Förlåtom dem som kunna tro, att politiska stormar komma ur bläckhornen, likasom man säger att de physiska komma ur bergskulorna. Men förlåtom ej dem, som begripa orättvisan och underblåsa den. Förlåtom ej dem, som anklaga philosopherna, utan att kunna framvisa en enda philosophisk skrift brottslig till upproriska läror, eller nämna en enda philosoph, som ej burit derföre den största afsky. Förlåtom i synnerhet ej dem, som just under det att de nästan offenteligen utpeka hela klasser af medborgare såsom oroliga hufvuden, ideligen skrika om förträffligheten af den romerska frihetsandan, ideligen upphöja den äldre romerska pöbelns täta uppresningar, och gäcka med förtrytelse den yngres lydnadsfulla stillhet under Augustus. Man kan nästan ej förråda en större oskicklighet.

Efter min bästa öfvertygelse, har jag sökt besvara den framställda frågan, som jag ansett för vigtig och värdig eftersinnande. Om mina tankar i detta ämne, kunna tjena till någon rättelse, skall jag anse min möda belönad. Denna phras är vanlig, men jag vet ej att säga något sannare.

OM
EN DEL AF
YTTRANDE RÄTTENS FRIHET,
ELLER
BREF OM ANONYMEN *).

I. Brefvet.

Ni frågar mig, min Herre, om jag icke, likasom ni, skulle anse det såsom ur många skäl nyttigt, i fall hvar och en skribent vore förbunden att i trycket utsätta sitt namn, och att utan masque frambära till allmänheten de tankar, meningar, underrättelser, påminnelser, han finner sig befogad att henne meddela? Ni tror, att många missbruk skulle derigenom förekommas, och ingen o-

*) Följande trenne bref, som äro af redan gammalt datum, äga ej deras form af bref, till låns af påfundsgåfvan. De skrefvos verkligen på en tid, då frågan om detta ämne tycktes uppkomma; till en person af förtjenst, med hvars tankar derom, författaren likväl ej hade den lyckan att kunna förena sig. Som ett slags afhandling öfver en vigtig del af Litteraturens frihet, har man ansett dem böra undantagas från enskilta brefs vanliga öde. De innehålla åtminstone idéer och anmärkningar, nyttige att samla i detta, som i andra ämnen, vare sig som grunder att antaga, eller anledningar till närmare pröfning.

lägenhet förorsakas. Ni tror, att hvar hederlig skribent nämner sig utan svårighet.

För min del, min Herre, tror jag ingenting af allt detta. Min mening är tvertom den, att ofta mången rätt god författare icke skulle nämna sig utan svårighet, just derföre att han är blygsam och välsinnad. Jag är öfvertygad, att hvarken litteraturen eller samhället skulle, utan stor skada, sakna anonymens rättighet, hvaraf de begge hittills njutit de vigtigaste fördelar.

Jag förstår med anonymens frihet, icke rättigheten att dölja sitt namn för domaren, när det lagligen yrkas, utan för allmänheten, till dess det fordras af domaren. Den förra friheten bör visserligen aldrig gifvas; den sednare, efter mitt omdöme, aldrig inskränkas.

Låt oss se, min Herre, hvilka äro de fördelar ni egentligen väntar af ert förslag? Jo, säger ni, hundrade små argheter skrifvas,' så i allmänna ämnen som emot enskilta personer, hvilka lagen, utan anseende af inqvisitorisk otålighet, ej skulle beifra. Om derföre hvar skribent vore förbunden, att med sitt namn och sina meningar ansvara inför det allmänna omdömets domstol; om man kunde enligt titelbladens anvisning, möta, i

den allmänna sammanlefnaden, hvarje författares ansigte med det uttryck af harm eller välvilja, som man tror hans skrifter förtjena, skulle ett sådant band troligen hålla många obetänksamheter tillbaka, och blifva ett nyttigt supplement till lagarnas ofullkomlighet.

Det är dessutom, fortfar ni, antingen en verklig feghet, eller en ganska misstänklig försigtighet, att söka mörkret för det man gör. Den som upplyser andra, bör ej frukta att sjelf synas i det ljus han upptänder, och den som ingenting annat gör, än det som är lofligt och äfven berömligt, hvartill behöfver han att undangömma sig?

Huru skulle litteraturens frihet, (tillägger ni slutligen) genom en sådan förbindelse, på minsta sätt inskränkas? Att ej få gå öfverallt med masque för ansigtet, är det en inskränkning af den borgerliga? Är det ej frihet nog för en författare, att få bära sina nyttiga eller onyttiga tankar fram i ljuset, utan annat hinder, än ett vilkor så lätt att uppfylla som det, att säga: *de äro mina?* Och om en auktor troligen ej lär finna sitt namn ovärdigt, hvad han finner värdigt att tryckas och tillbjudas allmänheten, kan det väl gifvas andra än brottsliga, eller åtminstone högst lättsinniga skäl, som förbjuda att utsätta det?

Tillåt mig, min Herre, att svara med upp-ctighet. Jag har ofta hört och läst, huru man ;rat med dessa slutsatser. Se der likväl huru ın resonerar illa, *grundeligen.* Vara vid alla lfällen förbunden, att strax säga: *det är jag n skrifvit detta!* — Sådant är i sanning ett kor, ej så lätt att uppfylla, hvarken för den ekande talangen som ännu misstror sin kallelse; ler för den upplysta medborgaren, som med rnuftets nit bestrider missbruken; eller för mo-listen, som med förtrytelsens harm straffar där-:apen och lasterna; eller i allmänhet för den ›da skribenten, som vill igenkännas på arbetets rde, hellre än på underskriften.

Jag tror mig kunna antaga som princip, att lt hvad som befrämjar goda skrifters utgifvande, ›re det också blott sådana populära, som vi mdom läsa i de allmänna papperen, gagnar sam-llet på ett vida betydligare sätt, än det möjli-n kan skadas af några befarade missbruk, öf-r hvilkas bestraffning lagen dessutom tillräckligt kar. Det allmänna vettet, för att ej tråna, för t ej dö efter handen alldeles ut, har alltid be-ft och skall alltid behöfva väckelserna af en upp-ıntrad och lefvande litteratur. De som helst :ta det på regime af den möjligast knappa läs-ıg, kunna möjeligen hafva de bästa afsigter,

men skola sent eller tidigt, fastän tvertemot deras uppsåt, bereda en allmän sinnestrånad, oförenlig med all möjlig samhälisförkofran.

Jag förmodar, min Herre, att vi öfverensstämma i dessa allmänna grunder. Men i det fallet, sätt, för ett ögonblick, att ert ändamål verkligen vunnes: några obetänksamheter mindre utkommo då ibland allmänheten; men huru många nyttiga skrifter skulle icke också derigenom qväfvas, att jag så må säga, i deras första tanke? Skulle icke alla de författare blifva onyttiga för den allmänna odlingen, nödgas lefva tysta och stumt tänkande, som för hundrade möjliga orsaker ej torde vilja nämna sig? Ett större ondt än alla små kitsligheter, och som ej kan, likt dem, hämmas genom lagens myndighet, det är goda *författares tystnad.* Någre bland dem, af en naturlig förbehållsamhet, älska ej publiciteten. Andre hafva i deras ställning i samhället, ofta i sjelfva ämnet, orsaker att undvika den, hvilka hvar förnuftig man skulle finna billiga, i fall han vore kunnig derom. Kan man göra våld på de förras tycke, och de sednares grunder? och skulle således ej litteraturen oändligt mer förlora genom anonymens otillåtlighet, än samhället vinna? Jag antager att den förres skada kunde någonsin blifva en vinst för det sednare.

Men vinner samhället verkligen något dervid? :h skall det enda goda ändamål som kan deri- :nom rimligen åsyftas, med visshet ernås? Des- . ömtåliga ämnen af religion och politik, för ilkas helgd ni billigt nitälskar, skulle de väl ed mera lagbunden varsamhet alltid afhandlas, :rföre att en sådan författare vore förbunden att imna sig? Det borde i den händelsen vara a vanlig erfarenhet, att skribenter af detta ag, åtminstone så ofta de kunnat, hållit sina amn undangömda. Man finner likväl icke, att i skett. Det ligger som det synes, en viss sin- eskraft i känslan för det man tror rätt och san- ing, (vore denna känsla också någon gång för- illad) som i stora, vigtiga, vågsamma ämnen, ga tillåter att modlöst gömma sig. Det är vid idana tillfällen ett större förnuft, icke en större ristighet, som åtskiljer den berömliga nitälskaren rån den skadliga. *Luther* skref ej som anonym. elfva *Spinoza*, så misshandlad för sina religions- eningar, skref ej som anonym. *Rousseau*, *Ray- il*, *Mably*, *Birkner*, *Collet* (jag väljer de för- a namn som falla ur pennan, och deribland ändå gen Engelsman) hafva ingendera ställt sig bak- n anonymens skärm.

Jag vet väl att det gifves bland författare, asom bland andra klasser af menniskor, sådana,

på hvilkas fega räddhåga man kan stundom räkna med lika visshet, som vid andra tillfällen på deras öfvermod. Alla hafva ej, hvarken denna redliga sanningskärlek, som fastän förvillad, hämtar sitt mod ifrån uppsåtets renhet, eller detta mäktiga snille, som förutser sitt välde på den allmänna öfvertygelsen, och derföre utan tvekan afhöljer sig. Illskan, kitsligheten, medelmåttan så ofta förenade, frukta vanligtvis dagen, säger ni, och man behöfver blott rycka masqven från deras ansigten, för att hålla dem mållösa, genom medvetande af deras egen låghet eller otillräcklighet.

Men skulle detta verkligen så förhålla sig? Gifves det ej en rädd låghet, och en oförskräckt? en blyg medelmåtta, och en förunderligt hjeltemodig? Har man ej sett skribenter med ganska små egenskaper, och en alldeles sublim skamlöshet, så snart de satt sig i hufvudet att spela någon roll, helst politisk, finna just i sjelfva oblygheten att nämna sig, ett medel till framgång? Har man ej sett dem, med detta enda konstgrepp fånga en allmänhet, färdig att beundra deras patriotiska mod, och deras dummaste stoj prisas, just af denna orsak, som en ädel dristighet? Sammanlägg allt det vågsamma som hos oss ifrån långa tider anonymt utkommit. Det skall ej gå opp,

på

på långt när, jag är försäkrad derom, emot hvad vi under en och annan författares kända namn från tryckpressen emottagit. Har man sett någon halsbrytande stormskrift rörande vissa allmänna ärenden, eller sjelfva grundförfattningen? det har varit en författare som nämt sig. Har man sett oanständiga, dumlustiga satirer, under form af historia, eller hvad helst annars, emot personer, ämnen för den allmänna vördnaden, eller emot deras minnen? det har varit en författare som nämt sig. Har man sett något ytterst skändeligt anfall emot enskilta medborgare? det har varit en författare som nämt sig. Fråga ert eget minne, min Herre, det skall ofelbart bestyrka min anmärkning, och skälen äro ej svåra att inse. Den anonyma skribenten, som han ej vill kännas, ej framdragas, iakttager vanligen just derföre en viss måtta och försigtighet. Det är helt annat med skrikaren som nämner sig, just derföre att han vill göra uppseende. Sjelfva dristigheten att angripa, är hos honom ett säkert medel att omtalas. Den är ett skryt af sinnesmod, som smickar hans fåfänga, i den mån det förvånar mängden.

Det lönar väl mödan, derefter, att ifra mot anonymen. Det lönar väl mödan att uttänka planer emot den skygga sparfven, som rycker ett

korn från hönsen, rädd att märkas, under det att den skamlösa höken afffjädrar dem inför allas ögon, utan skrämsel för den fara som hotar honom.

Men, min Herre, det är väl mer ännu. Ty då ingenting är säkrare, än den harm som smädarn, skrikarn, charlatanen, väcka hos alla förnuftiga skribenter, så kan man också, i fall af anonymens frihet, alltid räkna på vederläggningens motstånd. Men kan man det också, den förutan, och med auktorernas förbindelse att alltid nämna sig? Hvem har mod att personligen framställa sig för de grofheter, hvarmed författare af detta slag vanligen strida? och om någon hade det, vore han väl derigenom mera högaktningsvärd? Jag skulle vara rädd för en man, som gjorde ingen svårighet att offentligen skymfas. För att ej skygga tillbaka vid vissa angripelser; för att sätta sig till den grad öfver svagheten af all blygsel och alla betänkligheter, synes mig som man behöfde nödvändigt vara en af delarne: narr, bof eller engel. Allt hvad ni således, genom beröfvande af anonymens rätt, troligtvis befordrade, vore klokt folks tystnad, just der, hvarest det kanske ofta vore vigtigast, att det publika omdömet greps i farten, och vägleddes af någon förnuftig skribent.

Skrif-friheten har, jag tillstår det, ännu andra missbrukare än dessa öfvergifna charlataner,

dessa vettlösa politiska stojare. Och se der verkligt anonymens olägenhet. Ägget, som stundom ej saknar klokhet och snille, utsår i skuggan och med varsam hand, missnöjen, åsyftningar, sårande tvetydigheter. Orden äro vördnadens och laglydnadens; tonen, småskrattet, parenteserna, illskans eller åtlöjets. Lagens tunga hand kan ej gripa dessa skuggor, som alltid undanvika. Men just derföre att de äro skuggor, är det ej heller värdigt lagen att jaga derefter. Sjelfva anonymens val och behof för sådana skribenter, bevisar att vågsamheten är hos dem liten, och den verkliga faran för andra, ingen. De kunna gifva en liten öfvergående harm åt den de åsyfta; kunna framkalla ett litet flygtigt smålöje på dens mun som läser dem; men det som ej är flygtigt, ej öfvergående, men det hvarpå man alltid kan räkna deremot, såsom ett säkert och varaktigt värn, det är det allmänna förståndet, den allmänna rättvisan. Det fins i hvart förnuft, i hvart hjerta, en grund af klar billighet, som det ej beror af någon dödlig att hos sig utplåna. Att trygga sig dervid, att åtnöja sig dermed, så ofta det som skrifves ej är stor och klar angripelse, se der hvad som tillhör en *man*, och att vara denna *man*, tillhör framför alla andra, sjelfva styrelsen, om den också annars fans ingenstädes.

Det är för öfrigt, min Herre, en mycket olika sak att utgifva anonyma skrifter, och att gå öfver allt med masque för ansigtet. En anonym skrift, har ingen ficka för lönndolkar, och ni kan lemna den ensam midt ibland edra penningar, utan att sätta dem i ringaste fara. Om den förolämpar, om den angriper er, sliter den sig ej oförsedt ur edra händer, och, (sådan är författningen hos oss) ni qvarhåller med skriften, alltid sjelfva angriparen. Låt hvar och en deponera sitt namn hos boktryckaren, mera behöfs ej till den borgerliga tryggheten; och längre än till detta behof, sträcker sig ej vanligen lagars tillbörliga makt. Ovanliga skäl kunna göra undantag; men om dessa talar jag ej.

Okunnigheten, duglösheten, allt slags last, allt slags dårskap, ville gerna göra oemotsägligt, att anonymens skugga icke tjenar till annat, än att skydda den borgerliga smädelsen, och att oblypst angripa förtjensten. Det är sant, att förtjensten kan någon gång derigenom oförrättas, men skadan deraf var, jag upprepar det, alltid liten och sällsynt. Hon får hämd af lagen, eller hon behöfver ingen. Det är annat med lasten, dårskapen, den bedragande charlatanen. Lagen kan ej hämna deras lidande, när de rättvist blottställas; men hon skulle göra mer genom anonymens

förbud: hon skulle förekomma det. Ty med händerna fulla af smuts, stå de vanligen trygga mot hvart och ett ohöljdt ansigte som emot dem uppträder. Man lemne deremot anonymen fri, och denna skärm gör arghetens hämd fullkomligt oskadlig. Charlatanen, svärmaren, bedragaren, lefva derigenom aldrig säkra för den hämnande sanningens brännstrålar. Det är denna fruktan som de kalla en billig omsorg för namn och heder, och hvaremot de ville att lagstiftaren med förstörande af all förnuftsrätt, ja, om möjligt vore, med förstörande af allt förnuft, tryggade deras egenkärlek.

Ni kunde fordra, min Herre, att mitt försvar för anonymen icke inskränkte sig till blotta åberopandet af dess oskadlighet, eller endast möjliga fördelar. Ni kunde önska att jag af någon redan gifven erfarenhet visade, till hvad del den verkligen bidragit att upplysa och förädla de menskliga samhällen. Det skulle fordras dertill att återkalla minnet af alla de mer eller mindre vigtiga anonyma skrifter, som sedan tryck-konstens uppfinning väckt uppseende ibland nationerna, och att kunna med någon sannolikhet beräkna deras verkningar. Det ena och det andra ville öfverskrida på en gång, gränsorna af ett bref, af min förmåga, och kanhända af möjligheten. Men jemför blott tiderna: döm af det som blifvit gjordt, till

de medel som dertill fordrats, Sjelfva reformations-seklet utmärkte sig redan genom en mängd anonyma skrifter på vers och prosa, hvari, till god början, Anti-Krist och hans anhang, (som man på den tiden uttryckte sig) utan skoning blottades. Jag har, i ett utländskt bibliotek, haft tillfälle att se deraf en talrik och märkvärdig samling. Det är sant, att några skrifter, af detta innehåll, framburo ännu med dristighet sina författares namn. Det har ofta förundrat mig, att Erasmus annorlunda än som anonym vågade utgifva sin bekanta dräpande satir, *Dårskapens lof*; ett arbete, hvari munkarnes okunnighet och vidskepelse tecknas med åtlöjets varmaste färgor, och som visserligen gjorde på sin tid den största verkan. Men också var denna oförsigtighet på vägen att kosta honom helsa och lycka, likasom tidehvarfvet den största man det ägde i litteraturen. Andra deremot voro visare, *Litteræ obscurorum virorum*, en annan lika så nyttig, ej mindre kringspridd, men ännu bittrare satir, som med den förra delade äran af munk-helgdens förlöjligande, höll sin författare dold och verkade desto lyckligare. Det vore en lätt sak att uppräkna en mängd försök af detta slag, och att berätta små märkvärdigheter, förut berättade i tjugo bekanta böcker. Men de skulle alla tillhopa ej säga er mer än ert eget omdöme. Fråga er blott sjelf,

och ni skall snart finna hvad som bort nödvändigt förgå till det'a upplifvande af förnuftets nästan förtrampade grundsanningar, till detta bestridande af de menskliga samhällens ännu rådande okunnighet, fördomar, förvillelser, hvaråt verlden blifvit skyldig sin upplysning, sin frihet och sin mera jemnade rätt. Hvarken har allt detta skett alldeles ohöljdt och bröstgänges, eller hade det vid alla tillfällen låtit på sådant sätt göra sig.

I sanning, min Herre, om de vildaste inkräktare ändteligen tvungos att medgifva folkslagens rättigheter, och om tyranniets urgamla katekes: *humanum paucis vivit genus*, i våra dagar icke väcker hos hvarenda dygdig Förste annat än åtlöje och afsky; om de af lyckan högt uppsatta, i småningom lärdes att misstänka någon liten välvilja hos naturen, äfven för det öfriga menniskoslägtet; om religionens tjenare, inom sjelfva samvetsmaktens hufvudborg, funno rådligt att efter handen litet förlika sig med förnuftet, och att icke så ofta som förr låta, till jordens olycka, himmelen tala utan sammanhang; om våra lagar icke mera äro ett ömkeligt rafs af barbari och vidskepelse; urskillningen mellan oskuld och brott icke mera ett beständigt hänskjutande till den undergörande makten, och straffen en bödelsskola af grymhet; om tusende smärre dårskaper försvunnit

ur sammanlefnaden, och rätt många vigtiga fördelar intagit deras rum, hvem tillhör derföre äran? Philosophen. Philosophen, säger jag, ofta uppoffrad när han i person framställt sig, oftare segrande när han haft den klokheten att låta sanningens röst ensam höras, och att ej göra hennes framgång beroende af sina enskilta missöden.

Ja, — om det icke gifs, från de högsta värden i våra samhällen, ända ner till deras ringaste medlemmar, någon klass, något stånd, något yrke, som ej af grunden undergått någon lycklig förändring: om våra samqväm icke mera äro, som fordom, stojande dryckeslag, som sluta sig med armdustar och blodviten; våra enda förståndsnöjen, icke mera trollhistorier, bönböcker, och spökelsesagor; våra doktorer icke mera löjliga charlataner af samma dödande okunnighet som i fordna dagar; våra lärde icke mera högröstade ordklyfvare, tomma på tankar, men intill borttagenhet anfäktade af bevisnings-djefvulen; om allt är, sedan två eller trehundra år tillbaka, till sin' stora fördel ombytt: så tackom derföre tryckkonstens uppfinning, som i det allmänna omdömet upprättat en domstol, alltid och med lätthet tillgänglig för rättvisan och sanningen; alltid och med skäl fruktad af lasten och dårskaperna. De mål som vid denna domstol afdömmas, behöfva

ej, eller behöfva sällan personer och namn. Ju mera de kunna afsöndras derifrån, ju bättre. Förnuft och dårskap, dygd och last, förtjenst och oduglighet, sanning och förvillelse, se der parterna; anonymen är aktor, och det publika vettet domare.

Anonymen var alltid det allmänna förnuftets friaste och sannaste röst. Missbruken, fördomarne, egennyttan, pedanteriet, hafva funnit sig på alla sidor, att jag så må tala, kringspärrade af denna förfärliga röst, ofta utan att de kunnat gissa hvarifrån den uppstigit. Men denna röst är visserligen ej längre hvarken fri eller allmän, då den tvingas att blifva en enskilt persons, som i fall den ej rent af nödgas tiga, åtminstone, för hundrade orsaker, måste tala med fruktan och villrådighet. Och denna inskränkning angår, då ni rätt öfverväger följderna, ingenting ringare, än förnuftets välde, sedernas helgd, och hela upplysningens varaktighet.

Man påstår att sanningen ej är skadlig. Hon har åtminstone ofta varit det för den dristige, som sagt henne utan förbehåll; och Fontenelle talade, äfven i detta hänseende, som en vis man, då han utlät sig: att *om han hade alla sanningar i sin hand, skulle han väl akta sig för att*

öppna den. Nästan aldrig har philosophen utan fara röjt sig, och huru skulle han väl hoppas att kunna det! Det är ej frågan här om det slags besynnerliga samhällsphilosophi, så anklagad i våra dagar, så fruktad, och så litet sedd någonstädes, som påstås vilja med våldsam hand upprifva och omstörta grunderna till all närvarande ordning. I fall detta slags philosophi verkligen vore till, borde hon visserligen, som det vildaste skadedjur, förföljas och nedslås. Men en sådan philosophi gifves ej; man har redan oftare bevisat det. Den låter ej mera tänka sig, än ett förmörkande ljus, ett oförnuftigt förnuft, eller en galen vishet. Det är ett missbrukadt namn, lånadt åt nyhetslystnaden och folkyran, hvaråt man kunde, med alldeles lika goda skäl, gifva namn af *theologi, medicin, mathematik*, eller af hvilken annan vetenskap som man funne sin fördel vid att göra förhatlig. I fall något förvirradt hufvud, något brottsligt hjerta lånat af philosophien pretext för afsigter, så alldeles stridiga mot hennes sanna läror, då, ännu en gång sagdt, undrom ej om en sådan i hvart klokt samhälle haft och har att frukta alla slags olägenheter. Stäng in honom, häng opp honom, slå hufvudet af honom, hvilketdera som pröfvas nödvändigt, men kalla ej hans galenskap för philosophi. Talom då blott om den sanna, verkliga, samhällsgagneliga philosophen,

om dess faror; eller tror ni att alldeles inga
ı honom? Har han ej att strida i hvart sam-
e emot tusende laster, missbruk, dårskaper,
förda genom en gemensam fruktan att räc-
hvarandra handen till hans undergång? Äre-
naden, egennyttan, lycksökaren och hans af-
, bedragaren och den bedragne, svärmaren
ı proselyten, charlatanen och hans beundrare,
domen och den som betjenar sig deraf, hålla de
ej alla väpnade emot honom; enigt sammanslut-
likasom länkarne i en kedja, för att om möj-
: är, omkringstänga och nerqväfva honom? Men,
er ni, lagen skyddar honom ju? Lagen! det
att föga känna hatet och förtörnelsen, att tro
n, utom lagens straffande hand, icke äga en
kilt hämnande, och att man af dem har in-
ting att frukta, så snart man blott handlar lag-
en. Dessutom, huru stor möda har det väl i
ı tider kostat dem, när de först lärt känna si-
offer, att emot dem missbruka sjelfva lagens
ndighet? *Bayle* förföljes af narren *Jurieu*, han
lorar syssla och inkomster; *Wolf* af narren
nge, och han hotas med repet. *Rousseau* de-
teras och landtförvises. Men låt också lagens
äde fåfängt anropas; saknar derföre argheten
ı utvägar? *Helvetius* qväljes till döds. *Popes*
a lif förgiftas af smädelsen. *La Bruyeres* mä-
rliga bok gjorde honom nästan så många fien-

der, som der funnos träffande sanningar. Sådan är då philosophens lott, som röjer sig, och n ville neka honom att, så långt han förmår, skydda sitt lugn och sin trygghet? Ni finner det e nog att han uppoffrar sin tid, sin möda, sina krafter, ofta äfven sina borgerliga anspråk på lycka och fördelar; ni ville ännu att han skulle derutöfver uppoffra hela sin lefnadsfrid, hela sin enskilta varelse. Ni ville se honom ålagd, att med ohöljdt ansigte framställa sig för alla orättvisans och egenkärlekens fiendtligheter? Och det som vore kanske hårdast af allt, att låta qväfva sin röst, innan han ännu sagt nog för sanningens ära?

II. Brefvet.

Mig synes, min Herre, som de skäl jag i mitt förra bref anfört till anonymens försvar, vore hvarken lättsinniga eller brottsliga. Ni ser deraf, om det alltid är sant, att hvar hederlig skribent nämner sig utan svårighet. Vi hafva talat om samhället; låtom oss nu komma till litteraturen. Se här några punkter som jag tror förtjena öfvervägande.

1:o Hvilken har någon tid lupit litteraturens
ana, utan att bäfva för de sår han der sett gif-
is, ofta för lifstiden oläkliga? Jag lemnar den
gurliga stylen, och säger simpelt, att nästan in-
en löjlighet blifvit, genom ytterligheten af den
enskliga fåfängan, större, än den af misslyckad
ribent. Medlidandet och philosophien må nu
ärom säga allt det grundliga som kan af dem
pptänkas; äran och skammen stå icke dessmindre,
ir, till hvarandra, i ett jemlikt förhållande af
öjd och djup. Det vore verkligen ett hårdt val
mellan faran att publikt rodna för misstaget om
n skicklighet, eller nödvändigheten att för alltid
äfva väckelserna af sitt ännu oförsökta snille.
et vore hårdt, säger jag, för den unga stapplan-
e försökaren, att i hela sin ohöljda svaghet nöd-
is framställa sig för den omilda allmänheten, in-
in han ännu sjelf vet hvad naturen haft med
onom i sinnet; om hon ärnat honom till förfat-
re eller icke; om hon gifvit honom den ena
langen eller den andra; om hon utmärkt hans
im långt öfver, eller långt under medelmåttan.
len hvad annat än allmänhetens omdömen, i
sthet inhämtade, kan göra er bekant med edra
na krafter? Förgäfves frågar ni dessförinnan
nner och anhöriga, kända och okända, kom-
ande och gående: huru tycker ni att jag gör
rs? Hurudan finner ni min prosa? Förgäfves

fasthåller ni de förbigående, bedjande dem på höfligaste att läsa er bok. Den ena hör ej: andra undslipper er: den tredje skrattar åt den fjerde kanhända berömmer er, och gör er derigenom en större tjenst. Ni måste ändtelig för att få veta er dom, våga er inför publil Er skrift kommer ut: allmänheten läser ert na i stora bokstäfver på tittelbladet, och uthvis det. Huru lycklig om ni följt i stället, eller ki nat följa den goda femtonstafviga regeln, l grundad i en tillbörlig modesti, som i en n vändig klokhet:

Förtig ditt namn till dess du sett
pennan lärt behaga.

Det är icke endast *om pennan lärt beha* som det är nödvändigt att i tysthet erfara. blott behaga, är i våra dagar ett alltför litet damål. Man bör under detta ord förstå alla god auktors egenskaper.

2:o Äger ej litteraturen ett slags arbet hvilkas natur just är anonymen, och hvilka förutan, antingen ej skulle existera, eller åtm stone förlora hela deras salt, ja sjelfva deras ständighet? Skulle t. ex. *Lettres Persannes* ha kunnat utgifvas under författarens namn? Bo ej den Engelska Spektator nödvändigt vara an

ı? Och för att nyttja ett inhemskt exempel, Argus, så nyttig för sin tid, så prisad af alla, och med af sjelfva Ständerna vid då varande dag, skulle vi äga den, om anonymens frihet : upplifvat författaren? Ännu en fråga: skulle hafva gjort samma lyckliga verkan under torns kända namn, i fall den också möjligen nat utgifvas på det sättet? Eller tror ni att tjugotvå års yngling, skulle med fullkomlig ändighet hafva, i denna jollrande ton, mästrat moraliserat en hel allmänhet, ett helt rike? t gör tillfyllest att tänka aldrig så litet, för att ka rätt i ett ämne af denna tydlighet.

5:o Hafva ej vissa skrifter ett alltför kontra-ande förhållande till deras auktorer, för att fordra anonymen? Ett af våra framledna Riks-l, författade några, till större delen gramma-aliska anmärkningar, vid den bekanta öfversätt-gen af boken *om de Romares välde och fall*. ımmatikan vanpryder visserligen ej förnäma her-; tvertom, Pope hade ej orätt att säga till en an: *I Guds namn, Mylord, om ni lärde Er grammatika, hvad ondt vore väl deri?* Emed-lid utgåfvos dessa anmärkningar fullkomligt ınymt, och så fordrade äfven, icke allenast fattarens värdighet, men äfven aktningen för ı kriticerade öfversättaren. Mycket kan i dessa

ämnen anstå det qvicka hufvudet och litterat
hvartill ej purpurn skulle med lika bifall of
ligen nedlåta sig. Icke att den ej hedras a
kunskap, all skicklighet; men att för vissa sn
kunskaper, vissa vanliga skickligheter, likasor
ka, under sitt kända namn, det allmänna bif
det tillhör ej alla lika, och se der skillnaden.
kan dessutom med mycken beskedlighet vilja
en vitter mans fel, och just af samma beske
het ej vilja säga honom: *det är jag som*
tar er.

4:o Har ej anonymen merendels sin egen
liga skrifart, som till skada för ämnet, märl
gen skulle förändras med pligten att nämna
Det synes mig vara med tonen af skrifart,
med den af umgänge. Den förändrar sig e
tillfället. En annan och friare har man, då
från sitt ensliga rum okänd meddelar sina a
nyma tankar, och en helt annan, då man n
framträder inför allmänheten, och sätter, om
så får uttrycka mig, sitt kända ansigte bre
sina meningar. Den allvarsamma värdighet bl
samheten vid sådana tillfällen ålägger, den a
tempererade affekt, den noga mätning af förl
lande som då blir nödvändig, emellan skribent
egrt rum i samhället och publiken, och ämi

och tonen, och Gud vet allt, skola visserligen, fastän med några ämnen temligt förenliga, deremot göra att andra, under en sådan författares hand, stelna till is, och bli omöjliga att utföra.

Bland tio populära pennor, torde kanhända ej finnas en, som känd eller okänd skulle behålla samma liflighet. Tag bort ifrån en af dessa anonymens frihet, och hans styl skall med hvar rad sänka sig till den borgerliga värdighetens afmätta gång och rörelser. Han skall vid hvart uttryck känna att det är hans person, hans embete, hans rang eller ringhet som måste tala; och att geniet med ett ansigte och ett namn, icke mera är den dristiga okroppsliga ande, som tog sin flygt öfver alla dessa smärre betänkligheter.

Ni finner utan svårighet, min Herre, att jag i anseende till behofvet och bruket af anonymen, medgifver en stor åtskillnad af skrifter och författare. Annat synes mig dessa vettenskapliga arbeten, hvilka böra anses såsom borgerliga mödor, offrade åt samhället; eller dessa egentligen vittra arbeten, som afhandla allmänna ämnen i moral, philosophi, politik; ja äfven dessa samlingar af en författares skrifter, som först efteråt frambära hans namn: och något helt annat, dessa populära

skrifter i deras första framträde, som, födda af tillfället och tidernas beskaffenhet, hafva för ändamål, vare sig sedernas bestraffning, eller vissa förtryckta sanningars hämd, eller dårskapens förlöjligande o. s. v. Mig synes som en vettig auktor vid dessa sednare tillfällen, anständigast förtiger sitt namn, och undandrager sig för det anseende af sjelftrodd öfverlägsenhet, som både saken och tonen lätteligen skulle medföra.

Jag kan åtminstone för min del, ej utan svårighet skilja mig från vanan, att i vissa ämnen anse anonymens val, såsom ett slags auktorlig anständighet. Har ni någonsin sett, utan en känsla af obehörighet, en nämd auktör framstå att tilltala publiken, antingen ur en allvarsamt bestraffande, eller ironiskt gäckande ton? Emedlertid saknar allmänheten visserligen ej behofvet af många rättelser i urskillning, seder och tänkesätt, hvilka ofta fordra en stor frihet af ton och skrifart. Men hvad gör anonymen? Jo, den borttager allt det obehöriga deraf. Den skiljer, så mycket möjligt är, auktorn ifrån skriften, flyttandes personen alldeles undan läsarens ögon, under det att den blott framlägger till eftersinnande, det stränga vettets eller det goda skämtets nyttiga lärdomar. Den gör, med ett ord sagdt, att publiken undervisas, utan att behöfva erkänna,

någon annan läromästare än det allmänna förståndet.

Det måste väl gifvas åtminstone någon likhet af skäl till alla slags meningar, men jag bekänner att jag aldrig kunnat finna någon till dems, hvilka utan undantag anse anonymens bruk för omoraliskt och otillåtligt. Det är en sökt gömsla, säga de, som röjer ett elakt medvetande; ett fegt bakhåll, som förråder ovärdiga afsigter. Jag begriper ej huru en god skrift, som förnöjer, upplyser, förbättrar, skulle förråda någon elak medvetenhet, eller några ovärdiga afsigter; och jag kan omöjligen inse hvad författarens namn har att göra med ett arbete i philosophi eller litteratur, som endast bör och kan dömmas efter värdet af dess innehåll. Äfven i den allmänna sammanlefnaden är den som gör en loflig eller berömlig gerning, en tjenst åt enskilta eller åt det allmänna, icke alltid bunden att yppa sitt namn. Det är ofta berömligare att förtiga det.

Ni hör i en trägård, en skog, eller hvar helst annars, en röst som tjusar ert öra med de ljufvaste toner; ni kan ej utleta hvarifrån den kommer; den vill höras och ej ses. Slutar ni deraf, att det är en feg bof, som lagt sig i bakhåll för er, och som ofelbart lärer vilja plundra er penning-

ficka? Ni träffar på ett allmänt ställe, der samlas utan att känna hvarandra, en obekant yttrar sig med förnuft och insigt öfver det och andra ämnet. Hans tal är nyttigt, behag undervisande; men man vet ej hvem han är, han finner ej för godt att nämna sig: sluta deraf att han är en illa sinnad, som har ov ga afsigter, och som fruktar att upptäckas? har sett hos oss likasom i alla länder, sk utmärkta af grof skrifart, orimliga satser, ol angripelser. Ni studsar vid att likväl finna fattarens namn riktigt utsatt på titelbladet. sjelf deremot skryter af denna dubbla skan het; slutar ni deraf att han är en hederlig ett mönster af auktorlig rättskaffenhet?

En menniska i den allmänna lefnaden, med omsorg undansmyger andras uppmärksam som fruktar och gömmer sig, kan väcka sk misstankar om sin redlighet. Orsaken dertill ler med lätthet en hvar i ögonen. Men se visserligen, en af de falska likheter, hvarpå resonörers urskillning vanligen förvillar sig. ej på sin skrift nämna sig, när ämnet och fället på intet sätt fordra det; att ej framst sin person för allmänheten, tillika med hvart ett försök i historiska, philosophiska, moralis poetiska ämnen; att ej visa sig i person, der p

sonen har alldeles intet att göra, der den hör alldeles icke till saken, och så länge ingen dödlig har annan fordran derpå än nyfikenhetens, är det att frukta och gömma sig? Har samhället något mer att fordra af en författare, som lagt sin ansvarighet i domarens händer, och sitt arbete under den allmänna granskningen? Har det rätt att veta, om han är ung eller gammal, rik eller fattig, ljuslett eller mörklagd, rak eller krokryggig? ty se der merendels allt hvad som återstår att inhämta.

Det gifves personer, som veta ingenting respektablare än deras eget värda namn; ingenting vackrare än att hafva gjort en bok, skrift, poem, hvarpå detta namn står tryckt med stora läsliga bokstafsformer, och som aldrig kunna se sig mätta på den glans som, i deras tycke, der omstrålar det. Det gifves andra som finna sublimt att ej rodna, hvarken för deras brist af vett, eller brist af anständighet, och att strax på första bladet af deras skrifter, med fullt utsatt dop- och tillnamn, likasom trotsa det allmänna omdömet. Det gifves ändteligen sådana, som i sanning ej begära bättre, än att få skrifva dumt i fred, men som, i fall af kritik, ej veta annan tillflykt deremot, än personliga angripelser. Ni skall höra alla dessa beständigt ifra mot anonymens otillbörlighet. De ville gerna, om möjligt vore, göra namnets utsättande

till en rar dygd hos dem sjelfva; och dess utelemnande, hos andra, till ett bevis af elakt medvetande, till ett försåtligt bakhåll, en feg lömskhet. Ingenting är också hos dem naturligare än detta påstående. Men de som ej hafva deras orsaker, de som oväldigt besinna en sann författares kallelse och svårigheter, de tänka vanligen med större billighet.

Härvid förekommer likväl ett inkast att besvara. Om än allt det hittills anförda vore fullkomligt gällande i anseende till hvars och ens egna arbeten; gäller det också verkligen med lika rättvisa i anseende till de omdömen man fäller öfver andras? Hvilket är i en kritik tillbörligare, frågar man, att en författare som uppdagar andras felaktigheter, nämner sitt eget namn, eller att han förtiger det?

Det torde ej behöfvas mer till svar på denna fråga, än att blott framställa den, i dess rätta och nödvändiga ljus. Hvilket är då, af en granskare tillbörligare, att låta förnuftet och smaken tala, eller personen? Att ställa, offentligen ett arbetes värde och felaktigheter, under en enskilt mans domstol, eller under den allmänna sunda urskillningens? Att göra striden, så långt möjligt är, endast till en kamp för sanningen, vettet,

[illegible], eller att under sitt kända namn studsa mot ovettet (som ofta måste ske), och derigenom vända skriftvexlingen på ett så enskilt, så löjligt, så uselt föremål, som tvenne författares personliga misshällighet?

Jag förmodar att ingen lär tveka i utslaget häröfver. Dömme man derefter om billigheten af en del skribenters klagan, hvilka, så snart de finna deras oskicklighet satt af kritiken i allmänt ljus, strax äro färdige med sitt skrän öfver granskarens oredliga uteslutande af sitt namn, och ideligen tillropa honom: *Träd fram ur anonymens mörker!* — likasom man, för att afgöra skäligheten eller oskäligheten af en granskning, behöfde veta huru författaren kallar sig. Ingen kritik gäller något, utan genom dess öfverensstämmelse med det allmänna omdömet; och hvad har namnet dermed att göra? Jo, jag har redan sagt det oftare. — Det gör så mycket, när det är kändt, att tvisten derigenom kan med största lätthet vändas ifrån saken in på personen; hvilket för usla skribenter, som dessutom vanligen hafva grofhetens anda, visserligen är af den yttersta vigt. Det beror dessutom alltid af den som framställer sig för granskningen, att ej nämna sig. Men hans behag att göra det, är hvarken en lag för andra

författare, eller något band på det allmänna dömet öfver hans arbete.

Det är dessutom ej heller angenämt, att, än olyckligtvis auktor, aldrig kunna bortlägg rakteren deraf, utan nödgas bära den med si verallt i den dagliga sammanlefnaden. Ni m hvilken rättsinnighet, hvilka insigter, hvilker lang ni behagar: om er skrift gjort minsta scende, skall ni alltid hafva motsagt någons ning, stött någons fördomar, misshagat n tycke, sårat någons egenkärlek. Hvart ni l mer, finner ni er derigenom i ett slags pe ligt beroende af kändas och okändas välbeha ler missnöje med hvad ni skrifvit. Ty lik man, vid läsningen af en skrift, ofta ser blott sonen i författaren och dömmer arbetet der så ser man deremot, i dagliga sammanlefna merendels alltid blott författaren i personen man har framför sig, och finner i denna nämda, nästan aldrig annat än ett ansigte åt man läst och gillat, eller läst och misslikat.

Men låt också vara, hvad som händer r lyckliga snillen, hvad ni, min Herre, kan äg att hoppas, men hvad vi andra medelmåttans aldrig böra vänta; låt vara, säger jag, att ni verkligen de flesta läsares bevågna omdöme,

att er penna temligt allmänt behagade. Er lott förbytes derigenom, utan att särdeles förbättras. Bland några få högaktade personers bifall, som förstå att gifva det med måtta och värdighet, måste ni ej sällan hålla till godo att öfversvämmas af en mängd narrars osmakliga loford, ofta mer sårande än sjelfva deras tadel. Förgäfves söker ni att undvika dem, och att vända talet på allt annat. Ni måste höra talas om edra rim och er prosa. Ni måste skapa er en jernpanna emot det plumpa berömmet, likasom andra emot det plumpa förtalet; och ehuru uppriktig ledsnad ni dervid röjer, anser man allt sådant, var viss derpå, såsom lutter förställning, och fortfar att dräpa er, i full öfvertygelse att det smickrar er obeskrifligt.

Sammanlefnaden har utan tvifvel tusende ledsamheter, större än dessa. De äro ej värda att nämna, jag erkänner det, i jemförelse emot så många andra. Men den som likväl besväras deraf, har visserligen all naturlig rätt att undvika dem. Det första och säkra medlet deremot är att alldeles ej författa. Det enda öfriga är anonymen. Det är en mantel, hvarunder personen gömmer sig med anständighet; som blott domarens hand har rättighet att afhölja; och som alltid bärs oskyldigt, så länge man på intet sätt derigenom förtörnar rättvisan och lagarna.

Se der, min Herre, allt hvad jag vet att
i detta ämne. Om ni det oaktadt ännu finner
nymens frihet utan vigt för samhället, ogagı
för litteraturen, omoralisk hos dem som bet
sig deraf; om ni finner, tvertom, förlusten
nyttig och tillbörlig, då är det åtminstone ej
och knappt någon annan, som skall lyckas at
ra er från denna öfvertygelse. Men det åte
alltid för er, att framlägga edra grunder de
och att visa felaktigheten eller obetydlighete
dem som blifvit här anförda.

Tillåt mig att tillägga en enda betrakt
som skall sluta detta sista bref om anonymen.
kan ej skilja mig från den tanken, att det g
hufvuden, hvilka naturen då och då kasta
kasom eldsämnen i den stora stela sinnesma
af åldrar och folkslag. Man säge hvad man
om det allmänna sunda menniskoförståndets
roende af snille, smak, konstyrken och vitte
det har varit i alla tider genom dessa, som
blifvit tändt till lif och rörlighet. Man har
utgå ur några af dessa hufvuden, och like
magiska skapelser utbreda sig öfver natione
hela tidehvarfs ljus och förädling. Få skri
ter hafva detta stora värde, men alla, som
äga ett värde, bidraga till samma stora ä
mål. De må skrifva verser eller prosa,

losophi eller skådespel, kritik eller historia: det är derom mindre frågan, än om den sinnesväckelse de gifva, den tankerörelse de åstadkomma och fortplanta, hvarförutan allt trånar, och sjelfva det publika vettet släpar sig sömnigt och utan deltagande, mellan de vigtigaste ämnen för dess uppmärksamhet. Alla nationers exempel bevisa detta. Gif lif åt tanken, och allt lefver; det är en löpeld som springer från ämne till ämne. Insöf den, nedslå den; tillstoppa den ena efter den andra af dess kända springådror; och följden deraf skall hastigt visa sig vid blotta jemförelsen. Man må då mindre vårda, (efter sådan är vanan på många ställen), men man måste ej derutöfver lägga skriftvångets tunga utsläckande hand på dessa dyrbara gnistor af allmänt tankelif. Så goda mått och steg må man träffa, att man gör de bästa hufvuden onyttiga, och så visligen må man förekomma missbruket af tankans yrken, att ingen enda sann fördel deraf blir mera möjlig. Jag har den äran m. m.

OM

ÄLDRE OCH NYARE VIDSKEPELSE.

Det gifves vissa förnufts-förvillelser, hvarifrån man finner sig befriad, innan man ännu knappt gifvit sig tid att tänka derpå; och hvaraf det icke tyckes behöfvas annan vederläggning, än att endast födas femtio eller hundrade år senare. De som ibland oss vilja äga anseende af minsta upplysning, le med en mild och ädel medömkan åt berättelserna om fordna tiders vidskepelse. Det är så enkelt, säga de, att vid första tanken derpå, begripa orimligheten deraf. Utan allt behof af vidare undersökning, befinna de sig således, på en gång, oändligt upplystare varelser än hela det äldre Europa. Och det bör synas dem, som om naturen, först vid deras inträde i verlden, fallit på det infallet att skapa förnuftiga menniskor.

Också händer det dessa tänkare efter modet, när de ej upplifvas af bordsjollret, eller tryggas af omgifvande sällskap, att deras hjeltestyrka ej sällan i hemlighet öfverger dem; att de likasom

deras mormors mor, stundom skygga tillbaka, rätt klenmodigt, för ett hvitt skynke uthängdt i mörkret; skrämas rätt illa af ett litet buller eller ett ovant ljud nattetid; skynda sig med ganska lätta fötter förbi aflägsna ställen, benhus och grafplatser; och att, vid vissa kritiska tillfällen, då deras philosophi som bäst kunde tjena dem, de ej veta hvart hon tagit vägen i hastighet.

Visserligen är ingenting löjligare än en menniska, jagad oupphörligt framför sina egna inbillningsspöken, och hvars förnuft likasom går, med solen, opp eller ner om horisonten. Men det är ej nog att det blifvit ibland folk af uppfostran ett slags anständighetslag, att synas förakta dessa orimligheter. Det fordrades att detta större förnuft vore eftersinnandets, icke härmningens, icke fåfängans. Det behöfves till verklig upplysning i detta som i andra ämnen, utan tvifvel ett annat slags förnuft än det som länas af den allmänna tonen, som man får utan att tänka derpå, och som, likt dunstkretsens inflytelser, kan sägas komma snarare genom porerna än genom eftertanken.

Spökrädslan.

Hvarifrån härleder sig, frågar man, dett ohyggliga slag af vidskepelse, och huru har de kommit att så allmänt utbreda sig öfver tide hvarfven?

De äldsta folkslagen voro i flera afseende lika vidskepliga som vi, men de föllo ej ner ända till detta grofva pöbelslag deraf. Kaldéerna magie var ej annat än vidskepelsen, bragt i ett slags vettenskaplig form. De uträknade tillkommande öden: *nec Babylonios tentaris numeros*, säger Horatius. De framkallade aflidnas andar; men de fruktade icke som vi, de döda kropparna.

Egyptierne med den vidskepligaste theologi under solen, och helt och hållit regerade af sina prester, voro ej ålderdomens yppersta philosopher. Emedlertid finner man ej heller hos dem denna löjliga spökrädsla, som så länge förnedrat det moderna Europa. De lånade penningar på liken af föräldrar eller anhöriga. Det oinlösta liket ansågs vanhedradt, och i sin hvila ofredadt. Man fruktade att kännas för denna nedrighet ibland de lefvande, icke att, under nattliga besök, blåkramas af den förpantade.

Jag kan ej påminna mig att hos Greker och
mare någon spöksaga förekommer, såsom ett
kligt factum. Valerius Maximus nämner åt-
lliga; men dels hafva de föga likhet med våra
aliga, dels är man föga viss om hvad deraf
hör honom, eller kanhända långt sednare tider.
nii berättelse i ett af sina bref, om ett spökeri
ı skolat tilldraga sig i Athén, har likaså all färg
att vara en romersk dikt, bördig från någon
isten hjerna, som trott sig dermed tjena den
la saken. Horatius tyckes komma närmare våra
lliga spöksagor:

"Min vålnad skall med krökta klor,
"(Ty sådan makt hos *Maner* bor)
i hvarje nattlig stig omkring ditt anlet sväfva;
"Och öfver dig i bädden sträckt,
irjaga sömnens ro, och bröstets andedrägt
"Med ängslande beklämning qväfva." *)

Jag lemnar likväl derhän huruvida dessa enda
er uppväga saknaden af alla öfriga bevis. *Ma-
na* hvarom här talas, voro dessutom i denna
närkelse inga spöken, utan särskilta Gudamak-
som vårdade och hämnade med sträng rätt-

*) In Canidiam Veneficam. Epod. Ode V. I Ori-
ginalet ställes talet till alla giftblanderskorna gemen-
samt: i öfversättningen har man blott haft afseende
på hufvudpersonen Canidia.

visa de aflednas andar, och hvaråt fester och
fer voro egnade. När åter dermed förstods sj
va de efter döden öfverblefna skuggorna, var
likaså litet i den hos oss införda grofva spökmei
gen. Men såsom en hos dessa folkslag lika
hos oss antagen möjlighet, finner man, i en an
ädlare mening, tanken om andesyner ofta anv
i deras poetiska dikter. Ankises skugga visar
för Eneas hos Virgilius; Pompeji för Korn
hos Lukanus, och hos Ovidius, likasom hos \
gilius, hotar Dido sin trolösa älskare, att ı
sin blodiga hamn ännu efter döden förfölja hon

Denna inbillning har då på alla tider v
den menskliga okunnighetens. Men troligen s
man hos de begge sistnämda vettiga folksl
icke finna, (åtminstone icke innan de Kristna ı
ternas uppkomst,) ett enda pålitligt spår till d
ohyggliga graf- och likskrock; dessa helfvet
gastsyner och gastbragder, hvarmed en barba
och förpöblad inbillning, i påföljande sekler, v
ställt och förnedrat det allmänna begreppet
andesyners möjlighet, eller rättare sagdt, om
ras icke-omöjlighet.

Det är sant, att den äldsta österländska tl
logien, genom läran om tvenne principer, ge
a

ıaden af onda och goda andar, likasom ge-
den antagna möjligheten att framkalla de
ıas, kunde sägas redan långt före Kristendo-
, och dess missförstådda läror, hafva ympat
:epelsen i menniskosinnet. Men dessa urål-
: satser voro hos de äldsta folkslagen blott
lags naturphilosophi, alldeles icke ämnen för
andeliga räddhåga, den själaförskräckelse, som
: karakteren af sednare tiders vidskepelse.
har inga bevis, att inbillningen hos dessa
ıa folkslag, på samma rysliga sätt, som i de
ljande seklerna, oupphörligt kringsväfvades af
r och spökelser.

Detta samma gäller äfven om vår egen äld-
Nordiska vidskepelse, som hade med all sin
t långt ifrån denna mörka rysliga graf- och lik-
r. Sedan Kristendomen förändrade detta sig,
af hos sjelfva Sturleson några prof förekomma.

Det rätta ursprunget måste således böra sökas
fve- och Munkseklernas vederstyggliga reli-
ıpolitik, hvars grundsats tyckes hafva varit
genom själaförskräckelsen råda öfver natio-
a. Ju mera menniskorna nedsöfdes i mörker
tanklöshet; ju starkare de derunder arbeta-
af de hiskligaste drömbilder; ju mera man,

kort sagdt, lyckades att hålla dem i stundelig bäfvan för djefvulens både andeliga och kroppsliga plågovälde: desto oumbärligare gjordes naturligtvis för dessa uslingar, helgonens, kyrkans och presternas heliga bistånd; med desto drygare offer skulle de köpa sig deras beskydd emot den alltid omkringgående själafienden, och med desto blindare lydaktighet anförtro sig åt de andeliga fädernas oinskränkta ledsagande.

En så rik källa kunde ej fela att vara tillräcklig, och det behöfdes ej mera för att utsprida öfver verlden en allmän andefruktan. Också herrskade den oinskränkt. Redan de första seklerna öfversvämmades af de grufligaste undersagor, hvaraf alla gamla påfviska legender lemna oss förundransvärda bevis. Det var då ingen fred mer, för hvarken själar eller kroppar. Det var öfver allt, emellan de trogne och afgrundsandarne, anfall och motstånd af den förskräckligaste beskaffenhet. Det var öfver allt helgon som lemnade sammanlefnaden, för att i öknar och på afsides orter göra sin salighet med fruktan och bäfvan, med fastor och bedröfvelser. Dagar och nätter tillbragtes på sådant sätt, i kamp mot själafienden och hans anhang: och än öfvermannade, utstodo desse andans män de hårdaste anfäktelser; än segrande, tvungo de afgrundsförsten tillbaka

till de snöpligaste prof af underdånighet. De följande århundraden gjorde ej annat än hopade samma ömkansvärda förvillelser. Nästan all snilleodling hade upphört, allt förnuftsljus utslocknat, och ett allmänt mörker höljde Europa, ända till reformationen, som visserligen ej heller fullkomligt skingrade det. Det är friheten, ännu mera än lärorna deraf, som vi hafva att tacka för ett ändteligen uppvaknadt förnuft, och ett bättre insedt menniskovärde.

Nekom då ej, att religionen, på det sätt hon fordom föreställdes, med sin skamliga drägg af påfviska munkdikter, ju framför allt annat bidragit att inrota vidskepelsen i det tanklösa menniskosinnet. Alla helgons legender voro grundade på nästan intet annat, än denna oafbrutna gemenskap med afgrundens herrskap och inbyggare. Väggarne i alla kloster, alla kyrkor, voro fullkladdade med idel större och smärre djeflar, den ena af rysligare figur än den andra, som föreställdes qväljande på alla upptänkliga sätt de arma menniskorna. Horn och klor, ormar och drakar, rök och lågor, eldröda kniptänger, blykokande grytor, glödande jernkammar, allt hvad den grofva sinnliga inbillningen har förfärligast, framställdes här för att till högsta grad uppdrifva den andeliga förskräckelsen. Ögat såg, örat hörde intet annat.

Inbillningen uppfylldes af dessa skräckbilder, längst från barnåren, och man trodde sig ej känna säkrare, säger Hollberg, i sin vanliga skrifart, fogden med sin kronkäpp och sina sölfknappar, eller kapellanen med sitt pipskägg och sin svarta läderväst, än själarnas fiende med sin hästfot och sina horn på knäna. På detta sätt uppfylldes allt med spökelser, syner, gastkramningar och trollhändelser. Skallarne rullade af sig sjelfva på kyrkogårdarna; liken dansade i likstugorna; man såg ljus i kyrkfönstren, och hörde röster ur benhusen. Barnen lyssnade till dessa berättelser af deras ammor, mödrar, fastrar, m. m.: och hären reste sig på deras späda tanklösa hufvuden. Vid dopet hörde de (och höra ännu) huru djefvulen personligen bor i de små nyfödda varelserna. I katekesen läste de (och läsa ännu) om verkligheten af skogsrå, sjörå, löfjerskor, tomtegubbar och mera sådant. Andeliga böcker pryddes med kopparstick af de onda andars synbara gestalt. Muntliga och tryckta berättelser kringfördes om djefvulens besittningar, grasseringar, utdrifningar. Presternas närvarelse och bönandakten vid dessa händelser, bestyrkte den allmänna tanken derom. Undrom då ej, om vidskepelsen öfversvämmade tidehvarfven. Undrom ännu mindre, om det nästan nyfödda förnuftet ännu ej hunnit alldeles utrota den.

Icke heller kom det i fråga vid sjelfva Religions-förbättringen. Jag har tvertom ofta hört högeligen beklagas att äfven stora män, stora reformatorer, och bland dem sjelfva Luther, gifvit, genom deras anseende och myndighet, helgd åt dessa skamliga vidskepelser: vare sig att de verkligen sjelfve ännu ej hunnit lösrifva sig derifrån, eller trott sig kunna oskyldigt betjena sig deraf, till deras annars goda och berömliga ändamål. Man finner dessa usla sagor om djefvulens besök och anfäktelser på tjugo ställen i Luthers skrifter upprepade, det ena äfventyret orimligare än det andra. Än håller han från sjelfva predikstolen en ganska uppbygglig predikan för en hel stor församling, som smälter i tårar, och som med ej liten bestörtning får slutligen af honom sjelf veta hvilken predikant den afhört. Än förskapar han sig till en fluga, som rad från rad följer den stora lärarens penna, och så fort han skrifver utstryker det med vingarne. Än håller han med Luther, i hans hjerta, långa samtal angående messan och prestvigningen. Hvar och en resande har kunnat se på den bekanta väggen i Wittenberg, märket efter bläckhornet, som Luther en gång, till god natt, kastade efter honom. Scriver i sin Själaskatt, upprepar efter den förra några af desse berättelser, och tillägger, som hvar man vet, ännu sällsammare. Sådana böcker finnas hos oss tryck-

ta, utspridda bland menigheten, och ännu lästa med oförminskad andakt af ganska många: länge har förnuftets röst ej kunnat utan fara upphöjas deremot. Sedan det numera kan ske, låtom oss höra hvad den har att yttra härom.

Philosophi om Spökrädslan.

Man kan ej säga, (jag har redan anmärkt det) att andesyner äro absolut omöjliga. Vår kunskap är för liten dertill. Men man kan med trygghet påstå, att sådana som de vanligen berättas, sådana som de vanligen fruktas, sådana, med ett ord, som de urarta till grofva och dumma spöksagor, äro de tilläfventyrs den föraktligaste af menniskotankens galenskaper.

Det är för att inom sig sjelf ej hafva nog tydligen utredt denna skillnad, som äfven förnuftigt folk stundom ej vetat hvad de skolat tro i detta ämne, och derföre lemnat frågan oafgjord. De hafva känt, att omöjligheten af allt underbart i detta slag, ej låter med geometrisk visshet bevisa sig. Deraf hafva de slutat, att man måste lemna käringskrocket i sitt värde. Men det är

just det, som icke måste göras. Det är just detta dumma skrock, som måste skiljas ifrån förnuftets ovisshet. Det underbara må vara möjligt i naturen och för Skaparen: det lågt orimliga är det aldrig.

Det har varit alla tiders tro och har bort vara det, att något blir efter döden öfrigt af menniskan, och att detta *något* är hennes verkliga *Jag*, hennes tänkande, moraliska person. Hvar och huru den fortvarar, och på hvad sätt den genom minne och böjelser ännu deltager i de qvarlefvandes öden, eller kan för dem under någon synbar skepelse, egen eller lånad, visa sig: af hvilken dödlig har sådant någonsin kunnat med minsta visshet hvarken utrönas eller bestridas?

Men om det vore möjligt, synes det ofelbart förutsätta tillfällen af annan och större vigt än de, som blifvit valda till våra allmänna spöksagor; tillfällen som på ett ädlare, nyttigare sätt ingå i den högsta Varelsens styrelseplan. Att en uppoffrad, ohämnad oskuld, kunde för sin tyrann eller sin mördare framställa sin förebrående bild; att en far, en mor, en vän kunde lemna de aflidnas boningar, för att antingen varna mot någon stor öfverhängande fara, eller upplysa om den närvarande lefnadens följder i en tillkommande:

se der, hvad den menskliga okunnigheten funnits ganska allmänt benägen, att som en möjlighet föreställa sig. Om philosophien är uppriktig, skall hon också tillstå, att hon har inga bevis deremot. Det är blott ej bevist att sådant händt; blott ej troligt att det lärer någonsin tilldraga sig: se der allt hvad hon kan invända deremot.

Philosophens fråga blir således här: när äfven möjligheten af andesyner förutsättes, hvari består då vidskepelsen?

Jag svarar med få ord: i tvenne saker: 1:o inbillningens bevisligt orimliga sjelfskapelser. 2:o En oförnuftig räddhåga för andesyner, äfven för dem, hvilkas möjlighet vore antaglig.

Såsom orimlig sjelfskapelse, af inbillningen, måste anses allt hvad spöksaga nämnas må, så snart hon kan komma under detta löjliga namn; hvar och en historia om djefvulens eller de aflidnas nyckfulla och ändamålslösa besök och antastelser; hvart och ett skrock, med ett ord, som förenar *fasa*, *onytta*, *löjlighet*, ifrån de första katolska munksagorna, intill det sista dumma gästgifvarespökeri. Orimligheten, galenskapen deraf blir bevislig:

1:o Derigenom: att man antingen måste dränka hela sitt förnuft i ett haf af gränslösa möjligheter, det vill säga, afsäga sig sitt förnuft, eller tänka sig verlden styrd af ett högt moraliskt Väsen, utom hvars bifall ingenting kan ske, och i hvars plan således allt som afviker ifrån den fastställda ordningen, äfven måste finna sitt bestämda rum. Det är begripligt, åtminstone gissbart, för förnuftet, hvarföre detta Väsen underkastat menniskan alla kroppslighetens faror och vidrigheter, alla sinnets bekymmer och grämelser. Men aldrig skall ett rätt sundt förnuft begripa (för det andra slaget gifs ingen orimlighet), aldrig, säger jag, skall ett rätt sundt förnuft begripa, hvarföre menniskan skulle tillika kringhvärfvas med fiender från en osynlig verld, mäktigare än hon, som skulle på tusen låga och rysliga sätt förfära och qvälja henne, utan annat ändamål än att upp- och nervända hennes nödvändigaste förnuftsbegrepp?

Ännu en gång, medgifvom gerna andesyners möjlighet, churu hitintills obevisad af förnuft och erfarenhet. Men skulle ock den högsta Visheten värdigas någon gång använda dem, vore det ej då ofelbart till större och ädlare bruk, än att trilla som nystan, tjuta som ugglor, sväfva som skynken, slamra med kedjor, vinka i hvita svepningar, oroa de sofvande, blåkrama förbigående, och

att, genom hundrade sådana lika dumma eller ännu orimligare figurer och gastbragder, skrämma vettet från en hop enfaldiga stackare?

Eller bör man kanske tro andarnas blotta frihet tillräcklig till dessa uppträden, likasom här på jorden, vår egen frihet medför möjligheten af så många låga eller löjliga utsväfningar? Det skulle i andarnas verld således verkligen gifvas skurkar i stånd af dessa pöbelstreck? och de skulle vara dem tillåtna? För detta ädla ändamål skulle den allmänna naturordningen afbrytas; skulle det ogenomträngeliga täckelset upplyftas, som döljer andeverlden ej mindre för den dygdigas önskningar än för alla den vises betraktelser? Den ringaste eftertanke inser orimligheten deraf. All sådan fruktan är då uppenbar vidskepelse.

2:o Derigenom att uppenbarelser från en verld, afstängd ifrån våra sinnen och vår kännedom, om de också kunde någon enda gång hafva ett förnuftigt ändamål, äga åtminstone ingen förnuftig, ingen på minsta sätt begriplig gemenskap med alla de ämnen, till hvilka vidskepelsen fogar dem, och som utgöra de hufvudsakliga föremålen för dess fruktan: döda kroppar, mörker, midnatt, likkistor, grafvar, kyrkogårdar, vigd mull och gamla gästgifvarestugor. Denna anmärkning är icke min: den tillhör Locke och Addison.

Tilläggom, att i den mån förnuftet uppodlas och fortskrider hos nationerna, försvinna ur de dagliga händelserna alla dessa hiskliga äfventyr, hvarom man har från de äldre tiderna så otaliga berättelser. Det är då med dem likasom med trolldom och andra undergerningar; de upphöra att vara till, så snart man upphör att tro och frukta, eller att synas tro och frukta dem. De äro då, och hafva alltid varit, bedragna och förskrämda hjernors usla inbillningsfoster.

Detta om vidskepelsens klara lögner. Men hvarföre då något slags fruktan? äfven med förutsättande af möjligheten? Kan man inbilla sig, utan orimlighet, hos sådane varelser, om de kunde gifvas, hvarken afsigt eller physisk förmågu, eller tillåtelse att misshandla de lefvande? I fall de kunde visa sig, hvarföre skulle man se dem med annan känsla, än den djupa förundran, som allt annat alldeles oförväntadt och hittills oupptäckt i naturen, har rätt att uppväcka? hvarföre skulle man, t. ex. förskräckas för samma person, med hvilken man tilläfventyrs flera år vänligt umgåtts och talat, blott derföre att den numera icke vistas på samma ställe som vi, blott derföre att den antingen har ingen kropp, eller en icke lika grof och sinnlig kropp som den förut burit?

Min förmodan härom är denna: den som plågas af elakt medvetande, fruktar i dessa syner rysliga varningsbud; den som älskar lifvet, bäfvar för dödsvinken. Den förra förlike sig med sig sjelf; den andra med menskligletens allmänna lott. Ingen frukte, från en så hög och allvarlig ordning som det andra lifvets, någon absolut orimlighet.

Antagom för grundsats, att *när Inbillningen diktar i Skaparens stora plan, måste hon dikta ädelt eller ljuger hon påtagligen.* De oädla och låga föreställningar, hvilka på flera sätt inplantas hos oss om naturstyrelsen i allmänhet, och i synnerhet om den osynliga verld, som utgör föremålet för våra gissningar, äro en rik källa till stora förnuftsförvillelser. Philosophien sjelf synes ännu knappt hafva nog besinnat, huru mycken sanning nödvändigt måste ligga i det ädla, det förträffliga, och huru mycken lögn motsatsen deraf nödvändigt måste innebära. Kanhända skall hon en dag finna att i menniskans esthetiska natur, i hennes ovillkorliga fordran på värde och förträfflighet, gömmer sig den säkraste visshetsgrunden, för alla stora moraliska sanningar.

Nödvändigheten, att för sjelfva förnuftets fullkomlighet, uppodla skönhetskänslan visar sig här-

[illegible] för hvarje sann tänkare. Man har aldrig dömt rätt om Gud och naturen, utan efter den. Allt i vår uppfostran, våra seder, våra bruk, våra författningar, våra tänkesätt, vår tro, vår philosophi, som har till dessa ämnen något förhållande, och som är oesthetiskt, allt sådant är falskt, orimligt, halfmenskligt, barbariskt, — allt utan undantag.

Tillfälliga Reflexioner.

Det gifves tilläfventyrs få ämnen, hvaraf man kan se tydligare än i detta, med huru liten fara för det allmänna samhällslugnet, förnuftets ljus utbreder sig, när det blott får ske i den verkligt naturliga ordningen, stilla och småningom. Man kan i våra dagar efter behag och förståndsgrader, tro på spöksyners orimlighet eller ej; ingen förnuftig menniska finner nu mera, i den sednare meningen, den minsta oförenlighet med religionens nödvändiga sanningar, och ingen pedant vågar ens finna det, så snart blott vissa fordna exempel lemnas ovidrörda. Detta renare förnuft har kostat oss ingen minsta orolighet. Men det var långt ifrån att anses med samma ögon för tvåhundrade år sedan. Att neka spökens möjlighet,

skulle då, åtminstone i vissa länder, hafva hållits för ett groft försök att kullkasta hela gudaläran. Ty se här huru man slutade. Uppenbarelsen är antingen öfverallt sann, eller har hon mera ingen tillförlåtlighet. Bibeln nämner spökelser på några ställen: lärjungarne t. ex., togo Kristus för ett spökelse, när Han kom till dem gåendes på vattnet. Att bestrida spöksyners möjlighet, var då att med ett enda slag omstörta Skriftens hela sannfärdighet: likasom ett historiskt factum, nämdt i förbigående, vore detsamma som en dogmatisk sats; och likasom Skriften aldrig på andra ställen lämpade sig i sina uttryck efter den gångbara folkmeningen.

Var det ej efter just samma goda slutkonst, som man kastade den gamla olyckliga Galilé i inqvisitionens mörka fängelsehål? Astronomen hade, som hundrade gånger blifvit berättadt, uträknat sanningen af den gamla grekiska upptäckten, att solen står stilla i sin medelpunkt, och att det är jorden som går omkring henne. Men Skriften tyckes säga tvertom. Sådant var då, mente man, att på det vådligaste sätt bestrida hennes trovärdighet. Efter seklers förlopp har det likväl befunnit sig, att jorden immerfort går omkring solen, utan att Skriften derigenom upphört att vara den yppersta af alla lycksalighetsläror.

Om den gamla heders-Påfven ännu lefde, som fördömde Galilés mening såsom stridande mot Skriften och dess sanning, hvad ville han svara i fall någon af oss steg fram och sade till honom: Helige Fader! sedan det likväl nu är en för alltid afgjord sak, som redan hvar skolgosse vet berätta er, att jorden går omkring solen, och att det icke sker tvertom: huru försvaras nu, det oaktadt, Skriftens sannfärdighet? — Frågan kunde synas bekymrande; men om han till ex., som möjligt vore, svarade dertill: min son, jag har betänkt mig bättre sedan den tiden. Bibeln är nu mera, icke som då, allt hvad hon ej behöfver vara. Hon är hvarken astronomi eller physisk verldslära, eller metaphysik; hon är moral, och frälsningslära. — Se då hade man visserligen skäl att vara nöjd med ett sådant svar, och kunde säga med glädje: Påfven har blifvit klok! Den helige Fadern har formerat sig!

Erkännom det: man har alltför mycket blandat religionen i blotta förnuftsfrågor, och nyttjat alltför litet urval i de stöd man lånat åt hennes myndighet. Tjugo stora band skulle ej vara nog att innefatta alla heliga undersagor, som man till den ändan sammansatt. Man besinnade ej, att de samma tanklösa hufvuden, som den ena tiden slutade på följande sätt: religionen är sann, derföre

måste dessa händelser tros och vördas; skulle med lika lättsinnighet göra tilläfventyrs, på en följande tid, denna omvända slutsats: dessa händelser voro allesammans menniskodikt och bedrägeri; Ergo —

Hvar och en vis man, som betraktat verldens gång och känner menniskorna, säge mig om en sådan slutkonst är ibland dem ovanlig. Skulle man då böra finna någon fara vid att, genom klokare begrepp, förebygga den?

Jag frågar ej här efter auktorernas fara. De segla på ett haf fullt af klippor, der Gud ger dem efter behag den goda vinden, eller stormen som dränker dem. Jag frågar blott efter det ändamål, som goda författare söka, efter det menskliga samhällets fördelar. Jag frågar om det är nyttigt eller skadligt att beifra orimligheter, ofta i så nära sammanhang med vissa vördade mäns anseende; ofta äfven med sjelfva sanningarnas, som de kungjort och försvarat?

Man synes hafva trott hitintills, att det åtminstone torde vara i hög grad orådligt; att man derföre väl kunde i hemlighet göra hvad min man ville åt dessa orimligheter; men att man alltid borde offentligen visa kämnersrätts-ansigtet åt

hvar

ar och en, som hade den förmätenheten att ptäcka dem.

Efter jag också har en tro i detta ämne, skall våga att här bikta mig. Jag tror att hvar i en falskhet, hvar och en orimlighet, som ndas med vigtiga sanningar, är ett obehörigt ne, som måste skiljas derifrån, hvarförutan det så, att en liten surdeg skämmer hela de-. Jag tror, att det gifs falskheter, orimlighe- som aldrig kunna förenas i samma sinne, rken med sant förnuft, eller sann moral, eller d sann religion, hvarföre man nödvändigt må- öfvergifva endera: sanningen eller galenska- i. Jag tror, att dessa obehöriga ämnen, fast- länge hvilande, blifvit någon gång, till slut, r eller mindre svåra feberämnen, hvarföre man väl att efter handen afsöndra dem. Jag tror lteligen, att de kunna afsöndras utan fara. Än- aldrig behöfde sanningen skydd och stöd af ten och orimligheten. Ännu aldrig berodde s bestånd af en sådan förening. Ännu aldrig det hvarken en omöjlighet, eller ens en svår att, med bibehållande af all vördnad, all gd för den enas eviga grundbyggnad, undan- rka spjelverket, som den andra upprest der- kring, och som blott skymmer skönheten deraf.

Det som ofta haft elaka följder, det är, säg
erfarenheten, att kring något slags erkända villfa
relser uppresa försvarsverk af politisk makt, un
der det att den allmänna opinionen samlar de
emot dubbel kraft, af både sanningen och förtry
telsen. Det har varit just på sådant sätt, som d
stundom uppkommit, dessa mer eller mindre sta
ka sammanstötningar, som aldrig kunna nog upp
riktigt hatas, aldrig med nog vishet och foglighe
undanböjas, emedan deras utgång aldrig kan me
säkerhet beräknas och förutses.

Jag läser i den mest philosophiska bok vi
vårt språk ännu äga, att man bör förhålla sig me
sanningen lika som med dagsljuset: detta mås
i ett ömtåligt öga insläppas med försigtighet. De
af drar jag tvenne goda slutsatser: först att d
måste insläppas; dernäst att det måste ske m
förstånd och varsamhet. Jag känner två sla
menniskor, emellan hvilka jag ville dela des
begge läror till beständig öfverläsning.

Ännu ett löst ord om vidskepelsen. Hv
skall man säga om stora skribenter, stora poet
som oftare sökt i dessa rysligheter ett fält f
deras talang? Sådan var Shakespear hos Engel
männen. Detta kunde tillhöra tidehvarfvet; m
sådan är än i dag Bürger hos Tyskarna. M

beundrar hans poetiska skönheter, med hären resta på hufvudet. Andra nationer hafva följt dessas efterdömen; ty det är i anseende till efterdömen, sällan så mycket fråga om goda, som om starka och lifliga. Danskarne hafva, om jag ej felar, några sådana stycken. Äfven vi hafva slutligen också fått den lilla Balladen *Fredriks vålnad*, öfversatt af en mästare, och ej derföre af bättre slag. Det är sant, att dessa ämnen äro rika på djupt intryck och starkt skakande målningar. Det är också sant nog, hvad någonstädes blifvit sagdt skämtvis:

Gunås! det största mästerstycket
År, hvart ni går, geniets moral.

Men mig synes som geniet och talangen ändå alltid gjorde bättre, att hålla sig inom gränsorna af den philosophiska upplysningen; och som behagen af deras pensel aldrig borde användas, att, om jag så får säga, inrota i känslan och inbillningen, hvad man behöfver så mycken möda att utrota ur förståndet. Det synes mig ej nog värdigt upphöjningen af sanna skalders bestämmelse att säga: vi förnöja menniskorna, och bruka dertill alla medel som bäst lyckas oss. Upplys dem ni, förbättra dem ni, och bruka dertill de medel som ni finner tjenligast. Dessa begge kall sy-

nas mig böra, så långt möjligt är, förenas.
jag gjorde en republik som Plato, och de ej
ingå med philosopherna i denna förening, s
jag, som han, utesluta dem derur.

Modern Vidskepelse.

Görom vår tid och vårt land rättvisa.
gröfre vidskepelsen har märkeligen försvunnit. S
patikurer, trollskott, igengångare, maran, lykt
bar, bergtagningar med flera sådana saker, h
hos allt folk af ädlare seder förlorat deras kr
och begynna misstänkas af sjelfva menigheten.
tror icke, att det fins nu mer en enda kär
misstänkt för att skärtorsdagen rida till sabbat
qvastkäpp, med smörjhornet i handen. Sag
om Pintorparfrun, Ljungbyhorn, och andra
samma beskaffenhet, berättas icke mera, kn
past af våra ammor. Rättegångarne mot allt s
trolleri, som i början af förra århundradet ä
vanligen slutades med halshuggning och bålbr
hafva blifvit inställda. Man har insett den gr
ma orättvisan af att lagligen mörda uslingar
omöjliga brott, som de antingen sjelfva inbilla
eller som blifvit dem af andra pådiktade.

Skulle en viss lemning af de fordna fasliga begreppen, någon gång ännu röja sig hos en och annan af den lägre menigheten, bör man hoppas att den skall, efter hand, alldeles utplånas genom styresmäns och lärares kloka förhållande. Man såg för få år tillbaka en ordentligt styliserad förskrifning till djefvulen, tecknad med synderskans namn, skrifven med hennes blod, och efter den gamla godkända methoden, instucken i nyckelhålet på en af kyrkdörrarne här i Stockholm, likasom detta vore postgången. Brefägaren, förmodligen utan korrespondans på många orter nu för tiden, hade försummat att afhämta sitt bref, och förskrifningen föll i mildare händer. Om jag rätt minnes vilkoren af kontraktet, fordrade den proponerande kontrahenten en af delarne: antingen att blifva (som i trettio gamla sagor förut skett) verklig prinsessa, eller i brist deraf, åtminstone prinsessa vid Kongl. Operan. I begge händelserna ägde sedelhafvaren, att för sin räkning, såsom belöning, afhämta och behålla de två första barn, som hon strax efter denna upphöjelse ärnade att förvärfva sig.

Det var en tid, då en galenskap af denna beskaffenhet hade utan skonsmål fört den brottsliga till afrättsplatsen. Emedlertid, och ehuru ryslig begrepp sådant än ger om menniskohjertats

möjliga förderf, är det likväl mera viljans art, än vådligheten af sjelfva gerningen, som vid tyckes påkalla lagens uppmärksamhet. Vi ligen synes en föraktande näpst i sådan hän mycket tjenligare än en bestraffning, hvars varsamma stränghet, likasom förutsätter sa möjlighet. Också följde ingen sådan vid detta fälle. Ett nytt bevis af tidens upplystare tänk

Men om, genom förnuftets framsteg, ge upplysta regeringars omsorger, genom visa res bemödande, en viss skorpa af gröfre vid pelse likasom lossnat från tidehvarfvet, månn kunna lyckönska oss att vara derifrån alldeles friade? Vanligen förhåller det sig med si sjukdomar, likasom med kroppens: det ond ej öfvervunnit, derföre att det stundom oml gestalt och namn. Det går, som Pope säg bättre verser än jag öfversätter honom:

När mjeltsjukan i gikt förvandlar sig till slut
Så skryter Doktorn af hur lyckligt hon drefs

Vi kalla detta tidehvarf Förnuftets, Upplys gens; och det är sant: vissa nya ljus i vetten perna, många stora, ädla, vigtiga begrepp, också rättighet dertill. Men hafva vi ej sett på denna samma tid vågas och skyddas de t kaste, de djerfvaste försök af mer än ett

[illegible]? Alla de som vilja synas äga någon upplysning, jag har redan anmärkt detta, le åt det grofva pöbelskrocket. Men skulle det grofva pöbelskrocket vara det enda möjliga? gifs ej, om jag så får uttrycka mig, ett slags finare, förnämare skrock, föga klokare än det förra? Blandar sig t. ex. ej något sådant med våra begrepp, våra hemligt gångbara meningar om naturens fördolda krafter, och en osynlig verlds inflytelser på den synliga? Förnuftet eller dårskapen, måste alltid regera menniskosinnet. Om det nu, i dessa ämnen, icke alltid är det förra; hvad hafva vi då ombytt annat än slaget, gestalten af den sednare?

När en Svedenborg i Sverige, inför hela Europa, berömmer sig af andesyner, andesamtal, andesällskap; beskrifver himmel och helfvete, som en resande från provinsen skulle beskrifva Stockholm vid återkomsten; ja, till och med skaffar längst ifrån andra verlden kunskaper om de ringaste ämnen, om förlagda qvittenser, om vissa hemliga brefs innehåll, m. m. och man tror honom, hedrar honom, förgudar honom:

När en Cagliostros oförskämda charlatanerier sätta alla hufvuden i gäsning, och den sanslösaste ordensmystik utbreder sig från land till land, kring hof och städer; öfver allt skry-

tande af högre kunskaper, och öfver allt utsläckande de svaga gnistor af enskilt och allmänt förnuft, som ändteligen syntes vilja tända sig:

När en Schröpffer i Tyskland sätter halfva det heliga riket i förskräckelse för sina magiska scener, härmar åskan, framkallar döda, uppfyller allt med förfärande syner; och en B-- på andra orter ej allenast onäpst härmar honom, utan samlar omkring sig ett tillopp af de mest betydande beundrare:

När en Mesmer i Frankrike, genom sin magnetiska sömn, påstår att kurera alla sjukdomar; och hans talrika lärjungar i vissa andra länder, låta, med största framgång, Svedenborgs andar tala dumheter ur magen på sofvande pigor:

När vissa Sibillor, oblygare än de gamla, hämta uppenbarelser ur kaffekoppen, likasom man före deras tid, oftare hämtat dem ur bränvinstumlaren; och hög och låg, med en bekymrad nyfikenhet inställer sig för deras kaffesump:

När man sett tryckpressarne svettas under korrespondansläror och drömböcker, och nummerlotteriets utkommande siffertal blifvit, för en mängd gäldbundna äfventyrare, oupphörliga ämnen för prophetiska drömmar, och andarnas uppenbarelser:

Jag frågar hvar förnuftig läsare, på en tid, då vi med egna ögon sett och erfarit allt detta, kunna vi då, utan att sjelfva le åt vårt beröm, skryta af upplysningens allmänna framsteg, och vidskepelsens utrotande?

Tempora mutantur, — nos non mutamur in illis.

Den enda förändring jag dervid kunnat upptäcka, är det försök man synes hafva gjort, att om möjligt vore, flytta vidskepelsen från religionen, der hon åtminstone ursäktades af tidernas mörker, in i philosophien, der hon vanhedrar förnuftet, och skulle snart alldeles utsläcka det.

Men känner ni då naturens dolda krafter? frågar bedragaren, frågar svärmaren. Känner ni andarnas verld? Huru kan ni då veta, hvilka sällsamma ting, genom sådana upptäckter och ett sådant biträde, kunna uträttas? Se här mitt svar: det är åtminstone likaså grundligt som sjelfva inländningen.

Förleden afton, då jag satt ensam i månskenet på mitt lilla arbetsrum, och gjorde, med tyska visan i handen, mina betraktelser öfver den så mycket omtalta landstigningen på England, kom en liten man ifrån månen in till mig genom dragluckan på fönstret. Han hade två hufvuden, fyra

vackra vingar, och en liten pipa i handen af ett svart glänsande träd, som han skänkte mig. Jag öfverlemnar åt dig, sade han, tillika med denna gåfva, utgången af detta märkvärdiga företag. När du blåser i den ena ändan af denna pipa, skall hela den fransyska flottan sjunka till botten, och när du blåser i den andra, skall samma öde träffa den engelska. Dermed for han åter ut genom fönstret, direkte opp till månen igen. Jag har således begge dessa flottors öde i mina händer. Jag kan blåsa min pipa som jag vill, i den fransyska ändan eller i den engelska. Så snart Herr Pitt erhållit denna kunskap, hoppas jag att något mera silfver än hittills skall komma i omlopp hos oss, och att kurs och agio skola låta bättre styra sig.

Hvilken orimlighet! ropar man. Men hvarföre då? känner ni folket i månen? känner ni naturens fördolda krafter? och hvad olika verkan hon kan gifva åt samma pipas olika ändar?

Att fullkomligt afgöra tillräckligheten eller otillräckligheten af naturens krafter till vissa otroliga effekter, det är och blir med vår kunskap kanske för alltid omöjligt. Men att alltid misstänka bedragaren hos hvar och en, som påstår att efter sin vilja framkalla dessa underverk, det

tillhör en vis man, och för många orsakers skull äfven en god medborgare.

Alla kunna icke vara det förra: hvar och en bör vara det sednare. Men att äfven vara vis i dessa ämnen, fordrar icke en stor djupsinnighet. Man behöfver blott icke alldeles öfvergifva det allmänna sunda förnuftet; blott icke oinskränkt öfverlemna sig åt den löjligaste lättrogenhet.

Hvilken saknar väl tillräcklig urskillning för att begripa, i fall han vill begripa något: att hvar och en som midt i ett samqväm stiger opp och bugar sig för osynliga varelser, måste vara, för att ej säga värre, till det ringaste, ett förvilladt hufvud? — att hvar och en, som, annorlunda än för ros skull gör åskor med elektriska eldar och spökelser genom kemisk rök, nödvändigt är en bedragare med öfverläggning? — Att hvem som genom strykning på armarna, eller fingernas rörelse i blotta luften, meddelar prophetiska kunskaper åt hvar piga, som vill låta stryka sig, har utan allt tvifvel, antingen föresatsen att göra dupper, eller den olyckan att sjelf vara det? — Änteligen att hvem, som söker förborgade öden i grumset af en kaffekopp, eller väntar, med Guds hjelp, sin lycka af drömda numror på ett lotteri,

visserligen fått, antingen en oändeligt klen vinst, eller en fullkomlig niet på naturens stora lotteri, af förnuftsgåfvor och omdömeskraft.

Men allt detta är ej något bevis, invänder man. Det är rart att man vill höra sådana. Likväl, efter man det vill, försökom att finna dem.

Grunder emot sednare tiders underverkare.

Man kan ej äga dem geometriskt slutande; men man kan äga dem för hvart och ett sundt omdöme, tillräckligt öfvertygliga. Se här, som jag tror, de vigtigaste och tydligaste.

1.

Man har sedan flera tusende år tillbaka, ideligen talat om kunskaper, högre än det allmänna förnuftets, högre än de vanliga vettenskapernas, och äfven ofta påstått sig äga dem. Ingen enda nyttig upplysning, ingen enda vigtig tjenst har likväl derigenom någonsin tillflutit menniskoslägtet. Hvari hafva de då bestått, dessa högre kunskaper? och hvartill hafva de gagnat? Man har

då på ett groft sätt bedragit verlden, så ofta man skrutit deraf.

2.

Skadan af dessa inbillningar, har deremot varit vida mindre tvifvelaktig. Tusentals lättrogne hafva derpå förlorat deras tid, deras förmögenhet, och det som är ännu mer, sjelfva förnuftet. Det är ej nog: dessa föregifna högre kunskaper, dessa prisade underverkningar, hafva nästan lika så ofta tjenat till täckmantel för de straffbaraste bedrägerien.

3.

Andeverlden är, att jag så må tala, den hufvudaxel, hvaromkring hela underspelet alltid vänder sig. Detta sammanhang emellan den synliga verlden och den osynliga; dessa hemliga naturänkar, som förena dem; dessa inflytelser af andeyner, andekrafter som blifva derigenom möjliga; lessa i naturen djupt förborgade medel att åstadkomma dem; se der hvarpå alla bedragare grunlat den allmänna fördomen om deras högre makt och insigter; och hvarifrån hela den berömda maiska konsten lédt sitt ursprung och sitt anseende. len hade också alla käringsagor sin fullkomliga ktighet, blir förnuftsprånget derigenom ej mindre iantligt ifrån möjligheten af andekrafter, ande-

verkningar, till möjligheten att genom vissa hemliga naturmedel, vissa så kallade magiska operationer, framkalla och nyttja dem efter menniskobehag. Och hvari skulle de väl bestå, dessa i naturen förborgade hemligheter? kan någon förnuftig menniska tro, att finna dem i några siffror, figurer, mystiska ord, filtrer, kontorsioner och rökelser? Hade upptäckter af sådan vigt någonsin blifvit gjorda, visserligen skulle de aldrig hafva förlorats. Intet ålderdomsmörker, ingen ordenshemlighet hade förmått att gömma dem. De skulle hafva kommit till oss ifrån deras första uppfinnare, likasom astronomien ifrån Kaldéerna, och geometrien ifrån Egyptierna. De skulle nu vara likaså utrönta, likaså noga beräknade, som attraktionens krafter, och elektricitetens verkningar.

4.

Man måste i detta ämne med mycken tydlighet åtskilja tvenne särskilta meningar: den, att det kan gifvas andeverkningar, och den, att de kunna genom någon förborgad vettenskap, några i naturen upptäckta medel, göras beroende af menniskoviljan. Den förra meningen kan såsom blott hypothes, eller enskilt inbillningsvilla, vara oskadlig. Den sednare deremot lemnar öppet fält för alla charlataner och bedragare. Också söka dessa herrar vanligen att förblanda dem begge. När man

bestrider deras undergerningar, fråga de, hvad bevis man då äger emot andekrafters möjlighet? Det är likväl ej om andarnas krafter, utan om deras egna krafter, om deras makt att befalla öfver den osynliga verlden, som det vid sådana tillfällen bör uppkomma fråga och undersökning.

5.

Det gifves underverkare, som behöfva inga operationer, inga magiska förberedelser, och för hvilka den osynliga verldens inbyggare på första röst, eller önskan sjelfmant visa sig, färdiga till biträde. Undergåfvan är hos dem ingen magisk konst, ingen hemlig naturvettenskap, den är, rätt och slätt, ren andegunst. Jag har i anseende till sådana blott ett kort råd att föreslå: fråga undermannen i något talrikt sällskap, hvad hvars och ens klocka är på minuten? lemna andarna vid ett sådant tillfälle sin gunstlings heder i sticket, då är det, lita derpå, ett andepack af det lumpnaste slaget, som förtjenar hvarken heder eller förtroende.

6.

Bjudom till att hålla oss allvarsamma. Hvilka äro vanligen de betydligaste föremålen för alla charlataners löften och underverkningar? om jag ej bedrar mig, dessa följande tre: gåfvan att efter

önskan förlänga lifstiden; gåfvan att upptäcka okända händelser, förflutna, närvarande eller tillkommande; ändteligen, gåfvan att erhålla kunskaper från andra verlden, och att befalla öfver osynliga makters biträde. Men om man nu åter ville, å andra sidan, uppsätta en förteckning på alla de förmåner och kunskaper, hvilka Försynen med vishet nekat menniskan, såsom alldeles oförenliga med naturplanen för hennes närvarande lefnad; så skulle denna förteckning innehålla precist samma saker, som de nyss uppräknade; blotta gåfvan att flyga kanhända tillagd dertill. Hvem skall man nu tro: Skaparen och förnuftet, — eller charlatanen?

7.

Men kunde ej naturmakten hafva sina vissa högre utomordentliga ändamål, och dertill behöfva då och då personer utrustade med vissa ovanliga krafter? Jag frågar: hvilka hafva de då varit, dessa högre utomordentliga ändamål, som genom sådana medel någonsin vunnits? De grymmaste plågor, de grulligaste olyckor, härja utan hjelp, tid från tid, det lidande menniskoslägtet: under allt detta, hvad hafva de gjort, alla påstådde underverkare? — Taskspelarekonster!

8.

osophien och vettenskaperna hafva haft de-
, Locke, Bayle, Newton, Leibnitz. Men
ıfva de varit, dessa den högre vishetens
innehafvare? Man skall förundra sig att
pollonius ända till Cagliostro icke finna
en lång rad af kringstrykande äfventy-
rendels af lika så omtvistadt förnuft, som
seder, och att aldrig en man af erkänd
eller erkända dygder, varit hedrad med
naktens uteslutande förtroende.

9.

u kommer det till, att ej mindre dessa
s lefnadssätt, än följderne af deras lysan-
ı, alltid varit i beständig motsägelse med
regifna makt? Med handen befallande ut-
ifver naturen, och foten alltid färdig till
, hafva de fleste ibland dem, tillbragt sin
ıed att vexla förskapningar, att ömsa vi-
ıch skådeplatser. Någon tid ämnen för
ıännaste beundran, kort derefter ej mera
af någon, hvilka hafva varit de qvarblif-
edermälen af deras undergåfvor? Jag skall
: åtlöjet hos förnuftigt folk; skammen och
sen hos bedragna anhängare.

10.

Det är väl mer. Nästan alltid och på alla ställen hafva de haft något odeldt med den publika rättvisan. Aldrig deremot, hafva deras påstådda högre kunskaper gjort dem tillräckligt bistånd inför vittnen och domstolar. Undermannen har vid dessa tillfällen plötsligt försvunnit, och den rådlösa bedragaren stått allena qvar. Goda lås och bommar hafva på en gång utestängt alla osynliga makters biträde, och en plump fångvaktare ofta slutat underbanan med, att för lifstiden befalla öfver naturens beherrskare.

11.

Frågar man efter deras personliga ändamål och afsigter, så långt de kunnat vid sådana tillfällen utrönas? dessa hafva varit alltid och allestädes: hos de smärre, åtkomsten af penningar, sinnliga nöjen, eller befordrings-fördelar; hos de större, politisk inflytelse. Derifrån dessa alltid sökta insteg, hos förnäma och mäktiga personer i alla länder. Derifrån denna intill mirakel drifna skicklighet, att utspeja och begagna deras sinnesart, lefnadssätt, enskilta syftemål, deras nygirighet, lättro, dygder och svagheter: Men följden af allt detta? Den har varit mer än en gång, som redan blifvit sagdt, och som historien visar, de straffbaraste bedrägerien, de oerhördaste anläggningar.

12.

Men hafva då underbarligheter af detta slag, ...ligen aldrig blifvit gjorda, aldrig tilldragit sig? ... svarar dertill: vi hafva hört allt, och sett in... Hvad? invänder någon: skulle man ej böra ... på berättares trovärdighet, ofta af den ädla... karakter, af den osvikligaste heder? Visserli... på deras heder, blott ej alltid lika, på osvik...heten af deras omdöme. En besynnerlig slump, ... fint omärkligt skälmstycke, en alltför liflig, ...tför lätteldad inbillning, ett felande minne, har ...nnat förvilla dem. Det är ej förvillelsen, som ...r synas otrolig; det är undergerningen. Tu...nde exempel bevisa den förras möjlighet: intet ...da ännu den sednares. Den okända masqven, ...n på Marcus torg i Venedig hviskade en viss ...mmande prins i örat, att hans äldre bror, på ...igra hundrade mils afstånd derifrån, samma ...ig aflidit, och lemnat honom successionen, sade ... förundransvärd sanning, och var, som utgån...n visade, icke dessmindre en bedragare.

Slutföljd af det föregående.

I ett ämne sådant som detta, så långt utom gränsorna af det menskliga begreppet, och hvar-

öfver philosophien således ej kan resonera ur några förutgifna bevisningsgrunder, måste hon dömma efter sakens öfverensstämmelse med det allmänna förnuftet, den allmänna erfarenheten och den allmänna nyttan. Förmågor och kunskaper, hvilkas möjlighet aldrig kunnat hvarken begripas genom eftertanken, eller styrkas genom verkligheten, och hvilkas blotta förutsättning skadar i många afseenden både det menskliga förnuftet, moralen och sammanlefnaden, böra ej ens lemnas derhän; de böra kraftigt bestridas, äfven då deras omöjlighet ej kan med geometrisk visshet ådagaläggas. Här hjelper ej att den eller den säger: men jag har sjelf haft syner, ingifvelser, prophetiska drömmar. Sådant bevisar ej mer än någon besynnerlig händelse, svår att förklara, eller må hända blott en besynnerlig inbillning. Hufvudfrågan är här, hvad makt den eller den undermannen påstår sig äga, hvilken makt han, i följe deraf, erhåller öfver lättrogna sinnen, och huru den möjligtvis kunde användas. Till dess att hans högre kunskaper, hans öfvermenskliga förmåga, genom klara, offentliga, ofta upprepade, länge och fullkomligt undersökta prof, styrkas, ålägga på en gång förstånd och skyldighet, att bemöta påståendet derom såsom en lögn emot förnuftet, erfarenheten och samhällsnyttan. Alla löften om fördelar som naturen med vishet nekat menni-

skan; alla föregifna medel utom och öfver den allmänna menniskoförmågan; alla syner, tillställningar, hokus pokus, hvarigenom man påstår att, för små enskilta ändamål, efter behag bryta den allmänna af förnuftet och erfarenheten bestyrkta naturordningen, böra då intill dess, utan betänklighet, anses för idel bedrägerien, dårskaper, vansinnighet, och förtjena, efter sakens och tillfällets beskaffenhet, åtlöjets näpst eller lagarnas.

Efter allt hvad jag redan sagt i detta ämne, blir det ej nödigt att särskilt yttra mig öfver drömtydningar, kortläggningar, kaffespådomar, med flera andra mindre slags mirakel, som vanligen göras af gamla matronor, eller gamla mamseller, stundom för vänskaps skull, stundom för en riksdaler eller mindre. Man påstår att de under tiden slå in. Det händer ibland, jag tillstår det, att man får bref; att man råkar i något visst förhållande till en ljuslett karl, eller ett mörklagdt fruntimmer; att man blir buden till måltids; att man får höra ett dödsfall eller ett giftermål; att man får en skänk eller får förtret. Af de två sistnämda händelser, är likväl den förra, efter min erfarenhet, vanligen litet trögare att inträffa än den sednare.

OM SMICKER.

I. STYCKET.

Umgångs-Smicker.

Näst Smickret, är ingenting så vanligt, som att ropa deremot. Smickret är en lönndörr till lyckan, som hvar och en gerna vill slå i lås efter sig, och utanför hvilken alla skrika på den som smög sig igenom.

Philosophen ensam skriker ej. Han resonerar, han undervisar, han varnar, han talar sanningen; men med höflighet. Som han är hvarken arg eller afundsjuk, ursäktar han likväl, af två ytterligheter, hellre smickret än grofheten.

Men huru ofta förenas de ej hos en och samma person? och hvad står vanligare tillsammans, än att skälla af illska, och att krypa af feghet? Har man ej sett just de gröfsta smädare blifva på en gång de skändligaste smickrare, så snart fruktan eller egennyttan pekat åt stoftet, och hviskat till en sådan: på knä, usling!

Man har ej orätt att afsky smickrare, men man måste förstå att igenkänna dem. Alla som

mas det i arghetens och plumphetens ögon, äro
det verkligen? måste man vara en stel och
f tamp, utan umgängsvett, för att ej vara en
g smickrare?

Upplysom oss med hvarandra. Det synes mig
m allt brottsligt smicker merendels utgjordes af
i hufvudämnen: krypande list, och gömd egen-
tta. Det kan ges förrädiska smickrare, som ej
rpa. Deras konst är så mycket finare och våd-
are. Men det ges ingen enda deribland, hvars
igt icke är, att med sin förtrollande stämma
ra sin afgud; och att, (i fall den äger en viss
d af allmakt) framlocka ur hans mun, detta af
ftet skapande *varde*, som gör förnäm, dekore-
, mäktig, välbehållen, tilltagsen utan fara, och
olent, under hög missbrukad auktoritet.

Men äro då alla uttryck af högaktning, alla
lighetens eller vördnadens talesätt, all förbind-
ton, allt loford, alla språkets och umgängets
iag, lutter lågt och förförande smicker? Om
är, så skynda Er att fly, som idel bofvar och
rädare, de vettigaste, värdigaste, ädelsintaste
nniskor, och kasta Er med hänryckning i ar-
rna på den första grofva tölp, som talar och
ifver, bra rent ut, pöbelspråket, och hvars tän-
ätt svarar på det fullkomligaste emot hans sätt
uttrycka sig.

Ingenting med måtta, det är fantastens symbolum. Smickret är så nedrigt, då är ju ingenting så hederligt som en redlig plumphet. Och dessutom: smickrar man icke just med samma försockrade ton, samma intagande röst, samma förbindande talesätt, samma vördsamma bugningar, hvarmed man förklarar välvilja, vänskap, högaktning, vördnad, beundran? Hvad äro då alla förklaringar af välvilja, vänskap, högaktning, vördnad, beundran, annat än de största nedrigheter i verlden?

Nej, min Herre: välviljans omsorger, begäret att behaga, det fina vettets blygsamma offer, tacksamhetens rörelser, det ädla hjertats rättvisa mot stora egenskaper, eller mot välgörare; alla dessa saker äro ej höjden af sedeförderf, derföre att egennyttan eller nedrigheten stundom lånar deras ton. Man måste söka att stänga den vänliga räfven ute, som smyger sig fram till rofvet; men man måste med pryglar och störar bortdrifva den ilskna tjuren som stångar och sparkar.

Uppriktigheten är en dygd. Ja; men hvad är en dygd, utom sitt rum? Naturen sjelf bedrar till en viss grad alla våra sinnen. Våra passioner äro lika så många naturens bedrägerien, men utom hvilka vi skulle tråna i overksamhet. Alla

menniskor se visserligen hos hvarandra vissa löjligheter eller fel; men om de äro rättvisa, se de också vissa dygder och goda egenskaper. Den lilla falskheten att icke låtsa märka de förra; den lilla omsorgen att med behag upphöja de sednare: se der villkoret för all angenäm sällskapslefnad. Ville man göra en sinnebild af det goda Smickret, borde man föreställa det, bortgömmande med ena handen menniskors svagheter, och pekande med den andra på deras förtjenster.

Sammanlefnaden skulle, utom denna art af smicker, aldrig hafva bestånd. Den skulle blifva en evig drabbning emellan förnuftet och dårskapen; en beständig krigsplats för en sårad fåfängas missnöjen. Det gifs inga så förtroliga vänner, i hvilkas hemligaste umgänge smickret ej intränger, och icke är oumgängligt. När Ni går ur ert rum, för att emottaga ett besök af den obekantaste menniska, så begynner Ni att smickra honom, redan med den uppsyn Ni antager, och med den ton hvarur Ni tilltalar honom. Hvilken dödlig fann sig någonsin utom allt behof af andras välvilja? Mången skrifver starka saker emot hofsmickrare, som när han står opp ifrån sitt skrifbord, finner sig i nödvändighet att smickra sin skräddare.

Umgångets behag äro, jag tillstår det, icke det angelägnaste af allt; men deraf har jag, efter min logik, aldrig kunnat draga den slutsats, att umgängets behag voro fördömliga. Det första steget ifrån villdjurslynnet, är den önskan, att gerna ses af dem med hvilka man lefver. Ingenting följer naturligare af det interesse man tar för dem, än begäret att uttrycka det, och omsorgen att i sin ordning litet behaga dem tillbaka. Det är så naturligt att då visa sig uppmärksam på deras goda egenskaper, och att så artigt man kan, låta dem förstå, att man känner dessa, och skattar dem. I den mån smaken förfinas, undervisas man att göra detta på ett blygsammare, återhållsammare, och derigenom skickligare sätt. Så uppkommer artigheten och detta indirekta sätt att berömma, som må nämnas smicker, om man behagar, men som då ännu, visserligen är af en ganska hvit och oskyldig art. Det är ej smickret som jag säger vara nödigt för sammanlefnaden; det är dess grund, begäret att förbinda. Män af förtjenst kunna umgås utan att säga hvarandra ett artigt ord; men deras vänskap skall ej länge bestå utan något slags prof af deras inbördes högaktning. Omsorgen att finna tillfällen dertill, utan att synas söka dem, är den mindre smicker, än en fin compliment i umgänget?

ckret, i denna mening tagit, är då hvar-
ktligt eller straffbart. Då först bör det
, när det antingen blir ett tanklöst mun-
n jargon sammansatt af phraser utan me-
er en låg konst att dåra högmodet, för
gna sig af dess svagheter. Se omkring
kall ej finna någon art af välvilja eller
ng, som ej *smickrar;* det vill säga, efter
ing jag gifver deråt: som ej söker att ut-
g på ett, för andras egenkärlek, ange-
t. Det goda smickret blir hos de stora
het, humanitet, urbanitet, hvad ni vill
; hos de ringare en besparing på osmak-
ukhet. Ty att göra, med anständigt be-
tvisa åt en högt uppsatt mans goda egen-
det är att redan vara, på visst sätt hans
att redan hafva närmat sig honom med
ändig varelses frihet, och att hafva till-
nnit en god del af den naturliga jemlik-
Ni skall, bland smickrare af detta slag,
finna en krypare. Ni skall deremot säl-
en grof lurk, som vid tillfälle af fara
hof, ej faller pladask ner med ansigtet
den. Feghet ooh skamlöshet gingo nästan
stallbrödralag.

II. STYCKET.

Hof-Smicker.

All slags regerande makt, skönhetens, förtjenstens, och thronens deribland, tyckes hafva en naturlig rätt till vördnadens utmärktare offer.

Hofspråket är i dess rätta mening, intet annat än ett jemnare uttryck af denna vördnadens uppmärksamhet.

När vördnaden härmas af slafvisk fruktan, och när, tillika med den, egennyttan och ärelystnaden i samma själ hemligen omtumla, då uppkommer deraf det fega hofsmicker, som förtjenar hvar hederlig mans afsky, och går någon gång ända till en nedrighet, hvaraf i synnerhet den romerska och fransyska historien lemna vissa märkvärdiga exempel.

När deremot vördnaden för den högsta värdigheten i samhället, förenas med personlig tillgifvenhet och en viss grad umgängsfrihet, tar hofspråket en vändning åt glättighet och fint skämtande loford, hvilket man vanligen anser för ett slags smygande smicker, och det förklädda slafveriets kännetecken, men som bör tålas just der-

före, att det är oftast blandadt med slafveriets motgift: förståndet, löjet och dristigheten.

Maktens missbruk har icke haft farligare fiender, än några af detta slags hofsmickrare. Voltaire är deraf ett bekant prof.

Aristippus, på knä för Dionysius, bad om tillgift för en anklagad vän. Någon af de närvarande, som förtröt philosophens nedlåtenhet, hviskade till honom: hvarföre ligger du på knä för Dionysius? *Hvarföre har Dionysius öronen på knäna?* svarade philosophen, utan att nedsänka sin röst. Det är ej sådane hofsmickrare, som förrådt sanningen, och förnedrat menniskovärdet.

Det slafviska smickret har sin motsatta ytterhet i den cyniska plumpheten, som långt ifrån att smickra någons egenkärlek, tvertom skryter att aldrig skona den.

Midt emellan begge är philosophens rum. Men äfven philosophen, vänd åt hofven, förmildrar, af en naturlig rörelse, sin röst och sina ansigtsdrag. Sådan är ordningens, vördnadens formen. Emedlertid gifves ej en hofman, så rättsaffens, som ej skall af cyniken uppföras på smickrarelistan, äfven utan att säga ett ord, och blotta åtbördernas vittnesbörd. Diogenes, som

liggande i solskenet, bad Alexander stiga undan, skulle hän ej hafva anklagat såsom en låg smickrare, hvar och en som, i hans ställe, stigit opp och bugat sig för verldens segervinnare?

Alla konungasmickrare äro ej bördige från hofven; ty hvilka hafva de varit, som egentligen förtjent detta namn? Icke de, som upptagne i regenternas umgänge, älskat och firat deras personliga egenskaper, utan de som försvarat, befordrat, prisat maktens, antingen olagliga grund, eller orättvisa utöfning.

Det första och farligaste slaget utgöres af dem, hvilka med ögonen upplyfta till höjden, och välsignande händer, tillsagt tyranner, sölade af de skändligaste blodsbrott, himlens välbehag och välsignelse. Den äldre kyrkohistorien visar några vederstyggliga exempel deraf. Jag har ej studerat sednare tiders.

Ett annat, ej mindre farligt, men yngre slag af konungasmickrare, hafva desse ryktbare lärde utgjort, hvilka i en tid då förnuftsgrunderna till all regering och samhällslära ännu voro i ett allmänt mörker inhöljde, byggt, vid utredandet af natur- och folkrätten, de styrandes välde på principer rakt stridande mot nationernas trygghet: det vill säga, på en så kallad gudomlig rätt, obero-

ende af undersåternas väl eller ve, och af alla förnuftets fordringar.

Dessa begge slagen, som uppfyllt kyrkan och kolan med deras smickergift, hafva varit de egentga och rätta hofsmickrare, gröfre och vådligare 1 Sejaner och Narcisser; ty de hafva förderfvat undsatserna och beredt, genom den väckelse de fvit åt motsatta ytterligheter, en följd af olycor för folken och konungarne, som sträckt sig ıda till det närvarande Europa.

Ministrar, gunstlingar, lycksökare, vittre förttare, se der de öfriga slagen af hofsmickrare; ter som rättvisan eller orättvisan från ålder uppiknar dem. Af dessa fyra slagen har onekligen :t sista varit både det till antalet ringaste och inst vådliga. Men efter deras skrifter läsas och rvaras, då deremot de öfrigas muntliga smickerisknngar merendels födas och dö i kabinetterıs enslighet, har det gått auktorerna som det ck den halte, hvilken, efter han ej kunde med ıa lätthet undkomma, måste ensam betala laget r hela sitt utsväfvande sällskap.

Man borde komma ihåg, att poësien och väligheten äro bildande konster, likasom målnin1 eller bildhuggeriet; och att de första natura föremålen för all konst, äro desse mäktige

välgörare, utom hvilka den ej skulle gifvas eller kunna bestå. Poëten skillrar för efterverlden, likasom målarn och bildhuggaren. Han tecknar själen af sin beskyddare, sin välgörare, likasom de förra teckna dess utvärtes bildning. Och hans konst har samma lagar som deras. Att förädla de sanna dragen; att göra på en gång likt och skönt: se der hans mästerstycke. Med hvad annat kan han afbörda sin tacksamhet? Eller bör han icke hysa någon?

Man förebrår isynnerhet skaldekonsten detta ständiga konungasmicker: men, uppriktigt frågadt, bör man göra den en förebråelse deraf? Är det allt smicker? Och förtjena konungarne i detta afseende ingen tacksamhet, jemväl af nationerna? Man säge hvad man vill: känslornas förädling och tankens lifligare väckelser, hafva gjort Europas nuvarande odling: förnuftet, upplysningen, sjelfva vettenskaperne, hafva måst ympas på vitterheten. Men jag ville väl veta, när och hvarest, utom i England, den egentliga vitterheten någonsin funnit tillflykt, heder, belöning, annorstädes än i hofven och vid thronerna. Jag ville väl veta, när och hvarest Publiken, af egen drift, och med minsta enskilta kostnad, gjort något till dess uppmuntran, dess bestånd. Ser Ni någonstädes en inrätt-

inrättning, syftande till detta ändamål, var viss att den är en konungs verk; och merendels en konungs som förtjent att vara det. Ser Ni, åtminstone i smärre stater, någon auktor som ej är annat, och dock lefver, var viss att det är, nästan alltid, genom en konungs ädelmod. Konung, Prins, Förste betyda i denna mening detsamma. Corneille, Frankrikes beundran, publikens afgud, hade ej gåfvan att göra sig gynnad vid hofvet. Hans snille tillhörde helt ensamt nationen, språket, skådeplatsen: och hvilket var hans öde? Han ägde ej till soppa under sin sista sjukdom. Det var Ludvig XIV som, underrättad derom af Boileau, skickade honom 100 louisd'or. Publiken, vida bättre och vida förr i stånd att veta hans belägenhet än Konungen, kom likväl aldrig på den tanken, att den hade någon förbindelse mot denna stora man, som gjort, sen ett halft sekel, hennes vällust och hyfsning, nationens och språkets ära. Vänd Er till hvad land och hvilken tid Ni behagar; det är alltid under andra namn, samma förhållande.

Med allt detta förundrar man sig, och nästan förtryter, att finna vitterheten öfverallt uppfylld af konungaberöm. Man vill ej se att ingenting är i sig sjelf naturligare, då den på detta sätt varit, och måste förblifva, nästan intet annat än ett

beständigt utbyte af erkänsla och konungavård. Men äfven erkänslans fordringar oberäknade, skulle ej sjelfva kärleken för snillets yrken, för språkets förädling, för smakens utbredande, vittna om en viss sinneshöjd, ett visst fosterlandsnit, ett visst stort värde hos monarkerna, som förtjenar sitt loford? Hvarföre ser man då i berömmaren nästan aldrig annat än brödsökaren, lycksökaren med ett ord, den låga egennyttan, ständigt syftande åt vinning eller upphöjelse? Är det derföre, att man hemligen dömmer andra efter sig sjelf? Känner man kanhända med sig sjelf, att om man hade talang för vitterheten, skulle man endast nyttja den till dessa lägre ändamål? Eller kan man ej ens göra sig begrepp om något så upphöjdt, så oegennyttigt, som att göra, utan afsigter, rättvisa åt stora egenskaper, och att berömma dem hos en konung, af känsla och öfvertygelse? Det är sant, att berömmet gått någon gång ända till ytterlighet. Sant också, att af de regenter som skyddat vitterheten, mer än en varit vådlig för friheten; och att detta merendels ej hindrat lofsångerna. Philosophien, i sednare tider förenad med poësien och vältaligheten, har ej alltid varit det, och har ej alltid sagt åt den stora skalden, eller den stora talaren: rodnen för missbruket af edra egenskaper. Men om de äro ädle och tacksamme, älska de alltid välgöraren, äfven i envålds-

tyrannen; och detta var ofta olyckan. Har han dertill stora egenskaper, som någon gång händt, och de enthousiasm, så är allt förloradt, och det blir intet slut på oder, prologer och charmanta skaldebref. Se Ludvig XIV:s tidehvarf.

Om allt detta dömmer efterverlden ej alltid med lika stränghet. Den tid har gifvits, som förlåtit geniet att ej afkläda sig menskligheten; och de tider torde ännu återkomma, då man skall med en mild hand skingra rökelsemolnen, för att vördnadsfullt nalkas den upplifvande prometheiska eld, hvarifrån de uppstigit.

Ofantlig är klumpen af allt det grofva smicker, som sedan sekler, undfallit den skrifvande nedrigheten. Men är det sanning att de berömdaste skribenter, som haft den lyckan eller olyckan att lefva i hof, och som med känslans röst talt om, eller till deras beskyddare, varit idel nedriga smickrare, som för bröds skull förgudat de oerhördaste laster och dårskaper? Är det sanning, att desse skribenters loford (räknadt längst ifrån Augusti tidehvarf) varit alltid, ej mindre omåttligt, än oförtjent? Skulle det ej så förhålla sig, att det gifves ytterligheter, så i beröm som i missnöjen; men att män af urskillning, författare eller ej, hållit, med få undantag, alltid en viss

måtta i beggedera? Men hvad är det som bör kallas måtta i poëtiskt loford, der allt måste vara ingifvelse, flygt, hänförelse? Hvad är det som bör kallas måtta i konungaberöm, der ingenting får höras hvardagligt, ingenting nedstämdt till vanligheten? En fråga, i sanning svår att besvara, då hvarenda menniska ser hvarenda menniska, och framför andra, regerande herrar, ifrån så olika sidor. Man kan ej alltid, i dessa stridigheter, taga sitt eget omdöme till grund, och man kan ej med större säkerhet taga andras. Visserligen borde allt loford, gifvit åt regenter, i synnerhet med stränghet mätas efter deras verkliga förtjenst. Men sjelfva förtjenstens natur, hvem afgör den? Består den i stora bragder, stora egenskaper? eller snarare i en viss redbar nyttighet, utan sken, som tidens ophilosophi kanhända skulle finnas benägen att vanprisa; och som sjelfva loppet af tidehvarfvets händelser, bullret, farten af deras hvälfning, allmänhetens lofskrål och den enskilta tacksamhetens hänförelser, ofta göra lika svår att äga och att fordra? I sådana omständigheter, hvad blir måttstocken för allt beröm offradt åt lefvande regenter? Efter all billighet följande kännetecken: 1:o Om det är gifvit med förnuftets värdighet, utan slafvisk förnedring. 2:o Om berömmet framställer en tafla af nyttiga dygder, som gör af sjelfva

miokret undervisande läror. 3:o Om det är blandadt eller åtföljdt af dristiga, men också då, nödvändiga sanningar. 4:o Om det rättvisas på en gång af erkänslan hos den som ger, och vissa stora egenskaper hos den som emottager det. 5:o Om det, långt ifrån att orimligt öfverskrika nationens eller tidehvarfvets allmänna loford öfver samma person, ändå, i jemförelse dertill, kan sägas vara gifvit både med måtta och sparsamhet.

III. STYCKET.

Romerska Lofsångare.

Jag har således framlagt villkoren, under hvilka jag tror att man bör anse konungaberömmet såsom icke allenast vida skildt från lågt smicker, utan ock till sin natur både ädelt och rättvist. Kanhända skall man finna, just i dessa villkor, fördömelsen öfver ett stort antal äldre och nyare lofsvärmare: och jag vill vara, för min del, den förste att medgifva det. Pirons Ode t. ex. öfver Ludvig XV:s första öppningar, under hans sjuklom i Metz, har alltid synts mig ligga den ädla poësien litet till last. Men det är ej så, tröstom oss dervid, som hvarken Virgilius eller Horatius,

Racine eller Boileau, Kellgren eller Gyllenborg berömt deras Augustiska Beskyddare. Det är ej så, som Lovisas begge sublima sångare täflingsvis upphöjt sig till Minnets boning med hennes bild emellan sig. Det är ej så, som den första bland Sånggudinnorna, gömd under landtlig drägt, söng sin rörande Eklog öfver den första November. Det är ej så, som GUSTAF III:s storhet njutit rättvisa i den af de två sångerna öfver hans död, som icke är min, och som slutar med dessa rader:

Du högsta Styresman, som ofta vårdat sträcka
Åt Svea land en hjelpsam hand;
O må ej våra brott den äras glans befläcka,
Som våra fäders dygd förvärfvat detta land!
O må vi ej det mål, det sista målet hunnit
Som Staters varelse är skänkt!
Och våra Hjeltars blod förgäfves hafva runnit,
Och våra Visas dygd förgäfves hafva blänkt!

Bekännom, att när lofsången har denna ton, denna anda; när den är förädlad af dessa betraktelser, kryper den ej mera i smickrarestoftet.

Man måste då, som jag tror, göra vissa rättvisa åtskillnader. Allt loford är ej smicker, och hvar och en skald som använder sin talang att upphöja ett stort namn, förnedrar ej sitt eget.

allt kan missbrukas, kan uppjagas intill o-
ighet, och lättast af allt konungaberömmet,
are än alla andra skaldeslag inpå gränsen af
drift, just genom den egenskap af hög anda,
deri vanligen sökes. Den som besinnar detta,
äfven då och då förlåta, kanhända, någon
ans hänförelse, svår att hejda under full flygt
vingspänd och någon gång, om jag så får
litet solblind inbillning. Hvad som ej bör,
n förlåtas, det är uppenbar skamlöshet i
ı, det äro dessa uppenbara synder emot för-
värde och menniskovett, begångna stundom,
fullt seende ögon, och rätt klar känsla af
otillbörlighet. Vill man betrakta ett ljust
stort prof deraf, läse man då Lucani beröm
ero, i början af sin Pharsal. Jag tror ej,
an hos någon af alla tiders författare skall
exempel af ett smicker drifvit närmare in-
ämjelighet. Se här för märkvärdighetens skull
örsök till öfversättning deraf. Jag gör det
all fordran på versens fullkomlighet, och en-
för att gifva dem, som ej känna originalet,
egrepp om denna sublima vansinnighet.

ı annan väg ej Ödet kunnat finna
skänka Rom sin Nero, -- då välan,
t romerskt blod i djupa floder rinna
r Hannibal och Pyrrhus, om hvarann.

Af sina blodbad Rom sig fröjda kan,
Med samma rätt Olympen fröjdas kunnat
Af sina krig mot Resarnas nation,
I fall ej Ödet himlens Drott förunnat,
Förr'n efter dem, att dyrkas på sin thron.
Vi derför ej, o Nero, oss beklaga:
De största brott, de gröfsta nidingsdåd,
Till detta pris ditt sälla Rom behaga:
Det ser i dem sin sällhets förebåd.
Af romerskt blod må fritt Pharsalen sköljas;
Italien mejas af Numidens svärd;
Perusiens fält af hungerns offer höljas,
Och Mundas kamp med dubbel jemmer följas,
Af Cæsars brott, och en förhärjad verld;
Begråtom ej de flottor som försvunnit,
I Leucas trängsel; — ej det slafvars krig,
Der strömmar blod på Etnas lafva runnit:
Rom har ej lidit, det har allting vunnit,
Och genom allt, det ändtlig vunnit dig.
Du, när en gång du slutar dina dagar,
Och styr, från Latien - som din mistning klagar -
Din sena flygt mot himlarnes palats;
Hvad helst som då må bli din föresats:
På Jofurs thron, att jordens öden dana;
På Phœbi vagn att ljus åt verlden ge,
(Som utan fruktan, ändtlig då skall se
En ombytt Sol förgylla himlens bana,)
Skall hvarje Gud, för dig af häpnad stum,

Stå vördsamt opp, och lemna dig sitt rum;
Naturen, ödmjuk, höra dig förklara,
Af Gudars tal, hvem du gjort val att vara;
Och rymden bjuda, hörsam dina bud,
En ny Olymp åt verldens nya Gud.
Men välj den, tro mig, ej för långt åt Norden,
Och ej för långt åt Söderns varma pol:
Se ej, med blickar af en sneddad Sol,
Ditt forna Rom, från thronen öfver jorden.
Den större tyngd du ena hälften ger
Af luftens hvalf, skall jordens axel trycka;
På rymdens fält, (Naturen derom ber)
Välj medlet helst, att ej, som eljest sker,
Af verldssystemet jemvigten förrycka m. m.

Förrycka jemvigten, är ej det lyckligaste uttryck som kunde väljas; men det är, med alla öfversättningens ovårdsamheter, och hela den sublima andan af originalet, ändå bättre att hafva gjort den förra, än det senare.

Men det är här som jag väntar mig ett stort inkast. Denna Neronska apotheos, lär någon säga, är ej den första af det slaget i den romerska skaldekonsten, och är ej helt och hållet Lucani uppfinning. Idéen dertill är för det mesta lånad ur Virgilius. Den finnes i första Boken af hans Georgica, och utgör dedikationen till Augustus af detta arbete. Sjelfva den vise och blygsamme Vir-

gilius tillät sig då samma omåttliga öfverdrifning, samma förnuftslösa förgudningssmicker, som Lucanus! Sjelfva den vise och blygsamme Virgilius var då, (som också oftare blifvit anmärkt) en lika låg smickrare som hans svulstiga efterföljare! Derefter, hvad skall man tänka om poësien och poëterna?

Man måste tänka, menar jag, (hvad också blifvit oftare anmärkt, och likväl ännu här behöfver upprepas,) att två som göra samma sak, göra dock ofta icke detsamma; i synnerhet två som göra den, en med smak, och den andra utan. Smak är förnuft, måtta, anständighet. Det är icke i Neros förgudning, som skamlösheten, vämjeligheten ligger, af den Lucanska smickersången; det är i sättet, i uttrycket deraf, och ännu mer i allt det förnuftslösa, som föregår den, i de anförda verserna. Man har ofta, det är sant, stött sig på dessa beständiga förgudningar hos de romerska skalderna, och man skulle hafva fullt skäl dertill, i fall våra högre, sundare, vördnadsfullare begrepp om Gudomligheten, vore till minsta del de samma, som man i Grekland och Rom hyste derom. Men Virgilius sjelf är ej i poëtisk fullkomlighet så högt öfver den minsta af våra moderna rimmare, att ju begreppens skiljaktighet är ändå mycket betydligare, emellan dessa nationer

och oss, i frågan om Gudomligheten och dess natur. Ingenting var bland dem vanligare än dessa apotheoser; icke blott i poëtisk dikt, utan i sjelfva verkställigheten. Nästan hvar hjelte, hvar stor man, som utmärkt sig genom berömliga bragder, eller genom välgerningar emot det menskliga samhället, flyttades vid sin död opp ibland gudarna, och hade på jorden tempel, präster, altaren: innan kort, nästan hvar märkvärdig person. Bacchus blef gud för att hafva planterat drufvor och skaffat vin åt menniskorna. Castor och Pollux fingo efter döden, deras rum ibland stjernorna. Romulus, som grundat Rom, fick tempel oaktadt sitt broderdråp. Sedan man slagit ihjäl honom sjelf, gjorde man honom till gud. Herkules, efter att hafva rensat ett ofantligt stall och gjort andra dylika storverk, som ej alla voro lika obehagliga, fick också sitt förtjenta rum ibland den tidens gudatropp.

Förgudningen gick i begynnelsen längre tillbaka opp i tiderna, för att söka sina föremål. Efter handen följde den mera omedelbarligen den bortgångna stora mannen. Vespasianus brukade säga skämtvis, om sin aftagande hälsa: *Jag blir gud, småningom.* Äfven långt före honom behöfde man knappt dö för att vara det. Julius Cæsar erhöll strax efter sin död, gudavärdigheten. Flere romerske Kej-

sare hade tempel och dyrkan redan under d
lefnad, och äfven Augustus, fast blott i pro
serna. Derifrån alla dessa ställen hos poët
som hafva afseende derpå, och hvilka man a
felar att anföra såsom prof af deras skan
smicker. Så gerna måtte man anföra såsom
af lågt smicker hos en tysk förslig undersåte
kalla sin höga Landsherre, *Ers Durchlaucht*,
vill säga *Ers genomskinlighet*; en egenskap af
stall eller ädelsten, tillagd Försteliga personer,
nom offentlig Kansli-stadga, för att, såsom äd
naturalster, skilja dem ifrån oss andra m
kroppar. Men nu, — den som säger till sin
digste Herre: Ni är en diamant, har han my
att förebrå den, som säger till sin: Ni skall
en fixstjerna?

Halfva Europa tror på en vice-Gud, h
fötter man kysser, och som, fastän sjelf dö
med full effekt tilldelar värdigheter i Guds h
mel åt aflidna själar, äfven som en viss art
dyrkan på jorden. Man säger ej åt Christi S
hållare, att han skall efter döden blifva en C
men man gör mer: man tror att han är det
dan, genom sin himmelska vishet, och ge
ofelbarheten af Guds egen ande, talande i
hans domar, beslut och meningar. Man ka
honom *helige Fader:* så kallas Gud sjelf i v

yrkoböner. Han gör *Helgon*, det vill säga små ʼudomligheter, under Englarne, om jag ej felar, en öfver hopen af himmelens menskliga invåare. Ingen finner något att påminna emot allt etta. Hvarföre? Derföre, att sådant länge varit et allmänna tänkesättet.

Om Tasso öfverlefvat sin tillärnade krönings-st, och i ett vackert poëm till Påfven, som på etta sätt hedrade hans stora snille, föreställt den sliga Fadern i de saligas boningar, efter döden, nottagen af *Christi* Moder, och upphöjd till sian af Petrus, eller Paulus, eller andra helgo-ens förstar; om poëten tillagt i ännu en annan fla, hela Rom närvarande vid hans kanonisation, nande åt honom den helgonen tillhöriga dyr-n, och anropande hans beskydd, hans mäktiga rord hos verldarnes upphofsman, och hos jung-un, dess Sons moder: — visserligen skulle man nu läsa detta poëm utan att taga deraf den nsta förargelse. Men jag frågar, hvad kallar u då förgudning, om detta ej må anses för : ganska utmärkt slag deraf? Eller gjorde Roms ëter i grunden annat, fast med en viss olika g af seder och tänkesätt? Hvarpå stöter man då? Utan tvifvel på blotta orden *Gud*, *Gu-mlig*, hvarvid de så litet fästade samma be-epp som vi, att tillnamnet eller förnamnet *Divus*

gudomlig, upptagen bland gudarne, var hos dem en verkelig titel, och blef till och med ett vanligt historiskt epithet. Det svarar, i detta bruk, fullkomligen emot vårt *HögstSalig*. Man öfverväge detta ord, egnadt åt rangen, och döme sedan emellan det fordna Rom och oss, som med ömkan förundra oss öfver dess orimligheter.

Allt som hör till bruk, seder, tänkesätt, måste då alltid undantagas, när man vill, i dessa ämnen, dömma med billighet. Om det fans i allt detta något groft smicker, tillhör beskyllningen derför, tvifvelsutan, mera Senaten och Folket, som offentligen beslöto dessa gudavärdigheter åt Augustus och hans efterträdare, än skalderna, som blott upprepade dem, blott lemnade åt Roms Herrar en heder, hvilken likaså lagligen tillhörde, eller skulle en dag tillhöra dem, som den rang och de titlar vi hos oss njuta, enligt Konungens fullmakter. Men ehuru smickrande det ock må hafva varit för Roms beherrskare att på detta sätt blifva Gudar från dödlige, och att redan i förhand hälsas derföre af poëterna, bör vår förtrytelse deröfver vid närmare eftersinnande mycket minskas, och äran deraf synes oss måttelig, i ett GudaSystem, efter hvilket öfverGuden stundom gaf örfilar åt sin gemål, Olympens Drottning, och Vishetens Gudinna sparkade Kärlekens

Gudinna i magen, för att (som Madame Dacier förklarar den saken) beteckna *förnuftets seger öfver passionen.* Det slår ej felt att den t. ex. som hos oss, och efter vårt sätt att säga artigheter, spådde en liten landtskönhet, att en dag blifva upptagen vid hofvet, och få, såsom förnäm Grefvinna, befallningar till soupén, inträde i hvita rummet, och taburett vid grand-converten, det slår ej felt, säger jag, att ju en sådan skulle hafva sagt henne, ett i sitt slag mycket större smicker, än den som förutsade en romerk kejsare, att efter döden blifva en gud, eller ett himmelstecken.

Det är med dessa på sanning och verklighet grundade begrepp; med dessa den tidens tänkesätt; icke med våra närvarande, som man bör läsa de romerska poëterna, hvilka mer eller mindre falla in i detta slags beröm af deras beskyddare. Man skall då lätteligen ursäkta sjelfva saken, utan att derföre gilla det orimligt öfverdrifna sätt hvarpå den stundom framställes. Men det blir säkert hvarken Virgilius eller Horatius, som komma att på sådan grund undergå fördömelsen. Efter detta nödvändiga företal, se här ungefärligen det omtalta stället af Virgilii Georgica, som innehåller invokationen till Augustus och med detsamma hans apotheos. Jag säger *ungefärligen,*

ty det är blott så man kan öfversätta denna stora mästare.

Och du, om hvilken än man ej med trygghet vet,
Till hvilket Gudahof du skall med tiden höra:
Om, öfver jordens rymd, du styrelsen skall föra,
Ge städerna beskydd, ge fälten fruktbarhet,
Och luftens, grödans Drott, med sonlig rättighet
Din krans, i gudars fest, af cyprisk myrten göra: *)
Om, vand att lägga band på vreda stormars lopp,
Ett vildt omätligt haf skall dig till bytes falla;
Orkaden, från sin fjäll, dig sända löften opp,
Och seglarn på din hjelp mot böljans faror kalla;
Och Thetis hylla dig, med alla floders tropp,
Och köpa dig till måg, med hemgift af dem alla.
Må ske du väljer helst, bland Stjerneljusens tal,
Att fylla deras krets, som årets rund bevaka:
Ren bjuds af Erigon **) den rymden till ditt val,
Der

*) Allusion till Augusti påstådda ursprung från Venus, Eneas mor.

**) Jungfrun. Emellan detta himmelstecken och Skorpionen, kände man fordom intet. Vågen, som nu intager detta rum, är en senare tilläggning. Rummet dem emellan uppfylltes då af Skorpionens framfötter eller så kallade armar. Chelæ Sequaces betyda hos Virgilius intet annat. Himmelsteckneu voro således egentligen blott elfva. Jungfrun var ensam på ett långt afstånd från de följande, och utan något som närmare följde eller, om så må sägas, i partalet svarade mot henne.

ion, med ensligt sken, går följd af ingen maka;
Scorpios, längre bort, på etherns vida hvalf,
vördnadsfullt för dig sin spridda famn tillbaka,
lemnar af sitt rum, en andel, mer än half. —
l Gudar, med ett ord, hvem helst du valt
 att blifva,
på Tartarens thron, att du din fordran ställt,
ingt kan, till en thron, begäret icke drifva;
Greklands undran följt Elysiens gyldne fält,
Plutos stulna brud sig ej bevekas låter
n förtviflad mor, som fordrar henne åter, *)
k framgång, skänk beskydd, åt skaldens fö-
 retag;
ordens vård förtrodd åt kunskapslösa söner;
aga deras lott, och vän dig, från i dag,
lyssna, främjande, till dödeligas böner.

Man ser häraf, det är sant, att denne store
l säger ungefär detsamma till Augustus, som
inus till Nero; men man ser åtminstone att
säger det med hela smakens anständighet,

Elyséen hörde också till Tartaren, hvilken sednare i
in rätta bemärkelse innebegriper begge dessa underjor-
diska riken. Plutos gemål var Proserpina, Ceres dot-
ter. Bortröfvad af Tartarens Konung, fann hon sig
likväl så väl i sitt underjordiska rike, att hon för in-
gen del ville följa sin mor tillbaka på jorden.

och att han ej uppjagar sin målning ända till sublimt vanvett, som hans härmare. Man är färdig att le åt Lucanus, så mycket osmakligheten tillåter, men man måste alltid beundra Virgilii verser.

Anmärkom härvid den orimliga öfverdriftens alltid nära slägtskap med sinnesarten. Man säge hvad man vill: god smak och goda tänkesätt stå med hvarannan i närmare förening än man vanligen tror. Lucanus, som på detta skamlösa sätt förgudade Nero, slutade med att deltaga i en konspiration emot honom. Man finner deremot ej Virgilii namn ibland Cinnas medbrottsliga. Det är ej nog: han smickrade ej alltid. Hans verser innehålla någon gång drag af frihet och stark sanning, som göra heder åt hans tänkesätt. Se här ett ställe ur sjette boken af Eneiden som jag, efter vanan, svagt öfversätter; men som kan tjena till ett bevis derpå. Det utgör en del af tartarens beskrifning. Man kan ej läsa det utan ett slags förundran, när man påminner sig Augusti usurpationer och hans brottsliga svaghet för sin egen dotter Julia, om så är, att historien annars berättar sanning i det sednare:

Här, under Furiers arm, — der, i en lågas brand,
Som hvar minut sitt rof förtär och återföder,

Du ser de bofvars lön, som än lagt gudlös hand
På en försvarslös far, än burit hat mot bröder;
Med svekets nedrighet ett upphöjdt kall beklädt;
Lagt hemligt rån på rån, i trots af likars rätt;
Mot fosterbygd och lag revoltens vapen burit,
Den styrelse förrådt som de sin lydnad svurit,
Och äktenskapets tro förkränkt och öfverträdt.
Spörj ej hvad olikt straff, i dessa jemrens länder,
Besluts, af hämdens Gud, för hvarje brottets art:
En hvälfver klippors tyngd med vanmaktsfulla
händer,
En ann, med blottad kropp, i aldrig minskad fart,
Omkringförs på ett hjul, som furien evigt vänder.
En sålde lagens hägn till lasternas försvar;
En ann sitt fosterland, dess frihet och dess heder
För nåd hos en tyrann, hvars ok det sedan bar;
Den tredje, till förakt af blodsband och af seder,
Sin egen dotters bädd med fräckhet skändat har.
Här sitter Theseus än, och sitter evigt qvar,
Med åskan af en röst, som skakar nattens rike,
Han ryter fram sitt qval i dessa uttryck blott:
Lär menska göra rätt åt menniskan din like,
Och att en Makt är till som straffar dina brott.

Ännu en gång: öfversättningen är ej värdig sitt original, men man ser deraf åtminstone att brödsmickraren Virgilius (som man här hos oss vackert kallat honom) likväl när tillfället fordra-

ıdiga sanningar hvilka man icke
ktan att misshaga.

ETT PAR ORD

OM FÖRNUFTS-HATET Å DEN ENA, OCH DET NYA FÖRNUFTS-LJUSET Å DEN ANDRA SIDAN *).

I.

Man har i en af våra bekanta Skrift-Samlingar, nyligen läst en afhandling om *Moderationen*, lika utmärkt af snille och kunskaper, som af dygdiga tänkesätt. Det är visserligen för våra tider, som en sådan undervisning behöfs, om annars någonsin. Men till hvilken grad man må äga denna nödvändiga dygd, löper man stundligt fara, att icke äga nog deraf, vid tillfälle af alla de låga orimligheter, som af illskan eller tanklösheten utösas emot personer, hvilkas tänkesätt och sinnesvärde, de ofta lika så litet äga möjlighet att känna, som de äro i stånd att begripa deras grunder och meningar.

Några nya och starka bevis, icke på Moderationen, utan på behofvet deraf, finner man i

*) I anledning af de stridigheter, och det allmännare uppseende som den Kantiska Philosophien, för omkring tjuge år sedan, hade begynt att väcka hos oss.

visst vackert folks, dels munteliga, dels till e med skrifteliga utfall, emot den öfverhand taga de philosophien i Europa, i synnerhet emot de na påstådda farliga smitta af Tysk metaphysik, s begynt att utbreda sig, äfven ända till oss.

Den som hade röst att höras, gjorde väl, i detta och flera ämnen, då och då låta höra d Det gifves personer af vett och stor förtjenst, s likväl kunna, möjligtvis, bedraga sig. Man må söka att med vördnad upplysa dessa. Men gifves tanklösa stojare, kämpar af skolan, som stan utan begrepp om saken, frukta i all nyl blott ett nytt värde, och angripa med otidigh Behöfva de ej påminnas att, i uttryck och o dömen, iakttaga, åtminstone inför publiken, viss måtta, en viss anständighet? Respekt för p bliken består i respekt för det allmänna vet och den allmänna rättvisan, hvarförutan litterat ren blir snart en tummelplats för de lägsta pöb seder. Denna respekt förbjuder ej stridiga m ningar i philosophiska, mer än i andra ämn Den tillåter vederläggningar, motsägelser, inven ningar, af allt slags godhet och dålighet, af slags former och färgor, rena smutsfärgen end undantagen. Den tillåter allvar och skämt, pr och rim, demonstrationer och sagor. Hvad ej tillåter, det är skällsord och skamlösheter,

antastelser emot personer, någon gång utmärk-
, ej allenast genom erkända egenskaper, men
ven på allt sätt aktningsvärda, genom sjelfva det
t, hvarmed de i deras kall söka sanningen. Det
all hända, genom angripelser af detta slag, att
lt hvad ädelt och upplyst finnes, bland förfat-
re, tänkare, läsare, så skiljaktiga deras menin-
ır för öfrigt må vara, förenar sig i gemensam ovil-
mot den låga, orimliga orättvisan; det skall hän-
ı, säger jag, att förvillelsen, (om någon sådan till
cempel funnes, i vissa angrepna philosophiska sat-
er) skall på det sättet vinna medhåll och, innan
ort, göra sig ett anhang af sjelfva sina motståndare.

Ropen mot förnuftsodlingen, och fruktan för
iljderna, synas hafva hunnit hos oss, redan till
en grad af öfverdrifning, att frågan om det rim-
ga eller orimliga deraf, väl förtjente en egen
ch utförlig afhandling. Man vill för denna gån-
en, inskränka sig till efterföljande få anmärk-
ngar.

Ingenting är väl i sig sjelf naturligare, och
ven berömligare, än att en nation sådan som
ir, så långt hitintills efter de flesta öfriga, i nä-
an allt slags kultur, ändteligen begynner, att ef-
r hand röja vissa tecken till allmännare sinnes-
ickelse, och ett visst beflitande om förbättrade

insigter. Man skulle, i stället för att misstro och förolämpa, tvertom hedra och belöna de värdiga män som dertill bidraga, vore ej den olyckliga inbillningen om pröfningens vådlighet, om otämjeligheten som deraf skall uppkomma i tänkesätt och sammanlefnad, med ett ord, om förnuftets oemotståndliga benägenhet till oförnuft.

Denna i sig sjelf redan orimliga inbillning, öfverdrifves och missbrukas mångdubbelt af sådana, som finna dervid nytta och beqvämlighet. Man upphör ej att måla oss förnuftet, som en förfärlig afgrunds-engel, flygande på stora svarta stormvingar öfver verlden. Klokt folk har sett besten, försäkras det, med fasliga klor på fötterna, att sönderslita samhällsbanden, och svärd och fackla i händerna, att antända och förgöra. Ifrån dess mun utgår det förfärliga ordet: *Tänk!* lik en ödeläggande pest, eller en omstörtande orkan. Se der dess målning, sådan som den i våra dagar göres vanligen. Deraf händer, att detta ord *Tänk!* får knappt röra några känsliga örhinnor, förrän man strax kastar sig ner framstupa på jorden, och ropar med ångest: "*Gud vare oss nådelig, nu är förnuftet öfver oss!*" Deraf händer, att man i den minsta, den mildaste fordran på omdöme, vare sig i borgerliga, religiösa, eller till och med blott philosophiska ämnen, alltid

tycker sig se en spets af de der klorna, en udd af det der svärdet, en glimt af den der brandfacklan. De likgilltigaste, de hårfinaste, metaphysiska spekulationer, blifva utropade såsom uppenbara krigsförklaringar emot religion och lagar. Det bör i sanning ej väcka förundran, om personer, begåfvade annars med den bästa urskillning, men sysselsatta mera med utvertes yrken eller borgerliga embeten, än med begrundandet af dessa impalpabla ämnen, tro, på lärda mäns ord, alla dessa följder ofelbara, alla dessa faror redan för dörren. Men det gifs häröfver en underviscre att rådfråga, säkrare än alla öfriga: det är Erfarenheten.

Påminnom oss alla de skiljaktiga Systemer och meningar i philosophien, emellan hvilka det lärda Europa, tid efter annan, flyttat sitt bifall och sin öfvertygelse; påminnom oss dessa öfvergångar ifrån Aristoteles philosophi till Cartesii, ifrån dennes till Leibnitz's, ifrån dennes till Lockes; o. s. v. Man har vid alla dessa omskiften af spekulativa systemer ropat, likasom i våra dagar, emot nyhetens faror. Emedlertid skulle det ej vara lätt att visa en enda liten skada uppkommen deraf för det menskliga samhället. Deremot skulle man nödgas göra en bok, om man ville beskrifva fördelarne deraf. Det har gått härmed,

som med konsten att göra guld. Under det man förgäfves sökt denna, har man gjort tjuge förträffliga uppläckter. Philosophien har kanske ej fått ännu något fast och fullkomligt system; men menniskoförnuftet har blifvit odladt, och verlden rik på vigtiga sanningar. Blotta bemödandet har varit lika så nyttigt som sjelfva ändamålet. Hvar och en philosophi som utreder begreppen, som ger sammanbindning åt föreställningarna, och upplifvar tankans verksamhet, är sann philosophi. Det vore blott den mörka och förvirrande, som kunde förtjena namn af skadlig.

Det är anmärkt och anmärkningsvärdt, att dessa nödrop mot den nyare tankodlingen, alltid först höras bland en viss klass af de lärda sjelfva. Det är från deras munnar, som de till en början utgå, för att småningom upprepas af andra klasser, och slutligen växa till en allmän farhåga. Om man likväl kunde afkläda denna lärda nitälskan, den larf hon drar öfver sig från vissa vigtiga hänseenden; om det gåfves en talisman, hvars kraft tvingade nitälskaren, att framsäga utan allt omsvep sitt hjertas rätta och enkla mening, hvad tror väl den gunstige läsaren att han då i stället skulle få höra? Till sin stora förundran ofta, rätt ofta, ingenting annat, än en vacker oförställd monolog, ungefär af följande innehåll: "Jag har i

min ungdom studerat moralen, eller metaphysiken, eller theologien, efter dessa vettenskapers då varande form, det vill säga, med de grundsatser, termer, definitioner, distinktioner som då gällde för grundliga. Jag har lärt dem i min ordning åt andra; försvarat dem i katheder och tryck; utgifvit disputationer och böcker, uppfyllda dermed. Skall nu all denna lärdom ingenting betyda? skall jag nu lära om på nytt igen? skall jag förlora det beröm jag ägt för grundlighet? skall jag hafva gjort alltifrån ungdomen, min egen urskillning husvill, och hafva inrymt både stora och lilla hjernan åt en mängd lärda meningar, som nu påstås mena idel dumheter? skall jag lemna andra äran af må hända nyttigare, brukbarare kunskaper, under det jag sjelf skulle bli sittande der, med hela det osäljbara skräpet af den gamla lärdomen?"

Jag säger ej, att alla rop emot nya undersökningar och tankeläror, hafva denna enda grund; jag säger blott, att de hos mången hafva denna och ingen annan. Kommer nu dertill, att opinionen begynt fästa det allmänna samhällslugnet, tryggheten om alla borgerliga fördelar och rättigheter, vid vissa akademiska satser och meningar, hvilka visserligen sällan ha äran af så nära förvandtskap dermed, så har man alla stämmorna

redan i beredskap, och symphonien kan fås att dundra till, enär tecken gifves. Det är då, som man icke mera bör förundra sig öfver något, och som man får höra de oskyldigaste försök till förbättring af våra begrepp, våra kunskaper, våra inrättningar, uppenbart motskrikas såsom moraliska, theologiska, borgerliga, till och med metaphysiska fasligheter. Det är då, som man icke mera skyr någon orimlighet, eller rodnar för någon orättvisa; som allt blir gift, förförelse, anlagd plan till omstörtning.

Det har blifvit en ton, en lärd jargon, medgifvom det, att med och utan anledning, utbreda sig om *upplysningen*, och att i alla skrifter, eller helst i hela phraser, inblanda detta betydande ord, som får derigenom ofta likasom en viss mystisk och betänklig bemärkelse. Det må erkännas, att man intill ledsnad och vämjelse skrifvit och ropat om detta upplysningens ljus, som vore välkomnare med något kortare företal, och något hastigare verklighet. Men så kan ej heller nekas, att man å andra sidan intill dårlighet skygger tillbaka och korsar sig derföre. Det sunda, oförvillade förnuftet sitter tyst tänkande midt emellan skrikarn och korsaren, och ber om ingenting annat än lugn och frihet. Det är barnsligt och obetänksamt, att utbasuna förnuftets och mensk-

lighetens omskapelse, vid första glimningen af några nya begrepp, ännu ofullkomligt undersökta till deras redbarhet och sammanhang. Kanhända, är det blott nyheten af vissa närmare bestämmelser, som ännu bör förmodas; men, deremot, just den egentliga upplysningens natur, att icke vara ny, utan ligga förut gifven i det allmänna vanliga förståndet, så snart man blott låter väcka sig till uppmärksamhet derpå. Kanhända är det, ändteligen, just sjelfva ropet derom, som till större delen väcker det misstroende deremot, hvilket allt mer och mer röjer sig. Ty i sanning synes ingenting förlåtligare hos den mindre kunniga, än att frukta verkeligt helt nya grundsatser, och således äfven helt nya samhällsföljder, af ett helt nytt förnuft som ideligen omtalas, och som ingen ännu vet att beskrifva till dess rätta beskaffenhet. Jag säger med flit hos den ej kunniga; ty hos ingen af någon verkelig kunskap i dessa ämnen, och af någon egen förståndskraft, bör en sådan fruktan kunna någonsin uppkomma. Med all billig aktning för de lärdas djupare undersökningar och för nyttan deraf, vet han att skilja emellan dem och den egentliga upplysningen. Han vet att denna sednare, icke är och icke kan vara annat, än ett samladt innehåll af det allmänna sunda eftersinnandet, lämpadt på menskligbetens allmänna intressen, och att det icke kan gifvas, i den be-

märkelsen, mera ett nytt förnuft olikt det förra, än en ny sol på himmelen. Men ehuru ovisligt det således må vara, att väcka uppseende och misstroende, genom stundeliga rop om det nya, allt nyfödande ljus, som icke gifves, och troligen aldrig skall komma, är det å andra sidan, ej i mindre hög grad löjligt och orådligt, att vid minsta blick af möjligtvis sundare, riktigare begrepp draga med en from fasa nattmössan ner för ögonen, och ställa fram en ogenomträngelig jernpanna emot hvarenda åsyftad förbättring af äldre satser och läror. Intill brottslighet obetänksamt är det framför allt, att i brist af annan utväg, hämna sin egenkärlek genom låga utfall mot vissa personer, vissa samhällsklasser, eller genom offentligt väckta politiska farhågor för sådant, som på intet sätt förtjenar att väcka dem.

När skall man en gång vilja förstå, att alla lärda undersökningar, alla philosophiska systemer, om de ej skola genast falla till intet, som rök och dunst, vid den första närmare anblicken från ett oväldigt förnuft, måste, med all öfrig olikhet, nödvändigt hopträffa i samma vigtiga hufvudsatser? När skall man vilja inse, att påståendet om en philosophi, som ännu, efter Leibnitz och Locke, vunnit flera redliga tänkares aktning, och som likväl skulle bestrida nödvändigheten, helgden af

ı och lagar, är det orimligaste nonsens, 'd man nånsin gäckat lättroheten? Man dis- i philosophi, i medicin, i krigskonst, i ȝ, i allt. Men all medicin vill läka, all nst segra, all målning likna, all philosophi förståndet och upphöja menniskovärdet. 's ej mer en philosophi, som med förtjenst namnet, vill förmörka och förnedra, än 's en målningskonst, som vill göra olikt, n krigskonst, som lär att tappa bataljer. ålet är alltid detsamma; blott sättet åtskil- Man måste lemna åt tiden och pröfnin- t i alla yrken afgöra det bästa. Det kan ıs genom åkallande af några maktspråk, ıst genom gröfre eller finare smädelser emot mäns bemödande, som, äfven i deras mö- nisstag, visserligen röja hundrade gånger ygd och rättsinnighet, än deras obilliga an-

---

II.

ı man nu tilläfventyrs frågar mig hvad n skrifver detta, verkeligen sjelf tänker le denna nya berömda philosophi, för och vilken man kämpar med så stor oförtru- så svarar jag, att jag för min del ej ens

vågar att hafva ett omdöme derom, och att man, kanhända, ej skall kunna på hundrade år fälla ett tillförlåtligt. Det vore ej nog, att hafva dertill alla behöfliga kunskaper, och all nödig skarpsinnighet: det fordras derutöfver en lång sammanstämmelse emellan nationernas tänkande hufvuden. Efterverlden utgör alltid den sista, säkraste instansen i dessa ämnen, likasom i alla öfriga; och ett halft eller helt sekels väntan på utslaget, är ej för lång i ett mål af denna svårighet. Jag råder läsaren att gifva sig detta korta tålamod.

Då jag här hvarken har för afsigt att inlåta mig i det väsendtliga af den kritiska philosophien, eller tror mig ännu kunna med tillförlåtlighet, dömma den ur dess egna grundsatser, borde mitt svar på den framställda frågan således vara redan sagdt, och ingenting att vidare tillägga deri. Men hvar och en ny tankelära, som vinner anhängare, kan vanligen betraktas under två särskilta synpunkter: den af dess egentliga systematiska innehåll, och den af dess synbara inflytande på förnuftskrafterna, litteraturen och den allmänna sinnes-odlingen. Det är i detta sistnämnda hänseende, som jag skall taga mig den friheten att här tillägga några betraktelser, hvilka naturligtvis falla bort såsom ogrundade, så snart de

bevisas

visas vara sådana genom utgången, och framti-
ens motsatta erfarenhet *).

Jag kan ej neka till min fruktan, att den star-
a väckelse och den enthusiasm, som i alla ämnen
ma åtfölja nyheten, tilläfventyrs något för högt
pdrifvit den kritiska philosophiens berömmelse.
tt sådant beröm grundadt på dess möjliga nytta,
ch på den tacksamma vördnad dess upphofsman i
et fallet förtjenar, borde dock ej tadlas, så framt det
medförde följder, hvilka kunna blifva för sjelf-
a det menskliga förnuftet i längden skadliga. Ef-
r det nästan otroliga som utropas och försäkras
m de kritiska principernas verkan, till en total
örändring af hela det menskliga tanke- och kun-
kaps-systemet, borde hvar och en, som ej haft
ller har tillfälle att göra sig deri bevandrad, så
pplyst, så sundt förståndig han ock må vara,
alla i fullkomlig misströstan, om han verkeligen
ger något förnuft, som nu mera duger att lysa

*) Författaren tror sig ej behöfva, hos den kritiska phi-
losophiens älskare, ursäkta detta följande. Det skrefs
under de första ropen hos oss om den nya förnufts-
solen, som påstods vara uppgången för verlden, och
som, det är sant, begynte med att göra gräseligen
mörkt. Det innehåller ingenting annat, än författarens
första gissningar, eller rättare sagdt, första farhåga i
detta ämne, som blir visserligen af ingen vigt, så
snart den ej får någon derigenom att den af följden mer
eller mindre rättvisas.

och leda honom; eller om han kan vara viss på någon enda af de sanningar, som det för honom uppdagar. Man kan nemligen ej veta, huruvida dessa, (hvilka vigtiga ämnen de må angå) icke skulle befinnas grundfalska i den kritiska philosophiens ljus. Jag känner i sanning mer än en stackars grubblare, hvars beskrifning detta är. Idén om den kritiska philosophiens förträfflighet, uppdrifven på detta sätt ända till vidskepelse, skall troligen mycket qväfva och skada deras förnuft, som ej hafva tid och tillfälle att djupt studera den; och det ser ut, som denna philosophi genom sina svårigheter, äfven för de klyftigaste hufvuden, och den långa tid dess kännedom fordrar, ville nästan vara på vägen, att göra förnuftet till ett slags uteslutande ordenshemlighet, förvarad inom kretsen af några få högst abstrakta tänkare. Jag tror, att allt som är för mycket, grundar sig på någon förvillelse, och att, om denna teckning icke är öfverdrifven, man verkeligen till en viss grad, både förvillas och förvillar.

Analysen af menniskotankens natur och lagar, så långt den är möjlig, blir alltid ett upphöjdt ämne för philosophiens undersökningar. Om den är byggd på sanning och verklighet, har den som all upptäckt sanning sitt stora värde, och bjuder vördnad för det djupa snille, som funnit

den. Äfven den nytta oberäknad, som kan dragas för den borgerliga sammanlefnaden, till exempel, af astronomiens djupa uträkningar, högakta vi sjelfva vettenskapen, såsom en stor förädling af menniskoförståndet; och detta gäller om all vettenskaplig förtjenst. Men då frågan blott uppkommer, om nyttan och brukbarheten; då värdet af denna metaphysiska begrundarens upptäckter, dömmes efter det större ljus som derifrån i allmänhet tillflyter menniskan och samhället i afseende på de för dem vigtiga läror, så torde det ännu ej vara tillfyllest afgjordt, hvad grad af loford, man är skyldig detta nya slag af underbar djupsinnighet.

Man svarar härtill, att den bekanta *Förnufts-kritiken*, innehåller mindre några egentliga läror i dessa ämnen, än en pröfning af grunderna till de lärer vi redan äga, och ett beriktigande af sjelfva menniskoförnuftet genom en fullständig utredning af dess krafter och verkningslagar. Försök af detta slag sakna vi väl ingalunda förut: låt likväl detta vara djupare, noggrannare, fullständigare än något annat; men skulle det väl vara så ofelbart, som man synes föreställa sig, att förnuftets rätta bruk i all philosophi, jemväl i den som ej upphöjer sig till den högsta och svåraste spekulation, verkligen förutsätter denna fullständiga

analys af dess hemliga verkningslagar? Det är väl sant, att kunskapen om grundkrafterne, deras beskaffenhet och mått, fordras till frambringande af all mekanisk effekt, och att menniskoförståndet har tvifvelsutan, som allt annat, sina vissa mekaniska lagar. Men den ytterst fullkomliga kännedomen deraf, tyckes egentligen höra mera till den som skapar konst-machinen, än till den som i utöfningen använder den. Vi äga tankens konststycke hos oss nedlagdt, och redan färdigt till bruk. Om förnuftsgåfvan icke låter med tillförlåtlighet använda sig på något för oss vigtigt ämne, utan en förutgången osviklig kunskap om dess innersta grundbeskaffenhet, så skulle sjelfva denna grundbeskaffenhet aldrig kunna genom förnuftet utrönas. Ty det synes klart, att tankans rigtiga bruk, till en sådan undersökning af tankans natur redan förutsättes: hvadan den fullständiga kännedomen af dess hemliga verkningslagar, som kommer först efteråt, tyckes blifva mera smickrande för kunskapsbegäret, än till allmänt bruk oumbärlig.

En djupsinnighet, som oändeligt ökar svårigheten af förnuftets nödvändiga undersökningar, skall den blifva i följden mer nyttig för vissheten, än hinderlig för sanningens allmänna utbredande? Skall den ej inveckla undersökaren i nya tvifvelsmål, och

tillägga till sakernas äfven sjelfva methodens svårigheter? Jag har någon orsak till en sådan farhåga, i sjelfva det erkända mörker, som höljer redan de första grunderna till denna djupsinniga lära: ett mörker, upprepom det, icke blott ogenomträngligt för profana ögon, men äfven ganska långsamt att skingra sig för dem, som med lång vana att studera metaphysiska skrifter, användt flera års möda på upptäckandet af den kritiska philosophiens hemligheter. Fülleborns berättelse om sitt philosophiska studium, är deraf ett hos oss kändt bevis. Huru kommer det till, att Locke är så klar, Clarke så klar, Hume så klar, sjelfva Leibnitz så klar (med några undantag) och Kant så mörk? Låt vara till någon del deraf att, må hända, ingen af de förra lika djupt med den sednare nerstiger i tankens grunder, och att mera djupt, är naturligen mera mörkt; men, utom detta skäl, äfven troligen deraf, att Kant behöft skapa sig ett alldeles nytt språk, för de ytterst fina tankeskillnader, som hans undersökning fordrade, och hvilka han, för att kunna betjena sig af, nödgats likasom fästa och qvarhålla med de yttre tecknen af en särskilt terminologi. Jag vill vara öfvertygad, att han alltid sett rätt, och att uttrycket, alltid lydigt hans vilja, omfattar med fullkomlig böjlighet och förvarar med fullkomlig trohet hans verkliga meningar. Men

hvilken olycka för menniskoslägtet, om de enda sanna förnuftsgrunder, hvarigenom en nödvändig men hittills saknad upplysning borde vinnas, skulle befinnas insnärda i dessa hårfina tankenät, under det att deremot det klara eftersinnandet, som naturen tyckes i det fallet nästan blott på spe hafva gifvit menniskan, icke skulle tjena till annat, (äfven då det som bäst användes) än att bedraga henne! Det vore visserligen i den händelsen som man måste bifalla det gamla ordspråket, att sanningen gömmer sig i bottnen af en brunn.

Många hafva varit af den tanken, att en så stor djupsinnighet, är icke allenast öfver menniskoslägtets allmänna tankeförmåga, men äfven öfver dess behof. Men kunde man icke, säger någon, göra samma inkast äfven emot den högre mathematiken, som likväl på ett så mångfaldigt sätt gagnar menniskorna? Detta är helt olika. Det förhåller sig så med denna vettenskap, att den knappt behöfver i grunden kännas af mer än ett ringa antal vettenskapsidkare. Byggd på en kalkul, alltid möjlig för hvar och en af dessa, att med noggrannhet pröfva, kan den ej vanställas af någon invecklad spetsfundighet, och dess resultater, så många deribland som befrämja den allmänna lefnadens fördelar, äga, i den synbara nytta de medföra, redan tillräckliga bevis, utan att hvar

och en behöfver uppstiga till deras svårfattliga grunder. Kanske är det ej på samma sätt med sådana läror som skola tjena till förståndets upplysning. Kanske måste dessa, åtminstone till en viss grad, vara, om jag så får uttrycka mig, genomtänkliga för alla som skola deraf upplysas. Men hvilken upplysning, som knappt tio eller tjugo menniskor i ett helt rike någon tid kunnat blifva i stånd att fullkomligt fatta!

Man talar om att popularisera den kritiska philosophien, och att deraf blott meddela resultaten. Det är Fülleborns förslag. Men antingen äga då dessa resultat i sig sjelfva, och i deras egen beskaffenhet, ett ljus som tillräckligt förklarar dem; och i det fallet, hvarför skulle de icke kunnat också genom vanligt vett finnas och på vanligt sätt framställas? eller beror öfvertygelsen derom, ja sjelfva deras begriplighet, på de ytterst fina och djupsinniga förhållanden hvaraf de uppkomma, och då lär det blifva svårt att någonsin popularisera dem.

Om man för öfrigt i nog klara ämnen, i ämnen liggande så till sägandes alldeles öppna för det allmänna begreppet, icke underlåter att fara villse, att disputera, och att ganska sent utreda villfarelsen; huru mycket mera bör detta ej befaras, hos en mängd anhängare af denna philo-

sophi, för hvilka det bör blifva beqvämt, att gömma sina omeningar under täcket af det gunstiga mörker, som höljer sjelfva principerna deraf? Hvem skall bestrida dem, eller hvem skall afdömma tvisterna?

Huru litet den kritiska philosophien redan saknar ämnen till stora tvistigheter, det ser man tillräckligt af alla de olika förklaringar deröfver, som sedan flera år öfversvämma Tyskland, och alla de olika sekter hvari den redan delat sig. Huru litet den framdeles lär komma att sakna sådana, kan man dömma af dess egen natur.

Emedlertid, hvilka skola en dag blifva följderna af allt detta, icke blott i anseende till sjelfva det philosophiska studium, men äfven i anseende till embetsvärf och den allmänna lefnaden? Skall det ingående tidehvarfvet blifva, genom dessa mörka undersökningar, om det uttrycket tillåtes mig, ett tidehvarf af hufvudets redighet? och skall det allmänna sunda förnuftet utdömdt, hvad säger jag? med hån utskuffadt ur philosophien *), åter af sig sjelf infinna sig hos ynglingen, och tillbjuda sin tjenst i de lefnadsvärf och tankeämnen, der det en gång behöfves oundgängeligt? Man fruktar satserna af den-

*) Se Fichtes föreläsningar om de lärdas bestämmelse.

na lära, hvilka man ännu så föga känner. Det är icke dem, det är sjelfva mörkret som höljer dem och verkningen deraf, som man borde befara. Äfven de bästa författare af detta slag, skola de alltid se solklart hvad de bevisa? och skall deras vana att, hos lärans första mästare, ofta med nöda halfskönja sakernas ytterst fina sammanhang, ingenting verka, jag säger ej blott på deras sätt att uttrycka sig, men äfven på sjelfva deras tankedaning, och deras lärjungars?

Jag tror, i sanning, att den kritiska philosophiens ära skulle mindre förlora på söndringen från all den hårfina klyftighet, som ej kan förenas med en nödig klarhet i skrifsättet, än det allmänna förnuftet skulle vinna derpå. Och jag är för min del öfvertygad, att i ämnen af allmän och redbar upplysning, alla fyndigheter som för deras stora subtilitets skull, icke få nog väsende i det sunda förståndets ögon, för att synas angelägna, icke heller äro det nog, för att med stort bråk skrifvas, och läsas med ett föga ringare.

Om vi jemföra, under hvilken period den allmänna upplysningen mest tilltagit, skola vi finna dess framsteg, sedan philosophien begynte populariseras, vida märkligare än under de fordna seklerna, då hennes gång fjettrades af den syste-

matiska djupsinnigheten. Om vi undersöka, i l
ket philosophiens tidehvarf förnuftets ljus
minst, svarar historien: då subtiliteten varit st
Och det förhåller sig i den delen, med phil
phien som med andra ämnen i allmänhet: sı
litet och realitet, voro alltid två stora fiende
hvarandra. Om vi ändteligen fråga, på hvilk
der det allmänna förståndet likasom hejdats i
gång, likasom stått stilla och visat sig modfä
kraftlöst, osäkert, skola vi finna, att detta nä
alltid inträffat, då begreppet om all upplysn
fullkomlighet, varit fästadt vid en viss läras gr
der, en viss method, en viss auktors anseen
som regerat i skolorna.

Likväl är det möjligt, att tid och möda k
na mycket förminska den del af dessa svårig
ter, som har sin grund antingen i blotta uttr
kets mörker, eller ock uti idéernas ovanlig
Men olägenheter som ligga i naturen af sak
och som ingen tid botar, äro de som följa
grunddjupt bevisningssätt i allmänna förnuftsä
nen. Dessa äro, att inveckla sig i spetsfund
heter; att ofta uppoffra sanningen för systen
åtminstone att fängsla undersökningen inom gr
sorna af vissa gynnade hufvudsatser, hvilket
rit alla systemers ursprung och undergång; änd
ligen att vänja tanken alltför ensamt till en

bevisningsform, som antingen gör till slut sjelfva grundligheten löjlig, eller ock på annat sätt skadar upplysningens allmännare framsteg. Den alltför bevisningsbundna methoden löper nästan alltid fara, att medföra någon af dessa elaka verkningar; icke blott genom sin lärda tröghet, sina onyttiga baksteg i alla ämnen till de yttersta förnuftsgrunderna, sitt förakt för det sjelftydliga, och sin konst att göra det klara obegripligt; men äfven och förnämligast genom den allmänna härmning deraf som snart uppkommer, och den skefhet i sundt förnuft, som alltid följer medelmåttans grundlighet. Det förhåller sig nemligen med den systematiska bevisningen, alldeles som med rimkonsten. När den icke understödes af ett verkligt snille, medför den ett visst tvång, som till och med qväfver det sunda förnuftet. Ofta åter har detta tvång en annan och helt stridig verkan. Och mången som känner sig oförmögen, att någonsin skrifva en sida god populär philosophi, finner deremot lätt, att demonstrera från principer; likasom den, som saknar alla tankar för prosan, väntar dem med förtröstan af rimljudet.

Någon torde le häråt, såsom åt ett skämt utan allvar; men man känner då icke smittan af all nyhet. Man förändrar fasonen på sitt förnuft, likasom på sina kläder, efter det bruk som mest

prisas. Har icke Tyskland redan sett nästan all möjliga kunskapsämnen omstöpta efter Kants grun der? Och man påminne sig blott Wolfs bekant method, med hvilken flod af onyttig mathematisk methaphysik den öfversvämmade hans fädernesland, likasom andra länder, ända till dess satiren måste med tillhjelp af sin gissel, återställa det sunda förnuftet i sina ursprungliga rättigheter?

Det äro nemligen tvenne olyckor, som tyckas följa all ny storhet: hänförelsens öfverdrifning, och medelmåttans härmning. Den förras grundregel är: *detta är godt och förträffligt till detta bruk, och på detta ställe, derföre är det godt och förträffligt till allt, och på alla ställen.* Den sednare vill sticka fram ur stoftet, vill göra sig sedd. Hon slås af all original förtjenst, och tror, att om hon kan se lika ut, kan bära sig åt på samma sätt, så skall hon slå andra i sin ordning. Philosophien har, erkännom det, sitt *servum pecus,* ej mindre än vitterheten. Man bjuder till att göra efter sanningen, likasom man bjuder till att göra efter skönheten. Det onda dervid, det som skall till seklernas slut hölja jorden med ett evigt skräp af medelmåtta i allting, det är att härmaren har gemenligen för mycket gåfvor, för att icke synas i hopens ögon likna sitt mönster, och för litet gåfvor för att verkligen

a det. En stor man försöker att utreda förtets theori: han ser hvad ingen annan före hoa sett. Han skapar nya idéer, följaktligen ett t språk, ty dessa idéer måste uttryckas. Han ver skarpsinnigheten till dess yttersta gräns, men m den, ingen väg genom detta mörker. Han ler sin gång ifrån tankens djupast ingömda grun-; men denna långa väg var just den, som här lle uppródjas. Några vanliga snillen uppfånga s idéer; de se dem mindre med undersökning s ögon, än med beundrans, med förtroendets. sammanbinda, åtskilja, utveckla, inveckla och brylla dem. Nu måste hela philosophien omstötill ny form, och hela upplysningen i sina rinte delar bära livriet af samma skola. Man efterrar stiftarens språk der det blott förmörkar; er hans subtilitet der hon icke behöfdes; söännu nya grunder, till hans grunder; klyfver d han lemnat oklyfdt, och begynner som , längst bort ifrån, för att ändteligen föra ren fram till afgjorda saker, eller rättare sagdt, att göra så långt möjligt är, de mest afgjorda ar för honom otydliga. Se der Kant och hans a härmare. "Den som vill besvara en enda ga i Naturrätten, (säger en sådan) skall först a i stånd att upplösa det svåra problemet, *arföre hans egen hand tillhör honom.*" Mån-

gen skulle knappt tro att dertill fordrades någon grunddjup undersökning.

Jag har sagt mitt mot och med i detta ämne, med den frihet som tillhör det allmänna förnuftet, och, som jag tror, med den återhållsamhet, hvarmed det är billigt att yttra sig öfver saker, i hvilka det är så lätt att misstaga sig. Lika långt skild från den politiska ofördragligheten i philosophiska ämnen, som från fegheten att ej våga yppa ett inkast, en betänklighet emot ett berömdt lärosystem, fruktar jag hvarken att misshaga dess värdiga försvarare, eller rodnar för möjligheten att sjelf bedraga mig. Om den kritiska philosophien är hvad hon påstås vara, har olyckan att bedraga sig varit, hittintills, alla kända philosophers lott; och hvarföre skulle jag, som icke är det, fordra för mig en mera smickrande? Det är möjligt, att den kritiska philosophien, en gång rätt fattad, innehåller sublima sanningar, som ersätta alla närvarande olägenheter deraf. Det är möjligt, att skalet icke är så hårdt och skrofligt, utan för det att kärnan är förträfflig. Det är möjligt, att den mörka vettenskapligheten hvarigenom man föres, icke är annat än blotta förbyggnaden till sanningens stora lysande tempel, och att alla slägter på jorden skola der en gång möta

hvarandra. Det är möjligt, att subtilitet och realitet, högsta djupsinnighet och sundt förnuft, Kantism och tydlighet, skola en dag i kärligt förbund omfamna hvarandra. I den lyckliga händelsen, jag har redan sagt det, förfalla mina anmärkningar såsom ogrundade; men hvad som alltid blir qvar, och hvarom jag är sjelf ensam behörig domare, det är afsigtens rättsinnighet.

O M

STRAFFMAKT och STRAFFLAGAR.

Strafflagarne, säger Montesquieu, äro ett ibland de säkra kännetecken, som utvisa en nations lynne, dess grofhet eller odling. Som de nödvändigt, för att äga bestånd, måste vara grundade på den allmänna opinionen om rättvisa, förändra de sig ock liksom af sig sjelfva med seder och tänkesätt, ifrån barbariska till mildare. Att med tänkesättens förmildring låta grymheten, det är orättvisan, bestå i Lagarne, kan visserligen vara vådligt; ännu vådligare bör det blifva, att, som stundom skett, på nytt införa barbariet *).

Ett

*) En af förra århundradets Monarker, olycklig i flera af sina företag, var det äfven häruti. Han ville förekomma rymmandet ibland Soldaterne. En ung, vacker flicka, aderton år gammal, som hade sina Föräldrar i hufvudstaden, tillika med en talrik och välfrejdad slägt, fattade tycke för en soldat, af bättre härkomst, men genom olyckor eller ungdomsförvillelser kastad i knekthopen. Hon förlofvade sig med honom och hjelpte honom på flykten. Förhållandet upptäcktes, den olyckliga blef gripen, och för en gerning, som efter all förnuftig princip af Lag, knappast förtjente det lättaste straff, se här huru han landsfaderligen agade henne. Han lät uppsätta en påle, och dervid i stående ställning fastsmida henne. På detta sätt måste nu detta beklagansvärda offer, under öppen himmel

Ett af de vigtigaste ämnen för Samhällsphi-
sophien, blir alltså ofelbart den så ofta yrkade
ch stundom så litet iakttagna proportionen emel-

tillbringa alla sina öfriga dagar, utställd dag och natt för alla väderlekens våldsamheter. En Fransk Advokat har i en offentlig skrift öfver detta ämne skillrat, med en förfärande sanning, denna utsökta grymhet. Middagshettan, säger han, bränner den olyckliga, — och hon dör intet: nattens köld förstelar henne, — och hon dör intet: sömnens omöjlighet, de naturliga tarfvornas frätande osnygghet, regnet, blåsten, ofredande insekter, sjelfva ställningens pinande tvång, allt förenar sig att göra för henne hvarenda minut, som framskrider, till en outhärdelig evighet af qval. I detta tillstånd lefde hon, om jag rätt minnes, tio eller tolf dygn, och dog i raseri, sedan hon genom sina rop och sin hiskeliga jämmerlåt tvungit hvart menskligt hjerta att fly ifrån granskapet af det rum, hvarest hon under denna längd af tid martyriserades.

Denna berättelse är ingen apocryphisk anekdot; den har blifvit i offentligt tryck framlagd för alla läsande ögon i Europa, och påstås till och med icke vara ensam i sitt slag. Samma philosophiska Lagstiftare, förböd, vid straff, säger den nyss omtalta författaren, att laka eller sköta såren på Galer-slafvarne.

Visserligen var denna Förstes hjerta ej till sådan grad omenskligt. Den som läser hans så kallade Politiska Testamente, (i fall denna skrift verkligen tillhör honom) igenkänner ej Tigern deri. Han ser en bedragen Monark, som velat det goda, men med [illegible] tighet, och (om [illegible]naden tillåter ett [illegible] [illegible] någon [illegible] [illegible]nd. Han ser en [illegible] [illegible] princ[illegible] [illegible]; barbarisk af [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] framställer i [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] af sina sista [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] styrande. Denna [illegible] [illegible] [illegible] kärt och [illegible]

lan förbrytelserna och straffen. Men hvarföre denna så noggranna mätning? Hvarföre denna omsorg att ej i straffgraden det ringaste öfverskrida förbrytelsen? Orimlig fråga, och likväl nödvändig att besvara för den sömnaktiga likgiltighetens skull, som gemenligen aktar för intet allt det onda, som ej svider i dess egen hud.

Intet samhälle kan styras genom våld: dertill behöfs förnuft och upplysning; det vill säga, allmänna, stadgade begrepp om gerningarnes borgerliga natur och deras verkliga skadlighet att begå eller underlåta. Dessa begrepp äro vigtiga att djupt intrycka i medborgares sinnen, så väl för att med straffen förena öfvertygelsen om deras billighet, som för att underhålla hos menniskor, den rigtiga grad af ovilja för sjelfva brotten som de i sjelfva verket förtjena. Men straffen böra vara måttstocken för detta allmänna begrepp om gerningarnas brottslighet. Utöfvas de med en arbiträr grymhet, utan proportion till förbrytelserna, så förvillas begreppen om gerningarnas natur; Lagmakten förlorar, sin starkaste kraft öfvertygelsen om dess rättvisa, och till och med sjelfva straffen hela deras verkan.

En riktig proportion emellan brott och straff måste således sökas. Att man vid stiftningen

afflagarne ej alltid funnit den, synes kunna rledas från trenne orsaker.

Den första af dem ligger deri, att man sträckt straffningsnitet utom brottens följder för samllet; sett i dem annat än förbrytelser emot allint väl, nemligen Guds förtörnelse, moralisk styglse, stridighet emot Skriftens läror, underdånigtsbrott, o. s. v.; och då man genom konsequenskeriet gifvit dessa brott hvad grad af storlek in för godt funnit, har man derefter uppdrifvit affen. Jag undviker att anföra exempel derpå. in finner dem med lätthet.

Den andra orsaken, hvarigenom proportionen iellan förbrytelse och straff kommit att åsidotas, har varit fördomen, att straffens grymhet sto starkare afskräckte från brotten; en sats ilken af all erfarenhet bestrides. Detta phemen har sin naturliga grund deri, att hård edfart, icke allenast den man sjelf undergår, an också den, till hvilken man är ett ständigt ttne, förslafvar, förstockar sinnet, och vänder, nom plågans grymhet, den allmänna afskyn ifrån rningen på straffet. Genom det starka deltamdet för den olycklige, som man har för ögon, qväfves deltagandet för samhällsskadan, som ian ofta ej klart inser. Man hatar straffhämden

såsom ett tyranni af Lagskiparen, i ställe
att hvar medborgare, ja sjelfva den brott
borde deraf tydligen finna både rättvisan och
vändigheten. På sådant sätt försvagas, ut
efter handen hos myckenheten, alla moralisk
borgerliga begrepp om förbrytelsernas otillb
het. Den vänjes att hata ordningen, hvars
dande myndighet borde vara ett ämne ej m
för dess vördnad än dess fruktan. Den bli
under Lagens gissel; har ingen annan kän
svedans eller harmens, och nertryckes gr
till den fullkomliga immoralitet, omedborgerl
bestaktighet, som icke mera hämmas af st
hårdhet.

Den tredje orsaken till det ojemna f
landet emellan straffen och förbrytelserna
varit den ganska olika lottning af fördelar
starka kontrast emellan myckenhetens släta
stånd och det ringare antalets vällefnad, som
nerligen i äldre tider funnit rum, grundad p
första våldsinrättningen af nästan alla vår
derna samhällen. Man har trott sig böra f
straffen, i proportion af mängdens retelse till
ligheter, och det ringare antalets fara. D
nom har händt att de grymmaste kroppsstr
väl äfven dödsstraff, blifvit stadgade emot de
tydligaste inbrott i de högres rättigheter, o

m hjort, skuten på en frälseherres jord, medfört lika så hårda följder, som ett menniskomord. Jag behöfver väl icke vidlöftigt bevisa orimligheten häraf. Egendomsrätten är visserligen helig och bör allvarligen handhafvas: men den bör då ej heller, som fordom, grundas på en sammanskockning af fördelar och rättigheter för vissa klasser, hvars följd nödvändigt måste blifva mängdens uselhet. Verkningarna deraf hafva ofta och tillräckligt visat sig.

Äfven de som inse rättvisan af en viss förmildring i strafflagarna, äro ej alltid lika öfvertygade om rådligheten deraf. Man fruktar att följden kunde blifva oviss, den allmänna tryggheten sättas i fara, och erfarenhetens lärdomar låta i detta ämne dyrt köpa sig. Det kunde hända, tänker man, att de, hvilka träffades af missöden, nöjliga genom en förminskad straff-fruktan, emedertid skulle komma att med sin välfärd betala försöket och blifva, till större eller mindre grad, offer för denna illa förstådda menskliget.

Man behöfver likväl blott rådfråga erfarenheten. Vi hafva hos oss ingen Inquisition som bränner kättare, och vår Lutherska Kyrka är ej derföre mer söndrad genom sekteriska villfarelser.

Hädelse emot Gud är hos oss ett ganska ovanligt brott; och likväl hafva vi icke haft någon S:t Louis, som påbudit att för en lättsinnig ed eller ett obetänksamt uttryck, först genomstinga den brottsliga tungan med ett glödande jern, och sedan invid roten afskära den.

Man skär ej heller tungan ur halsen hos oss, som fordom i Ryssland, för någon undfallen politisk obetänksamhet, och likväl märke vi icke att staten genom denna mildhet blottställes för några farligheter.

England har ett straff emot majestätsbrott eller så kalladt högförräderi, som består deri att skarprättaren öppnar delinquenten lefvande, rycker ut hjertat och inelfvorne, och inför den åskådande menigheten, slår honom dermed om ansiktet. Vi hafva ej detta straff, och majestätsbrott är ej derföre hos oss allmännare.

Det befinnes ej att stölder äro hos oss gångbarare än i andra länder, hvarest man utan mensklighet hänger olyckliga för den minsta otrohet.

Man brände fordom trollpackor lefvande: sedan man fått veta, att inga trollpackor gifvas, bränner man icke mera menniskor för denna orsak. En Nunna, som brutit sitt kyskhetslöf-

te, begrofs lefvande efter några Ordens-statuter, likasom de fordna Vestalerna. Det ansågs då vigtigt för det menskliga samhället, först att Vestaler eller Nunnor funnos, och sedermera att deras kyskhet bibehölls obefläckad. Nu räknar man icke dessa angelägenheter för alldeles lika väsendtliga. Ej heller kan man visa någon deraf uppkommen olycka för sammanlefnaden.

Decemvirerne i Rom stadgade dödsstraff för satiriska skrifter. Under Kejsarne, var det lifssak att bryta en ed, gjord vid Kejsarens lif, eller att till annat bruk omsmälta någon af deras bilder. När man blott undantager den art af satir, som går ända till borgerlig smädelse, höra dessa gerningar, hos oss, icke ens under den allmänna lagens åtgärd; och majestätet och samhällslefnaden synas ej derigenom hafva förlorat, hvarken det förra sin billiga vördnad, eller den sednare sitt nödvändiga lugn.

Hvar och en känner den grufliga ryska hudflängningen, som bär namn af dubbel knut, och hvaraf Chardin framlägger ett vackert graveradt kopparstick, till känsliga sinnens förnöjelse. Detta straff begynnes på det sättet, att delinquenten upphänges på armarne, sedan de först blifvit på ryggen sammanbundne, och derefter bakvändt upp-

dragna, så att axelknotorne omvridas i deras ledgångar och helt och hållit söndra sig derifrån. Jag nämner ej det öfriga deraf. Detta barbariska straff har aldrig hos oss förolämpat menskligheten, och likväl äro, som jag tror, de oordningar emot hvilka det är riktadt, ej hos oss allmännare.

Råbråkningar, knipningar med glödande tänger, blystöpningar, torturer af alla slag, till och med brännmärkning hafva blifvit bortlagde hos nästan alla civiliserade Nationer; och äfven vissa hårdare straff, som ännu qvarlemnats i lagarne, utöfvas nästan aldrig. Sådane äro i England det för majestätsbrott, likasom det för smärre tjufnader, och hos oss råbråkning, brännmärkning, ledstympning, m. fl. Det har dock ej förmärkts, att oordningarna derigenom tilltagit, eller att otryggheten i den borgerliga sammanlefnaden, är nu för tiden större, än den tillförne varit.

Man har visserligen efter tid och ort ansett alla dessa straff, såsom både rättvisa och nödvändiga. Emedlertid, när man från den punkt, hvarpå vi nu stå, ser sig tillbaka, hvilken hiskelig mängd af onyttiga grymheter! Den allmänna meningen är väl, att straffens hårdhet måste stå i ett visst förhållande till folkslagens gröfre lynne och seder; men man tyckes ej hafva tillräckligt

eftersinnat, huru mycket denna grofhet i seder och lynne derigenom underhålles. Det tål således ingen motsägelse, att man ju öfverallt, mycket missbrukat straffrättigheten. Om det ännu sker i vissa fall och till en viss grad, det är en annan fråga, som återstår att afgöra.

I afseende på Principen för Strafflagarna, delar sig ämnet, om jag annars rätt fattar det, i tvenne hufvudfrågor. Den första: *Hvad bör straffas?* Den andra: *Efter hvad mättstock böra straffen mätas?*

Det synes som ingen fråga vore lättare besvarad, än den första af dessa, och som ingenting kunde tryggare sägas, än att det, som bör straffas, det är: *allt straffvärdigt.* Så tänker man också vanligen, och så har man vanligen tänkt nästan på alla tider och orter. Emedlertid är väl knappt någon mening falskare, och näppeligen har falskheten af någon, bättre visat sig sjelf. Alla Religions-förföljelser t. ex. hafva ej haft någon annan orsak än denna mening. Den herrskande läran har funnit straffvärdig, till och med all stridig öfvertygelse, och har knappt funnit bål och bilor i tillräckligt antal, för att utöfva sin påstådda rättvisa.

Ehuru vanlig meningen ock må vara om den borgerliga maktens rätt att straffa allt straffvärdigt, behöfver man likväl blott rådfråga erfarenheten, för att finna, att den allmänna lagen likväl på långt när icke i hela dess vidd följer eller kan följa den. Det är visserligen straffbart, att förstöra sin helsa genom vällustig lefnad, och sin egendom genom ett orimligt slöseri; emedlertid straffas det ej af samhället, utan till den grad som andra skadas derigenom.

Detta och många andra exempel af lika slag måste naturligen väcka någon misstanke om den borgerliga straffmaktens gränsor i ämnen af denna eller dylik beskaffenhet. Men huru hafva då dessa gränsor kunnat ofta så alldeles öfverses? och hvarifrån den allmännare glömska deraf som icke otydligt visat sig? Uppehållom oss, ett ögonblick vid denna undersökning; kanhända skall något nyttigt ljus betala mödan deraf.

Sedan årtusenden födas menniskor i samhällen, det vill säga, under någon borgerlig straffmakt, hvars beständiga utöfning de hafva för ögonen, långt innan begreppet ännu kommit på den tanken, att undersöka dess grund. Det händer med dessa politiska phenomener, likasom med de naturliga: vanan att se dem dagligen, gör

t den stora hopen snart betraktar dem såsom
igonting i och af sig sjelf nödvändigt, efter hvars
saker den icke ens frågar, och som den slutli-
n ser nästan utan uppmärksamhet. Solen går
pp och ner: detta måste väl ske; månen till- och
tager: detta måste väl ske; se der den stora
ängdens eftersinnande, så långt det vanligen
räcker sig. Den naturliga känslan af rätt och orätt,
det moraliskt onda eller goda, felar för öfrigt
att i hvar elak gerning strax röna det straff-
irda, och ifrån detta begrepp om en gernings
oraliska straffvärdighet, till tanken om den bor-
erliga maktens rätt att straffa den, är slutsatsen
i gin och halkande, att ehuru oriktig den någon
ing är, göres den nästan dagligen af alla men-
skor, genom blotta vanan att sammanbinda des-
begrepp.

Ännu en annan orsak har tvifvelsutan lika så
ycket bidragit till denna menings allmänhet; och
enna orsak ligger i alla menniskors vana, att från
rsta dagningen af deras förnuft, erkänna den fa-
erliga maktens nästan oinskränkta gränsor. Då
ellan föräldrar och barn ingen fråga möjligtvis kan
pkomma om stridiga rättigheter, befinna sig också
rnen i anseende till föräldrarna, aldrig i denna
ällning af nödvändigt försvar, som kunde väcka
ågan om gränsorna för denna makt. Den natur-

liga kärleken dem emellan, åtföljes hos barnen merendels af det vissaste begrepp om föräldrarnas välvilja för dem. Derifrån detta fullkomliga öfverlemnande till föräldrarnas högre förstånd, förenadt utom dess både med känslan af den physiska styrkans öfvervigt, och barnens beroende, i anseende till alla lefnadens behof, af föräldrarnas omsorger. På sådant sätt befinna sig barnen redan från första åren, i ett tillstånd af absolut undergifvenhet under en på en gång skyddande, ledande och äfven agande makt; och fela ej att efterhand skönja så väl den physiska som moraliska nödvändigheten deraf. Deras erfarenhet, så långt den sträcker sig, visar dem denna makt, straffande deras fel, ofta utan att någon elak följd härflutit från sjelfva gerningen, och endast i afseende på den moraliska vanarten deraf. En osanning, fast den ej skadat någon, ådrager dem aga; en egensinnighet, en olydnad, fast befallningen vore aldrig så likgiltig, ådrager dem aga. Och hvilken grund dertill erfara de? Ingen annan än den, att deras förhållande röjer ett vanartigt sinnelag. Redan från sin spädaste ålder, vänja de sig således att erkänna och vörda en makt, som straffar hos dem felen, äfven utan beräknande af de närvarande följderna; som har med straffen intet annat ändamål, än sinnets moraliska förbättring; och som väljer till måttstock för brottsligheten, långt

mindre skadan, som af felet uppkommer, än graden af vanart, som derigenom röjes.

Det första begrepp om någon straffmakt, som i menniskors sinnen intryckes, är då af denna beskaffenhet, och detta begrepp inrotas hos dem under hela barndomstiden. När de ändtligen vid mognare år finna sig frisagda från beroendet af den faderliga myndigheten, och gå öfver, såsom sjelfmyndige medborgare, ifrån den faderliga under den borgerliga styrelsemakten, föra de vanligen med sig dessa redan inplantade begrepp, anse begge dessa mycket olika makter, såsom i grunden alldeles densamma, blott utvidgad till ett större antal af lydande, och behålla om dem begge, nästan alldeles samma tankar och föreställningar.

Men äfven i det fallet, torde någon säga, hvilken är skadan af detta förblandande? Eller hvad annan följd kan derutaf uppstå, än att den borgerliga makten hålles i desto högre vördning, såsom till sin natur endast en fortsättning af den faderliga? Tillägg, till den förstnämda, öfvertygelsen hos alla samhällets medlemmar, om dess både faderliga välvilja och faderliga förstånd, och det bör synas som visst ingen elak verkning vore att befara af denna öfvertygelse.

Jag svarar: visserligen icke af denna öfvertygelse hos de lydande; men väl af dessa obestämda gränsor för sjelfva straffmakten. Det är klart att den faderliga myndigheten sträcker sig ej allenast till oändligt flera och enskiltare ämnen än den borgerliga, men är äfven mindre bunden i valet af sjelfva straffen, än denna sednare bör billigtvis vara. Anmärk först och främst att af alla de straff som i den faderliga regeringen förekomma, fins intet enda som är till för annat än den felandes eget väl, eller som kan kallas förstörande för någon af dess nödvändiga fördelar; ännu mindre för lif eller lem. Till fullkomlig likhet borde hos den borgerliga straffmakten alltså kunna förutsättas, både samma rätt och samma möjlighet som hos den faderliga, att utan strängt anseende till skadans beskaffenhet, lämpa straffen endast efter den felandes större eller mindre moraliska ondska, och att göra dess egen förbättring till straffets ändamål. Men nu är detta på intet sätt fallet. Den borgerliga straffmaktens första egenskap är tvertom, att vara blind för personen; att dömma efter redan förut fastställda lagar, som ej känna den felande, och att låta straffets jernhand ömkanslöst falla på upphofsmannen till alla skadliga följder för samhället, utan afseende på dess enskilta tillstånd och sinnesart.

Det skall nödvändigt uppkomma deraf den betydliga åtskillnad, att då den faderliga straffmakten, enligt dess natur, har sjelfva den felandes väl till hufvudsyfte, måste den borgerliga tvertom, enligt dess natur, tillsluta ögonen för dess ofärd, hålla dem blott fästade på de öfrigas fordringar och, som ett förderfvande ogräs, ofta med roten upprycka en felande medlem från den menskliga samhällsjorden.

Häraf följer åter, som hvar och en tvifvelsutan finner, att allt borgerligt straff, beklagligen är och måste vara till sin natur, en större eller mindre uppoffring åt samhället af den enskilta menniskan, antingen i dess egendom, eller ära, eller frihet, eller kropp, eller lif. Och då så är, blir också ingenting angelägnare, än säkerheten för hvar och en, att dessa uppoffringar af den enskilta menniskan, ingalunda må kunna göras hvarken för illa förstådda orsaker, eller för mindre nödvändiga, eller till högre grad, än den mest trängande samhällsnödvändighet fordrar.

Men hvar blir denna säkerhet, i fall det gifves en magt hos någon person eller någon klass, som ger denna person eller denna klass myndigheten att stadga och mäta de allmänna straffen, icke som sig borde, blott och endast efter gernin-

garnes utvertes och för en hvar synbara följder till skada och förfång, utan efter tycken och meningar om gerningarnes invertes moraliska ondska, till exempel deras syndighet inför Gud, eller hvilka andra hänseenden det må vara, af samma obestämmeliga beskaffenhet?

Den borgerliga maktens undergifne hafva rättighet, erkännom det, att blifva ansedda såsom icke mera barn utan förstånd och erfarenhet, hvilka straffmakten har att uppfostra till moralitet eller lefnadsklokhet, utan tvertom såsom sjelfmyndiga medborgare, hvilka i alla sådana enskilta ämnen, äga full rätt att råda sig sjelfva; som blott behöfva skydd emot inbördes oförrätter, och som af den borgerliga straffmakten begära ingenting annat än detta beskydd, denna säkerhet. Detta är då också straffmaktens enda ändamål; och sjelfva straffens alltid i mer eller mindre grad förstörande natur, utvisar tillräckligt deras åsyftning, visserligen icke på den felandes enskilta väl, (ehuru det må efter möjlighet önskas af lagstiftaren), utan på den allmänna tryggheten, för hvilken de uppoffra den enskilta felande menniskan.

Ville man kalla faderlig just denna omsorg för den allmänna tryggheten, så vore väl sådant

att

på visst sätt spela med ordens betydelser. För
må man emedlertid gerna bruka hvad ord
termer man behagar, endast sjelfva den nöd-
liga grundsatsen, icke derigenom inhvälfves i
en och tvetydighet. Denna grundsats består
min öfvertygelse deri: att då den faderliga
ten äger att efter bästa öfvertygelse anse och
fa endast den moraliska felaktigheten af en
ing, icke dess utvertes följder, (hvilka det är,
ingt möjligt, dess pligt att förlåta) så äger
om den borgerliga makten endast att anse
straffa gerningarnas brottslighet, efter måttet
eras skadlighet för samhället, icke deras in-
s moraliska vanart; 1:o emedan den är svår
ned visshet bestämma till dess verkliga grad,
les i lagar, som böra göras innan brottet;
emedan det icke är den, utan den yttre ger-
en som stör samhällslugnet, hvadan också
denna sednare hör under borgerlig domstol;
emedan de borgerliga straffen äro alla till de-
natur i mer eller mindre mån förstörande,
emedan det är ingen dödligs rätt, att på blotta
tygelsen om någons inre vanart, till minsta
förstöra honom, utan endast i den grad
genom sina utvertes gerningar gjort denna
amhet nödvändig till de öfrigas trygghet.

Det enda man tyckes kunna med förnuft invända häremot, vore, att då moraliska vanarter visserligen kunna, genom exemplets straffslöshet skada tänkesätten och derigenom äfven samhället, tillhör det tvifvelsutan den borgerliga straffmakten att vaka deröfver, och att genom tillbörlig näpst afvända de elaka följder, hvilka, om ej strax närvarande, dock skulle på längd kunna deraf uppkomma. Jag svarar dertill:

Det slår ej felt att ju, till exempel, uppenbar försmädelse emot det högsta väsendet, eller hand lagd på föräldrar, (vore ock följden deraf blott den lättaste blånad,) eller skymfande utfall emot personer för hvilka allt bjuder helgd och vördnad, eller sedebrott, som medföra allmän förargelse, det slår ej felt, säger jag, att ju förbrytelser af detta slag böra straffas allvarsammare, än endast efter den immediata och synbara skadan som deraf uppkommer. Men fordrar nödvändigheten att förbrytarn i sådana fall straffas til samma grad som om han i det stället fört knifven i hjertat på de personer han förolämpat Visserligen bestrider jag ej nödvändigheten, at vid sådana tillfällen beräkna följderna, äfven de aflägsnare, så långt de tydligen sträcka sig til samhällets förfång. Icke heller nekas, att äfven aflägsna eller blott möjliga följder, i den mån de

utvidga sig till allmännare skadlighet, böra starkare beifras. Af min grundsats följer blott, att likväl endast gerningarnas verkning på samhället bör beräknas af den borgerliga straffmakten, och intet annat än denna, af hvad namn och art det må vara: dernäst, att den aflägsnare och ännu blott möjliga skadan af moraliska vanarter, både kan och bör förekommas genom andra och mindre förstörande straff, än de som utsättas för brott af den gröfsta omedelbara våldsamhet.

Min tanke är således slutligen den, att moraliska vanarter väl kunna och böra straffas af den borgerliga straffmakten, likasom af den faderliga; men af den förra alldeles icke för deras egen skull, eller efter graden af deras påstådda moraliska brottslighet, utan blott och endast för deras följder till allmän skada och efter måttet deraf. Ty jag upprepar, och det kan ej nog påminnas, att alla borgerliga straff, af en viss högre grad, utgöra en större eller mindre art af borgerlig förstörelse, hvilken ingen dödlig har rätt att ådraga en annan för dess påstådda inre sinnesförderf, utan blott i den mån som utbrotten deraf tydligen ofreda och förfördela det borgerliga sällskapets öfriga medlemmar, antingen till deras enskilta personer eller till hela samhällsordnin-

gen. Sådan är förnuftsrätten i detta ämne, och utom den gifves ingen.

Hvad som bör straffas, synes mig alltså temmeligen utredt, och derigenom äfven *straffens sanna ändamål;* hvarefter deras olika *slag och grader* måste böra i tillämpningen sedan rätta sig.

Detta ändamål går ej längre än *till samhällets trygghet*, och utesluter med stora skäl alla öfriga hänseenden.

Men *hämden* frågar någon, denna tillfredsställelse för det sårade sinnet, måste då äfven den fordran uteslutas? Kan man ogilla denna till en viss grad billiga ifver emot ondskan, som vi tänke oss i sjelfva Religionen, hos sjelfva den högsta Heligheten, och som alltid tyckes fordra något mer än blotta förekommandet af vidare skador? Om hvar enskilt förolämpad har en naturlig rätt att fordra hämd för lidande, och om han öfverlemnat denna sin fordran åt samhällsmakten; har då ej samhällsmakten rätt att taga den å hans vägnar? Och uppkommer ej derigenom ett dubbelt ändamål för all borgerlig straffmakt, 1:o hämden, såsom en rättvis naturfordran, 2:o förekommandet af lika brott? Följer ej åter deraf, att om än all vidare skada af samma art, möjligtvis kan

de förekommas genom det lindrigaste straff, ett större dock ofta yrkas af hämdrätten, och bör gifvas deråt?

Svar: Hvem som känt hämdens rörelser, (och det hafva alla någon gång gjort) vet af erfarenhet att de uppkomma ensamt af öfvertygelsen om den skadandes illvilja. Också befinner sig den oförrättade personen merendels i det slags immediata förhållande till den skadande, som sätter honom i stånd att med temmelig rätthet dömma om uppsåtet. Och om änskönt någon passionens öfverdrift dervid sällan felar att äga rum, låter ej heller naturplanens klokhet deri misskänna sig; ty äfven harmen och dess öfverdrift kunna behöfvas till värn för den enskilta menniskan, så länge hon ännu ej äger försvar af andra än sig sjelf: de gifva henne i denna belägenhet en afskräckande kraft, öfver den vanliga, som ej synes utan vishet ingå i naturens beräkning. Men i ett ordentligt, af lagen skyddadt samhälle, förhåller sig härmed på ett mycket olika sätt. Lagstiftarn är der ställd långt öfver, och i tiden långt framför allt enskilt förhållande, emellan förolämpad och förolämpande. Han kan ej förutse annat än en viss gerning och en viss följd deraf; och kan på intet sätt dömma om uppsåtets större eller mindre arghet, som ännu ej är till då lagen göres.

Ej heller behöfver han passionens kraft, harmens öfverdrift, då samhällsmakten i sitt rätta tillstånd af fullkomlig physisk styrka, alltid blir i sitt lugn tillräcklig, och just derigenom vördnadsvärd. Öfver alla rörelser af hämd och allt afseende derpå, måste lagstiftarn alltså för sin del befinna sig upphöjd; men följer väl deraf att all enskilt hämd derföre äfven vägras och försvinner? Hvarje uppoffring af den skadandes välstånd, som den allmänna tryggheten fordrar och hvartill lagskiparn, efter förbrytelsens grad, tvingas, blir ej den tillika en hämd för det personliga lidandet, som, i fall riktigt afmätt, bör anses tillfyllestgörande? Och ligger ej förträffligheten just deri, att lagen sjelf utan hämd, likväl aldrig felar att, efter billigt mått, gifva den åt den förolämpade?

Det följer af allt detta sammanlagdt, att likasom den borgerliga bestraffningen ej får sträckas, *till ändamålet*, öfver hvad som fordras till samhällets trygghet, så får den ej heller *till graden* öfverskrida hvad som jemt uppfyller detta ändamål. Straffmätningens princip vore följakteligen härigenom i allmänhet gifven, men icke derföre tillämpningen i hvart särskilt fall: hvarken i afseende på straffartens olikhet, eller graderne deraf. Denna tillämpning förutsätter en helt egen och särskilt beräkningskonst, som ligger utom

min krets af kännedom och erfarenhet. Jag skall blott våga att ännu tillägga några strödda anmärkningar.

Ingen tvist är, att af ju svårare natur en förbrytelse befinnes, eller ju större retelser dertill böra hos mängden förutsättas, eller ju lättare den kan vågas, under troligt hopp om strafflöshet, o. s. v. ju mera fordras beklagligen att, i hvardera af dessa fall, straffgraden höjes. Omsorgen för samhällets trygghet, torde tillräckligt nog hafva riktat uppmärksamheten på dessa och andra skäliga förhöjningsgrunder, som vid straffmätningen kunna böra äga rum. Men jag vet ej om man lemnat samma uppmärksamhet, äfven åt de lika billiga fast mindre tvingande *förminskningsgrunder*, som vid andra tillfällen kunde böra ledas, vare sig från *skadeföljdernes längre aflägsenhet*, eller från *gerningens natur af mera moralisk menlighet, än egentligen physisk åverkan* o. s. v.

Moralitetens helgd är visserligen ett stort ämne för lagstiftaren, emedan saknaden deraf i ett, medför den snart äfven i annat, och emedan sedeförderfvet, till en viss höjd stiget och utvidgadt, bereder alltid mer eller mindre skyndsamt ett sådant samhälles upplösning och fall. Men dels är denna följd blott successif, och lemnar tid att kunna

genom flera slags kloka omsorger förebyggas; dels vore det äfven måhända icke fullkomligt rättvist, att betrakta, vid hvarje sådan förbrytelse, hela den möjliga följden såsom redan inträffad, och hvarje brottslig såsom ensam skulden dertill. Den ogerning till exempel, som består i en viss onaturlig beblandelse, räknas tvifvelsutan med skäl bland de mest afskyvärda. Detta brott medför och innehåller, utom den grofva moraliska styggelsen, äfven möjligheten af stora physiska oordningar i samhället, som kunde från det skändliga exemplet härleda sig. Förmodligen var det just denna åsigt af brottet som väckte ännu mera än den Mosaiska föreskriften, den fordna lagstiftarns ifver, och verkade straffgradens yttersta höjd. Emedlertid angriper denna missgerning, hvarken på ett våldsamt sätt samhällets allmänna trygghet, eller den enskilte medborgarens lif, ära eller egendom. Utom denna skiljaktighet ifrån den högsta brottslighet, äger den ännu en annan, den nemligen, att de egentliga skadeföljderna deraf icke uppkomma omedelbarligen, icke äro genast förhanden, utan blott att genom exemplet vänta och frukta. Ett mord deremot ger döden i det ögonblick som det bedrifves; en stöld med inbrott, medför omedelbarligen, eller kunde medföra dess ruin, som träffas deraf. Då verkningen af sådana brott som dessa sistnämda, ej kom-

successift och långsamt, utan på en gång med
igen, och då följakteligen mellan brottet
öljden deraf, ej finnes något mellanstånd af
om gör möjligt att afvända skadan, gifves ej
annat medel, än att genom straffgradens
ickande storhet, söka afvända sjelfva den ska-
gerningen. Men vid det brott hvarom här
förhåller sig ej på lika sätt. Då följdernas
enhet och långsammare inträffande lemnar
id och möjlighet att på hvarjehanda sätt
erka dem, (såsom genom uppsigt och goda
örfattningar) och då dessutom en naturlig af-
ör styggelser af detta slag måste kunna i all-
et förutsättas, så tyckes lagstiftaren äga me-
iog deremot och tid nog att nyttja dem, för
j behöfva ensamt räkna på straffplågans höjd,
för att kunna, som all princip fordrar, i mån
, förminska den. Ett vida ringare mått der-
ned tillägget af något väl beräknadt skamstraff,
på den djuriska förbrytarn tryckte stempeln
i förtjent afsky, skulle måhända bättre upp-
denna del af lagstiftarens ändamål, och till
llig del bespara honom hårdheten af det
tligen affliktiva straffet; hvilket till den grad
saknar nödvändighet, alltid blir tillika orättvist.

Beräkningen af samhällets faror genom vissa
a förbrytelser, vare sig i afseende på reli-

gionen eller den borgerliga ordningen, synes ej heller alltid hafva blifvit gjord hos oss med den största noggrannhet. Så förhåller sig efter min tanke med *sjelfmordet*, hvarom kan tvistas huru vida det utgör ett brott emot samhället, men hvarföre lagen likväl ännu på ett hårdt sätt straffar, tillika med den dödas minne, äfven i visst afseende dem han tillhört genom någon närmare förbindelse. Jag förbigår här detta ämne, efter jag i ett litet särskilt stycke yttrat mig derom. Andra prof saknas ej. Icke längesedan gällde till ex. ännu lagar för helgden af vissa personer eller ställen, hvaraf strängheten kunde böra väcka någon förundran. Det är utan tvifvel nödigt att äfven den lägsta af statens tjenare njuter i sitt kall hägn af lagen, efter måttet af den fara för hvilken han deri utsättes; att en kronofiskal, en besökare, ja den ringaste brandvakt finner sig skyddad genom den högre straffgrad som bör åtfölja hvarje mot dem föröfvad våldsamhet. Men var det lika nödvändigt att någon rang i samhället, under den högsta, skulle finna sig genom dödsstraffet tryggad emot blotta talets eller skrifningens förnärmelser? Var det nödvändigt att ofrelst mans kärlekshandel med adelig jumfru, skulle bötas med lifvets förlust? Dessa ytterligheter hafva försvunnit: andra torde återstå att besinna. Ännu utsätter vår lag, om ej mera som nyss tillförene, döds-

straffet, likväl den högsta deremot svarande kroppsplikt, tillika med frihetens eviga förlust, för hvarje kyrkostöld af ett visst ringa belopp, och anser, på ett föga lindrigare sätt, äfven smärre freds- eller ordningsbrott föröfvade inom Konungaborgen. Jag är långt ifrån att vilja förminska hvarken oviljan mot någon brottslighet, eller vördnaden för något upphöjdt föremål: jag ville tvertom kunna djupare intrycka dem. Någon förhöjd grad af straffet måste böra, jag medgifver det, uttrycka allvaret och nödvändigheten af denna vördnad. Men att straffa en i sig sjelf mindre förbrytelse, endast för ställets skull, nästan till samma höjd med de gröfsta missdåd och mordgerningar, har, efter mitt omdöme, alltid synts mig öfverdrifvit.

Vi hafva ett straff, icke kroppsplåga och dock rysligt; icke dödsstraff och dock jemförligt dermed: *ärelösheten.* Detta totala förstörande af den borgerliga existensen, med personens bibehållna eller återställda frihet, och under fullkomlig sorglöshet om dess vidare öde, månne det ej lemnar skäl till vissa betänkligheter? Såsom afskräckande exempel må detta straff oftast medföra sin nytta, men har man inga andra afscenden att dervid iakttaga? Jag förutsätter till en början att det alltid orätt användes, så ofta det ej grundas på klar och allmän öfvertygelse om brottets infamerande natur;

således alltid vid sådana politiska förbrytelser, som kunna genom ställningens förändring möjligen få annan motsatt tydning, och i det fallet medgifva hederns fullkomliga restitution. Man har i sådan händelse ingenting annat uträttat dermed, än blott förringat straffets allmänna verkan, och till betydlig grad utplånat skamligheten deraf. Men äfven då brottets förnedrande slag synes göra detta straff fullkomligen rättvist, möta dervid hänseenden hvarigenom det kunde tyckas blifva antingen fruktlöst eller föga menskligt. Så ofta det till ex. förenas med dödsstraff, landsflykt, eller evigt fängelse, må det väl tilläfventyrs åstadkomma någon ökad verkning på sinnena; men denna verkning förlorar sig till en del genast i det öfriga affliktiva straffet, och snart helt och hållet, genom personens totala försvinnande ur samhället. Den egentliga nyttan af detta straff skulle således tyckas böra väntas af exemplets längre fortfarande åsyn. Men en menniska till den grad förnedrad under hvarje ärlig umgängskrets, att äfven dess tjenst brukad af andra, eller minsta närmare förhållande till honom, smittar i den allmänna meningen med en del af hans vanära, på hvad sätt skall han derefter förvärfva sitt uppehälle, om han behöfver att genom sitt arbete förskaffa sig det? Hvad yrke, hvad möjligt näringsfång återstår för en sådan att välja till lifvets bergning, utom af det olyckliga slaget

som måste ådraga honom nya straff och djupare förderf? Utan att bestrida hvarken en viss möjlig nytta af detta straff, eller rättvisan deraf med hänseende till vissa slag af brottslighet, kan jag derföre svårligen anse dess bruk, sådant det under nyssnämda åsyn förekommer och visar sig, såsom väl öfverlagdt, utan med förutsättning att staten varit tillika betänkt på en särskilt arbetsinrättning eller ett hospital för ärelösa. Blotta förlusten af vissa allmänna medborgerliga rättigheter, utan denna yttersta grad af förnedring, vore kanhända fyllest kränkande, för att svara mot ändamålet, och synes dessutom instämma med hvad man i andra länder redan i lika fall vidtagit.

Man har hört yrkas straffens likhet för alla. Denna tanke, i sin grund, stor och rättvis, vore det likväl ej i hela sin ordliga mening. Af de olika straffarter som af lagstiftaren användas, måste väl tvifvelsutan vissa beständigt tillhöra samma slag af brottslighet, utan undantag för personen; t. ex. dödsstraff för mord, kroppsstraff för stöld, så länge nemligen begge dessa straff pröfvas oumbärliga. I andra fall lärer tvertom nödvändigt sjelfva straffarten böra vara ombytelig efter personen. Ett tjenstfel kan, till exempel, hos vissa klasser beläggas med någon art af kroppsstraff, hvilket hos andra ej skulle kunna ske för dylika

fel, fastän af långt vigtigare beskaffenhet. Fordran af fullkomlig likhet i straff inträder först då med rättvisa, när brottet befinnes af den grofva natur, att den felandes physiska eller borgerliga existens, (hvilken han ock vore) icke mera kan fordra afseende och räddning, utan måste utan medömkan uppoffras åt samhället; hvilket är fallet med mord, förräderi, och alla grofva, infamerande brott. Nödvändigheten åter af straffartens olikhet, uppkommer deremot ofta vid sådane tillfällen, då den felandes borgerliga existens ingalunda måste förspillas, och då meningen med straffet omöjligen kan vara denna. Ty vid sådane tillfällen, skulle någon gång samma slags straff, som för vissa klasser ingalunda är i borgerligt afseende förstörande, deremot blifva det för andra, och således långt ifrån att utgöra en rättvis likhet af bestraffning, tvertom medföra den största och våldsammaste olikhet.

Äfven bland de slag af bestraffning, som kunna göras allmänna för alla, finnas sådane, som böra vara till graden ombytliga, efter personens beskaffenhet. Så borde tvifvelsutan förhålla sig med alla penningböter. Att för vissa brott eller olagliga gerningar, utsätta en viss fastställd penningsumma, synes i desto högre grad stöta billigheten, som samma pliktsumma, hvaraf en viss

ss i samhället hårdeligen straffas, icke ens blir
;ot straff för mången bland de öfriga. I ännu
;re ljus visar sig orättvisan häraf, om hos den
igare delen, bristen af penningetillgång, skulle
dföra böternas förvandling i pinande kropps-
aff; en förvandling, hvarigenom den ena under-
stas det grymmaste kroppslidande för hvad den
dra begår, utan minsta physiska eller morali-
ı känning af den ålagde bestraffningen. Jag
nskjuter detta till billigt eftersinnande.

I hvart och ett land der enskiltas förmögen-
t kan och bör genom uppskattning någorlunda
nnas, borde ej der allt penningstraff, afmätas
er graden af förmögenhet? Sådan är åtminsto-
Filangieris mening derom.

Om någon art af straff gåfves och nyttjades,
m fortsatt till en viss tidelängd, nödvändigt må-
: blifva förstörande för lifvet eller helsan: om
tta straff utöfvadt efter lagens stränga fordran,
ulle, i stället för att blifva en förmildring af
t motsvarande kropps- eller dödsstraffet, sna-
re utgöra en gruflig skärpning deraf, och en-
st tjena att antingen föra den brottsliga ur verl-
n genom vida längre och grymmare plågor, eller
t göra hela hans öfriga lif eländigt, genom en
rstörd helsa, och betagna arbetskrafter: om allt-

så detta straff väl oftare ålades, men nästan aldrig utöfvades efter föreskrift, och derigenom förvandlades till ett bländspel af bestraffning, hvarvid menskligheten tvingar straffmakten till undseende; månne väl en sådan art af straff ej förtjente att antingen ur vår strafflag alldeles uteslutas, eller åtminstone förändras till någon mera rättvis och utförlig beskaffenhet? Man har exempel hos andra Nationer på hvad som kunnat verkas genom ett alldeles ensligt fängelse vid knapp och mager spis, men dock tillräcklig att bevara lif och helsa hos den straffade. Skulle af ett sådant exempel, efterföljden ej förtjena att åtminstone pröfvas?

Jag skall ej förlänga dessa strödda anmärkningar om straffens olika slag och grader. Denna del af ämnet är vidsträckt, och hvarken i min väg eller förmåga att fullständigt utföra. Det är egentligen blott om principen för straffmakten och dess utöfning, som jag trott mig hafva något att säga; och lemnar derhän huruvida jag må hafva bedragit mig i den tanken, att jag äfven sagt något.

NYTTIGA

NYTTIGA

BETRAKTELSER OM AUKTORER, OCH OM VITTERHETEN;

att ungt folk enfaldeligen förehålla *).

Ingenting är svårare, än att dömma rätt om sitt eget värde, ingenting omöjligare med en gränslös egenkärlek; och likväl är ingen pröfning nödvändigare för hvar och en författare, som vill bepara sig en sen, men viss ånger.

Men det vore ej ens nog, att hafva pröfvat sig, och att kunna, enligt det antagna bruket hos oss, försäkra publiken att man är, på samvete agdt, ett stort snille. Vore man också det största, som andas på hela denna planeten, bör man dock ej derföre strax likna sig vid *Moses*,

*) Dessa reflexioner öfver snillet, smaken, skämtet, anständigheten, utgöra det enda hvad man af en längre skrift, som för snart ett fjerdedels sekel sedan utkom, ansett värdigt att förvara. Man har deraf, så långt möjligt varit, lemnat bort allt enskilt, och blott behållit de allmänna sanningar, som synas höra till alla tider, men hvilka, enligt hvad erfarenheten visat, fallit någon gång i en temmelig förgätenhet.

Oden, *Nimrod*, *Herkules*, ej derföre strax hota, *att göra till grus hela stora Vitterhets-skrån*, *med alla deras rara konstverk*, *lagar och rätter*, — *till grus*, *der ännu några grand knappt glittra för barnen*. Man måste först och främst komma ihåg, att mildheten pryder stora herrar i snille, likasom stora herrar i lycka; och dernäst, att det gifves *vitterhets-skrån*, hvilkas lagar och rätter innehålla flera nyttiga sanningar, som det är billigt att anse med gunst och bifall. Sådana äro till ex. de meningar, som bland de flesta af dem gälla om *snille*, *smak*, *skämtets värdiga bruk*, *auktorlig anständighet*, *auktorlig styrka* och *sinneskraft*, m. m. Se här i ett ganska kort sammandrag, det hufvudsakligaste innehållet af dessa meningar.

En viss lifligbet i tankegåfvan, en blick af fin urskillning, en lyftning af högre känsla, äro ännu ej hvarken talang eller snille, ännu mindre förstånd och smak. Denna fördom är annars äfven så vanlig, som förlåtlig hos ungt folk, i synnerhet af slätt umgänge, ringa läsning, och elaka efterdömen. Med värman af deras ålder, följer gemenligen en viss häftighet i meningar, en viss stolthet och förtroende till sig sjelfva, som icke tjena till annat, än att dess mera förblinda dem, och att göra dem desto löjligare genom deras fö-

rillelser. Än utspänna de sina begrepp till det ytterst abstrakta, förvirra sig i finheter, och kalla det grundlighet. Än taga de, om jag så får uttrycka mig, munnen full af väder, utblåsa det i en myckenhet af toma phraser, och kalla det sublim känsla. Nästan alltid trassla de tillsammans metaphorer, liknelser, figurer utan val och sammanhang, och kalla det styrka i bildning. Det är ett besynnerligt ord efter deras mening, denna snillets styrka. Hvar tanke, hvar känsla, hvar bild, som icke är uppdrifven till ytterlighet, förlorar i deras omdöme detta slags värde. Men det är rart, om ej omöjligt, att med denna uppjagade, högsväfvande fart, icke tappa den rätta och ljusa vägen fram till tankemålet, icke förlora sammanhanget, tydligheten, och det som utgör den sanna styrkan, naturen och sanningen.

Snillets styrka består då ej i tankars, bilders, meningars uppdrifning eller ovanlighet. Den består snarare i deras enfald, deras påtaglighet, deras riktighet, deras sammangjutning, deras lyckligen skiftade färgor, och, hvad framför allt bör tilläggas, i deras behörighet, deras jemna motsvarighet till det ämne man föreställer. Hvadan också händer, att de som starkast gripa sig an att lyfta sig, de som gifva sitt snille den häftigaste spänning, de som mest förtvifladt krysta sig att föda

stora saker, gemenligen äro de fattigaste på redbara tankar, de mest osammanhängande i skrifart och meningar. Allt är hos sådana skribenter uppspändt och magert. Det är samma skillnad emellan dem och verkligt stora författare, som emellan en kropp, ansenlig af sitt hull, och en kropp ansenlig af vattensoten. Tappa vattnet af den ena och tag emphasen från den andra, så bringar ni dem snart begge till ganska medelmåttig statur.

Man kan bäst röja sanningen af hvad här säges, om man någonsin företager sig en allvarlig jemförelse mellan sådana författares arbeten, och deras, hvilka genom seklers beundran blifvit stadfästade i deras rang af stora snillen. De förra må ropa så mycket de vilja, att det är snillet som talar i deras väderfulla, saktomma, ofatteliga skaldestycken. Så talade ej snillet, hvarken hos Homer eller Pope, eller Milton, eller ens Shakespeare. Och för att här stadna vid den första, såsom det säkraste mönstret, framvise man blott en sida deraf, som icke utan svårighet begripes, äfven af den enfaldigaste; som ej öfverallt upplyfter tanken eller inbillningen, utan att författarn söker medlen dertill långt utom gränsen af vanligt språkbruk eller vanlig tankekrets. Det förträffliga vi hos honom beundra, består visserligen, hvarken i visa

llsamma påhitt af phraser och liknelser, ett visst ikt *allt annat*, eller i detta toma famnande ef- r det båla och förunderliga i tankar och kän- r, som gör ingenting annat än hopskockar idel ln och luft; men som begynt att hos oss gälla sublim skaldekonst. Det består i sakernas phy- ka eller moraliska redbarhet, i deras träffande nmanhållning, deras liflighet för tanken och nena, och likasom hos målare, icke i föreställ- igar, som ingen tillförne haft, men som hvar n en med nöje igenkänner.

Slutom då häraf, att allt stort värde i vitter- ten härleder sig mindre från sällsamheten af ar särskilt tanke, än från förtjensten af deras nmansättning, och det ljus deraf uppkommer. t är denna, i en oändlighet af grader olika för- nst, som gör af samma hufvudbegrepp, i all terhet likasom i all philosophi, nu en uselhet, ett mästerstycke. Ty att vilja säga i hvar sär- lt rad, något alldeles nytt, tillförne icke tänkt, ar uttryckt, att vilja vara på detta sätt vigtig, nlig, stormästerlig, det är en förvillelse, hvars jder evigt skola blifva galenskap och åtlöje.

Det verkligt ovanliga, som måste sökas af nm som vill någonsin blifva en god författare, är, att på ett träffande sätt skillra naturen i

issa innehåll af tankar och för
open föga urskiljer, som den m
enten ser styckevis genom en n
jock dimma; men som det sanna
ika ljus sjelf omfattar, och åt
Ni är försvarlig auktor, när ni k
och tydlighet framställa för läsa
f begrepp som ett ämne inneh
ing om ni kan låta denna ta
för hans sinnen, med det synba
ner, färgor och lif. Men hvilke
tycke af snille, eller ett stycke
måste ni säga om hvar sak, jus
är att sägas, icke blott underlig
itrop, metaphysiska finheter, e
repp, uppställda såsom method
Ni måste ej låta läsaren rodna a

och derefter framställa det för tanken eller inbillningen utan affektation af rå kraft, besynnerligheter, ofantligheter; se der, ännu en gång påmint, det sällsynta som gör den stora skribenten, emedan det är blott detta, som uppfyller ändamålet med all skrifning och all vitterhet. Man skall alltid löpa villse derom, så länge man förbländar det med det underliga och oerhörda. Man dömme detta af ett enda exempel i skaldekonsten: den höga ovanliga skönheten af vissa Racines karakterer. Hvar läsare af omdöme, beundrar deras förtjenst af enfald och fullkomlighet; fattar deraf allt, igenkänner allt, och saknar der intet vigtigt drag af menniskohjertats innersta rörelser; hvilket att så skillra, visserligen är hvarken en vanlig eller lätt sak.

Om man granskar Shakespeare, berömd i våra dagar ända till orimlighet, skall man finna, att han är störst, der han är minst bisarr, och mest beundransvärd der han är minst underlig. Derföre beskrifver äfven Horatius förtjensten af ett förträffligt arbete på det sättet, att hvar och en tror sig kunna göra detsamma, efter det synes så naturligt, så lätt att åstadkomma; men svettas förgäfves, och spänner förgäfves sitt bemödande dertill. Tvertom förhåller det sig med vissa auktorers arbeten, som berömma sig mycket af det nya och ovanliga.

Det fins ingen författare af äkta snille, som, i fall det än gällde hans lif, skulle åtaga sig att göra något dylikt; men det fins deremot ingen skriblerus af någon tilltagsenhet, som i en lycklig stund af oreda och sjelfbeundran, icke skulle göra sig fullkomligt värdig af deras lager.

Då jag ofta tyckt mig finna, med hurn stor omsorg ej mindre vissa hos oss påstådda originala snillen, än deras härmare, söka, i skrifsätt, det ovanliga och oerhörda; studsande likasom med afsmak tillbaka ifrån hvar sak, hvar tanke, som synes dem naturlig och omedelbart hörande till ämnet; och då derigenom en vidunderligt hopskrufvad sammansättning nödvändigt måste födas, har jag trott, att dessa enfaldiga betraktelser torde blifva för dem och andra icke onyttiga. Den ytterliga kraft hvarefter man far i styl, skadar blott talangen; men den hvarefter man famlar i begrepp och tankar, gör ännu mera: den skadar förståndet, gör det förvirradt, falskt, och till slut något värre, hvaraf jag här undviker tillämpningen. Men att sålunda skrifva på en gång med mognad, enfald och skönhet, dertill fordras både ett stort förstånd, och en stor talang; egenskaper sällsyntare än man synes gissa hos oss. Ty jag upprepar hvad i början sades: ett drag af klyftighet, en lyftning af känsla äro ännu hvarken

förstånd eller talang. De bevisa dem lika så litet, som några sädesstrån uppvuxna på klippan, bevisa att denna klippa är en åker.

Sedan jag talat om *Snillet*, tillåte man mig att äfven säga ett ord om *Smaken*. Jag menar ej här, egentligen sagdt, *Smaken i konsterna*. Det är långt till denna höjd, ifrån den synpunkt, jag måste välja. God eller elak smak i verser och prosa, derpå, låt så vara, ankommer mindre. Men förnuftig enlighet med sig sjelf, men anständighet i uttryck, med ett ord, seder i vitterheten, derpå ankommer visserligen ganska mycket; och för denna första grundläggning till smaken, måste man beklagligen ännu strida hos oss.

Några författare hafva åtminstone gjort allt hvad de förmått, att införa helt andra grundsatser; och det kunde synas, som man efter anlagd plan, arbetat hos oss på vitterhetens förgrofning, likasom man i andra länder arbetat på dess förfining. Behag, anständighet, stylens förtjenst, uttryckets ädlare val, man har försäkrat allmänheten, att allt sådant vore blott *fånars bekymmer, trälars granna möda* och *rimmande barns joller*. Men hvilka efterdömen, frågar någon, har man då

gifvit af det högre och förträffligare? Jo, ı har talat om, att *kläda en so i rosenrödt; ligga med svinen;* att *äta ---t;* att *nära lö på hufvudet;* att *asa sig på ändan;* att *li och titta folk i ändan,* m. m. Se der uttryck den nya ädlare styl, hvartill man sökt uppl vårt tidehvarf; se der exempel af den *äkta manliga smak,* man lofvat lära ungdomen *att h vu i hela vitterheten.*

Skall man tro, femtio år härefter, att såd läror verkeligen funnit beundrare, funnit ef följare, och att stora hopar af unga snillen ı fattat med förtjusning dessa efterdömen, så höjden af sublim skrifart? Görom dem rätt Årligen hafva de trott, att sådant vore verkel styrkans och manlighetens äkta tungomål; och l va, på denna grund, med ifver vinnlagt sig färdighet deri. Framstegen hafva svarat emot mödandet, och vår litteratur äger derigenom st ken att uppvisa, hvari man visserligen ej sak någon förtjenst af det höga och manliga pöl språket. En enda liten svårighet möter likväl allt detta. Det gifves nemligen ingen orsak, h före, om det vore högt och förträffligt att fr ställa utan betänkande vissa fula saker för ı ken, det skulle blifva lågt och straffbart att höljа dem för ögat; och man ser tvifvelsutan,

lken förvandling af seder en manlighet af detta
g, skulle innan kort föra oss. Från ord till
ningar är öfvergången vanligen både gin och
kande. *Snillets höghet, Snillets gudomlighet,*
ligen åberopade af våra unga författare, må
a hos dem någonting ganska redbart och vörd-
lsvärdt. En panna som ej rodnar, en styl som
trälar under smakens boja, må vara det största
ı säkraste kännetecknet deraf. Men vare sig
kränkning eller afundsjuka, har jag för min
alltid trott att ett snille som någon gång
imdes, vore bäst och tryggast för det menskliga
nhället. Man vet i sanning ej hvar oblygheten
ılle stadna, om den först blef en grundsats.
t är ej inom vitterheten, som den en gång
lad, en gång beundrad, sedan inskränker sig.
ıss verkningar skola snart utsträcka sig öfver
lfva samhällslefnaden, och det är visserligen om
n, som man kan säga i riktig tillämpning af ett
ıliskt talesätt, att man, med ett *senapskorn*
·af, skall slutligen försätta berg.

Uteslutom alla exempel, nästan alltid bättre
glömma, än att återkalla. Upprepom ej heller
ıd man redan oftare sagt och skrifvit om sma-
ıs verkan på samhället, och hennes slägtskap
d tänkesätten. Men man begynne att missvård
hennes finare urskillning, hennes ädlare språk,

hennes erkända fordringar; man tillåte att för
tet derföre utbreder sig; och erfarenheten s
snart visa, bättre än alla afhandlingar, hvad v
den varit henne skyldig, och till hvad grad l
förtjenar deras omsorger, som styra den. Ty
är, gode herrar, icke blott till prydligheten af
liten vers, till stylen af ett vältalighets-stycke,
valet af ett ord, en phras, ett blomster, som
sanna smaken sträcker sitt skarpa öga, sin för
lande urskillning? Nej, hon gör mer. Hon
öfver ifrån ord till saker, ifrån skrifter till lef
den. Man kan kalla henne känslans vishet. V
den har ej seder, utan genom henne. Och
som en gång begynt, att förakta hennes la
skall slutligen ej finna annan gräns för sina a
kelser, än samhällets physiska styrka.

Också skulle hon ej sällan behöfvas de
physiska styrka, till ett rättvist nödvärn emot
snillestyrka af förenämda beskaffenhet, hade
upplysningen och tankesättens förädling redan
i föraktet och åtlöjet en hemlig, men va
gen tillräcklig motvigt deraf. Se der likväl
hvad man befarar, och hvaremot man der
med alla grofhetens krafter väpnar sig. Näst
nuftet och smaken, hatas af dessa styrkans s

ıting så uppriktigt, som löjet och skämtet. de hafva skäl dertill. Detta vapen är vådligt: är skarpt och skärande. Det lemnar långa iga svedor hos den som det träffar; och likäcker det ej hederligt folks, hvarken medın eller förtrytelse. Hvart hugg har den beerliga dubbla verkan, att djupt såra motstån- ı och att förträffligen kittla åskådaren. Som behöfves konst att bruka detta vapen, så ger också, i mån deraf, bifall och handklapp-. Det smutsar ej som ovettets; tvertom det mar i dens hand, som för det med behag. förhåller sig kort sagdt dermed, som med s berömda svärd: det fordrar en stark arm, är alltid segrande.

Man måste sannerligen, ett af två: antinplatt bestrida, att någon löjlighet gifves på klotet, eller ock finna för godt, att man t ler. Förtrytelsen kan, som det tyckes, igen välja ett lindrigare uttryck; och de trotsa den intill ytterlighet, borde, om ej ıdra orsaker, åtminstone af denna, försona ıed skämtet. Men se der det omöjliga. Hela ər uppfyllda med borgerliga angripelser; hela ıammansatta af de lägsta grofheter, sådant dessa stora mäns öfvertygelse, *hög ärlighet*, *n sinneskraft.* Men ett skämt, en rolighet,

som ingalunda sårar seder och blygsamhet; som respekterar samhällslagarna, och lemnar, hos författaren, personen orörd i deras hägn, medan dess hemliga udd söker narren, och motar hans ofta vådliga fart, det är försåt och nedrighet, ropar man, det är lönndråp och nidingsmord. Man skriker dervid som vid eld fallen på handen. Hvad vill man då? Och hvad fordrar man? En ganska billig sak: att få i fred förrycka en hop tanklösa hjernor; att få kasta smuts utan fara på dem, som sätta sig deremot.

Parodien, Epigrammet, Satiren äro, medgifvom det, ej milda, ej välmenande. De äro, låt så vara, förtrytelsens vapen, tilläfventyrs hämdens. Men detta slags hämd (om den rättvisaste harm kunde möjeligen förtjena det namnet) vittnar det ej åtminstone om ett ganska stort steg till förädling, genom det band det antagit af seder och höflighet? Ett skrifsätt dem förutan, i sin mening visserligen ej mindre argt, i sitt uttryck lågt och skändeligt intill vämjelse, är det verkligen oändligt bättre och vördnadsvärdare? Är det ej tvertom vargen i sin äkta rå villdjursart, hvars tänder och klor man behåller, under det man ropar hämd och fasa emot biets gadd, som blott ett lindrigt skyddsvapen, sårar ingen utom förderfvaren af dess nyttiga mödor? Man fördjeflar skämtet; man

förgudar skamlösheten. Det nya och stora, hvaraf man berömmer sig i denna omstjelpning af alla antagna begrepp, är det annat än bristen af sundt förnuft, större och fullkomligare än den hittills funnits i någon orimlighet? Vill man ej märka, att denna styrkans ton, som den börjat kallas, af några författare hos oss, aldrig varit annat än några uslingars tillflykt, hvilka, med mycket högmod och litet snille, icke ägt annat vapen emot den höfliga men litet falska ironien, än den påstådda redligheten af ett dugtigt ovett? — Vill man i synnerhet ej bli varse, att om det ironiska löjet någon gång förutsätter arghet och vett, (ehuru merendels blott det sednare) så behöfs, för att vara en hjelte i det grofva, deremot inga andra egenskaper än arghet och dumhet; men dessa oåtskiljeliga.

Nej, friden bor visserligen icke på en jord delad emellan förtjensten och afunden, visheten och dårskapen. Men naturen, då hon beslöt, att göra oss till menniskor, icke till villdjur, gaf oss i stället för svalg och ramar, ädlare vapen, och deribland löjet åt den visa. Detta fina skämtande löje, hvarföre älskas det af alla väldanade sinnen? Derföre att det är menniskoförädlingens tydligaste kännemärke, vildhetens motsatta gräns. Hvarföre hatas och fruktas det af dåren och be-

dragaren? Derföre, att det är vettets skar
ögonkast, förnuftets och sanningens på en
ädlaste och tryggaste hämdvapen. Dess få i
bruk äro ej att jemföra emot de välgerninga
gjort menniskoslägtet. Det har verkat till
förädling, till dess lugn, likaså mycket som
och vettenskaper. Alla de store män, som
öfver sederna, som skyddat förnuftets rätt,
utrotat dårskapen, den mäktiga som förtry
och den icke mäktiga som blott vanhedrar
hället, hafva varit till en hög grad dermed
rustade. De stora laster deremot, de stora
heter, de stora bedrägerien, göras merendels
mycken allvarsamhet; äfven ofta med hän
ning. Man kan dömma huru stor Guds gåfv
jet är åt menskligheten, deraf, att allt hvad
latan är, icke äger en afsvurnare fiende. Om
sådan försöker att nyttja det, lyckas han
slätt. Han känner strax att det icke är han
pen, och flyr merendels ofördröjeligen till o
tets tryggare styrka.

Denna ton af låg fritalighet, af förstumm
de plumphet, man öfverför den ömsevis ifrån
naden i skrifter, och ifrån skrifter i lefnaden;

sätter den i princip, och kallar den, som förut är sagdt, *sublim Snillestyrka, hög Ärlighet, manligt Sinnesmod*; ty sådant är det begrepp man bemödar sig, att, hos oss, fästa vid dessa egenskaper. Det är nödigt att söka vidmakthålla, om dem, ett annat och rättare.

Att utan stojet af ett trotsande skryt, rycka sanningen ur bojan af mäktiga fördomar; att med anständighet skydda hennes rätt; att med värdigt lugn möta dårens skymfande harm, utan att ett ögonblick sänka sig till hans nedriga språk; se der den rätta sinneskraft, som dessa styrkans hjeltar, antingen ej känna eller med flit misskänna. Efter deras lära och exempel, hvari består hon deremot? Jo, i styrkan att tala om sig sjelf med den oförsyntaste sjelfbeundran; — i styrkan att tala till andra med den mest förolämpande grofhet; — i styrkan ändteligen, att ej rodna för någon uselhet, någon galenskap, någon grad af tilltagsenhet. Visserligen felar man ej, att dervid förutse den vises förakt, och den ädles förtrytelse. Men hvad gör man? Man ler deråt i hemlighet. Dessas antal, tänker man, huru stort är det väl emot de lätt förvillades? Emedlertid bedrar man sig skamligen.

Historien, det är sant, förvarar minnet personer, hvilka genom deras förakt för seder ärbarhet, genom tampaktigheten af deras u emot medborgare, ådragit sig forntidens beund och det tvetydiga namnet af starka sinnen. I dessa tider äro icke mera, eller skola, åtminst aldrig äga varaktighet. Förnuftet och sanningen ste nödvändigt tala ett värdigare tungomål; sk lösheten tystna eller darra. Det lyckas henne, för ett ögonblick öfverrumpla enfalden. De häpnar, det är sant, att höra djerft utsägas h hon sjelf rodnar före; likasom att se dem skoning skymfas, åt hvilka hon är van att le sin högaktning. Men denna låga styrka, om ett ögonblick förstummar, förvillar dock ej lär dess seger är kort, och dess hastigt vissna lager, qvarlemnar föraktets eviga törnen.

Om någonting i denna olyckliga dödlighet bevisar, för dess lugn, nyttan af en renad su och förädlade seder, är det ofelbart historiens tygande, att det beständigt varit detta slags h skamlöshet, hvarigenom, i alla länder, bedräge fört menigheter från små till stora förvillel ifrån orimliga till brottsliga. Har det ej al varit samma oblyghet att trotsa åtlöjet, sam öfverlagda förakt för det sunda vettets do som ingifvit hvar dråplig charlatan på jord

försöka; om han ej genom sin tilltagsen-
t, sitt himmelsstigande högmod, sitt gränslösa
ryt, nu af djup vishet och höga ingifvelser, nu
medborgerligt nit och patriotiskt hjeltemod,
ulle kunna förblinda allmänheten, imponera på
lätt förgalnade, och truga sig till ett anseen-
, hvars fordran, till hvad orimmelig grad den
ındom sträckes, man haft tillfälle att af ganska
a exempel erfara. Man har dervid, låt så vara,
alltid dessa större och mera brottsliga ända-
ål. Men må man åtminstone vara öfvertygad,
t hvilken som helst, under namn af styrka hyl-
r skamlösheten, har visserligen dervid för ända-
ål, mindre det nyttiga än det besynnerliga; vill,
n ej något värre, åtminstone göra sig omtalt,
lraga sig dumhetens beundran, och skörda i tyst-
ıt sina små usla fördelar deraf. För menniskor,
idda med små talanger och ett stort högmod,
ım i brist af krafter att nå en verklig ära, åt-
instone vilja omfamna skuggan deraf, och der-
re blott hafva för afsigt, att väcka uppmärksam-
et, att starkt slå hopens ögon, synes i sanning
enna cyniska tilltagsenhet också det lättaste och
kraste medlet dertill. *Man skall studsa vid
enna nya tonen,* säger en sådan, och har rätt
eri. Man studsar verkligen dervid; emedan den-
a föraktliga ton är, lyckligtvis, öfvermåttan säll-
ant, och så sällsynt, att i hela litteraturen det

är nästan omöjligt att uppvisa en enda författ
af verklig förtjenst, som någonsin tagit den. M
man studsar ännu mer, när man vänder sin up
märksamhet ifrån tonen till sakerna; när m
under hela detta skryt, af hög sinneskraft, d
vishet, sublimt värde, icke ser annat än toml
på tankar, oreda, vanmakt, och den häftiga sk
ningen af en hjerna, som vill remna alla ögo
blick för att föda något ofantligt, och som änd
ligen, med ett fasligt brak, föder — — — ett lå
väder. Den lättrogna okunnigheten, likasom d
oerfarna ungdomen, beundra emedlertid den
häftiga skakning, och detta mäktiga brak. Väde
födaren vinner lärjungar och efterföljare, som a
taga hans grundsatser om styrka, grundlighet, hö
het, manlighet. Efter någon tids tyst beundra
uppblåsa sig desse likasom han, blifva små v
derfödare, och tala ändteligen en dag i deras om
ning, med samma tomhet på tankar, samma t
af mästare, samma styl af hög inbillning *och lå*
umgänge, till allmänheten, till författare af fö
tjenst, till de Stora och till Konungar. Hva
händer? Detsamma som alltid tillförne. Man h
föraktat, man föraktar, och man skall förak
deras omogna skrål. Man låter deras löjliga skri
ter multna, i det stoft hvari de föddes, och s
ker sin själs näring hos dessa verkligt stora sn
len, dessa mensklighetens sanna förädlare, hvilk

beten tillika med snillets höghet, med vettets
ognad, med talangens ypperlighet, förena den-
karakterens värdighet, denna tonens anstän-
ghet, denna vördnad för publiken och akt-
ng för sig sjelfva, utom hvilka det är svårt att
o, om ej alldeles omöjligt, att verkligt stora
enskaper någonsin gifvits, eller kunna gifvas.

STYCKEN OM TALEKONSTEN *).

Förgätom hvad denna konst fordom varit. Talom blott om hvad den är i våra dagar och i vårt land. Den har hos oss vanligen tre föremål, och sällan andra: Högtidliga tillfällen, Åminnelse-Akter, och Religionsundervisningar. Följande stycken skola innehålla öfver hvardera några, möjligtvis icke onyttiga betraktelser.

FÖRSTA STYCKET.

TAL, VID HÖGTIDLIGA TILLFÄLLEN.

Nödvändighet synes hafva infört, och gammal sed bibehållit bruket häraf: ty något måste väl alltid sägas åt en församlad menniskoskara. I begynnelsen voro orsakerne till dessa högtidliga sammankomster, tvifvelsutan alltid händelser af en viss större vigt för Nationerne. Det förhåller sig ej nu mera på alldeles lika sätt, sedan i hvar

*) Dessa stycken hafva blifvit författade på särskilta tider och af olika anledningar. Då de i grunden sågs särskilta delar af samma ämne, och således kunna sägas tillhopa utgöra ett slags helt, har man funnit icke olämpligt att här samla dem under en gemensam rubrik.

stad, vid hvart lärosäte, i hvart litet samhälle, bruket inkommit att på blotta anledningen af ett stort namn i kalendern, en årlig födelsedag, eller hvilken annan glad medborgerlig påminnelse, hopkalla folksamlingar för intet annat ändamål, än att afhöra ett fröjdetal. Detta slags vitterhet har derigenom blifvit ett af de svåraste, sägom rent ut, nästan det sämsta af alla. Och sällsyntheten att deri finna någon förtjenst, gör, att man nästan hvarken fordrar den deri, eller söker gifva den deråt.

Talaren uppträder med barmen mer eller mindre full af ark. Han gör ursäkter, smickrar åhöraren, och erkänner, att man bordt välja en annan tolk af den allmänna glädjen. Åhöraren finner det i grunden likgiltigt; sitter för öfrigt tyst och hör med uppmärksamhet på de första raderne; tänker derefter på ingen ting, eller på helt annat; ser då och då på klockan och finner talet långt. Nästa dag är det, som om intet tal blifvit hållit. Hvart minne har förlorat hågkomsten deraf och luften har emottagit phraserna.

Sådan är ungefär historien af dessa snilleprof, med de undantag, som dervid göras af det utmärkt rara i talang eller löjlighet. Borgmästaren i Åreporten, vågade, som man vet, ej mer

låta höra sig såsom Talare,

Alltsen-hans Medbrors tal, Borgmästarns i Upsala.

I allmänhet är frågan vid dessa tillfällen, mindre att ådagalägga någon sällsynt förtjenst, än att icke röja alldeles motsatsen. Dertill hör hufvudsakligen valet af ämne och ton. Svårigheten att uppfylla tidlängden, som dessa tal vanligen fordra, har ej sällan gjort dem till historiska eller moraliska afhandlingar. Men mig synes, som någon skilnad borde göras emellan tal och bok. Glädjen utbrister ej vanligen i lärda undersökningar. En man af smak, kan dock med någon fördel använda denna tillflykt. Hvad som synes ovilkorligen förkastligt, det äro dessa pedantiska val af taleämnen, som röja på en gång bristen af känsla, smak och tankegåfva. Jag kan ej glömma att jag läst ett tal, hållit vid en Kröningsfest, hvarest författarens fröjdebetygelser söka sig luft i beskrifningen af de Kongl. Regalierne, och i förklaringen af deras emblematiska betydelser.

Man har försökt någon gång att gifva detta slags vitterhet en värdigare stempel, och det är visserligen ej alltid omöjligt. En Konungs kröning till exempel, eller födelsen af en thronföljare, synas mig tvenne de värdigaste föremål, som kunna skänkas åt modern talekonst. Ett helt folks åsyn,

på visst sätt afgjordt genom dessa vigtiga ögonblick, måste nödvändigt stå för talarens inbillning, om han äger någon, och det är ej vid händelser af så stort, så allmänt intresse, som han behöfver, af brist på ämne, kasta sig på Regalierna. Också har man begynt, att efter hand förvandla dessa tal, ifrån hvad de länge varit, osmakliga rökverk, utnötta glädjephraser, till mer eller mindre starka utbrott af medborgerlig philosophi. Ingenting är i sanning högre och ädlare än dessa stora ämnen; men allt ankommer på sättet huru de framställas. Kanhända förutsätter den sanna vältaligheten alltid syftningen på vissa allvarliga verkningar, hvarförutan den blir en tom tankelek, en snilleöfning utan allvar och värde.

Men dessa verkningar, ehuru till ändamålet, allesammans rätt goda och lofliga, kunna dock vara mycket åtskilliga, efter olika talares olika tillstånd och tillfällen att dem yrka. Man skulle deraf snart falla på den tanken, att det förhåller sig med en persons vältalighet, som med hans rock: att den kunde vara för stor åt honom, fastän lagom åt en annan. Vältaligheten, för att vara sann, tyckes nemligen icke alltid fordra blott storhet och kraft, utan någon gång äfven vissa andra goda och tjenliga egenskaper. Räkna deribland, om er behagar, denna litet nedsänktare

ton, detta litet lindrigare nit, denna förnufts dighet utan pock, som med värma, men blyg het, meddelar sina öfvertygelser, och som eftersträfvadt anseende af sanningens apostel hämnare, åtnöjer sig att bana dess väg till r niskosinnet.

Oftare synes man deremot förstå med vi lighet, en likasom till viss utsatt höjd drifven flygt i storhet och djerfhet, vare sig till ä eller styl. Derifrån denna ton af Samhälls-Konungalärare, som icke är sällsynt i några talighetsprof. Derifrån dessa öfver behof och schematiska lyftningar, utbrott och apostrof Det synes någon gång som oratorn icke mera lade till den krets af åhörare, inför hvilka person står och hans koncept ligger. Det s som egenteligen blott röstens ljud och arma rörelser tillhörde högtidsakten, men uttryc känsloflygten, tänkesätten, forum romanum e amphictyonernas församling. Det är icke ett som då hålles, det är en liten dram, som spe hvari stundom en ung tjugeårig inbillning de terar med rôlen af statshjelte eller folkupplys

Schematismen är affekternes språk. Men c till mängd och kraft, behöfvas desse i ett som, ehuru värdigt och vigtigt ämnet ock ma

nas, dock till sin natur föga kan vara annat än blott en hvilande betraktelse, — och i ett tal, ämnadt att i stats- krigs- eller rättegångsvärf, frambringa en effekt, som dröjer eller motstås: vare sig beslutet till något stort företag, eller förändrade omdömen öfver vigtiga ämnen.

Kan talaren likväl, äfven midt i en blott hvilande betraktelse, uppresa, utan obehörighet, ett stort och vigtigt föremål, hvarom tänkesätten, viljorna verkligen åtskilja sig, och för hvilket den enas eller andras deltagande kan förutsättas vara icke nog uppväckt, icke nog lefvande; måste någon genom en viss känslokraft, likasom skakas till väckelse, likasom släpas till öfvertygelse, då är affekten, sålunda riktad, på sitt rätta ställe hos talaren, och den starkare schematiska spänningen af hans styl, dervid likaså nödvändig, som armsenornas spänning vid en lyftning, eller annat starkt bemödande.

Men så löjlig denna sednare skulle synas vid ett kroppsligt ämne, utan tyngd och motstånd, så illa afpassad blir, jag upprepar detta, också den förra, så ofta de tänkesätt och rörelser, som skulle genom denna starka kraft åstadkommas, böra anses såsom förut gifna, eller till det högsta, blott i behof af en lindrig väckelse.

Bruket af affekternes språk, är den sanna vältalarens seger, och blotta välskrifvarens oundvikliga fall. Icke endast för svårigheten att härma deras ohärmeliga språk, men äfven för den lika svåra konsten att urskilja deras rätta rum och rätta riktning. Mången är full af sann känsla för sitt ämne, hos hvilken den först blir falsk igenom sjelfva utbrottet.

Vi äga af denna stora konst på vårt språk, inga större mästerstycken än Birger Jarls och Gyllenhjelms äreminnen. Den förträfflige författarn af dessa stycken, med hvilkens första skrift, vältaligheten hos oss föddes fullvuxen, har haft några lyckliga efterföljare, och må hända, ingen rival. Om han får någon, är det tvifvelsutan en ny förtjenst af hans arbeten. Fortfarom.

Statens eller medborgares öden, der dessa kunna vara i fråga annorlunda än blott betraktelsevis; der de verkligen kunna afgöras genom vältaligheten, så till ex. som fordom i Grekland, i Rom och ännu i Engelska Parlamentet, eller i Parisiska Tribunen: *) se der stora ämnen för konsten, stora ändamål för talaren. Också har man sett på dessa ställen stora talare.

*) Detta skrefs för snart tjugo år tillbaka.

Något olika förhåller det sig med våra brukliga högtids- och fröjdetal. Men se der, hvad icke alla vilja fullkomligen medgifva. I mångas tanke ankommer ingenting hvarken på tillfällets beskaffenhet eller talarens person. Talet må hållas i anledning af ett namn i almnackan, eller i anledning af statens vigtigaste värf: det må utgå från en Rådsherres mun, eller en skoleungdoms: samma språk, samma ton, samma saker, med ett ord, samma slags vältalighet, synes dem öfverallt lika passande, så snart den blott är i sig sjelf god och loflig. Jag är icke af samma mening. Jag tror att alla ämnen, äfvensom alla sätt att utföra dem, fastän i sig sjelfva ej förkastliga, eller äfven rätt goda, dock icke passa lika för hvar och en talare, eller lika för alla åhörare.

Jag vet väl att i en publik skrift, hvars föremål blott vore att utreda och afhandla ett visst ämne, det icke är på författarens person, utan på hans skäl, som man bör göra afseende. Men detta synes mig en helt annan sak. När begreppen behöfva upplysas, då är det lika ifrån hvilken hjerna upplysningen framstrålar. Den, som bäst undervisar, bevisar just derigenom att det var han, som borde göra det.

Likaså vet jag väl, att vid tillfälle af någon viss uppgift för vältaligheten, (till ex. ett akade-

miskt täflingsämne) skribenten kan, hvem han ock må vara, dristigt syfta till det högsta ändamål af sanning och väckelse; kan, på hvilket sätt som bäst tjenar, bemöda sig att träffa starkast och allmännast. Men det är der blott frågan om högsta snilleförmågan, om starkaste verkningen. Det är alla länders och alla tiders genie, det är den upphöjda menniskoanden, utan anletsdrag, utan namn och plats i sammanlefnaden, icke skribenten sjelf, som der framställer sig.

Annorlunda förhåller det sig, efter mitt omdöme, när talaren verkligen i person framträder, och således, det förstår sig, af någon förutsatt egen behörig anledning. Är det ej sant att talets art då synes böra lämpas efter denna anledning, och vara så ställdt, att det passar den personen, som håller det, om det annars skall synas, icke en högtrafvande theaterscen, utan ett allvarligt uttryck af hans tankar och känslor? Är det ej sant, att den stora rólen af folkhjelte eller statsupplysare, just för denna orsaks skull, tyckes fordra en viss behörighet af år, erfarenhet, anseende i samhället? och att samma ròle kunde synas mindre tillkomma en ung man, som tilläfventyrs blott aflägger ett öfningsprof?

Derföre ej betagit, hvilken författare, som kan, att syfta till alla stora och nyttiga ändamål:

blott måste, som jag tror, tillfället och sättet väljas olika. Anonymen, till ex. är det allmänna förnuftets röst. Den har alltid år, erfarenhet, myndighet, tillbörlighet, allt efter, som den har förnuft och stark väckelsekraft. Den personliga talaren har dem visserligen icke alltid.

Jag medgifver att vissa begrepp af samhällsrätten, sådan som de om Konungars pligter och medborgares fordringar, verkligen äro af den enfald och tydlighet, att hvar och en, ung eller gammal, med eller utan vigt i samhället, lätteligen kan hafva, eller lära att hafva dem. Men om de således kunna anses, såsom gifna nästan hos alla af en viss upplysning; om enda frågan således blir, att på det kraftigaste sättet, upplifva och inskärpa dem; om dertill icke gör nog, att kunna i vacker styl eftersäga, hvad man sjelf nyss inhämtat; utan ett sådant ändamål hos den personlige talaren, tillbörligen förutsätter äfven det förtroende, det nödvändiga anseende, som en längre erfarenhet, ett djupare begrundande af deras rätta och sunda tillämpning, endast kunna gifva; då synes det vara i förnuftets reglor, och derföre i vältalighetens, att icke, utan med förtjenst af dessa egenskaper, eller åtminstone annars, icke utan på ett mindre direkt och lindrigare sätt, framställa sig att yrka detta catoniska ändamål.

Det länge vanliga bruket att i högtidliga fullröka jordens herrar med ett smicker, öfv drifvit stundom ända till vämjelighet, är viss ligen förkastligt; godt deremot, ganska godt sätta i stället redbara åsigter, vigtiga betra telser. Men för att ej smickra osmakligen, att alldeles ej smickra, för att verkligen vara re bar och nyttig, torde dock ej vara oundvikli att antaga en sträng och lärande ton. Det g ves tvifvelsutan sanningar, hörande till men skoslägtets upplysning och väl, hvilka man sta måste söka att intrycka. Men för att just skada dessa sanningar, torde man böra för att dertill välja sätt och tillfällen. Den för nödiga omsorgen dervid, är den, att ej genom elakt val af dessa sistnämda kittla till ett sm löje, som så lätt ifrån personen öfverflyttas sjelfva sanningarna. Den andra, att ej gen ett idligt och lexlikt omtonande af samma a männa fast vigtiga sanningar, slutligen förvand dem ifrån ställen af hög anda, till ställen af n nött kraft, hvarmed man utan all verkan slip uttröttade öron, och bultar på hjertan utan d tagande.

ANDR

ANDRA STYCKET.

ÅMINNELSE-TAL.

Plägseden, att genom loftal och minnesskrifter, väcka eller förvara hågkomsten af förtjenta medborgare, synes mig i dess ursprung, en inrättning, hvari det ädla och nyttiga täfla med hvarandra. När åter frågan uppkommer om denna plägsed i dess vanliga tillämpning, skulle det tyckas, som borde ett sådant bruk tåla, hos oss, mycken inskränkning, och som vore denna heder, en rätt, tillhörig endast de mest utmärkta förtjenster. Hvad uppmärksamhet, (kunde man fråga) bör väl hos allmänheten förutsättas för dessa intill tröttsamhet, omständeliga beskrifningar, af medelmåttans vanliga lefnadsöden, vanliga små natursgåfvor och förrättningar? Till hvad deltagande kan hon väckas genom dessa klagande minnestal, hvari författaren, ofta med ett så synbart bekymmer, sträfvar att upplyfta några grader öfver vanlighetens krets ett namn utan vingar, hvars egen tyngd drar det oupphörligen mot jorden? ett namn, merendels redan förgätit innan det uppnår sin berömmelsedag, och som, strax efter slutadt äreminne, faller af samma skäl platt ner tillbaka i den glömska, hvarur det för den

stunden, skall jag säga framkallades, eller fram släpades?

Detta är sant. Och jag har ofta, då jag so andra bevistat dessa minnesbegängelser, så brul liga vid akademier, alla gymnasier, i alla lärt eller vittra sällskaper, i alla ordens och brödra lag, jag har ofta, säger jag, vid sådana tillfällen (äfven då talarens konst förtjent allt bifall) b klagat högre än sjelfva dödsfallet, den pinsamn nödvändighet att berömma, hvari parentatorn sy barligen befunnit sig. Benägen dertill eller ej, i det för honom ett slags hederspligt, att vältali påljuga den aflidna en glans af öden och natur gåfvor, hvarpå åhöraren ofta lika så litet tr som sjelfva talaren. Det synes, kort sagdt, so fordrade anständigheten, att vid dessa minne akter kläda hjelten för talet i lysande egenskaper likasom församlingen klädt sig dertill i sorgedräg och att i den mån åhöraren skall låtsa saknad låtsa märkvärdighet hos den afgångna. Man ve förut, och det antages för afgjordt, att han e behåller den längre än talet räcker, om så är ä han derigenom verkeligen synes erhålla någon.

Gemenligen innefatta dessa så kallade än minnen, utom några allmänna betraktelser, hvilk lämpligen kunna göras öfver hela det till näi

arande tid och stund afdöda menniskoslägtet, inenting annat än en mer eller mindre omständlig beskrifning på den aflidnas börd, slägt, uppfostran, sysslor, befordringsöden. Lägg till, när tillfället varit gynnande, berömmet öfver något dess försök i lärdomen eller konsterna; ofta förgängligchetens offer innan sjelfva författarn, sjelfva mästaren, och, långt för honom, i full fart ner till glömskans mörka riken. Hvar och en orator pryder och utsirar på sitt vis detta allmänna thema, och ger sig all omsorg, att säga på ett märkvärdigt sätt, saker utan märkvärdighet. Också händer vid sådana tillfällen mången skribent, äfven med talang, hvad naturligen bör hända, att han med alla anspända krafter, icke förmår uppresa ur grafvens mörker, dess en gång vundna rof; och att man kunde i riktig tillämpning bruka derom Skriftens ord, som säger, fast i en annan mening, *att der trädet fallit, der blifver det liggande.*

Il est difficile de s'élever quand le sujet baisse: så dömma Voltaire och förnuftet. Talangen gör åtminstone icke ensam nog dertill. Om sådant likväl stundom sker, verkas det visserligen icke genom någon blott stylens förtjenst, eller blotta lofordets ståtlighet. Det verkas då, utan tvifvel, genom vissa stora skribenters egna rike-

dom på vigtiga och rörande betraktelser, e
deras konst att så skickligen sammanbinda
med den afgångnas minne, att de synas hel
turligen födas deraf, och likasom utgöra
nödvändiga beståndsdelar. Det är då, som
raren, utan att märka det, förblandar sjelfv
remålet med betraktelserna dervid, och st
oviss, om dessa lifliga färgor, dessa stora t
drag, dessa uppväckta känslor, härleda sig
ämnets förtjenst eller talarens. Det är då,
jag, som det någon gång händer, att man
sig rörd intill vördnad eller tårar, vid åmin
af en person som man sett lefva bredvid sig
hända utan uppmärksamhet, och hvars bo
man utan all saknad erfarit. Men de, i h
förmåga det är att författa sådana minnessk
äro lika så sällsynta som de, i hvilkas fö
det är att förtjena dem. När man emedlert
en sådan effekt velat söka orsaken, har man
finna den i talarens vackrare skrifsätt, och
nat i den tanken, att vältaligheten består i
gare phraser än de vanliga, i utmålningar, l
ster och liknelser. Man har ej velat, el
kunnat finna, att orsaken dertill legat i ta
djupare förnuft, hans ädlare sinnesrörelser,
större kännedom af menniskan, samhället, o
för dem vigtiga ämnen, hvarmed han fi
att upphöja sin tafla. Att genom vältalig

lott berömmande eller utsirande konst, omskapa a vanlig man till en förträfflig, ett vanligt lefadslopp till ett märkbart och minnesvärdigt, ett sådant försök kan ej lyckas, och skulle göra, om det kunde lyckas, ringa heder åt talekonsten. *Quodcunqve ostendis mihi sic, incredulus odi,* är hvad hvarje förnuftig åhörare säger, eller har rätt att säga, åt en sådan talare.

Vore ett publikt medborgerligt offer åt den Hädnas egenskaper, och tillkommande tiders instämmande i lofsången deröfver, så visst det enda föremålet för alla åminnelsetal, som de fleste författare af sådana arbeten synas på det sättet begripa naturen af detta vitterhetsslag, och styra ståt farten af deras vältalighet; så vore den tanken tvifvelsutan ganska väl grundad, att det utvidgade bruk deraf, som vunnit hos oss häfd, icke kan för mycket inskränkas. Men nu har naturen så danat menniskohjertat, att det är sig öfverallt likt, och att dess böjelser och önskningar, utan afseende på egenskapernas skiljaktighet, äro hos hvar dödlig, fast i större eller mindre grad, alldeles desamma. Alla, det är sant, törsta ej med ett outsläckligt begär efter odödlighetens ära. Ett lof sjungit i de aflägsna tiderna, rör ej hopen af menniskor, och efter naturens visa inrättning, van-

ligen blott dessa utomordentliga själar, hvilk
tillika gifvit krafter, att, genom deras bı
eller snille, verka på tillkommande tidehvarl
gifs deremot ingen, så framt han antingen e
vit ett undantag i känslolöshet från den
mensklighelen, eller också felar i upprikt
som ej skall tillstå det vara en ibland dess
gare önskningar, att åtminstone hos sina anh
sina vänner, sina bekanta, qvarlemna efte
död, ett kärt och med deras lefnad lika v
tigt minne. Sådan är då naturens inrättnin
har fäst geniets öga på odödligheten; dyg
deremot, välgörandets, vänskapens, troheten
hågkomst och rättvisa, hos dem med hvil
lefvat, och från hvilka döden en gång skall
oss. Det förra vill lemna efter sig ett evig
sednare, ett rörande minne. Men all naturlig
har tvifvelsutan sina nyttiga ändamål, och
kunna till mensklighetens väl, användas och
Begäret att efter döden älskas och prisas,
framlocka dygder, likasom begäret, att efte
den beundras och prisas, framlockat egens
om våra ännu halfvilda samhällens fördoma
to oss att skänka samma lifliga högaktning
förra som åt de sednare, eller att åtmi
skatta till ett någorlunda lika värde, menn
aktning och välvilja som deras beundran.

Men så långt vi, efter seklers erfarenhet, ännu äro ifrån denna grad af mognad, så visst äro likväl dessa bortgömda samhällsdygder, dessa förtjenster af god make, god far, god medborgare, i deras allmänna utöfning, oändeligt vigtigare för verlden, än de flesta af dessa sällsynta och förvånande egenskaper, hvilkas missbruk gjort, att man kan tvifla om de varit för menniskoslägtet mera nyttiga än skadliga. Ja, äfven då man förutsätter både deras förträfflighet, och det fullkomligt goda bruket deraf, blir deras största verksamhet likväl ej mera tillräcklig för jordens sällhet, utom de enskilta dygderna, än den största anförares egenskaper, skulle vara tillräckliga till segern, utom soldatens styrka och mod. Det är derföre godt att göra rätt mycket för uppmuntrandet af lysande egenskaper, men det är nödigt att göra allt för upplifvandet af ett moraliskt värde hos menniskorna. Hvar skribent som uppriktigt söker att gagna samhället, borde i synnerhet alltid hafva för ögonen detta stora ändamål. Man har, det är sant, mindre tillfällen dertill, vid frågan om stora ovanliga menniskor, hjeltar eller statsmän. Deras vidsträckta utsigter, hundrade till deras gerningar sammanverkande orsaker, och de större händelser de hvälfva omkring sig, göra dem, till deras moraliska värde, svårare att bedömma. De underkufva dessutom hela

uppmärksamheten, blott genom sin glans och borgerliga märkvärdighet. Vid framställandet deremot, af den ringare, vanliga medborgaren, som utan publikt inflytande och utan egenskaper dertill, lefvat i sin skugga, inskränkt till samhällets vanliga förrättningar, och ägt till menniskor, derutöfver, merendels blott ett ganska enskilt förhållande, der, just der är det, som detta moraliska värde borde vara det första och största ämnet för minnestecknaren. Man behöfver ej frukta, att dessa skrifter skulle få derigenom en alltför tröttsam enstämmighet. Dygdernas utöfning förändrar sig, ej mindre än egenskapernas, efter olika öden och lefnadsvärf, och känslan är rik intill outöslighet på målningar af rörande föremål. Om något måste, enligt sin natur, blifva saftlöst, enstämmigt, tröttsamt att höra och läsa, är det visserligen denna magra biographiska slendrian, detta från hand till hand afskrifna formulär af beröm, denna, med ett ord sagdt, evigt samma sida af medelmåttan, dess snillegåfvor och befordringsöden, som framställes i alla minnestal, af hvilka, när man hört ett enda, man kan sägas hafva hört hundrade.

Men genom, jag vet ej hvilken vidskeplig vördnad för det rara och glänsande af stora egenskaper, någon gång sedda, har man blifvit ändteligen så hängifven derpå, så afvänd i småningom

från all tanke på sakernas moraliska värde, (af allt värde likväl det ädlaste och redbaraste) att nästan ingenting hos samhällsmenniskan, utom de förra, tyckes röra vår uppmärksamhet, och att vi, utom det beröm, som de tillrycka sig, nästan icke veta något annat som förtjenar att gifvas. Alla den privata lefnadens detaljer, (ofta de enda som skillra menniskan i dess fullkomliga sanning) försvinna derigenom ur våra minnesskrifter. Sådant vore trivialt; gåfve ej nog glans; man fruktar att nedstiga från skrifsättets värdighet; likasom denna vore i grunden någon annan än tänkesättets, och likasom de minsta gerningar, när de teckna karakterens ädelhet, icke blefvo derigenom ädla och märkvärdiga. Men dessa ädla, rörande drag, dessa dygder, invänder man, finnas de också alltid? De skulle finnas, åtminstone oftare, i fall de uppsöktes och hedrades. Den ljufva, hemliga belöning som de skänka sin ägare, skulle ej blifva större genom vissheten om andras rättvisa, men man skulle kanhända mer allmänt beflita sig derom. Man skulle, det är sant, för berättelsens intresse, för taflans upphöjning, stundom låna den afgångna dygder, likasom man förut lånat honom egenskaper; men äfven en liten öfverdrifning i ett sådant loford, äfven sjelfva dikten, (om någon författare kunde till den grad afvika ifrån sanningen) skulle ej blifva onyttig. Den skulle medföra en

ungefärligen lika verkan med dessa rörande uppträden på våra skådeplatser, hvilkas egenskap af dikt ej hindrar den uppbyggelse de skänka åskådaren. Hvart sådant arbete, då det vore hvad det borde vara, skulle älskas och förvaras af dem, med hvilka den afgångne lefvat, och hoppet att förtjena ett ännu vackrare, uppvärma deras hjertan till begäret att öfverträffa honom. Ty en sådan täflan har visserligen långt mera rum i anseende till dygder, hvartill det står i hvar dödligs förmåga att upphöja sig, än i anseende till egenskaper, hvilka det sällan beror af vår vilja att likna. Man skulle af goda skrifter i detta slag, snart äga ett litet moraliskt bibliothek för ungdomen, tjenligt att göra begreppen om hvad som förtjenar aktning och loford, sannare, manligare, allmännare, till ingen ringa båtnad för den menskliga sammanlefnaden.

Någre loftalare, känslige för det moraliskt sköna af menniskovärdet, hafva vågat, det är sant, att upphöja sin röst till de enskilta dygdernas beröm. Sådant har skett i synnerhet då, när hos dem öfver hvilka de talat, saknaden af mera lysande egenskaper gjort denna rättvisa till en nödvändighet. Men likasom de blygdes att prisa an-

nat än hvad som tillika borde förtjena tidernas beundran, glömma de sällan att derunder anklaga minnets orättvisa, som, då det förvarar hågkomsten af de rysligaste laster och våldsbragder, lemnar i sitt tempel nästan intet rum för dessa stilla, välgörande dygder, åt hvilka jorden likväl är skyldig en så stor del af sin sällhet. Att så klaga, det är att vilja omstörta tingens nödvändiga ordning; det är att fordra för lampan, som upplyser arbetarens flit, en större uppmärksamhet än för ljungelden, som krossar slott och fästen; det är, med ett ord sagdt, att vilja omskapa menniskosinnet; hvilket ej låter göra sig.

Visserligen, är det icke godhetens och det moraliska värdets rättmätiga anspråk, att vinna odödlighet. De små enskilta dygderna belönas genom den sällhet de medföra, och det skulle vara olyckligt för verlden om en ädel, hederlig man kunde på någon tid äga den märkvärdighet, kunde i något land vara så phenomenisk, att han derigenom vunne rätt till en evig hågkomst. Det är blott det stora och sällsynta i ondt eller godt, som njuter denna rätt; och det är egentligt ingen rätt, utan en physisk nödvändighet, att man minnes allt hvad som gjort stora verkningar, vare sig sinnesgåfvor eller naturkrafter. Det sälla lugnet försvinner obemärkt, men man upptecknar

stormarnas ödeläggelser. Man förvarar ej minnet af hvar ljuf stund i det vackra Arkadien, men Etnas och Vesuvii eldstörtningar äro räknade. Minnet är då egentligen i sig sjelf ingen belöning, intet offer. Det blir det först då, när tiden och upplysningen fått stadga det sanna värdet af de personer eller de saker som höja sig öfver glömskan. Beklagom då ej den stilla välgörande dygden, att ej äga ett anspråk på minnets varaktighet. Lyckönskom hellre jorden, om hon är så vanlig bland hennes inbyggare. Och hvad förlorar hon på att glömmas, om ett långt minne äfven är missdådarens lott? om Cromvel, som Pope märkvärdigt säger, *straffas af sin odödlighet?* Och glöms hon verkeligen, om hon ej utplånas ur deras minnen som hon älskat, som hon tjenat, och med hvilka hon lefvat? Det ges ett minne, som blott kan finnas hos våra qvarlefvande bekanta eller vänner, och som dör med dem. Detta minne är det enda verkliga. Det andra är en sublim dröm, som himmelen skickar så ofta någon stor man behöfs, att väcka det trånande menniskoslägtet. Men funnes också i tjugo seklers tacksamhet, detta höga, rörande värde, som upplifvar hjelten; välan: ekens majestätiska stam och dess varaktighet, qväfver den hos er känslan af blommans skönhet, som i morgon icke mer skall finnas? Denna skillnad, blomster, ogräs, —

hederlig man, elak medborgare, — är den, ej hundrade gånger större, än den emellan en dag och tusende, tio års hågkomst, och tio århundradens? Trätom då ej emot naturen, derföre att hon gjort de stilla samhällsdygderna förgätliga, efter hon ej dessmindre gjort dem sköna och rörande. Minnet har sina jättar, likasom kroppsbyggnaden. De göra undantag ifrån den allmänna ordningen; men de förringa ej den allmänna ordningens värde. En dödlig, som lefvat älskad och nyttig, skall ej sakna tårar på sin mull, högaktning för sitt namn, af dem hvilka han sjelf älskat och högaktat; och är ej detta, i förhållande till minnet, detsamma som hederlig bergning i förhållande till utkomsten: allt hvad den vises hjerta önskar? Ett ringa antal känsliga sinnen, samlade omkring den lägsta jordtorfva, som säga emellan sig: här gömmes den vettige, den gode mannen, med hvilken vi framlefvat en del af vår ålder; sådane voro hans tänkesätt, sådana hans öden och gerningar, — detta slag af minnets ära, är det i värde verkeligen mycket under det längre ljud af odödlighet, som, icke olikt ljudet af våra tornklockor, ännu långt efter slagen, dånar i öron utan uppmärksamhet? eller bullret af hafsstrandens vågor, hvilket, genom vanan att höras, sluteligen upphör att märkas? Om en förståndig husfaders, en redlig väns, en god medborgares korta håg-

komst är ett intet i jemförelse med hjeltens, snillets, konstnärens, hvad blir då dessas så kallade odödliga ära, i förhållande till den gränslösa ocean af tid, som icke lika snart, men lika säkert uppslukar allt i sin afgrund: den simmande spån som ögat strax förlorar, och den stolta kölen, hvars tunga massa länge brottas mot böljorna? Jag ville lära medelmåttan, att icke förakta sig sjelf, och att skatta sin ringare lott. Jorden skulle tröstas af denna lära, och hälften af dess dårskaper, hälften af dess olyckor försvinna ur sammanlefnaden. Diktom då ingen dödligs naturgåfvor och egenskaper större än de varit, för att ursäkta vår högaktning. Den som rodnar för att högakta en vanlig man, när han är dygdig och välgörande, rodnar för att vara hvad de flesta äro födde att blifva; och ifrån föraktet för sitt stånd, är ej vägen lång till glömskan af dess pligter. Det är, jag upprepar det, icke för det goda och nyttiga, som minnets tempel öppnar sig; det är för det stora, det sällsynta, i dygder eller brott. En vis husfader, en Konung som gör sitt folk lyckligt, deras dygder äro desamma; storheten blott af verkningskrets, egenskaper, omsorger, mödor, åtskiljer dem; och det är denna storhet som afgör minnets ära, äfven i laster. Så hafva Catilina, Cromvel, Borgia, Cartouche blifvit oförgätlige framför tusen vanliga bofvar, i deras mörker icke

mindre straffbara än dessa. Minnets tempel är då blott en boning för resar: vare sig menniskoslägtets beskyddare, halfgudar, som Alcides, Trajanus, Fredrik; eller menniskoslägtets förgörare, vidunder, såsom Polyphemus, Cacus, Borgia, Marat, Robespierre. Men om detta slags storhet således är, till godt eller ondt, likgilltig; om det som ger en lång hågkomst, icke är krafternas rätta användning, utan deras större mått; om äfven en lätt gjord illbragd, stundom förevigar sjelfva uslingen: hvad verkeligen afundsvärdigt har då detta företräde, utom den moraliska förträfflighet, hvaraf det någon gång åtföljes? Och beror det ej af den minsta dödlige, att hafva denna, i sin lägre krets, gemensam med de ryktbaraste menniskor? Jag söker ej, att förringa stora mäns ära; men jag ville, om jag kunde, upphöja och förädla begreppet om ett allmänt menniskovärde. Det är naturligt att beundra det lysande och ovanliga; men går denna beundran ända till att utplåna högaktningen för allt vanligt, ehuru godt, ehuru nyttigt det i sig sjelf må vara, då, långt ifrån att upphöja och förädla menniskosinnet, förtrycker och qväfver den alla dess ädlare rörelser. Om man ej kan hindra sig, att starkt slås af all glans, måste man åtminstone förstå, att taga denna naturliga verkning för hvad den i sig sjelf är; förstå att den icke bevisar en saks redbarhet, ännu mindre dess god-

het, ehuru den icke heller utesluter någondera. Demanten för sitt sken och sin sällsamhet, förvånar och skattas, utan att hafva värdet af ett sädeskorn. Den är icke den nyttigaste ibland stenarter, men menniskorna kalla den för den ädlaste. Måtte visheten en gång upplysa dem, om sakernas rätta värde! en gång öfvertyga dem derom, att skillnaden emellan en stor man och en vanlig, är tusende gånger mindre väsendtelig, än den emellan en god medborgare och en elak! Dygden och förtjensten, i deras mindre verkningskretsar, skola då hvarken afundas lasten sin odödlighet, eller känna sig förtryckte af dessa större egenskaper, hos deras likar, (de dygdige), af hvilka de icke i moraliskt värde, utan i det tillfälliga måttet af natursgåfvor och sinneskrafter öfverträffas.

Detta är, lärer man säga, medelmåttans tröstetal öfver sig sjelf. Måhända. Men att kunna vara, med aktning för sig sjelf, medelmåttig, är den konsten så ringa och likgilltig? Behöfves den ej för största delen af menniskor? Har en sådan karakter ingen värdighet? och den läran ingen förtjenst, som dertill bildar sinnet och tänkesätten?

TREDJE STYCKET.

PREDIKO-TAL.

I. Prediko-Inrättningen.

Ibland den gräseliga mängd predikningar, som årligen hållas inom gränsorna af vårt kära fädernesland, lärer väl en oväldig domare tillstå, förmodar jag, att verkligt få äga den grad af dugbarhet, som gör dem ens någorlunda svarande mot deras ändamål.

Det gifves dertill ännu flera orsaker än den ganska naturliga, att af auktorers produkter, likasom af allt annat, är vanligen mängden slät och förträffligheten sällsynt. Sedan den omedelbara ingifvelsen upphört, och blotta nitet och anderikheten icke mer göra tillfyllest för att predika med uppbyggelse, måste väl predikantens yrke, likasom alla andra grenar af auktorskap, anses och dömmas såsom en mensklig konst, hvilken har sina reglor och fordrar sina natursgåfvor, sin styrka i förståndet, sin underbyggnad, sin öfning och sin arbetstid. När man nu till en början betraktar, vid huru unga år våra predikanter gemenligen inträda i embetet, ofta med högst medelmåttiga gåfvor af naturen, men ännu ringare förråd af be-

grepp och kunskaper; när man tillägger i de
betraktelse, den nödvändighet hvari de fleste
finna sig att vanligen sammanskrifva, eller åtm
stone hålla, en, två, ofta tre predikningar h
vecka; så bör man visserligen ej förundra
om goda predikningar äro och förblifva hos
sällsynta.

Den bästa skribent alstrar med möda, un
en längre lefnad, tio, femton, tjugo goda arbet
så litet vidlyftiga de än må vara. Huru vill n
då begära, att en medelmåttig man skall hå
åtminstone hvar vecka, ett väl författadt tal?
frågar hvar förnuftig, om det är underligt
ynglingar, utan någon af naturen utmärkt kall
till författares yrke, utan förråd af tankar, u
frihet att välja arbetsstunder, utan tid att gran
hvad de i brådskan sammanfösa på papperet,
frågar, om det är underligt, att dessa göra
menligen illa, hvad de mest öfvade skribent
med vilikor af lika skyndsamhet, och i synne
het med samma förbindelse att alstra oupphörli
knappt skulle göra medelmåttigt?

Det är sant, att denna trägna predikopli
icke utan med ganska stor åtskillnad, blifvit
ståndets ledamöter fördelad, och att den icke li
åtföljer alla grader i läroembetet. Våra herr

biskopar, domprostar, theologie professorer, och rektorer, äro ej de som mest nöta predikstolen. Om man annars här i verlden icke så ofta ställt sakernas gång, just tvertemot hvad den borde vara, så vore det tydligen just dessa kyrkans ljus, dessa hennes erkelärare, ifrån hvilkas läppar den andeliga vältalighetens honing egenteligen och ymnigast borde flyta. Det är billigt, att de undervisa andra, som bäst förstå, och att de framför andra tala, som böra hafva de yppersta gåfvorna, samte bästa läglighet att väl bereda sig dertill.

Nu i stället, och efter sakernas närvarande inrättning, pålägger man tvertom just de yngsta, ankefattigaste, kunskapslösaste, och med alla kyrkans förrättningar trägnast sysselsatta, äfven den mästarepligten att oftast och beständigt upphöja deras röst i församlingen; hvilket, för den ofantliga mängd af predikningar som årligen fordras till Gudstjensterna, också blir ett slags nödvändigt ondt.

Man undrar mindre på denna inrättning, när man besinnar att predikanterne, efter söndringen från den katolska kyrkan, föga behöfde vara annat än den nya orthodoxiens skolmästare. Allt ankom då förnämligast blott på renlärighet: det vill säga på minne och symboliskt nit. Fallet är ej nu alldeles detsamma.

Mig äro de grunder icke obekanta, hvar
man vanligen söker ursäkta den närvarande
rättningens ofullkomlighet. Menigheten, säger
behöfver inga mästerstycken. Den kan upp
gas, och uppbygges tusende gånger säkrare ge
en okonstlad enfaldig undervisning, än genom
yppersta vältalighet. Man behöfver, för att
ett rättskaffens sätt förkunna salighetens ord,
låna deråt någon fåfängelig prydnad. Allt så
(ropar man) är blott menniskokonst. Likasom h
sammansättning, tal eller skrift, icke vore
icke fordrade sin skicklighet; icke behöfde
nufltets biträde! och likasom den okonstlade
fald hvarom man talar, vore samma sak med
dighet, vanmakt i tankar och ett ostädadt sp
Men denna löjliga fördom är likväl så allmän
jag förmärkt vissa nitälskare aldrig vara rätt tr
emot hvad de kalla menniskokonst, utan
hvarest oskickligheten har åtminstone en viss
lig påtaglighet. Hör, till exempel, en predi
full af förståndets kraft, full af hjertats var
och författad med hela språkets värdiga ren
Det är, skola de säga er, blott *konstelig ord e*
menniskovisdom. Men utplockade bitar ur
och våra grannars postillor, hvilka likasom str
emot att sammantrugas; men den eviga slend
af en saftlös mångdelning; det tröttande släpet
loci communes, allegorier, tautologier, falska

tydningar, hårdragna tillämpningar, kalla utrop, och liknelser utan värdighet; men den möjligaste brist på riktig tankeföljd, förnuftig plan, pathetisk kraft, och en styl ändteligen, ett språk, ofta utan grammatisk, jag vill ej nämna rhetorisk förtjenst; se, med sådant äro dessa deremot fullkomligen tillfreds. Det är, säga de, ej vackra ord, (deri hafva de rätt,) ej sjelfklok tankeflygt, ej mensklig visdom, ej fåfänglig konst, utan det är (jag lånar ett vördnadsvärdt uttryck, som af dem missbrukas) *andans och kraftens bevisning!*

Sådan är fördomens gamla sång, upprepad i ett evinnerligt echo af tanklösheten eller oskickligheten, som darrar att röjas. Men ser man då icke, eller vill man ej se, att de som hos oss ifra emot mängden af släta predikningar, visserligen icke göra det af omsorg för ordens prydnad, utan för betraktelsernas värde och meningarnas sammanhang? Tror man, att till ett sådant sammanhang icke fordras förstånd, insigter, tankevana, öfning och tid att författa? Tror man, att hvar begynnare skrifver, så snart han vill, enfaldigt väl? Man är orimlig eller oredlig, i fall man ej vill erkänna, att icke allenast den vigtigaste, utan just den sällsyntaste delen af all talekonst ligger i ämnets förståndiga utredande, och i detta första enfaldiga sammanhang emellan tankarna, ifrån bör-

jan till slutet, som gör att det förtjenar heta en Afhandling. Det är just detta, som utgör den verkliga talarens första egentlighet, just detta, som vi mest sakna hos en del predikanter, och som är tusende gånger rarare att finna, än den smula talang som fordras att skrifva en bit passabel styl. Denna är bildningsgåfvans verk. En gosse kan till en viss grad hafva den; men blott den mogne mannen tänker och öfvertygar. Och beklagligen är denna mognad just det sällsynta i predikokonsten, likasom i alla andra tankeyrken.

Men om den var nånsin nödvändig, är och blir den det dageligen mera för dem, som böra vara menighetens undervisare i religion och lefnadslära. Må de uttrycka sina tankar, med en bättre eller slätare styl, derom är ej ännu frågan; men må de allenast hafva tankar. Må de förstå, att genom en sammanhängande betraktelse, (så enfaldig den må vara) leda till sanningens kunskap, till dygdens utöfning, och göra det å ena sidan mödan värdt, å andra sidan möjligt för åhörarnes uppmärksamhet, att följa dem i denna så ofta outredliga irrgång, som de behaga kalla betraktelse! Detta fordrar den enfaldigaste till sin uppbyggelse, och hvad annat fordrar äfven den visaste?

Talom då en gång med uppriktighet, och skiljom emellan en verkeligen christlig enfald, och ett oredigt, otänkande hufvuds illa hopvridna tankehafs; så mycket otjenligare för den enfaldiga menigheten, som sammanhanget måste, just för den, blifva allrasvårast att fatta och följa, i sådana tal eller skrifter, hvarest ett sådant alldeles icke finnes.

Det är ty värr sant, att detta är rätt ofta fallet; om änskönt vida mindre i hufvudstaden och några större städer, der det allmänna omdömet synes något mera verksamt och lefvande, åtminstone i en stor del af våra landsorter. En sak så mycket svårare att hjelpa, som sjelfva det höga och öfverförståndliga af vår troslära, oftast tjenar miskmaskaren, att gömma sin oredighet under uttrycken af en anderik skriftmessighet. Denna sednare, han vet det rätt väl, felar aldrig, ehuru illa den må användas, att vördas af hopen; hvilken, i förbindelse att blindt tro vissa högre läror, och ur stånd att urskilja den gräns der hennes förnuft får begynna att fordra ljus, så gerna på en gång afstår ifrån rättigheten att någonsin begripa.

Men jemväl i de predikningar, som äga den ej allmänna förtjensten att hafva mening, och som hållas äfven för upplystare folksamlingar, är

oftast afhandlingen icke derföre bättre, nyttigare, lämpligare till tidens skick och åhörarna, hvaraf det ej vore svårt att framlägga öfvertygande exempel. *)

Då vi emedlertid rikta vår uppmärksamhet på vigten och nyttan af de offentliga prediknin-

*) Man tillåte mig att anföra ett enda, lånadt ur en af våra kända dagskrifter. Se här innehållet af en predikan, tryckt i en af landsorterna, för några år sedan, och kort derefter recenserad i allmänna papperen. Jag skall bibehålla, likasom recensenten, författarens egna ord och bostafstecken.

Det dyra salighetens ord. 1:o Till dess Gudomlighet: hvilken betraktas a) till dess beskaffenhet; b) till sättet på hvilket vi blifva derom öfvertygade. Hvartill gifvas två vägar. α) Bevisningens, hvarvid förekommer: A) Skriftens invertes kännetecken; hvilka äro: a) dess höghet och förträfflighet; b) dess enlighet och sammanstämmelse; c) dess undransvärda kraft. B) Skriftens utvertes kännetecken; a) underverken; b) lärans framgång och bibehållelse; c) martyrernas ståndaktighet. β) Erfarenhetsvägen. 2:o Till dess härliga nytta; 1:o till lärdom; 2:o till straff; 3:o till bättring; 4:o till tuktan; 5:o till tröst. Hvarefter följer tillämpningen och uppmuntran. A) Att erkänna och vörda Ordets sanna Gudomlighet. B) Att vårda och bevara det. C) Att bruka och använda det. α) till lärdom; β) straff; γ) bättring; δ) tuktan; ε) tröst.

Det tillhör mig ej att fälla häröfver något omdöme. Jag öfverlemnar detta åt läsarens egen urskillning. Tillfället må hafva medgifvit utbredandet af någon djupare lärdom. Men att behöfva till indelningen af sin betraktelse, tre särskilta alphabet, utom de vanliga siffrorna, att ej lemna obrukadt dervid mera än blott det fordna romerska nummertalet, det är för mycken grundlighet, predikade man också för en församling af idel Mnemoner eller Scaligerer.

garne, icke blott för sjelfva Gudalärans skull, (hvars angelägenhet måste sättas långt öfver all fråga) men äfven derjemte, såsom nästan den enda tankeskola, som, genom inrättningen af våra samhällen finnes öppnad för den större menigheten, så blir äfven derigenom, i statsmannens ej mindre än i religionsälskarens ögon, nyttan och nödvändigheten af goda sammanhängande predikoarbeten så mycket oemotsägligare, och sorglösheten derom, så mycket oförsvarligare.

Ännu en annan betraktelse förtjenar att här tilläggas. Predikningar göras, säger man, för de enfaldigares uppbyggelse. Ja! men tillika för de upplystares. Man må i andra ämnen åberopa sig den större hopens lägre grad af odling; men vid en allmän gudstjenst, som samlar höga och låga, menighet och ståndspersoner, lärda och olärda, till samfälta andaktsrörelser, der måste innehållet af lärarens föreställningar vara af den visa beskaffenhet, att det förenar alla klassers både begrepp och hjertan; sådant, att det hvarken genom sin djupsinnighet öfverstiger den enfaldigares fattningsgåfva, eller, genom vårdslösad sammansättning, synes den upplystare ohyfsadt, meningstomt, och utan värdighet. Detta har också, på långt när, icke den svårighet som fördomen diktar, eller ännu oftare, odugligheten. Ty hvarken äro i dessa

ämnen, sanna, ädla, vigtiga tankar, till deras natur svårare att begripa än de som icke äro det, eller äro hjertats rörelser hos den upplysta delen bland menniskor, af annat slag än hos den okunniga. Blott oskickligheten, som känner sig förlorad om hon upptäckes, bemantlar sig med detta föregifvande.

Men man måste söka, att med all kraft utrota denna orimliga fördom, hvarförutan nödvändigt händer, hvad för religionen är af allt det skadligaste det nemligen, att menighetens gudstjenst icke blir de upplystares, och att detsamma som påstås verka uppbyggelse hos den ena, ger förargelse åt den andra. Det har ej minsta svårighet för den enfaldigaste åhörare, att förstå en förnuftigt sammansatt predikan, att följa en uppbygglig betraktelse, att bevekas af en lifligt rörande föreställning, när betraktelsen, föreställningen, förenar tillika med uttryckets värdighet, äfven den nödvändiga tydlighet, utom hvilken det ej kan gifvas hvarken sann undervisning eller sann bevekelsekraft. Men det är fullkomligen omöjligt att en åhörare som lärt sammanbinda begreppen, lärt att med ringaste städning uttrycka dem, skulle frambära till den Högste, såsom uppriktigt offer af sin dyrkan, andakten till hvad han inom sig föraktar såsom lågt, löjligt eller meningslöst. Til-

lägg att lättsinnigheten, religionsföraktet, äga ej ett vådligare vapen än denna vanvördnad, kastad, med ringaste skugga af rättvisa, på den allmänna gudstjensten.

Vida förståndigare är då tvifvelsutan, att vänja, efter hand, sjelfva menigheten vid sammanbindningarne af ett rent språk, vid uppbyggelsen af sanna, värdiga, förnuftsrika tankar och föreställningar, än att, under förevändning af dess råhet och tankesvaghet, befästa en fortvarande skiljegräns emellan folkets gudstjenst och de upplystares.

Jag väntar icke af tankelättjan, eller af den snäsande fördömen, att de skola finna dessa föregående anmärkningar grundade; långt mindre, att man på lång tid ännu skall begynna, att hos oss besörja någon förbättring i våra kyrkostadgar, som gjorde släta predikningar möjliga att undvika. Ibland förslag, som härtill varit gjorda, förtjenar dock nämnas det, som funnit så många anhängare i både Frankrike och England, att från predikstolarne uppläsa andra goda predikanters arbeten, när egna, som dem i värde uppväga, icke äro att tillgå. Jag ser ej hvad ondt som deraf skulle hända, om ej, att kyrkogästerna finge höra vackra, lärorika afhandlingar, i stället för odugliga hastverk; och att dem blefve i hela dess ordning och

sammanhang föreläst, hvad de nu i stället ofta få höra styckevis utryckt ur andras arbeten, och utan skicklighet sammanblandadt, och hoplappadt, med talarens egna magra tankealster. Jag ser icke heller, hvarföre det ej kunde lemnas en hvar öppet, att med denna tillgång, förena äfven den af egna försök, i det mått, men blott i det mått, som arbetstid och skicklighet sådant medgåfve. Vi äga redan på vårt språk några goda tryckta predikningar. Vi skulle tvifvelsutan få ännu flera, om denna sunda plägsed infördes. För det öfriga finnas rika tillgångar hos andra nationer, hvilkas homiletiska arbeten, under tillbörlig uppsigt öfversatta och brukade, visserligen skulle medföra önskelig nytta.

Det kan sägas häremot, att man på sådant sätt ej skulle få höra, år från år, annat i kyrkorna, än hvad man antingen läst eller kunde läsa hemma i sitt hus. Men äro då nyhetens retelser af sådan vigt till det ändamål, som med en predikan åsyftas? Och hvad hör man då nu i många kyrkor, annat, än hvad den som äger tillgång till vissa homiletiska andaktsböcker, skulle lika så väl kunna läsa hemma i sitt hus, till hufvudsaken fullkomligt enahanda, blott vida bättre till afhandlingssättet? Det gifves enskilta personer, det gifves hela hushåll, som aflägsenheten

från kyrkan, eller andra orsaker, hindra att annorlunda än sällan infinna sig der. Postillan predikar för dem; och oaktadt de hafva denna bok beständigt i deras händer, oaktadt samma predikan på samma söndag årligen återkommer, förringas derigenom, vid den förnyade uppläsningen, ingalunda uppbyggelsen deraf. Dessutom då frågan är, som den här bör vara, om det större antalet, huru stort är väl dess förråd på böcker af detta slag? och huru ofta behöfva icke samma lärdomar, samma betraktelser för de flesta upprepas?

Man invänder vidare, svårigheten för predikanten att lära sig andras arbeten utantill. Jag ser ej hvarföre det vore nödvändigt att predika ur minnet. Engelsmännen göra det icke. Men skulle det också pröfvas bäst, hvem vet icke att naturen merendels alltid ersätter i minne, hvad hon låtit sakna i förståndskraft, och i förmåga att sjelf alstra? Mycket skulle kanhända äfven derigenom ett bättre predikosätt befordras, att, i stället för våra vanliga SöndagsEvangelier, sådana texter ur den Heliga Skrift valdes, hvilka tillhopa tagna, utgjorde ett slags lärobok, så väl af vår tros hufvudstycken, som af de lefnadspligter, dem kristendomen förnämligast yrkar. Man har redan ofta föreslagit detta, men med den ringa

följd, som man bort vänta sig af ett sådant förslag. Det är, nästan i allt, ej förslag till ett bättre som felar oss, det är verkställigheten; och det blir förmodligen, i detta som i annat, slutligen blott det allmänna vettets ensak att, genom sin egen skärpa, bortfräta de missarter, emot hvilka det, nästan alltid förgäfves påkallar högre och lägre vederbörandes senfärdiga behjertande.

II. *Prediko-Sättet.*

Jag ärnar här hvarken skrifva dispositioner för begynnare, eller gifva råd åt upplystare än jag. Men det gifves vissa frågor i detta ämne, som väcka i våra dagar icke ringa stridigheter. Jag skall försöka, att efter mitt sätt besvara dem; det förstås af sig sjelf, hvar och en obetagit, att finna sitt sätt vida grundligare.

Första Frågan: Huru bör man predika? och hvilken af delarna, bör läraren i synnerhet välja för sina undervisningar från predikstolen: dogmen eller moralen?

Egentligen synes den katechetiska undervisningen, genom sakens natur mera bestämd för dogmen, predikstolen åter mera för tillämpningen

leraf. Man skulle visserligen ej nog sorgfälligt
invända stunderna af dessa menighetens allmänna
sammankomster och förenade andakt, i fall man
ej betjente sig deraf till annat, än till upprepande
eller längre förklaringar af hvad redan i de kate-
chetiska förhören, från ungdomen inskärpes i allas
sinnen. Detta är godt och nödvändigt; men är
det tillräckligt? och måste man ej söka, att äfven
derjemte visa religionen i dess skönaste dager, såsom
moralisk lära, och i dess tillämpning på lefvernet?

Ni talar här, tvifvelsutan, blott och endast
om den kristna moralen, invände en man, till
hvilken jag yttrade detta föregående. Men derom
har ingen strid varit. Frågan är endast om för-
nuftsmoralen, och om dess behörighet i våra an-
deliga tal.

Hafva vi då tvenne moraler? frågade jag.
Är förnuftsmoralen ej Guds lag och inrättning?
Har den blifvit upphäfven genom en sednare?

Man förstår ej orätt med förnuftsmoral, se-
doläran föreställd efter grundsatserne af en viss
sekt, eller visst system i philosophien. På detta
sätt åtskiljde sig, till exempel, stoikernas moral
ifrån epikuréernas, genom sjelfva grundbegreppen,
som lades olika dertill. Sådana skiljaktigheter i

moral-läran, hafva varit vanliga på alla tider, äldre och nyare. Ingenting är i sanning oskickligare, än att i offentliga predikotal inblanda sådana klyftigheter. Men då detta medgifves, och när man således icke fäster vid ordet förnufts-moral denna bemärkelse af vettenskaplig spetsfundighet, hvad förstår ni då dermed, för att, som ni tror böra ske, utesluta den från den allmänna religionsundervisningen?

Till nödig upplysning härom, begynn med att säga mig, hvari sättes af er den kristna moralens egentliga kännetecken? Då det icke kan vara i olikheten af sjelfva moral-lagarna, är det väl då i annat, än i blotta förbigåendet af dessa lagars nödvändiga förnuftsförklaring; det vill säga, i uteslutandet af de skäl och grunder, hvarigenom de blifva oss, i och för sig sjelfva, bekanta eller förbindande? Men huru skulle det vara naturen af religionsmoralen, att väl i allmänhet bjuda uppfyllandet af alla rättvisans och godhetens pligter, men att, såsom oheliga ämnen för våra betraktelser, utesluta deras kännedomsgrunder: undervisningen om hvarföre de åligga oss; hvilka följder de medföra; genom hvilka omsorger de kunna uppfyllas, och sådant mera?

När

När predikanten säger er ifrån predikstolen: :on verkar allt godt; den som tror, han gör det oda; han är god undersåte, god make, god usfader, god medborgare; så säger han er, tvifla j derom, en stor och vigtig sanning. Men återstår ıgenting vidare att säga? Tål denna sanning, i llämpningen, ingen tillagd undervisning, ingen örklaring för begreppet? Behöfver ej läras, hvari et goda som skall verkas egentligen består, och enom hvilken beskaffenhet det blir sådant? Må:ę ej vetas, hvad det är, i hela sin utöfning be'aktadt, att vara god undersåte, god make, god usfader, god medborgare? Sjelfva orden, inneålla de tillika undervisningen derom? Innehålla e alla naturliga bevekelser, som kunde tilläggas?

Religionsmoralen betraktad i sin princip, tron, ıå vara långt öfver förnuftets fattning och biträ.e; men dess användning på timmeligheten, kan j ske utan nedstigande till lefnadens särskilta öreskrifter, till tänkesättens pröfning, till betrakandet af menniskors enskilta eller inbördes förıållande; och kan religionsmoralen härvid umbära förnuftets åtgärd? Är denna åtgärd onyttig, derföre att den ej gör ensamt tillfyllest? derföre att en högre kraft ännu fordras? Det är ej heller odlarens makt och konst som ger växten åt sädes-

kornet, som tvingar åkern att återbära det tiofaldigt: detta är Skaparens verk, och hans hemlighet. Men odlarn kastar derföre ej sitt utsäde på en oberedd jord. Han måste gifva deråt sin möda och sina menskliga omsorger. Se der äfven religionslärarens kall, och naturen af den hjelp förnuftet lånar honom.

Gjorde då Apostlarne sjelfve, frågar ni, alla dessa förnuftsbetraktelser? Visserligen, så mycket som lät förena sig med deras första och vigtigaste ändamål: sjelfva den frälsande lärans förkunnande och utbredande. Grunden måste läggas, innan taket. Det var ännu, egenteligen sagdt, mindre menniskan för tiden, än menniskan för evigheten, till hvilken Apostlarne talade. Den allmänna heligheten af religionens fordringar, hennes högre biståndskrafter, med ett ord, gerningarnas rätta och högsta verkningsgrunder: detta borde nödvändigt först och oftast föreställas. Men derföre att grundbegreppen måste först läras, bör man ej också komma till användningen? Derföre att gerningarnes rätta verkningsgrunder äro af allt det högsta, det vigtigaste, försvinner derigenom behofvet af deras upplysningsgrunder: förnuftsljuset, naturordningen, betraktelsen af menniskans timmeliga bestämmelse, enskilt och allmän? Då undervisningen härom ej kan umbäras för jorden;

då den i sin tillämpning på lefvernet utgör en öfningslära för himmelen; då den olärde bortslumrar, philosophen bortgrälar den: med hvars röst skall hon tala till menigheterna, om ej med religionslärarens? Hvem tillhör det, om icke honom, att i sina föreställningar förena dem begge, religionen och förnuftet, och att visa deras sammanstämmelse: det ena såsom gerningarnas upplysnings- och kännedomsmedel; det andra, såsom deras högsta verkningsgrund? den ena, såsom förädlande kraft; det andra, såsom gifvande sak, ämne, att förädla? Ty hvad vore, utom denna tillagda lefnads- och verkningslära, sjelfva viljans allmänna helighet? Tvekom ej att säga det: en högtidsklädnad utan kropp som bure den; en reningsdegel utan något som götes deri.

Det predikosätt, som inskränker sig att i allmänhet blott yrka tro och kristendom, som innesluter inom detta enda grundbegrepp hela religionsmoralen, utan att någonsin gå vidare, detta predikosätt må anses vårda med trohet den grund som religionens första lärare lagt; men bygger det derpå, hvad som borde och kunde byggas? uppfyller det undervisningens hela utvidgade behof? Tron ger viljans helighet; men det är visserligen ej hennes kall, att vara i stället för eftertanken; att, i mensklig mening sagdt, upplysa

begreppet. Hvar och en pligtlag, hvart och förbättradt tänkesätt, har utan tvifvel, lika sin skyldskap med Christendomsgrunderna, äfven, i och för sig sjelf, sina egna rätthetsgr der, hvilka det är mig vigtigt att lära känna. U tvifvel ligga dessa rätthetsgrunder i gerning eller tänkesättets förhållande till andra eller mig sjelf; till Skaparens allmänna vishets och gc hets ordning; till min högre eller min timmeliga l stämmelse; till min tillfredsställelse, mitt eget v (hvilket mig tillåtes att söka) och hvarom allt begär, att min lärare tydligen undervisar m Måste då ej nödvändigt häraf uppkomma ett lä sätt, mer och mer utvidgadt till hvad man, m ett slags ovilja, kallar *förnuftsmoral;* men s är långt ifrån att förtjena den? Ja, så långt ifrå att det är just derigenom som den verkeliga r ligionsmoralen endast blir *möjelig*.

Hvad slutligen angår det ymnigare bruk af skriftspråk, och det, till sjelfva uttrycket, bil liska föreställningssättet, som man begynner med lika ovilja sakna i en del predikningar; så lem öfverdrifningen och missbruken deraf, (hvilka bli vit oftare anmärkta) redan tillräckliga skäl, a råda till en visare måtta deri. Genom affektatio nen att sammanbinda i en oafbruten kedja, Skri tens egna uttryck, att kläda alla tankar och för

ställningar i bibliska talesätt, blir det logiska sammanhanget ofta omöjligt att behålla; och talaren, att jag så må säga, insperrad inom gränsorna af den språkart han ålägger sig att bruka, kan ej, fast nyttan också fordrade det, utvidga sina föreställningar, öfver antalet och innehållet af de i Bibeln gifna talesätten. De som, när ämnets beskaffenhet och talets naturliga sammanhang så fordra, uppoffra denna ofta falska yta af anderikhet, för uppsåtet att verkligen upplysa och förbättra sina åhörare, göra derföre ingenting som kan lastas af andra än dem, hvilka sätta religionsbetraktelsernas kraft, i orden och ljudet, men icke i sakerna.

Andra Frågan: Genom hvilket föreställningssätt, bör predikanten söka att verka på menniskosinnet? Bör han tala till blotta förnuftet? Eller bör han nedlåta sig, att tala äfven till känslorna?

Vi få här att göra med vederparter af annat slag. Denna fråga om känslornas dignitet och användning, är en af dem som, under kretsloppet af det menskliga förnuftsgrälet, oftare återkommit. Den lärda philosophien har nästan ej

utgjort annat, än ett slags Zodiak af ytterliga hypotheser, under hvilkas olika inflytelser menniskoförståndet arbetat. Man borde väl tro, att om Skaparen med förnuftet hos menniskan förenat äfven rörelser till det goda, så måste väl afsigten dermed hafva varit, att dessa begge sinnesgåfvor skulle, till ett gemensamt ändamål, understödja hvarandra. Dervid har, efter lång tvist, det allmänna sunda menniskovettet också alltid stannat, till dess spekulationen åter framfödt några hjeltar, som lagt skolan under sig. Man invänder emot känslornas uppväckande af religionstalaren: faran för den så kallade religiösa sinnligheten; det ringa sedevärdet af ett godt uppsåt eller godt beslut, härledt från en viss öm rörelse, men icke bygdt på öfvertygelse om sakens rätthet; känslornas föränderlighet och deras ringa varaktighet; deras närhet, mera intill djurets natur, än till den upphöjda förnuftsnaturen som utgör menniskovärdet; immoraliteten af ett motif, som hämtas från en behagande rörelse, o. s. v.

Jag tror, att så länge man på sådant sätt nedsätter denna stora och vigtiga hälft af den menskliga sinnesnaturen, har philosophien ännu icke hunnit dit hon bör hinna, och ser icke allt hvad hon påstår att hon ser. Det är ej här stället, att inlåta sig i vidlyftiga undersökningar. Jag

skåll efter samma ordning som inkasten, tillåta mig endast några korta anmärkningar.

1:o *Den religiösa sinnligheten.* Denna består i förvillelsen om religionskänslans rätta föremål, och i dess öfvergång från det väsendtliga af religionen, till sådana föreställningar deraf som blott träffa inbillningen. Ingenting skiljer sig lättare och tydligare derifrån, än känslan för det moraliskt goda i gerningarna. Ni förmår, genom en rörande föreställning, en samvetslös ockrare till barmhertighet, en hård och förföljande fiende till försonlighet: huru skulle man finna, i dessa känslors uppväckande, någon fara för öfvergång till det ytterligt sinnliga religionssvärmeriet, som kysser spikarne, som slickar blodet, men ofta i afräkning derpå frikallar sig från menskligbetens allmänna pligter? Det är, tvertom, just genom känslans återkallande till dess rätta moraliska föremål, som den religiösa sinnligheten bäst synes kunna förekommas.

2:o *Sinnesrörelse utan bevisning.* Hvarföre skulle man med en rörande föreställning ej kunna förena förnuftiga skäl? hvarföre blott beveka, och ej tillika upplysa? hvarföre nödvändigt känsla skild från öfvertygelse? Ingenting synes likväl mera sammanhörigt, så väl hos läraren som hos åhö-

raren. Kan hända hade aldrig någon talare hjertat fullkomligen i sin makt, utan att tillika hafva förståndet. Men hvad mer är, och hvad man tyckes alldeles förgäta: förutsätter ej all moralisk känsla nödvändigt rättheten, och öfvertygelsen derom? Är hon möjlig den förutan? Kan någon röra, utan att tillika på samma gång öfvertyga? Den moraliska känslan är då moralisk, just derigenom att hon förutsätter öfvertygelse, eller sjelf verkar den. Hon är i dessa ämnen förnuftets grund, och icke förnuftet hennes: ty känslor kunna utveklas till förnuft; men blotta förnuftet aldrig tvertom förvandlas till rörelse och känslolif. Att uppväcka moralisk känsla, är då detsamma, som att bevisa. Moralkänslan äger då i sin natur, all den värdighet som kan tillhöra sjelfva förnuftet.

5:o *Känslornas korta varaktighet.* Detta vore ett inkast emot naturen och Skaparen; ty är det ej att säga: Hans medel tjena icke till hans ändamål. Men förlåt mig; de tjena fullkomligen dertill, och i jemt motsvarande mått. En sinnesrörelse bör icke vara beständig. Den skulle då utesluta alla öfriga. Men den bör kunna återväckas vid samma föreställning. Rörelsen förlorar sig, men intrycket är qvar, och minnet upplifvar det vid andra tillfällen. Någon gång fäster

sig ett sådant intryck djupt i sinnet, och åtanken derpå, beständigt lefvande, blandar sig med alla öfriga tankar och föreställningar. Se der nyttan af exempel, af goda dramatiska arbeten, af vältaliga religionsbetraktelser, och af alla djupt rörande drag. Man måste för öfrigt skilja emellan den moraliska känslan och sinnesrörelserna. Den förra är af högre ordning, och ej omskiftelig, ej tillfällig som de sednare. Man kan, i vissa fall, betrakta sinnesrörelsen såsom ett slags starkare uttryck af den moraliska känslan. Detta uttryck kan vara olika till graderna, det kan vara, och icke vara. Moralkänslan beror ej, men hon upplifvas och styrkes deraf.

4:o *Känslornas helt och hållit physiska natur.* Är sinneskänslan en egenskap närmare djuret, derföre att djuren synas hafva någon likhet deraf? Men djuren synas också hafva någon likhet af förnuft: skulle då detta sednare höra också till djurligheten? Man lär väl således nödgas medgifva, hos menniskan, någonting sublimare af begge slagen. Jag har sagt nyss ofvanföre, att den moraliska känslan har all värdighet af sjelfva förnuftet. I min enskilta öfvertygelse, har hon äfven ett visst företräde. Det är icke hon, hvad man må säga, som någonsin bedragit verlden: Det är icke hon, som är modern till alla spets-

fundigheter, alla falska slutsatser, alla besynnerliga hypotheser och systemer som förvirrat menniskohjernan. Under det att dessa sednare delat skolan, och likasom bläddror på vattenytan uppkommit, glänst och gått sönder, har hon ensam förenat menniskorna, ensam qvarhållit dem vid de oföränderliga moral-lagarna. Hon var till och styrde gerningarna, innan förnuftet ännu hunnit samla för dem några föreskrifter. Hon vakar, då eftersinnandet slumrar. Hon ensam smickrar *ej*, då förnuftet tyvärr ofta gör det, och lånar åt passionen sin falska spetsfundighet. Men, invänder man, till hvilka förvillelser leder hon ej också? Hvilken fantast, hvilken ursinnig säger ej, att han följer sin känsla? Betrakta blott alla de bål, som blifvit upptända af religionsnitet. Flärd, mina herrar! kalumni på moralkänslan! Hon har aldrig upptändt ett bål; det är passionen, hämden, våldet, egennyttan. Intet hjerta fann nånsin ädelt och förträffligt, att kasta menniskor i elden för deras öfvertygelse, och att höra skränet ur lågorna. Den moraliska känslan, om hon hörs i förföljarens hjerta, säger honom blott i allmänhet: *vörda Gud, främja religionen*; men huru, och genom hvad medel sådant måste ske, det tillhör förnuftet att urskilja. Den förra är ett ofelbart sinne för det rätta, ädla, sköna i gerningarnas allmänna förhållande; sådant är också

religionsnitet i allmänhet betraktadt. Ingen motsäger värdet och förträffligheten deraf; men det är förnuftets kall, att under denna ädla sinneslag, uppfatta de särskilta gerningar som deraf föreskrifvas, efter hvar gernings undersökta beskaffenhet: ett kall, som förnuftet oftast illa uppfyller, och skyller derefter sitt fel på känslans bedräglighet. Jag skall tro att känslans värde är djupt under förnuftsvärdet, när man undervisar mig, att den som hjeltemodigt uppoffrar sig för sanningen, rättvisan, fäderneslandet, följer dervid en blott spekulatif bevisning. Jag skall medgifva, att hon närmar menniskan till djuret, när, vid åtankan af en ädel välgörande man, mitt eget medvetande säger mig: blygs för dina tårar! Jag skall göra detsamma, när man ur blotta förnuftsbegrepp härleder för mig välgörandet, tacksamheten, troheten, det förlåtande ädelmodet, och alla sublima tänkesätt. Till dess, skall jag alltid säga om alla systemer: detta är menniskoverk! och om hvar och en sådan känsla: detta är Guds finger! Tilläggom att sjelfva förnuftets åtlydnad grundar sig ytterst, icke på de logiska begreppen om det rätta, utan på känslan af det rättas värde och förträfflighet.

5:o *Det omoraliska motivet af en behagande rörelse.* Ömkelig spetsfundighet! En

rörande föreställning behagar: ja! men ett godt uppsåt, en stor och ädel gerning, härledd deri-från, äro de derföre mindre moraliska? Fattar jag detta uppsåt, gör jag denna gerning, blott för njutningen af sjelfva sinnesrörelsen dervid, likasom jag äter äpplet eller drufvan, blott för den smak de medföra? Tvingas jag ej dertill genom före-ställningen, öfvertygelsen om uppsåtets, gernin-gens, egen förträfflighet? Var det för att njuta känslans behag, som Regulus lät lägga sig i so-len med afskurna ögonlöck? Är det för att erfa-ra ljufva intryck, som, vid åsynen af ett brin-nande hus, en behjertad man går igenom lågor-na, för att frälsa deras olyckliga rof? Men huru skulle förträffligheten af sådana gerningar uppen-baras för sinnet, om icke all skönhet, äfven den moraliska, ägde i sin natur något högst intagande? Hvart och ett sinne åtskiljer ganska tydligen i sitt medvetande, behaget af rörelsen vid en god ger-ning, och sjelfva gerningens egen befallande god-het. Klyftigheten må, om hon vill, förblan-da dem.

Jag har, blott ett ord att tillägga. *Den en-da känsla, som måste uppväckas,* säger man, *det är känslan för pligt.* I sanning, jag tror mig ej heller hafva påstått annat. Jag menar mig just hafva talat i det föregående, blott om

känsla för pligt, moralisk känsla, icke om känsla för musik, målning eller skaldekonst. Men jag ville väl veta, i fall man täcktes gifva sig den mödan att undervisa mig derom, huru känslan för pligt uppväckes så der in abstracto, och med tanken fäst på ingenting annat, än en blott förnuftsform, en sats a priori?

Man afskillre för mig *Tålamodet*, mötande hvar ny motgång, med samma milda sinneslugn, samma undergifvenhet för allmakten: *Förlåtelsen*, med eftergifna fordringar, och under himmelskt besinnande af menniskonaturens bräckligheter, omfamnande sin ångrande fiende: *Välgörandet*, nödens och sorgernas engel, sökande dem i hemlighet; ofta hos dem osynligt närvarande; utgjutande omkring sig lycksalighet eller tröst; tackande himmelen för hvart lindradt elände, och afsägande sig för egen del, hvarje offer af tacksamheten: — man afskillre för mig, säger jag, alla dessa dygder, hvar och en med sin egen upphöjda skönhet, och jag skall röras; den moraliska känslan skall sättas hos mig i verksamhet; den skall ropa i mitt hjerta: se der menniskovärde! se der din föreskrift! det vill säga med andra ord: *känslan för pligt* skall hos mig *uppväckas*.

Förstår man således med detta uttryck, att föreställningar på ett sinnligt sätt fattliga, och

derigenom rörande, må, efter ämne och tillfälle, nyttjas af moralisten till hans ändamål, så faller denna mening fullkomligen tillhopa med den jag här yttrat om känslornas värde och användning, och jag vet ej, hvarom man då strider. Förstår man åter dermed, att föreställningen måste vid hvartenda tillfälle, inskränkas till den ytterst abstrakta tankeform för pligt i allmänhet; att det är derigenom som hjertat måste röras, känslan uppväckas, och att, med ett ord, sjelfva bevekelsen måste verkas a priori; då fruktar jag, att man påstår någonting ganska likt en orimlighet, och förblandar, hvilket ej är omöjligt, känslan för pligt, med känslan för ett visst berömdt system i metaphysiken.

Jag tror att detta gör nog till svar på den framställda frågan. Om jag har rätt, följer deraf, att menniskan ej ledes till det goda på ett henne ovärdigt sätt, äfven genom sinnesrörelsen; och att predikanten, som med urskillning och värdighet talar till känslorna, likasom till förnuftet, gör intet annat än vördar, som han bör, Skaparens lag och inrättning i den menskliga sinnesdaningen.

---

redje Frågan: Må det tillåtas läraren att göra sina moraliska föreställningar, med något afseende på lycksalighets begäret hos menniskan, och att hämta deri- från några förmående grunder?

Man söker, sedan någon tid, öfvertyga oss t den naturliga egennyttan af detta begär, gör ɛt till ett alldeles oskickligt motif för uppfyllan- ɛt af någon sedlig fordran, förnedrar dygden till t blott köp af fördelar, och kan ej stå tillhopa ed hvarken moraliteten eller kristendomen.

Se der således våra vackraste moraliska skrif- r, våra uppbyggligaste predikningar, på en gång ɔrvandlade till föga bättre än sedeförderfvande beten! ty de förra lofva oss af dygden, all- d sällheten, de sednare af kristendomen, alltid immelen.

Jag förutsätter att man förstår med lyck- ıligketsbegäret, något annat, än blott begäret till tvertes fördelar. Ingen moralist eller predikant ar någonsin sagt: var dygdig, var kristen för tt blifva rik, eller förnäm, eller berömd. Frå- an är och kan blott vara, om lycksaligheten f sinnets egna bifall, och af hoppet om ett lyck- gare tillkommande.

Låtom oss först tala om dygden, och dess följd, sinnets tillfredsställelse. Man nekar ej verkligheten, ej värdet af denna följd; blott dess behörighet såsom motif. Äfven detta motif till dygd, så rent det än må synas, är i grunden, påstår man, olämpligt, egoistiskt, med ett ord, omoraliskt.

Emedlertid, tycker hvar och en sig icke allenast kunna oskyldigt prisa för andra sällheten af denna tillfredsställelse med sig sjelf, men äfven *böra* uppmuntra dem att beflita sig derom. Ingen misstänker, att han förderfvar moraliteten derigenom. I fall menniskors allmänna öfverensstämmelse i känslor och omdömen betyder något, så synes någon ting följa häraf. Det är anledning åtminstone, att spekulationen snarare bedrager sig, än det allmänna medvetandet.

Men om likväl detta egna bifall, (invänder motsägaren) ändå alltid söktes såsom en sällhets njutning; om sådan vore mitt hjertas hemlighet, att jag ej uppfyllde moralbuden, utan för den tillfredsställelse, den ljufva känslorörelse jag väntar mig deraf: hvad skiljer då detta begärens inre föremål, ifrån alla öfriga utvertes? Det vill säga: hvad gör jag annat än föres af blott en göndare

egennytta,

egennytta, en finare smak på njutning? och läraren som styrker mig deri, hvad gör han annat än undervisar mig att sätta mig sjelf hemligen till ändamål, under larfven af dygd och moralitet? Se der den vackra följden af alla dessa uppbyggliga sällhetspredikningar.

Hårklyfvare, du är fin; men moralen är ej, kan ej vara det. Hvar dygdig man värderar detta invertes bifall, söker det, kan ej umbära det. Invändningen är en chikan emot den menskliga sinnesnaturen. Den måste derföre vara falsk, och är det bevisligen.

Hvad? Om den tillfredsställelse, hvarom här är fråga, icke kan möjligen vinnas, utan just derigenom, att man gör det goda *för dess egen skull*, (och den kan ej vinnas på annat sätt) har ej då, hvem som känner denna njutning af en god och dygdig gerning, just deri ett bevis på, att han handlat oegennyttigt? Kan han ej, om jag finge tala så ovördsamt, le åt metaphysiken?

Allt ljus i detta ämne beror af följande tvenne hufvudfrågor: 1:o Kan afsigten på väl, förenas med ren dygd? 2:o Står afseendet på sällhetsdriftens tillfredsställande, i något nödvändigt sammanhang med den moraliska undervisningen?

Stridigheterna angående den första punkt uppkomma, om jag ej felar, af ett begrepp dygd, alltför abstrakt, alltför öfverspändt, för vara lätteligen sant. Det är ej nog, tror m att utöfva dygden verkeligen för hennes e skull; man måste också icke utöfva henne någon annan orsak tillika. Man föreställer s att det minsta afseende dervid på egen lycksali het, förminskar, tillintetgör den rena vördnad för dygden; och att man icke mera gör på n got sätt, för hennes skull, hvad man gör, på mi sta sätt, för sin egen. Förgäfves har naturen l kasom sammanflätat med hvarandra i menniske sinnet, vördnaden för ett moraliskt värde, oc nödvändigheten att söka sällheten. Förgäfves h hon i verkligheten förenat dygden och lycksali heten. Man afgör att de likväl icke kunna före nas, åtminstone ej i *åsyftningen;* att all tank på väl, är egennytta; all egennytta oförenlig me ren dygd; och att den, som i dygden söker säll heten, äger ingen dygd. Det synes som ma trodde hemligen, att Skaparen ej så riktigt för stått konsten att dana ett menniskosinne; att Ha slagit tillhopa olja och vatten, och sagt: bla den eder!

Men man bedrar sig. Denna inrättning i vis, och denna förening möjlig. Egennyttan na

'är att älska och skatta endast sitt ändamål, , njutning, och ingenting annat, utan blott så a det tjenar henne såsom medel dertill. Egentan finnes då ej, så snart pligten som uppfyl-, eller den goda gerningen som göres, verkeli- betraktas, erkännes, utöfvas, såsom i och för sjelfva stora, vördnadsvärda, förbindande förflligheter. Det är visserligen då, som det goda gerningen blir sjelf ändamål; och är det annat n fordras till dygd? Men nu frågar jag: kan n ej hafva det goda i gerningen, till ändamål, a likväl derjemte ännu ett annat? Kan ej en , till exempel, vårda sin sons uppfostran, af ıerlig öfvertygelse om sin skyldighet dertill, och väl, *derjemte*, söka för sin ålderdom, trösten, ldjen af hans välgång? Man skulle vara utan nuft, för att bestrida detta. När Kant i sin k om *ren dygd*, ganska naïft tviflar på att ren gd någonsin gifvits i verlden, hvart för då sjelfdetta tvifvelsmål, om ej till misstankan om en as öfverdrifning, som fordrar till dygdens rent, det naturstridiga, det vill säga, det omöjliga? vad är ren dygd? Är det sällhet och dygd förade utan förebråelse? eller dygd *ensam*, utan l sällhetsönskan? Men gör det förra ej tillfylst? och är det sednare möjligt?

Hvem har då kunnat, hvem vågar påstå, att gden måste ensam finnas och verka hos varel-

ser, i hvilkas bröst den skapande Visheten til nedlagt ett oemotståndligt sällhetsbehof? Är ej nog, att detta sednare hålles i beroende af förra? Måste menniskan, för att hafva dyg till ändamål, afsäga sig sitt eget naturändan Kan hon afsäga sig det? har hon rätt der Vansinnighet! Det som förstör dygden, är att man förenar de begge ändamålen, dyg och lycksalighetens; icke att man kanhända sä dem, genom förändrad tankeordning, ömsevis fr för hvarandra; utan att man alldeles icke har förra; att man, som vanligast sker, uppoffrar för utvertes fördelar, passionens föremål.

Kort; man krångle så långt och så fint i gitter: hvar helst vördnaden för det i sig i goda och rätta verkeligen finnes; hvar helst vid hvarje gerning, stå för sinnet i hela d bjudande eller rörande skönhet: der är sällhets gäret, så långt det är förenligt dermed, lofl laggilltigt, och kan följas utan förminskning dygdens renhet. Skolnitet kan begära mer; i begär förnuftet? begär samvetet?

Afsigten på väl, kan då visserligen för med ren dygd. Men nu: moralisten, religio läraren som predikar sällheten, hvad gör h och på hvad förnuftsnödvändigt sätt ingår s

etsläran i hans moraliska undervisningar? Säger han, beflitet er om dygden, blott för den ljufva innesrörelse som åtföljer den? Säger han, att sällheten är allt, och dygden intet, utan blott så vida hon tjenar dertill? Nej, så lärde ännu aldrig någon moralist eller religionstalare.

Läraren må begynna sin betraktelse vid menniskans behof af sällhet, vid det naturändamål, som han kan tryggt förutsätta, att hon måste syfta till; eller mer abstrakt, mer högt ifrån, vid fordran på förnuftslydnad och värdigheten deraf: det möter honom alltid i hans väg en vigtig fråga, som han ej kan undvika, och som han måste besvara. Han nödgas inse, att menniskan har, jemte uppfyllandet af dygdens föreskrifter, oförnekligen ännu ett annat ändamål, lycksaligheten; hvilket äfven af förnuftet äligges henne. Han nödgas erkänna, att emellan dessa begge ändamål, måste ej finnas någon stridighet; och att om någon verkeligen funnes, om ingen väg till förening dem emellan kunde utvisas, så vore ettdera visserligen falskt. Det skulle ej låta begripa sig, huru lagar för menniskans gerningar, oförenligt stridande med hennes rättvisaste naturfordringar, kunde möjligen härleda sig ifrån samma Skapare. Förnuftet måste tänka sig enhet i Hans afsigter. Påstå med Kant, att dygden skulle äga för menniskosinnet lika hög-

het, lika förbindande kraft, om den också t
ligen stridde emot hela den enskilta och allm
naturinrättningen; ett sådant påstående må
römmas, som en sublim enthusiasm för dygden,
det har ej värdigheten af ett förnuftigt tank
Öfverensstämmelsen emellan sällhetsdriften och
ral-lagarna, (ehuru riktade mot begären dessa
må vara,) måste således, framför allt annat, å
läggas af läraren. Han måste öfvertyga åhör
om moralvärdets fullkomliga förträfflighet,
derigenom, att det medelst sin följd, sinnets tillfr
ställelse, och hoppet om en slutlig rättvisa, upp
tillika menniskans naturändamål, lycksaligheten
följd, (upprepom det) hvarförutan förnuftet sl
finna i moralbuden, en evig stridighet mot menn
naturen, likasom mot begreppet om en ska
Vishet; och dygdens realitet, saknande sitt
ste kännetecken, svårligen kunna skiljas ifrå
en sublim inbillningsdröm. I begge fallen,
då ej sällhetsläran på ett nödvändigt sätt
moraliska betraktelser? och dock i begge
hvad predikar han annat än den renaste

Som med läran om dygdens sällhet,
det sig med den om himmelens. Man
mot samma inkast: "Njutning, lycksalig
varande eller tillkommande, se der, het
tid ändamålet. Dygd, tro, kristendo

alltid blotta medel! Detta, frågar man, är det ej uppenbart att förringa, utplåna begreppet om tro och kristendom, såsom i sig sjelfva de högsta ändamålen?"

Men är det ej här en åtskillnad att göra; och som skulle göra sig sjelf, i fall den ej lärdes: den, emellan medel, *verktyg*, och medel, *värdighet?* När tro och kristendom föreställas såsom *medel* till den himmelska lycksaligheten, förstår man då någonsin dermed annat, än *värdigheten* dertill? Predikas himmelen någonsin annorlunda, än som en belönande följd af hjertats renhet och förbättring? Denna sinnets verkeliga förbättring till vilja och tänkesätt, hvarom menniskan har att vinnlägga sig, och hvarpå hela hennes hopp om en tillkommande lycksalighet måste grundas, är det annat än den, som får namn af medel till himmelen? Ett sådant begrepp om kristendomen, såsom *medel,* huru skulle det utesluta begreppet derom, såsom i sig sjelf det högsta ändamålet?

Har då läraren med sanna färgor, föreställt de oeftergifveliga villkoren för lycksalighet efter döden; har han gifvit om den nödvändiga *värdigheten* dertill, ett klart och fullständigt begrepp åt sina åhörare, (och det underlåter ingen rättskaffens predikant) så må han sedan predika säll-

het och himmel, som naturföljd, som belöning, eller under hvilken mensklig term han vill föreställa dem. Jag hör honom med nöje; jag måste, sådant är mitt behof, glädja mig åt detta tröstande hopp; men det är i sakens natur omöjligt, att det ändamål han framställer för mina önskningar, mitt naturbegär, skulle förringa, utplåna, tillintetgöra högheten af det stora moraliska ändamål, hvartill han visar att jag måste syfta, om jag skall nånsin komma till ernående af mina sällhetsönskningar. Jag undervisas blott att förlika och sammanbinda dem med detta högre ändamål.

Det torde kunna dömmas häraf, huruvida denna likasom den föregående invändningen emot det vanliga lärosättet, är i grunden annat än en af de svårigheter, hvilka nyheten alltid söker i det redan antagna: svårigheter, hvilka, utan grund i sjelfva saken, låna blott en viss färg af framställningssättet, och förlora sig småningom för undersökarens ögon, först i ovigtiga åtskillnader, sedan i abstrakta finheter, och slutligen i platt intet.

Religionsläraren kan då icke allenast, utan all fara för dygd och kristendom, predika sällhet och himmel, han måste äfven göra det, just för dygdens och kristendomens skull; och det är detta, hvarom jag ännu har ett ord att tillägga.

Erkännom, att det största hindret för deras framgång, ligger icke deri, att man ej föreställer sig dem, på ett nog abstrakt sätt, såsom stora bjudande fullkomligheter i sig sjelfva, afsöndrade från allt förhållande till menskliga fördelar, mensklig sällhet; det är kanhända, just så man allmännast föreställer sig dem. Erkännom, säger jag, att om dygd och kristendom hos oss aftaga, är det icke derföre, att man för mycket betraktar dem såsom medel till sällheten. Om det sker, synes det vara snarare derföre, att man icke rätt förstår att göra dem dertill; derföre, att man antingen icke nog, eller icke nog öfvertygligt, betraktar dem ur denna synpunkt. Just i den stora svårigheten, att värdigheten till sällhet synes fordra ingenting mindre, än ett ständigt uppoffrande deraf; just i den slitning som deraf uppkommer emellan dygden och naturbegäret, ligger, om jag annars har någon urskillning, det sanna hindret, utom hvilket alla skulle vara sjelfmant kristna och dygdiga. Detta hinder, änskönt ursprungligt från naturbegäret, tar likväl sin styrka äfven af sjelfva förnuftet, hvilket gör på en gång, sällheten till en lagpligt för vårt eget bemödande, och till en rättvis fordran hos Skaparen. Måste läraren stanna stum vid denna förnuftsfordran, eller måste han vara beredd att möta den med sitt svar? Hvari skall likväl detta svar bestå, om han icke kan,

icke får säga sina åhörare, att denna fordran i uppfylld; att dygd och tro leda verkeligen båd till närvarande och tillkommande lycksalighet?

Men denna lycksalighet, äfven då den fö kunnas och lofvas, huru åtskild likväl ifrån de som verldsmenniskans begär föra henne att efter sträfva! Huru skall Lärarn omskapa dessa sinnlig begär, och vända syftningen deraf till något osinnligt, kanske så oerfarit som det skadestånd ha har att i stället tillbjuda? Är det känslan för plig som han skall till den ändan uppväcka? Uppväcke den då, genom blotta upprepandet af detta end ord? Tänkare, eller deras eftersägare, J som ro pen emot sällhetspredikningar och vältalighetens rö rande makt, begripen att det är här som de fordras här som religionen och dygden hafva behof deraf här, som edra kalla phraser, edra stränga dogmatiska lagfordringar, studsa tillbaka ifrån menniskohjertat, utan att qvarlemna spåret af *ett intryck.* Denna stolta *förnuftsaktning*, som blifvit ett af philosophiens nya gunstlingsord, och hvaraf, (som vid allt favoritskap) förtjensten mycke öfverdrifves, låt den göra nog till philosophen dygd, sublimerad, att så må sägas, genom begreppet om sin rang i tankeverlden: men äro menniskor i allmänhet, till en lika grad mäktiga deraf Behöfva ej deras hjertan röras och uppeldas? Om

de skola föras till dygdens åtlydnad och dess ofta bittra försakelser, behöfva de ej vissheten om dess ännu högre belönande sällhet? Måste de ej läras att verkeligen älska, hvad de skola öfvertalas att aldrig öfvergifva? Men huru älskar man dygden? Jag vill säga det: genom hennes skönhet och förträfflighet, uppenbarade i följderna till jordens sällhet och menniskosinnets. Sägen icke att det blir, på det sättet, ändå sluteligen blott sällheten som man älskar. Detta är missbruk af ord. Sällheten kan ej *älskas*, hon kan blott önskas, blott åtrås, blott eftersträfvas. Endast det sköna i förtjensten dertill; endast godheten i uppsåtet att gifva den, kunna älskas; och se der den vida högre känsla i menniskosinnet, som J förblanden med sällhetsbegäret. Denna ursprungliga himmelska godhet, all förnuftig varelses enda tröstande tanke; denna ersättande, belönande rättvisa, väntad af lidandet, man säge mig, innebär tanken på dem ingenting ädlare än blotta välbehaget till de njutningar man genom dem lofvar sig? Detta hjerta som klappar starkare, dessa tårar som fylla ögonen vid hvarje vältalig föreställning deraf; äro de egennyttans rörelser? Bedragen eder ej: de äro den misskända högre varelsens, som vaknar och röjer sig; det är ej begärets glädje som här frambryter: det är den uppfyllda förtröstans, den ståndaktiga uppoffringens vida högre och ädlare segerkänsla. Och nu: men-

niskosinnet en gång sådant, förstån, att sättet att verka derpå, icke förändrar sig med systemerna i philosophien; att dess ombildning, för att verkeligen åstadkommas, måste ske, nu som alltid, vid en smältande värma, icke vid isen af abstrakta tankeformer. Erkännen J åter detta, så medgifven äfven att dertill fordras en lärare, som talar ur sin egen själs, och ur verldens allmänna erfarenhet, icke ur nya tyska spekulationer; som med den på en gång klart undervisande, och djupt rörande kraften af sina föreställningar, lossar småningom sällhetsbegäret ifrån sinnlighetens föremål; lösrifver det ifrån flärden, yppigheten, vällusten, ärelystnaden; verkar behofvet, föresatsen, att utbyta dessa oädlare njutningar, emot de högre af medvetandets glädje, af hoppets tröst, och förenar på det sättet, äfven i menniskors öfvertygelse, hvad Skaparens rättvisa förenat i verkligheten: dygden och sällheten.

Men allt detta, svarar mig någon ung studerande, hör blott till anthropologien, till läran om menniskan! — Aha! min philosoph: jag trodde att vi talte om menniskan. Jag trodde att det var för menniskan, som man gjorde moralböcker och predikningar.

Qvis est usus hujus articuli practicus?

Denna följande korta betraktelse. Att hämta, på förenämnde sätt, motiver till dygd äfven ifrån sällhetsbegäret, må förrycka ordningen af någon viss tankelära, men det förstör ej dygden. Huru skulle det vara på en gång befaldt och förbudit, på en gång rätt och orätt, på en gång pligt och brott, att söka sitt väl? Om någon ting må kallas ett motif, är det visserligen ett förnuftsändamål af denna vigt, tillagdt till dygdens eget höga och bjudande värde. Utan tvifvel ger det anseende af ett stort ett vördnadsvärdt nit, att ideligen tala om ren dygd, och att med obeveklig hand afsöndra derifrån alla sällhetsfordringar. Men philosophiens sanna kännemärke är kan hända icke så mycket att slita i tu menniskosinnet, som att förena det med sig sjelf.

III. Prediko-Deklamationen.

Är det en konst, eller är det ingen? är den af vigt att äga eller sakna? är det värdigt en ordets tjenare att vinnlägga sig derom? bör den hafva någon eller ingen enlighet med theater-deklamationen? Se der en hop frågor att besvara i detta ämne.

Om det är sant, att utförsgåfvorna oändeligt bidraga till verkningen af en vacker och rörande predikan, och till någon del förbättra äfven en slät; om dessa kunna, likasom allt annat, uppöfvas till en viss fullkomlighet, (hvilken i sin högsta regel betraktad, får namn af *konst*); och om det är en söndagligen bevisad sanning, att utförssättet vårdslösas hos oss nästan lika så allmänt som sjelfva sammansättningen; så synes mig, som någon del af dessa frågor vore derigenom redan tillräckligt besvarad.

Om nu vidare, det som icke den okunniga hopen, men vettigt folk förstår med theater-deklamation, ingalunda består hvarken i vissa anfäktningar med armarna, eller vissa tjutningar med rösten, utan i ett sant, värdigt och lefvande sätt att i röst och åtbörder uttrycka sinnets rörelser, efter sak, person, tillfälle; och om det heligaste rum har denna fordran gemensam med det mest verldsliga; så synes mig, som också det öfriga af dessa frågor vunne derigenom tillräckligt ljus.

När då en förtjent man ej längesedan skrifvit dessa orden: *tagom oss till vara för att likna de nymodiga theatraliska predikanter,* m. m., så har han förmodligen förstått med theatralisk deklamation, dessa nyssnämnda anfäktningar, hvilka icke äro theatralisk deklamation; likasom man ännu

alltför ofta, hos oss, förstår med vältalighet, denna dumma grannlåt i uttryck, som icke är vältalighet.

Alla sinnesrörelser, som uttryckas på theatern, förekomma ej att uttrycka på predikstolen. Alla åtbörder och röstens förändringar, som blifva nödvändiga på theatern, och passa der, höra då ej till predikstolen, och böra visserligen ej finnas der. Men der sakens, der ämnets natur vore densamma, der måste rösten och åtbörderne vara på begge ställen lika, om annars på begge ställen naturen och sanningen iakttagas. Ett gudalärans budskap gjorde kan hända ej illa, att tala ifrån sin predikstol, (man tillåte mig denna jemförelse) just så, som en rätt stor aktör skulle föreställa en Apostel, i fall någon så helig man kunde på theatern föreställas.

Men invänder någon: denna utvertes härmning, detta hemliga theaterspel, med ett ord, denna öfning till apostolisk ton och värdighet, är den förenlig med en kristelig lärares allvarsamma nit, uppfylld, som han bör vara, af religionens heliga rörelser? är det ej att vilja förlika med hvarandra flärd och sanning, fåfänga och kristendom?

Ni resonerar illa, min vän. Om ni äger sjelf en liflig känsla af religionens sanningar, och ett

verkligt nit att uppväcka hos andra samma rörelser, så skall ni bli den första, som skall vid hundrade tillfällen förebrå er, att hafva felat om rätta sättet att utföra dem. Ni skall ofta säga er sjelf, att ni ej gifvit nog kraft, nog allvar, åt det eller det vigtiga stället; att den eller den rörande föreställningen ej fått i er mun en nog inträngande röst; att edra åtbörder vid det eller det tillfället, i stället för att bidraga till verkningen af det ni talat, kan hända snarare förminskat den. Ni skall med ett ord finna, huru svårt det är, att på ett sätt, tillika värdigt och lifligt, uttrycka inför andra sina egna sannaste känslor; och ert bemödande att vinna deri större fullkomlighet, skall då, långt ifrån att synas er en theatralisk flärd, bli räknadt för en af ert kalls sanna skyldigheter.

Man anmärke dessutom: det är ändamålet, afsigten, som upphöjer eller förnedrar, rättvisar eller fördömmer allt slags bemödande. Man kan studera utförskonsten af blott fåfänga; men man kan också göra det af ren vördnad för den lära man predikar, och det embete man utöfvar. I alla länder hvarest man i verldsliga ämnen sökt att genom talekonsten verka på menniskosinnet, har utförssättet, räknadt för en nödvändig del deraf, haft

t sina undervisare, och dem som beflitat sig om. Så var det i Athén och Rom. Hvarföre? rföre att verkningarne af talet, läto vid sådana fällen genast erfara sig. Följden uppenbarastrax hvad talaren uträttat. Viss derom, våle han ingenting försumma. Det blef derigem ej flärd och fåfänga att studera äfven röns, kroppställningens, åtbördernas lagar. Det if nödvändighet och pligt: det blef en vådligt att underlåta. Förhåller det sig med predinten på annat sätt? Har han mindre ansvarigt, derföre att verkningen af hans missvårdnad te kan på ett lika utvertes och omedelbart sätt ias honom? Så gerna måtte man säga mig, att taren behöfver i sitt kall mindre allvar och omnka än läkaren, emedan hvar och en ser strax n patienten dör eller blir frisk, men icke hvar ch en, om åhöraren uppbygges eller ej.

Vår tid är ej de första kristnas. Förföljde omkring, samlades de inom sig till sina anktsöfningar, med ett på en gång af lärans nyst och sjelfva förtrycket uppeldadt nit. Icke eller voro den första församlingens apostlar, som edikade nästan alltid under bilan, detsamma som ir tids kyrkoherdar, embetsmän erkände af staan, och hvilka, under åtnjutande af god kost-

hållning, utföra ett högaktadt och beqvämligt kall. Så väl deras sinnesställning, som förkunnade religionen, som deras hvilka emottogo hennes läror, borde då, i dessa första tider, vara mycket åtskild ifrån hvad den är i våra dagar. Predikanten sökes ej nu som då, af tusentals menniskor, hvilka betrakta honom såsom ett af Gud till dem omedelbarligen sändt budskap, och beundra ej Guds röst, i hvart ljud från hans läppar. Han finner tvertom ofta slumrande åhörare; och gör det nog, att i det fallet lita på mannen med kyrkostafven? Måste talaren ej förstå, att sjelf hålla deras hjertan och deras förstånd vakna, genom sammansättningens och utförandets förenade styrka? Ofta finner han, hvad ännu är värre, gäckare, tillreds att förblanda religionens läror med svagheten, osammanhanget, osmakligheterne af hans prediko-koncept, eller hans sätt, att framsjunga det offentligen. Han är skyldig sitt embete, att så litet möjligt är ge rum åt smädaren. Ändteligen är hans kall, fastän heligt, likväl en förrättning, som har sin handtverks sida. Han skall finna sig sjelf dervid ofta mindre varm, mindre uppmärksam. Det blir nödigt för honom, att uppilifva sig genom ett ständigt syftande åt fullkomligheten, hvarifrån man aflägsnar sig i den mån man ej närmar sig dertill.

Den namnkunniga fransyska predikanten *La Rue*, tog aktören Barons undervisningar. Fransoserne hafva ej haft orätt i allt.

De märkligaste felen i vår predikodeklamation äro, hos mängden, en ton af lexa, en takt af tröskning, som med sitt aldrig omvexlande mekaniska fall, tröttar örat; en outhärdelig monotoni, eller illa passande höjningar och sänkningar i rösten; hos några, ett lika så vidrigt som oanständigt skrik, förenadt med nerdoppningar i predikstolen, kastningar derutöfver, skakningar på hufvudet och anfäktningar med armarna, att förnuftigt folk må deröfver falla i förundran. En del fruktande, att falla i dessa ytterligheter, stå ifrån början till slutet, raka som talande bilder; sträcka begge armarna på alldeles lika afstånd från kroppen, ideligen lyftande och sänkande dem begge på en gång, lodrätt ifrån predikstolen, vanligen till 6 à 8 tums höjd, men vid vissa starka ställen, till något deröfver. Man förundrar sig att höra dessa alldeles machinala kroppsrörelser, åtföljas af lärdomar, förmaningar, nitälskande utrop, som tyckas böra förutsätta hos den talande, ett allvar, och en egen känsla, hvilka vanligen aldrig yttra sig med sådan röst, eller sådana åtbörder.

Är det nu bättre, uppbyggligare, att på detta antingen orimliga eller tröttsamma sätt, framtona sin predikan, än att göra sig ett studium af att väl utföra, hvad man förut gjort sig ett studium af att sammanskrifva? Hafva alla dessa unga studerande, som årligen införlifvas i det heliga predikoembetet, de apostoliska andegåfvor, den väldiga talekraft, som skulle bortskämmas af aldrig så liten mensklig förbättring?

Vi äga kanhända ej hos oss något stort antal af efterdömen; och ägde vi änskönt någon *Bourdaloue*, någon *la Rue*, någon *Massillon*, skulle han väl njuta rättvisa? Desto mindre torde det skada att en ung Predikant, jemte läsningen af deras arbeten, ofta upplifvar hos sig sjelf minnet af de underrättelser vi äga om dessa berömda mäns sätt att utföra sina predikningar. Hvar och en af dem hade sitt egit, lämpadt efter karakteren af hans skrifart, efter ämnet och tillfället. Se här hvad en fransysk författare berättar derom. Dessa små drag kunna ej tjena att undervisa: de kunna likväl tjena att väcka och upplifva.

Bourdaloue, säger han, med anseende af en man, som samlar alla sina själskrafter till den djupaste andakt, med ganska få kroppsrörelser, och ögonen som oftast tillslutna, genomträngde hvar

da åhörares själ med en oförändrad, dyster och
rfärande röst. Den ton, hvarmed han uttalade
ssa orden: *Du är densamme mannen*, vändan-
sig, i det han utsade dem, till en af våra
onungar, gjorde en starkare verkning på åhö-
rne, än sjelfva deras tillämpning.

La Rue syntes en verkelig prophet. Hans
förssätt var majestätligt, ädelt, fullt af värma,
aft och urskillning. Han hade sublima ögon-
ick. Några gamla män, som jag haft tillfälle
t fråga om hans predikosätt, rysa ännu vid håg-
msten af detta hans anrop till hämdens Gud:
tdrag din glaf, Mäktige! &c.

Framför alla älskas *Massillon*. Man skulle
tt honom i sin predikstol, säga hans beundrare,
ed detta utseende af mild enfald, detta blyg-
mma kroppsskick, dessa nedslagna ögon, denna
istens intagande godhet, dessa åtbörder af en
ejdad och innesluten känsla, uppfylla alla sina åhö-
rres förstånd med det lifligaste ljus, och deras
jertan med de ömmaste rörelser. Aktören Baron,
en stoltaste af dödlige, gjorde honom för hans
redikosätt en dag följande kompliment: *Far fort,
in far*, sade han, *att predika som Ni gör. Ni har
t sätt som tillhör Er sjelf: lemna reglorna åt an-
ra.* Vid ett annat tillfälle, då denne store Aktör

hörde *Massillon* predika, sade han till en af sina kamerater, som var med honom i kyrkan: *Min Vän, se der en talare: och vi, hvad äro vi? Komedianter!*

Jag har redan sagt och jag upprepar ännu: dessa små underrättelser tjena ej till någon egentlig undervisning, men de sakna ej derföre allt värde: de vittna åtminstone, huru mycket sjelfva utförssättet möjligen bidrager att fördjupa eller försvaga intrycket af de vigtigaste läror. Man tycks ej nog öfverväga detta. En stor fransysk skribent sade om den nyssnämnda *Massillon*, att han *förde Racines talanger med sig i predikstolen.* Hos oss, jag är viss derom, skall man anse detta för ett ganska profant loford, äfven i anseende till sammansättningen. Men om man, på detta göthiskt mogna sätt, fortfar att såsom parisisk flärd afsky och förakta allt hvad urskillningen har visast, allt hvad snillet har ädlast och mest rörande, hvilka äro då, om jag understår mig att fråga, de gåfvor, som man skattar värdige en Religionens lärare, ett himmelens budskap till menniskorna? Så framt ej osammanhanget, sträfheten, obehaget, oskickligheten, vet jag i sanning inga, som blifva öfrige att vinnlägga sig om.

Man eftersinne blott, jag ber derom, huru få ibland oss äga ens den för all deklamation först nödiga gåfvan, att åtminstone efter meningens afdelningar, riktigt uppläsa en skrift, och att gifva den, genom röstens afpassade fortgång eller uppehåll, sitt rätta och klara ordaförstånd. Men om redan denna gåfva är ibland oss ingenting mindre än allmän, huru mycket sällsyntare måste då ej den vara, att genom röstens, om jag så får tala, olika känsloböjningar, och åtbördernas skick, uttrycka hjertats rörelser, uttrycka detta själens deltagande, utom hvilket nästan all verkan på åhörarnes sinnen nödvändigt förlorar sig? Det är i sanning ej nog till utförandet af ett predikotal, att stå på ett upphöjdt rum i församlingen, bära på sina axlar en lång hängande kappa, hafva en hvit näsduk i handen, och låta höra en menniskoröst. Man vill se och känna, att predikanten talar, om ej ur eget koncept, åtminstone alltid i öfverensstämmelse med sitt eget begrepp och sitt eget hjerta. Man vill se och känna, att han hvarken uppläser en lexa, eller spelar en rôle. Själens, känslans, den allvarliga, men af förnuftet styrda känslans röst i undervisningen, förmaningen, bestraffningen; ingen sjelfmyndig dunderstämma, ingen lex-ton, ingen jemmerlåt; åtbördernas värdiga skick, och väl afmätta rörlighet; framför allt deras sannaste enlighet med det som talas; inga kastningar, inga

öfverdrifna kroppsböjningar, inga stora tillgjorda paradgester, men också inga tvehågsna, ledstyfva och ständigt likformiga armlyftningar; sanning, känsla, värdighet i ton och kroppsrörelser: Se der, ett kort begrepp af predikodeklamationen, i dess ideala förebild.

Man underlåter ej, att författa och trycka dispositionsböcker, som sjelftänkaren ej behöfver, och som, författade på det vanliga viset, nästan till ingenting hjelpa otänkaren. Men på öfningsskolor för utförssättet, hvilket likväl är det, som först och starkast rör den sinnliga åhöraren, derpå tänker ingen, eller tänker man derpå utan verkställighet.

Ju mer det likväl synes behöfligt, att våra predikningar, ifrån blotta kathechetiska och dogmatiska undervisningar, som de merendels varit, förvandlas till lärotal af en praktisk uppbygglighet, verkande på hjertat och lefnaden, ju nödvändigare blir också för predikanten skickligheten, att genom sjelfva utförssättet understödja detta ändamål. Man har kunnat anmärka, att de som bäst författa, äro gemenligen äfven de, som bäst utföra. Ingenting är också naturligare; ty hvad är i sitt rätta förstånd all deklamation annat, än det sanna uttrycket af det vigtiga, som

jelf tänker och känner? Jag hör då och då
ss prest här i Stockholm, som tilläfven-
ldrig efter konstens lagar studerat sitt ut-
t, och som ej dess mindre äger det fullt
·dighet, värma och rörande allvar. Och
ıre? derföre, att han är sjelf den bästa
are, som jag inom hans stånd känner;
e, att hans vältalighet är förnuftets och
.s sannaste tungomål; derföre, med ett ord,
t är visserligen hans egen visa och älsk-
själ, som talar ifrån hans predikstol, li-
på hans papper *). Den som på detta
erkligen talar ur egna tankar och känslor,
er mindre än andra göra, hvad man kallar
ıationen, till en särskilt omsorg. Naturen
dan gifvit honom hvad han skulle söka hos
n. Men om bristen af egen skicklighet,
tilläfventyrs behöfligt för mången att låna,
edikstolen, andras tankar och betraktelser;
mycket nödvändigare blir ej då, att tillägga
ı egen sorgfällighet åtminstone den verk-
som beror af utförssättet? Sluteligen och
igen: få äro kan hända de, hvilka, i fall
ınde undvikas, någonsin borde låta offentli-

tt det är här frågan om framledne Biskoppen Dok-
r Lehnberg, kan nu sägas. När detta skrefs, lefde
n ännu. Vänskapen för denna förträffliga man har
r visso ej öfverdrifvit teckningen.

gen höra sig såsom religions-talare. Jag gör mig, åtminstone efter mitt sätt att tänka, om intet kall ett högre begrepp, men också af intet kall större fordringar. Då emedlertid nödvändigt måste talas; då gåfvan att författa, likasom den att väl utföra, blifvit så få menniskors lott, men sysslan att predika, en för alla prester gemensam skyldighet; hvad återstår att göra? En enda sak: predika så litet illa man möjeligen kan; söka hjelp hos andra och hos konsten, i brist af egna natursgåfvor; och då man ej kan hinna fullkomligheten, åtminstone ej af ett oförståndigt hat dertill, fasthålla sig hårdnackadt vid dess motsatta ytterlighet.

STRÖDDA SKRIFTER.

I.

OM

KRITIKER OCH STRIDSKRIFTER.

Det gifves knappt något som är till sin natur mera sårande för en vettig mans egenkärlek, ehuru kufvad den ock må hållas, än en rättvis kritik. De få skribenter, som äro i stånd att göra sådana, känna det fullkomligen; hvarföre de nästan aldrig fela att framställa deras rättelser, med all möjlig höflighet, ofta med beröm för den, mot hvilken de skrifva. Det är så naturligt att ogerna såra, när man visst vet att man äger styrka dertill. Annorlunda förhåller det sig med obilliga kritiker. Som de icke lätteligen störa någon förtjent mans lugn, fins ingen ting som hindrar deras författare att göra dem bra stolta, bra ovettiga. Också äro de merendels sådana. En författare af det slaget, om han angriper, gör han det nästan alltid med det osmakligaste högmod; om han försvarar sig, sker det alltid med grofheter.

Jag talar här om kritiker, ställda emot auktorer af en verklig förtjenst: icke om det skarpa salt, hvilket måste, såsom ett känselgifvande medel, appliceras på odugligheten.

Ingenting skulle blifva mera nyttigt och upplysande än lärda eller vittra tvister, om de vanligen vore hvad de borde vara. Men dertill fördrades flere saker, hvilka högst sällan sammanträffa. Ämnets vigt för publiken; ömsesidig höflighet; och hvad som är nästan lika sällsynt: en viss jemlikhet i tankemått och snillegåfvor.

I vår litteratur, likasom hos de fleste andra nationer, äro dessa så kallade vittra tvister sällan annat, än antingen medelmåttans tröttsamma käbbel, eller en orimmelig kamp emellan vanmaktens illska och öfverlägsenheten. När det icke varit en dvärgstrid helt och hållit, har det merendels varit en strid emellan dvärg och rese. Öfverallt är det någon uppretad hämnare af förnuft och smak, som svängt sin klubba öfver dåligheten, eller någon vanprisad äfventyrare, som trott resa sig ur föraktet, genom sitt krig emot förtjensten.

Det är ännu, hos oss, så liten fara vid att kriticera orimligt, det är så lätt att förbrylla en del läsares urskillning, så lätt att passera i den dumma hopens tankar för en stark kämpe, att jag ej undrar, om så många små namnlystne försökare, i stället för att sjelfve våga något nyttigt arbete, eller när de deri misslyckats, sätta sig

ner att mästra de berömdaste. Det är en ljuf tröst för deras odugliget, att få säga till en högaktad skribent: ert arbete duger ej. Ni har ej förstått ert ämne. Ni kan ej resonera. Ni vet ej principerna af den sak ni afhandlar; med flera höfligheter, af lika slag. Finna de ej tillfälle att säga detta eller dylikt, söka de utom saken, utom skriften, anledningar att förolämpa. Ty att förolämpa, det utgör deras begrepp om kritik. De sätta ett högmod i att våga det. Och sällan felas läsare, som roa sig deråt hjerteligen, och säga till hvarandra med ett visst mysande bifall: *jo, jo, den der är riktig han; den der, han är min själ ej att narras med.*

Jag har deremot ofta hört väckas den frågan, hvartill det tjenar goda skribenter att ofreda medelmåttan? Får icke, säger man, hvar och en skrifva så godt han gitter? Låt också en del författare verkeligen misskänna deras oskicklighet: hvem skada de derigenom? kan man förgås hastigare än strax? Men om de ej dröja att af sig sjelfve göra det, hvilket onyttigt barbari af kritiken, att störa lugnet af deras, på en gång, första och sista stunder! O hjertan utan kärlek för eder platta nästa, som hållen tillbaka handen på den köpande dumheten, just när den som bäst utsträckes emot den skrifvande!

Det är sant, att man stundom gjort publiken orätt, då man trott den behöfva upplysas om odugligheten af vissa arbeten, som blifvit till köp utbudna. Vid andra tillfällen åter, har behofvet deraf gått långt öfver förmodan. Den allmänna odlingen beror af den allmänna urskillningen, hvilken skärpes af kritiken. Och se, derföre är kritiken nyttig. En god auktor begär dessutom med rättvisa att skattas derföre; emedan en arbetare är sin lön värd; (när nemligen arbetet duger). Men om äran och bifallet äro hans enda belöning, huru kan man fordra af honom, att utan förtrytelse se sig bortblandad, ofta med hvad litteraturen har föraktligast? Detta är så litet ovanligt, att det skett alltid och allestädes, innan kritiken ännu, i ett land, begynt operera på publikens ögon. Och se, derföre är kritiken äfven billig. Låt dem säga, desse starka skrifvare af meritlistor, som inpå bråket beräkna sina medtäflares obehörighet, hvarföre de i sina ansökningar om befordringar och fördelar, ej iakttaga samma berömliga modesti, som de fordra hos författare? hvarföre de till ett förslag, en syssla, en god lön, icke låta sig oklagadt förbigås af mindre berättigade? Det röjer likväl ett så elakt hjerta att, som de göra, förringa en hederlig mans förtjenst, som ingenting annat gjort, än endast

fordrat

fordrat för sig den belöning som dem tillhörde? Eller skulle det vara blott det slags förtjenst, som utan fastställd väg till publik belöning, gagnar och hedrar nationen genom förståndets verksamhet; skulle det vara, säger jag, blott detta slags förtjenst, som ej har nog värde att njuta någon åtskillnad ifrån oskickligheten?

Men en god kritik, främjar den ensamt skribentens fördelar? Vinner ej publiken ofta just derigenom en ny förädling af smak, nya grader af nyttig upplysning? och är den ej en tjenst gjord åt dem, som lära af andras missöden att bätte mäta sina krafter, innan de våga sig på detta farliga fält?

Det är ej nog. Allt består i ord och phraser, äreminnen, oder, theaterstycken och ett förädladt språk. Detta är redan mycket. Men det är ej allt. Män af genie födas, mäktige att styra opinionen, värdige att göra det. Det är godt att till dess väcka urskillningen, och sätta förnuftet i respekt. Sådant kan kallas att *bereda Herrans väg;* och man kan ej för tidigt begynna dermed. Men förnuftets röst, för att höras i sorlet af vettlösa skrikare, hvad måste den göra? Kufvsta dem. Charlatanen, bedragaren, svärmaru,

libellisten måste lära att darra för en obesviklig domstol, det allmänna vettets. Det gifs ej ett så litet ämne, som ej blir vigtigt genom detta ändamål.

Ridikulen, sarkasmen duga dertill, och de bäst. Bevisets kallare röst, öfverskrikes. Jorden, säger sagan, höljdes af hänryckta dårar, dristiga till alla galna företag; men den allgode Fadern sade: *varde skratt!* och de gömde sig af blygsel. Detta frätmedel är i den vises hand en nyttig skänk åt menniskoslägtet. Kritiken kan ej umbära det, dess bruk är för henne väsendtligt; men hon måste veta att nyttja det med måtta och värdighet.

Man är, oaktadt allt, temmeligen ense om kritikens nytta, men arten, tonen, skrifsättet deraf, derom delar sig ännu ofta det allmänna omdömet. En viss klass af läsare skulle ej ogerna se, om allt vore sarkasm, personalitet, gäckeri. Andre fordra beständig skoning, aktning, återhållsamhet, och en modesti som aldrig sårar med sin öfverlägsenhet. Begge slagen kunna gå för långt i deras fordringar.

Att all sann och stor förtjenst måste bemötas med högaktning, och af kritiken tilltalas med den oförställda vördnad som visar att hon känner

s värde, bör vara satt utom tvist. Den som
urskiljer detta värde, eller ej frågar derefter;
i som understår sig, att, som någon gång skett,
d en ton full af plumphet och högmod, anta-
inför publiken personer af erkändt företrä-
en sådan förtjenar ej namn af granskare, ej
nn af skribent; det är en libellist, en usling,
ıxt sakfälld till föraktets näpst, och om hvil-
ı, (upprepade han än i hvarenda rad de tven-
orden, *förstånd, sanning)* man kan bruka
ifteus ord, att *hans tungomål röjer honom.*

Att dernäst hößligheten är i all kritik oum-
lig, äfven i den mest bestraffande, synes ej
ndre otvifvelaktigt; men hvari högligheten egen-
igt består, derom vill man ej lika lätt förena sig.
ı del skribenter kallade gerna ohöflighet, allt
ad som sårar deras egenkärlek, allt hvad som
r publikens ögon upptäcker deras nullitet: för-
ftet, som bevisar deras tankebrist; smaken, som
rkastar deras skrifsätt; skämtet, som gäckar;
rkasmen, som förkrossar dem; allt, allt, med
dantag blott af deras egna grofheter. Detta
ıne förtjenar att närmare upplysas.

Höfligheten är ej detsamma, som högaktning;
h en rättvis motsats af detta sistnämnda tänke-
t, följaktligen ej heller detsamma som ohöflighet.

Den blir det först, genom uttryckets otillbör
het. Hösligheten bjuder visserligen att välja
nen efter personens värde, till hvilken talet s
les; men hon har, utan att förlora sin natur
hösllighet, också en ton för personer utan
värde. Hennes alldeles oeftergifveliga fordi
består i uttryckets och skrifsättets anständighet
fordran, som vördnaden för publik och seder b
der att, vid alla tillfällen, ovillkorligt iaktta
Icke nog dertill att undvika skällsord och plum
heter, ehuru redan detta vore hos oss myc
vunnit; icke nog att respektera Samhällslagar
som gifva helgd åt medborgaren, emot smädels
illska, eller borde gifva den. Höfligheten ford
ännu derutöfver, att bortlägga i skrifsätt och u
gänge, detta slags rå obändighet, hvilken
blott trottsar allt värde, men tillika alla for
gar af förnuft och blygsel, och som, under n
af styrkans ton, begynt att af några dugtiga
gar hos oss införas. Höfligheten, det är
förenar sig naturligare med vördnaden, h
ningen, välviljan, än med deras motsatta
sätt; men dess triumf är att kunna förena
med det djupaste förakt, den rättvisaste
telse, när tillfället fordrar att uttrycka de
fällen, som ej låta alltid undvika sig.
denna svåra konst som skiljer snillets ha
dumhetens illska, och smakens värdiga

ifrån dessa modiga stallbröder, som tro att man är en styf knekt i vitterheten, med samma egenskap, som i ett båtsmansgille: med att hugga till, utan försyn. Så smakar hos en sådan skribent, hvart uttryck af själens grofhet, hvilken åter just är motsatsen af all möjlig likhet till talang och vett. Ty den ringaste grad af dessa egenskaper, medför redan ett slags behag som mildrar sammanlefnaden; gör sjelfva hämden ofta leende, alltid måttlig; och förädlar sederna, långt ifrån att (om jag så får tala) förgrofva dem.

Emollit mores nec sinit esse feros.

Passionen utrotas ej ur menniskosinnet. Förtrytelsen, harmen, hämden, höra, likasom deras motsatta känslor, till dess oföränderliga natur. Men deras uttryck förändrar sig mycket ifrån skogarnas villdjur, till samhällets, och ifrån dessa till verldsmannen och den stora skribenten. I skalan af denna förädling, blir samma sinnesrörelse, efter graderna, barbari, dumt ovett, hämnande vett, mockeri, sarkasm. Fordrar man nu att veta, på hvilka kännetecken, äfven vid utbrottet af den mest öfverrumplande harm, en författare af vett och seder skiljer sig från libellisten, smädarn och deras låga vederlikar; så gifve man blott akt till följande: Den förra glömmer aldrig

i sina uttryck det ädlare umgängets fordring
Hans mun och hans penna föra samma språ
Han talar ur sitt ensliga rum, med samma til
börlighet, som i det största sällskap; och ha
häftigaste förtrytelse yttrar sig aldrig i hans skr
ter med andra termer, eller ur annan ton,
han skulle nyttja om han, i närvaro af de m
högaktade vittnen, munteligen tilltalade den pe
son mot hvilken han skrifver. Just på ett o
vändt sätt förhåller det sig med den sednare. H
brukar nästan aldrig pennans tjenst till annat
till sådant, som han icke skulle understå sig
säga munteligen; om just ej af rädsla för
vederpart, dock af billig farhåga att utkas
af de närvarande. Han skäms stundom in
andra; men innesluten med sig sjelf i sin sk
kammare, aflägger han all blygsel, och hä
nar sig, genom de grofheter han skrifver, på
tvång hvari han hålles genom umgängets la
Det fins ingen man af värde, som icke tusen gå
ger hellre skulle vara föremålet för hans libe
än författare deraf.

(Man granske, efter denna enkla regel, de
oss utkomna stridskrifter. Det är allt hvad v
dige författare kunna önska till rättvisa för d
och till straff för de ovärdige, af hvilka de
på ett så skamlöst sätt förolämpas).

All publicitet är ett slags dom på att vara till namn och heder fogelfri; ryktbarheten en Ocean hvars böljor vräka emellan afgrunden och skyarna, och hvars rörelse tilltager i den mån, man skiljer sig ifrån stranden. Men af allas, är ingens öde värre än auktorernas. Statsmannen, om han har fiender, har också medel att göra sig fruktad, och vigten af hans embete, sätter honom öfver låga oförrätter, eller håller honom uppe deremot. Artistens publik är mindre, derföre ädlare, derföre rättvisare. Författaren deremot dömmes af alla, och hans namn, hans varelse förblifva länge, i hela verldens händer, ett mjukt ämne, hvaraf man gör strafflöst de ovärdigaste skampluner. Detta varar intill dess tiden en gång stadgat hans rykte till en viss form, som det merendels ej får, förr än tiden först krossat hans egen. Den dumma argheten mumlar i stoftet mot de mäktiga; men hon upplyfter djerft sin breda panna emot skribenten, som blott har förnuftet på sin sida; ett medel, hvilket, likt alla goda medel, verkar med långsamhet.

Detta öde afskräcker. Ju mera synbar plats någon äger i samhället, ju mera måste han darra att blottställa sig. Den som någonsin skrifvit en vettig rad för pressen, vet, att man gör det aldrig onäpst. Det är omöjligt för förnuftet, säger

Pope, att föra fram sitt baner ett enda steg, utan att uppoffra någon fiende, eller stöta flera ur vägen: och se der, strid från alla sidor. *Den* första äfventyrare, som får det infallet att spela en rôle, angriper oförsynt er skrift, som han troligen icke förstår; eller har ni råkat, i ert nit för sanningen och förnuftet, att trampa någon kamrat af lika meriter, litet på tåändarne i förbigående; och då, vänta er allt af hans vånda och harm. Allt hvad den gröfsta skamlöshet har gräsligast: plumpheter, skällsord, lögner, smädelser, all slags orenlighet, vräkes då öfver er i allmänt tryck, ur fulla händer och utan allsköns åtal; i anseende, välförståendes, till fria medborgares rätt att philosophera obehindradt. Svarar ni ej, (som synes bäst) så segrar han i okunnighetens ögon, det vill säga, i myckenhetens, och ni lemnar sanningen ohämnad. Svarar ni kraftigt, (som också synes bäst,) så begynner ni en strid, som för er längre än ni vill, och sätter er i armtag, ofta med personer, med hvilka ni önskade att hafva ingen ting oafgjordt; och det inför en publik som roar sig deråt. Förgäfves söker ni att i skäl och skrifsätt öfverträffa er vederpart.

Jag har varit tvungen, (tillägger en annan författare) att någon gång försvara mig; men det oaktadt, ler jag alltid i hemlighet, när jag ser en

auktor möda sig, att genom sina skäl vinna allmänheten. Om hans smädare skrifver, derefter, ännu en libell, så har denne åter så rätt som han, tills vidare; och det blir alltid denna som slutar skådespelet. Orsaken dertill är klar. Det goda, det sanna, har sin gräns i alla ämnen; förnuftet har en gång sagt ut: galenskapen aldrig. Ett musikaliskt stycke måste ofelbart sluta, sedan det genomlupit alla förändringarna af sitt thema; men en drucken mans skrål har ingen orsak hvarföre det nödvändigt skulle upphöra, innan han tröttnar, eller somnar, eller blir nykter igen.

Och nu, mine herrar, — i så fatta omständigheter, — hvad råd bör man gifva åt våra författare? och hvad tillhör deras frid att göra? Jag vet ej. Förmodligen detsamma, som man gjort fordom i Frankrike, som man gör i England, Holland, Spanien, Portugal, Italien, Tyskland, och öfver hela den vittra verlden: låta bli att skrifva, om man älskar sitt lugn, högre än sitt yrke; gör man annorlunda, gå fort på den bana man börjat, med de krafter man har öfriga: ge, om man kan, ett litet behag åt våra sträfvare språk; ge, om man kan, en liten väckelse åt vår trögare tankefart; nöta, fast med svag, dock flitig hand, på den gamla rosten af våra löjliga fördo-

mar, våra halfmenskliga seder; släpa, idog myra, sitt lilla strå till förrådet af det allmänna menniskovettet; tillstoppa väl sina öron för ovettet; laga att man höres, men hör ej; lefva, för öfrigt, i sin vrå, så god undersåte, vän, medborgare, man förmår vara; och dö, hämnad af sitt omdöme, i fall man ej har merit nog att vänta det af efterverlden.

OM

VITTERHETS-IDKARE.

Man kan kalla, med skäl, Vitterheten för *kunskapens träd på godt och ondt.* Mången skulle knappt hafva vetat att det gifves ondt till i verlden, om icke begäret till detta slags gudomlighet, förfört hans fåfänga.

Om Vitterhets-Bröderne N. N. och N. N. och N. N. &c. &c. förblifvit i oskyldighetens tillstånd, hade de ej röjt denna skamliga nakenhet, som de, vid upphörd förblindelse, icke skola finna fikonalöf stora nog att bortgömma.

Det gifves för Vitterhetsidkaren nästan ingen medelväg emellan äran och föraktet. Men det är detta, hvarom man i allmänhet icke vill öfvertygas. Ingenting har blifvit oftare sagdt och oftare glömdt.

En del försökare synas i sanning tro att blotta tilltagsenheten gör allt, och att man kan med ett tillräckligt mått af oblyghet och sjelfberöm, sätta sig i Vitterheten så högt opp man behagar. Re-

dan vid knappt slutade skolstudier, ser man unga hjeltar af detta slag, kungöra sin föresats att reformera tidehvarfvet, och till en början Skaldekonsten. Pope och Voltaire förklaras af dem för usla hufvuden. Efter tolf, sexton, tjugo häften af den nya mönster-poesien, har man tilläfventyrs ännu ej läst en half sida drägligt språk, eller förnuftig mening. Hvad blir slutet? Det samma som alltid förut. Publiken ledsnar vid orimligheten: kännare förakta: Satiren hvislar: medhållarne skämmas och försvinna: endast hufvudmännens namn qvarblifva någon tid i löjlig åminnelse.

Andra, mera blygsamma, hafva ej så stora anspråk och påstå för ingen del att omskapa snilleverlden. Det är, i deras tycke, redan vackert att *gå an i vers*. Det bevisar, att man ej är *dum*, tänker man; men man smickrar sig.

Att temmeligen lyckas, när man skrifver, borde synas detsamma, som att temmeligen råka den man söker, eller temmeligen få den till hustru, som man friar till. Det gifs intet *temmeligen* i dessa ämnen. Man är ett af begge: god eller slät skribent. Om äfven, bland goda författare, man känner så många af olika värde, kommer det deraf, att sjelfva det goda har en grad öfver sig, som heter det *förträffliga:* se två eller tre af våra författare.

Det är sant, att det släta har äfven en grad under sig, som heter *uselhet:* se rundt omkring Er.

Man är ej slät författare, derföre att man har något ganska förkastligt; men derföre att man har intet eller alltför litet sant godt.

Någon ting af detta sistnämda slag måste alltså nödvändigt finnas hos en författare, för att ursäkta bristerna. Men hvari består detta? Vissa sköna ställen, göra de tillfyllest? Vissa sköna ställen voro redan mycket, och skulle förtjena sitt beröm. Det sköna förblir alltid skönt, äfven bredvid det odrägliga. Men jag skulle hellre vilja finna en viss jemn förtjenst, om ock af ringare slag. Ty hvartill tjenar vitter skrifart, om ej hufvudsakligen att kläda förnuftet? Och skulle man ej då böra föredraga en mindre lysande, men åtminstone värdig och likställig drägt, framför några präktiga lappar som styckevis prunka bland dåligheten? Jag ville ej öfverflöda i bilder och liknelser: den affekterade rikedomen derpå, förråder merendels blott fattigdomen på tankar, och ingenting förtjenar mindre namn af Vitterhet. Men mig synes som hvart och ett snilleverk lät dömma sig efter nästan samma lagar som en byggnad. Man begynner med att träffas af vissa vackrare delar som falla i ögat: man slutar med att undersöka det hela; öfverensstämmelsen, fastheten deraf,

klokheten af dess inrättning, o. s. v. Det förhåller sig för öfrigt med upphöjda ställen i skrifter, ungefär som med torn och dômer i byggningskonsten: de måste ej uppkomma af slump; de måste sättas der de böra finnas, annars gifva de vanskaplighet.

Kan en författare dömma om sitt eget värde? tillhör det honom att göra det? eller hos hvilken skall han söka underrättelse derom? Detta är en fråga som förtjenar uppmärksamhet. När man påminner sig den blygsamhet och nästan det misstroende till sig sjelfva, hvarmed så många stora snillen länge fortsatt deras bana; men deremot den sjelfbeundran, det skryt af styrka och gudomlighet, hvarmed en stor del medelmåttige anträda deras; förekommer det såsom en ganska svår sak att dömma rätt öfver egna gåfvor. Denna blygsamhet, detta låtsade misstroende till sig sjelf, svarar någon, är ej annat än ett fint skryt hos de stora snillen. Må ske; men äfven i det fallet bevisar ert grofva skryt ingenting till er fördel. Men Young, fortfar ni, råder uttryckeligen en ung skribent att vara sjelf sin första beundrare. Frukta att Young narrar Er. Skrif som Young, och följ ej hans råd; se der, utan tvifvel, det bästa Ni kan göra, om Ni söker i vitterheten en verklig förtjenst.

Hvarföre synes man i sjelfva verket aldrig löjligare, än då man gör platta poesier, och tror att genom fräck sjelfbeundran upphjelpa deras anseende? Derföre att man har aldrig rätt till mindre skoning, än då man gör med högmod illa, hvad man gör för att beundras: derföre att detta ändamål förutsätter vissa utmärkta gåfvor af naturen, vissa charmer af snille, hvilka en sådan antingen mycket enfaldigt inbillar sig äga, eller vill på ett oblygt sätt truga andra att hos honom erkänna: derföre att den sanna skaldekonsten tar sitt ursprung ifrån en varme i själen, ett ljus i tanken, en upplyftning, en harmonisk tjusning, som man med ett oklart hufvud, en vimlande inbillning och tillgjorda hänryckningar, fåfängt mödar sig att likna: derföre ändteligen, att en vers af hvilket slag som helst, om den icke är det skönaste uttryck af en ren och lefvande tanke; om den icke är ett blomster kastadt af Gracerne, en pil skuten från Apollos båge, med ett ord en sann ingifvelse, förtjenar redan derigenom blott ringa bifall; men förtjenar, i fall usel, i fall rent af odräglig, -- och ändå framburen med stolthet och sjelfförgudning, -- visserligen den högsta grad af förakt och åtlöje.

Det är icke beskydd och anseende som afgöra en författares värde. Milton lefde misskänd

och föraktad; Chapelain öfverhopades med ära och belöningar. Det är icke heller alltid allmänhetens röst. Hon vacklade länge i sitt omdöme emellan Racine och Pradon. *Un sot trouve toujours un plus sot qui l'admire.*

Om en författare, af viss art, föraktas som han förtjenar, resignerar han sig med hela styrkan af en stor man; smickrar sig af sina rivalers afund, och af allmänhetens kända orättvisa mot de bästa skribenter. Om han åter finner berömmare, (hvilka sällan alldeles fela honom, så länge det finnes rå skaror och dåliga hufvuden;) om han till exempel förstått att tingera sin medelmåtta, med en viss galenskap som gör sekt, och om några kamrater af samma skola, ropa mirakel öfver hans nonsens, för att göra sitt eget gällande, så är detta redan för honom hela Publikens röst. Han tvekar då ej mera ett ögonblick att förklara sig för ett stort snille, och allmänheten underrättas i företal och tidningsblad om den utmärkta rättvisa hon gjort åt hans förtjenster, om den förtjusning hvarmed hon emottagit hans skrifter o. s. v.; hvilket allmänheten å nyo, antingen icke läser, eller skrattar åt.

Det har tvifvelsutan varit någon sådan händelse som, icke länge sedan, gifvit anledning till

följande

Följände rader, hvilka synas träffa sanningen, och som jag funnit hos en amatör:

Dialog.

A. "Jag allmänhetens bifall vann!"
Så skrifver sjelfva *Gormius*, han?
Och retar ej publikens ifver!

B. Han gör det tryggt: han tänker så:
Publiken, hvad jag också skrifver,
Får aldrig veta det ändå.

De bästa kännares omdöme, och i synnerhet deras som sjelfve gjort sig ett namn i samma yrken, synes vara den säkraste profstenen för en skribents talang. Man tröstar sig förgäfves af deras afund, om de begabba, och man högmodas förgäfves af deras höfliga loford, i fall de blott smickra. Det är omöjligt att bedragas på deras sanna omdöme, i fall man ej gör allt i verlden för att blifva det. Hvar och en sann förtjenst har ett sätt att häcklas, som icke är förakt, och ett sätt att berömmas, som icke är blott höflighet.

Det går i vitterheten som i drabbningar: man ser der för sig lagern eller döden. Ingen är säker att komma derifrån alldeles utan sår; många hafva deraf nog för hela deras lifstid.

Ganska sant är det, vare sig af hvad orsak som helst, att en yngling som en gång satt sig i hufvudet att blifva författare, helst poët, han må misslyckas så mycket han kan, sällan hvarken tänker på, eller kanske duger att använda sig i allmänna och nyttigare yrken. Han är alldeles förlorad, sedan han en gång rätt begynt, dermed, om det befinner sig, att han händelsevis ej blifvit född att tänka i meter. Flera exempel, som bevisa detta, borde påminna unga vitterhetsälskare, att med mera varsamhet, och mycket senare än de vanligen göra, taga sig inbillning af godkända författare. Om det händer (som icke är sällsynt), att de bedragit sig på sin kallelse, skulle en sådan försigtighet antingen bespara dem förödmjukelsen, att med allmänt åtlöje draga sig tillbaka under glömskans och tystnadens beskydd, eller smärtan att länge envisas för ingen ting annat än en viss ånger.

Anspråket på snille måste likväl äga något högst smickrande för den menskliga fåfängan, efter intet kön, ingen ålder, ingen rang finnes, som ej kittlas deraf; efter man alltid, in i det yttersta, söker att frälsa åtminstone en liten del af detta anseende, och efter ingen utan bitter känsla ser sig deraf alldeles förlustig. "De största skribenter, (säger, om jag rätt minnes, Pope, i an-

ledning af Wycherley), vilja sällan märka snillets aftagande med åren och lifskrafterna. De blifva nästan alla, slutligen, sina egna rivaler; och deras ålder, afundsjuk på deras ungdom, förtryter såsom en verklig oförrätt, det loford hvarmed man så ofta kommer tillbaka till deras yngre arbeten." Hvad åter angår släta författare, så låta äfven de uslaste ibland dem, sällan på en gång afvisa sig; icke ens genom de tydligaste missöden. De skämmas, det är sant; men de fortfara. Om de någonsin upphöra, sker det ej utan högst småningom, alltid samlande till ett nytt försök, spillrorna efter sista skeppsbrottet. Likasom envisa stridsmän låta de således blott steg för steg disputera sig fältet; och till hvad afsägelser kritiken helst må tvinga dem, finna de alltid ett litet slag af snille, hvari det ännu återstår dem att föraktas. Alla länders vitterhet har ägt sina exempel af dessa oförtrutna, hvilka efter beständigt förnyade och beständigt misslyckade försök, flyttat sina fordringar ifrån dess högsta ära, ner till dess ringaste. Man har sett mer än en, på detta sätt flyktig ur det ena slaget i det andra, ingenstädes emottagen, och ändteligen biltog, icke allenast ur hela poësiens rike, men äfven ur sjelfva prosans, slutligen nödgas undangömma sitt ansigte, för sin löjliga namnkunnighet. Det gifves nemligen en hop nyfikne i samhället, som finna ett stort nöje

i att betrakta, huru en fattig *misslyckad* ser ut: om han ser åt jorden eller åt himmelen, när han går på gatan; om han skäms mer att tala eller tiga, när han är i sällskap; och när man ler ur ett fönster, om han icke viker af i den första gränd, försäkrad att det är åt honom.

Dessa exempel äro, det är sant, hos oss sällsyntare, men de finnas. Min svågers- morbrors- kusins- systerson berättar sig hafva känt en sådan, som med en lång oförtrutenhet, med offer af mycket svett och bläck, eftersträfvat en liten grad i vitterheten; och som, på förenämda sätt, jagad af allmänhetens åtlöje ur det ena slaget i det andra, alltid tagit ett steg tillbaka, — ifrån skaldekonsten till vältaligheten, ifrån vältaligheten till stenstylen, ifrån stenstylen till rim under porträtter, ifrån rim under porträtter till skålar vid slutit bord, och ifrån dessa till den eviga glömskan; hvarest han, efter ett så långt och förvilladt lopp, ändteligen synes hafva träffat sitt rätta hemvist, sin misskända fosterjord.

Men icke all platt natur låter af motgången öfvervinna sig. Från dessa skiljer sig nemligen ett annat slag af vittra författare, hvarom jag redan nämt något, och hvilka man med ett ganska svagt, men ganska höfligt namn, kan kalla de *modige*. Desse

lefva ej hvar för sig, de uppsöka hvarandra, de sammanflocka sig, de bispringa hvarandra i behof med beundran och lofskrifter. På detta sätt utgöra de, sinsemellan, likasom ett slags orden, hvars mästerprof består i att kämpa till det yttersta emot det allmänna omdömet, utan att låta sig, som de förre, deraf tillbaka drifvas; och hvars hemlighet synes vara konsten att uthärda åtlöjet till en grad, som skulle döda en skribent af vanligt högmod och vanlig nonsens. Ni känner en sådan, när ni möter honom på gatan, eller ser honom i sällskap, på en viss förvärfvad orörlighet, en viss ossifikation i alla de ansigtets muskler som uttrycka skam och blygsel; hvilka tvertom hos de förra äro lättrörde öfver all föreställning, och gifva derigenom ofta ett ganska okristligt nöje åt betraktaren. En auktor af de *modiga* ser er i synen likasom han aldrig gjort andra än goda arbeten. Han sträfvar att gifva sin panna, så långt möjligt är, hårdheten af sin skrifart. Han säljer er till fyra eller femdubbelt pris, en liten skrift, hvars första sida, ja ofta, hvars första rader sätta er i en häpen förundran öfver deras omening. Ni läser vidare, och finner på nästa blad tydligen försäkradt: att man allt hitintills icke vetat hos oss hvarken hvad förnuft eller smak är; men att auktorn och hans vänner nu fullkomligen veta det, och att det är

af dem allena, som man har att erhålla rätta kunskapen derom.

Det är ej nog att visligen afstå ifrån vitterheten, när man af naturen ej äger gåfvor dertill. Man måste gifva akt när dessa gåfvor aftaga. Man måste veta att skilja sig vid sånggudinnorna, innan man af dem afskedas, och att sluta sin bana, innan man af trötthet tvingas att lemna den.

Det är äfven så få som hafva gåfvan att göra en sådan reträtt med skicklighet, som att icke behöfva göra den. Xenophons var ej svårare. Det är nästan omöjligt att undangömma det aftagande i talang, som tvingar er att lemna anspråket på ett rum i vitterheten. Man borde till den ändan sluta med det arbetet som mest berömmes. Men auktorer äro såsom fruntimmer: de upphöra ej att vilja behaga, förrän sedan man länge upphört att berömma dem. Och ju mera de märka att tiden dertill instundar, ju ifrigare blifva de att njuta dessa sista ögonblicken.

En författare som misslyckas, är lik en olycklig spelare. Han begynner för att vinna; fortfar, för att åtminstone återtaga hvad han förlorat; och slutar med att ruinera sig utan hjelp.

O M

DET ROMANESKA.

oman, Romanesk, kommer af Romance, och
.e af Romare; hvilket ej torde vara otjenligt
först anmärka, på det aldrig mera någon för-
n fru hos oss må säga till sin dotter: "du
er Romaner, mitt barn, tills du blir sjelf en
mare." Svårare än ordets derivation, är dess
ydelse att riktigt fastställa.

Man är ej romanesk, blott då, när man ristar
skönas namn i barken af träden; när man ta-
om en koja med den man älskar; när man
tes utom sig vid åskådandet af de gröna fälten
h de susande bäckarna; när man gör långa her-
qväden tre trappor opp i en trång och smutsig
ind: när man, som fordom, svärmar omkring
söka ridderliga äfventyr, eller som sednare
ett, räcker fram halsen åt bödelsyxan, för äran
säga hvad man kallar vissa starka sannin-
r. — Man är det vid tusende andra tillfällen
sin korta lefnad; hvarföre ock detta ordets
lsträckta betydelse, likasom nästan alla andra
ds, bäst läres af bruket.

Se här några fragmenter ur den upplysta samhällslefnaden, hvilka ännu bättre än ordets torra metaphysik, kunna tjena att förklara det.

Du är Romanesk, min gosse, säger en förnuftig far till sin egensinniga son, när den unga token begynner grubbla om menniskors medfödda jemlikhet, om den politiska maktens missbruk, om förtjenstens rättigheter framför bördens; eller när han, tillfreds med en lägre lycka, alldeles icke vill beqväma sig att krypa, smila, smickra, löpa barhufvad i trappor, och stå sig trött i förmaken, för att erhålla en liten befordran.

Du är Romanesk, min dotter, säger den sluga modern, som på sin tid försökt verlden, när den unga fjollan älskar en braf men fattig karl, och väljer honom framför en gammal rik narr, som hon snart kunde begrafva.

Du är Romanesk, min vän, säger den ena kloka brodern till den andra, när denne sednare, genom ett enda litet oskyldigt knep lätt kunde stöta sin medtäflare ur brädet, och har den barnsligheten att icke vilja betjena sig deraf.

Var intet så förbannadt Romanesk, min kära herre, säger den durkdrifna statsvinglaren

till en ung man af talanger, som han kastar ögat på till köp, och som litet skäms för att sälja sig.

Det är en ung Romanesk narr, säges vanligen af allt klokt folk, om en yngling af lifliga känslor, som tror det skall gå an för honom, att i allmänna lefnaden verkställa alla de vackra maximer af ädelmod och rättskaffenhet, åt hvilka han hört handklappas, deklamerade från skådeplatsen.

En satans *Romanesk käring*, var isynnerhet en viss krögerska i Köpenhamn. Sedan hon länge utan fördel spelat på klass-lotteriet, tillhopa med en fattig arbetskarl, och denne för armod, ändteligen nödgats uppsäga lottlaget, trugade hon honom icke dess mindre, att emottaga hälften af de 500 Riksdalers vinst, som hon vid påföljande dragning gjorde, för sin egen ensamt betalta lottsedel.

Af dessa och flera exempel skulle tyckas:

1:o Som det Romaneska egenteligen bestod i en oförståndig kärlek till det vackra, ädla, rättvisa. Jag menar med oförståndig kärlek, en böjelse, som ej tillbörligen subordinerar under den klokare egennyttan.

2:o Som denna löjlighet vore vanligast ungdomens eller det ringare folkets. Detta kan äfven

synas naturligt i anseende till begges oerfarenhet af verlden och de tusende omständigheter, som hos äldre eller bättre folk, odla förståndet till en vida större realitet.

Men hvartill all vidlyftighet? Vet man ej redan, att ordet Romanesk härleder sig från ordet Roman? Och är det ej alla dessa böckers natur, att skillra eller, rättare sagdt, dikta händelser och äfventyr, som icke kunna tilldraga sig i den vanliga sammanlefnaden? Men hvarföre kunna de ej tilldraga sig der? Jo derföre, att de grunda sig på känslor och tänkesätt, som det är afgjordt att ingen vidare följer, ehvad bifall och beundran man ock må lemna dem på skådeplatsen, eller i nyssnämda känslodikter.

Ingen slute häraf, att jag förkastar detta bifall såsom otillbörligt. Nej, långt derifrån. Klappa er tvertom gerna öm i händerna; skrik charmant! superbt! divint! ända till heshet; gråt full näsduken, om det är möjligt; så mycket bättre. Allt det der visar en öm och ädel själ, full af höga och sköna tänkesätt. Men när ni slutat boken, eller kommer hem ifrån spektaklet; när ni för sista gången trycker de uppsvälda ögonen, och

ur dåfna näsduk emottagit hela utbrottet af er ömhet; då, — om ni är klok, — om ni vill hållas derföre, — lägg bort maximen tillika med näsduken.

Det gifves ett moraliskt phenomen, som alltid gör okunnighetens stora förundran; men hvilket ganska lätt förklaras. Det består i att se samma menniskor ömsevis storsnyfta och storskratta åt samma moraliska maximer. Den förhastade åskådaren tar vanligtvis sådana menniskor för lättsinniga hufvuden, utan all enlighet med sig sjelfva. Men det är han, som icke förstår att åtskilja bruket och missbruket. Man kan, t. ex., röras intill tårar af en vacker sång, och musiken är visserligen, om något i verlden, de ädla och ljufva känslornas tungomål; men man skulle ofelbart, i den allmänna lefnaden, skratta åt en utskickad som sjöng fram sitt ärende; åt en aktor, som slog en lång heroisk drill midt i påståendet; eller åt hvem som på ett musikaliskt thema melodierade samtalet om helsan och väderleken. Och är ej förhållandet just detsamma, med bruket af våra bästa moraliska maximer? I sanning, hvad är mera skönt och rörande än dessa känslor och tänkesätt, när de användas som de böra, endast till prydnad för talet och till ett ömt nöje för inbillningen? Men hvad lånar deremot oftare äm-

nen till åtlöje än just de, när de drifvas ända ytterlighet, det vill säga i andra ord uttryckt ända till utöfning i den vanliga sammanlefna

Om någon frågar mig, hvartill de så tjena, och för hvad jag i grunden håller d så svarar jag: för rätt vackra saker, hvilka väl i okunnighetens fordna tidehvarf verkel försökt att utöfva, och för hvilka en och a känslotok ännu behåller en viss hängifvenhet; hvaraf allt klokt folk, efter verldens nuvar lopp, måste finna verkställigheten orimlig, platt omöjlig. Romaneskt blir då i sitt rätta stånd, allt det vackra och ädla, som det vore och barbariskt att icke med förtjusning höra läsa; men som det också vore högst narral att någonsin utöfva. Och hvarföre? Jo fö emedan man skulle bli alldeles ensam derom, således ej allenast ganska narrad på sina känslor, utan ock derigenom ganska löjlig; — det andra, emedan det *ädla* och det *kloka*, till deras natur i denna sublunariska verlden väsendtligen åtskilda, att englarnas fordna gi mål med menniskors döttrar, icke funnit flera t lare, än dessa begge sakers möjliga förening.

Jag är helt öfvertygad, att om någon häftighet bestrider mig detta och försvarar n satsen, är det ej så mycket för de ädla och s

erningar, han sjelf åtager sig att uträtta, som
ir dem hvilka, han tycker borde, hos andra,
edra och pryda menskligheten. Men om nu hvar
ch en, med samma undantag af sig sjelf, önskar
t menskligheten samma prydnad och heder: på
vem skall då lotten falla, att sålunda pryda och
edra den? — Man ser då huru allt, efter en
ort omgång, ändå slutligen återkommer till dessa
aximers nullitet för den vanliga sammanlefnaden.

Men vill man ändteligen häri, som i andra
nnen, ändå stundom röja likasom en skymt af
erkställighet; vill man, åtminstone som ett slags
oraliskt tidsfördrif, intagas af vackra gerningar,
ch beundra ansigte mot ansigte personer som
öra sådana; så välan, ingenting är hvarken möj-
gare eller lättare. Blott måste man ej oriinligt
ordra, att dessa personer och gerningar, skola
ara sanna personer, verkliga gerningar. Det gifs
ingt beqvämare medel att komma till ändamå-
et. Man väljer ett namn af ålderdomens, eller
ian diktar ett. Man lånar deråt en figur för
gat, en röst för örat, tagne hvar man finner
em, (t. ex. från gatan). Man ställer phenome-
et på ett upphöjdt ställe i församlingen, och låter
et sedan utbrista, intill svettning, i de ädlaste sin-
esrörelser. De tappraste hjeltar, de dygdigaste
könheter, de förträffligaste menniskor, kunna, så-

ledes i ett välbeställdt samhälle beundras för en ri
daler, eller något deröfver, så egta man dertill
tid och penningar. Ja, det gifves ingen ädel gern
prisad af moralisten, som ej på detta sätt skall
dra menskligheten, och som man ej skall få se gi
nästa tisdag eller fredag, så snart man blott f
klarar sin önskan i dagbladen. Vill ni, att
ung hjelte, dömd utan brott till vanäran och
den, skall gå dem till mötes med den yppe
ståndaktighet? och att en stor, men bedra
konung, skall erkänna sitt misstag, och stifta
lag för oskuldens trygghet? — intimera blott.
ni, att en ung förförd hustru, som lupit lan
omkring med sin älskare, skall komma tillb
till dygden, och att hennes man skall sätta
sig tålamodets krona, i trots af åtlöjet? — i
mera blott. Behagar ni, att naturen skall se
öfver fördomen; att en gammal vällustig her
man skall, efter tjugo års glömska, på en g
väckas, uppröras, vråla af ånger, erkänna sin oä
son, och taga sin brud ur torpet? — intim
blott, säger jag er. Det förträffligaste af alltsa
mans är, att all denna dygd och sinnesstorl
hvaraf man ända till tårar bevekes, ända till h
ryckning förtjuses, kostar på sådant sätt in
dödlig den ringaste afvikelse ifrån sin vanliga l
nadsart, eller den minsta annan möda, än m
nets, röstens och gesternas.

Man ser då åtminstone, att jag ej vill beröfva menskligheten, hedern och prydnaden af dessa ädla tänkesätt. Nej, tvertom sätter jag derpå det högsta värde. Men allt har sin tid och sitt rum, hvilka måste iakttagas. Ombyt, förblanda dessa, och allt förlorar sin skönhet, allt vanställes och förlöjligas. Dygden och de ädla känslorna hafva då visserligen också deras, dem ensamt tillhöriga tid och rum. Denna tid är hos oss icke hela dagen igenom, och kan ej vara det. Hvilka stunder skulle i det fallet återstå för hushållsgräl, embetstråk, rättegångskäbbel, ckikaner, uppvaktningar, vinglerier, lycksökningar, agioteringsknep, poliskrångel, diskontspring, torgsqvaller och andra lefnadens vigtiga angelägenheter? Man har derföre med klokhet utsatt dygdens och de ädla känslornas allmänna tid, till klockan precis sex om aftnarna. Likaså litet är deras rätta ställe, (man säge hvad man vill) den allmänna jemnlåga jordytan, hvarest de skulle ofelbart begrafvas obemärkta, bland tusentals disparater af alla naturer och färgor. Deras högre värde fordrar tydeligen ett högre rum, hvarifrån de kunna skådas och beundras. Också har en rättvis vördnad utsett för dem vissa små brädgolf, af tre eller fyra fots upphöjning, hvarest de finna allt för dem på bästa sätt inrättadt: kejsare, konungar, prinsessor, grefvinnor, hjeltar, ur klädkammaren, betalta för

att tre gånger i veckan vara de tappraste, dygdigaste, högsintaste af dödliga; en sufflör i luckan, som med ifver yrkar de ädlaste tänkesätt; och en liten illuminerad pappersverld, grann af gull och glitter, som ett splitt nytt Jerusalem: alltsammans svarande i soliditet emot de maximer och känslor, åt hvilka dessa rum blifvit enkom helgade. Se der således deras rätta ställe. Hvarföre ville ni stöta dem derifrån, ner i den vanliga sammanlefnaden, hvars rakt motvända gång, antingen skulle ömkeligen hopklämma deras ädla storhet, eller sjelf af dem sönderbrytas? Att de finnas i alla böcker och skrifter, ämnade till publik läsning, är ej ett inkast. De orsaka der ingen förvirring, sedan man, vid tilltagande upplysning, lärt att riktigt förstå meningen dermed, lärt att med oförblandeliga gränsor åtskilja ifrån hvarannan, det som bör skrifvas och det som bör göras: en finhet af urskillning mera tillhörig vår tid, än någon föregående, och hvarifrån den antagna fransyska maximen: *Cela est bon dans un livre*, (Det går an i en bok) också tydeligen härleder sig.

Den benägne läsaren finner tvifvelsutan med lätthet, att en särdeles stor skiljaktighet härigenom

bort

bort och måst uppkomma, emellan böckerna och lefnaden, emellan den allmänna jemnlåga jordytans, och brädgolfs-maximerna. Det är klart, att man kan tänka och handla oändligt mera högt och luftigt, kan med större mod trotsa alla faror, i en liten illuminerad pappersverld, hvarest ingen eld bränner, ingen sjö dränker, ingen åska krossar, intet svärd sårar, än i en solidare, gröfre, eftertryckligare verld, sådan som vår vanliga, hvarest ingenting långt ifrån med samma lätthet afløper. Det är klart, att menniskan måste vara en vida högre, ädlare, frimodigare varelse på theatern, der olyckan aldrig förföljer dygden längre än till fojén, emot i den allmänna lefnaden, der hon ofta förföljer henne intill grafven: — i en verld der bataljer dansas, och der den som stupat stiger strax opp igen; än i en, der det är blott kulorna som dansa på stridsfältet, och der den som en gång stupat, aldrig dansar mera: — i en verld, der bastiljer försvinna vid minsta ljud af siffletten; än i en, der de knappt falla vid kanonens dunderstämma: — i en verld, der fångens bojor göras af tunt försilfradt jernbleck, om 10 till 12 lods vigt; än i en, der de göras af godt solid smide, och väga, som Trenks, omkring 2000: — i en verld, der tyranniets dolkar gå tillbaka in i skaftet, än i en, der de gå framåt in

i kroppen. -- Det är klart, säger jag, att allt detta med mera, måste verka en ofantlig åtskillnad af maximer och lefnadsreglor.

Men nu, denna skillnad så allmänt antagen; man kunde förundra sig öfver, att ingen af Europas goda författare någonsin tänkt på, att i riktigt klara läror och grundsatser afhandla den. Alla böcker öfverflöda af pappersverlds eller brädgolfs maximerna; men utom den enda Machiavell, (och som dertill med inskränkte sig blott till regerande herrars undervisning) skref ännu, mig vetterligen, aldrig någon auktor ett system af tänkesätt och läror för den verkliga sammanlefnaden. Jag har ofta undrat, hvarifrån en sådan efterlåtenhet kunnat härflyta. Förmodligen har man ansett kunskapen derom såsom så gifven, och deras allmänna giltighet redan så afgjord genom sjelfva utöfningen, att all vidare undervisning blef i den delen öfverflödig.

Emedlertid har man härigenom fått liksom två särskilta moraler: den som skrifves, och den som tänkes; den som herrskar i orden, och den som råder i lefnaden. Med ett ord sagdt, den talande, och den görande moralen; och det är, när man antingen ej känner denna skillnad, eller obetänksamt förblandar begge slagen, det vill säga,

r man gör efter den talande moralen, som man den allmänna och vanliga bemärkelsen kallas omanesk, och förtjenar att så nämnas. Jag skall r större tydlighet, upplysa saken genom några ıtliga exempel.

Den som älskar heder, (invertes) mera än nningar och lycka: *han är Romanesk.*

Den som älskar vackra gerningar, ända till t sjelf göra sådana, fastän med offer af mödor h fördelar: *han är Romanesk.*

Den som hyser det dåraktiga begrepp om ttvisan, att hon måste följas äfven i hemlighet; ven då när det gäller honom sjelf och icke an-a: *han är Romanesk.*

Den som fattar annat begrepp om lycka och llhet, än att de äro blott andra namn på ka-kterer, equipager, arf, testamenten, befordrin-ır, livréer, förgyllningar, ljuskronor, sidenväg-ır, m. m.: *han är Romanesk.*

Den som har den enfaldigheten, att tro den rädlade menskligheten bestå i något annat, än i ssa formler: -- jag är charmerad af er väl-ing, -- jag beklagar af innersta hjerta er olyc-ı, — jag är förtviflad, att ej kunna tjena er: *an är Romanesk.*

Den som inbillar sig, att vänskapens pligter fordra något annat, än visiter, famntag, försäkringar och bjudningar: *han är Romanesk.*

Den som tänker, att ädel stolthet bör äga någon annan grund, än vapenboken, bör bestå i annat, än att föra en rak nacke emot eller förbi ringare folk; — eller att den omöjligen låter förena sig med orättvisa, egennytta, plundring, stämplingar, och allt det oaktadt, ändå med ett hjertans litet mått af begrepp och tankegåfva: *han är Romanesk.*

Den som tror, att man icke allenast är skyldig allt åt fäderneslandet, utan att man också, då nöden tränger, verkeligen bör betala sin skuld: *han är Romanesk.*

Den som inbillar sig, att statens embeten äro inrättade för annat, än att med beqvämlighet lefva deraf: *han är Romanesk.*

Den som drifver kärleken för ordning, upplysning, samhällets väl, ända till — verkställighet: *han är Romanesk.*

Den som verkeligen högaktar förtjensten, hvarest och hos hvem den finnes: *han är Romanesk.*

Den som är född förnäm, och tror att någon förtjenst ännu felas honom: *han är Romanesk.*

Den som bekymrar sig om menniskors allmänna upplysning, allmänna förbättring, allmänna sällhet, innan han ännu sjelf är riktigt bergad; och det som vore dubbelt löjligare, sedan han sjelf ej mera behöfver något: *han är Romanesk.*

Den som äger till bergning och heder, inga andra medel, än förstånd, kunskaper, dygder och arbetsamhet, och ger sig med sådan bråte åstad att söka lyckan: *han är Romanesk.*

Den som påstår att erkänslan för välgerningar, förbinder till längre hågkomst deraf, än de kunna fortsättas: *han är Romanesk.*

Den som, i hvad ämne det må vara, ger vika blott för det att han har orätt: *han är Romanesk.*

Den som tycker om en annans hustru, och låter henne aldrig märka det, blott för det att hon icke är hans: *han är Romanesk.*

Den som har en annans egendom i sin hand, och icke gör sin hand så svår att uppbryta som möjeligt är: *han är Romanesk.*

Den som ej vinner på andras nöd eller dumhet, så mycket han kunde vinna: *han är Romanesk.*

Den som går ut ifrån ett lag af sina bästa vänner, trygg om sitt rykte: *han är Romanesk.*

Den som påstår, att nådgunstiga löften böra hållas, likasom gement folks: *han är Romanesk.*

Den som tror, att stora ofantliga bedrägerier äro likaså skamliga, som de minsta skälmstycken: *han är Romanesk.*

Den som förargas när han ser orättvisa, våld, dumheter, nedrigheter, gäckerier med allmänt väl, allmän rätt, allmänt förnuft, och hellre skadar sig än tiger: *han är Romanesk.*

Den som tror det hjelper, att ropa emot missbruk, lågheter, vanvett, osmakligheter, och derföre skriker det bästa han förmår, och menar att någon ger akt dertill: *han är Romanesk.*

Den som känner höjden af en auktors kallelse, och förlorar sin hvila för att uppfylla den, och inbillar sig att en god skribent, eller äfven en stor skribent, någonsin betyder annat i Sverige, än en karl som skrifver: *han är Romanesk.*

Se der en hop exempel. Många kunde ännu tilläggas, men man skulle snart falla på den

misstankan, att jag ville på ett indirekt sätt framkomma med vissa sanningar. Sådant skulle se ut, som jag trodde att någon hos oss läser det som skrifves, verkeligen för nyttans skull; eller likasom det som skrifves och tryckes, borde hafva ett nyttigt ändamål: hvilket vore oförnekligen att vara ännu mera Romanesk, än någon af alla dem som jag hittills uppräknat.

FÖRELÄSNING OM HEDERN.

HÅLLEN VID EN UTLÄNSK AKADEMI.

Jag talar här, mine Herrar, icke om den slags heder, som består i tänkesättets ädelhet, och hvarom ingen fråga är att man ju äger den, när man bär en rock af superfint kläde, med glindrande knappar, värja vid sidan, och håret väl inpudradt *).

Jag talar om det mera ovissa slaget deraf, som består i andras tankar om våra förtjenster; om detta lif i andras bröst, (för att nyttja Popes uttryck), som ifrån den första till den sista i samhället, utgör det hemliga föremålet för allas önskningar.

Philosophen, som vill synas likgiltig om menniskors bifall, gör likväl allt för deras beundran, och Eremiten, som flyr dem med afsky, ser sig om i flykten och kommer tillbaka, om han blir varse, att ingen lemnar uppmärksamhet till hans verldsförakt.

*) Redan detta hänvisar på en mycket äldre tidepunkt än den närvarande.

Viljen I, mine Herrar, att jag berättar Eder hederns historia i sammandrag? Se här: den består, sade jag, i andras aktning för våra förtjenster. Jag hade bort säga: den bestod, eller har bestått deri, ty så förhöll det sig väl af begynnelsen, men ingenting var krångligare.

Icke nog, att ingen dödlig, så förnäm han än vore, kan befalla tankens vördnad; kan låta fiskaliter aktionera tanken för sina näsvisheter; kan skuffa, hos en bra karl, tanken bak efter sig, när han går in igenom en dörr, eller böja hos honom tanken ner till golfvet, när han inträder i ett sällskap: dessa olägenheter, ehuru betydliga, voro på långt när ej de största.

Något ännu vådligare var väl, att det tysta omdömet, utan kontroll och utan ansvar, kan hända ofta gifvit företrädet åt den ringa men nyttiga medborgaren, framför den drygaste magnat; ja åt den som stod bakpå förgyllda vagnen, framför den som satt deruti; hvilket, om det ej blifvit i tid förekommit, skulle förstört all god samhällsordning.

Nödvändigheten dessutom, äfven för den honettaste ambition, att i sådant fall äga antingen verkliga förtjenster, eller i brist deraf, åtminstone

den svåra konsten att med skicklighet bedraga menniskors omdöme, kunde ej fela, att snart göra denna hedersprincip till den bråksammaste och osäkraste af alla möjliga.

Det gafs en långt redigare method, den, att helt enkelt ställa fram tecknet för saken, det utvertes för det invertes, påskriften för innehållet, och att derefter mäta sina hedersfordringar.

Titlar, namn, dekorationer, förmögenhet, prägtigt lefnadssätt, se der mina Herrar, de för allom hörbara och synbara, följaktligen också de enda rätt klara kännetecknen på de dödligas värde. Ingen med sinnen kan bedraga sig derom. Ingenting var då redigare, än att också för alla tider antaga dessa, såsom rätta lagliga qvittencer på en gång för alla nedsatta kapitaler af förtjenst: qvittencer, lydande på en viss evig ränta af höfligheter, preferancer, vördnadsbetygelser, djupa bugningar, krypande ödmjukhet m. m. den slags dumma, bäfvande häpnad deribland ej förgäten, som storheten älskar mer än alla andra ringhetens vördnadsoffer.

Nu blef ljuset, M. H. Kaos upphörde, och ärans verld danades. Hedern fick sitt rum till höger, och ringheten till venster, eller bakefter.

dern fick höga hoteller med dubbla dörrslag, ringheten små oansenliga boningar. Hedern fick en rak och stel nacke, ringheten en nedsänkt och förunderligt böjlig. Hedern sattes för alltid in uti vagnen; ringheten ställdes bakpå, eller i smutsen. Hedern fick band i knapphålen, på bröstet, öfver axlarna; ringheten inga, eller i sömmarne. Hederns lott blef att spisa på silfver; ringhetens hur hon kunde, eller att ömsa tallrickarna. Hedern fick namn: det fick också ringheten, men ack! namn derefter. Hedern, grundad från den tiden på dessa ögonskenliga kännetecken, berodde sedan icke vidare af andras tvifvelaktiga eller sjelfsvåldiga tankar om någons förtjenster. Efter långt enklare grunder, blef den nu i stället beroende af de menskliga kreaturens blotta ögon och öron. Man behöfde ej mer än höra titelklangen; man såg statsvagnen, vapenmärket, livréet, guldet, plumerna, och visste redan hvilken grad af vördnad man var skyldig åt det ädla föremålet.

Sådan mina Herrar, är hederns korta historia. Till denna gräns hade upplysning och erfarenhet redan för sekler tillbaka, fört begreppen om dess natur. Låtom oss fortsätta betraktelsen derom.

När hedersbegäret har stora föremål, kallas det ärelystnad. Geheime-råds-värdigheten, med dertill vanliga omhängen, är hos oss dess yttersta gräns. När samma begär håller sig vid små ämnen, heter det fåfänga och är utan gräns. När det angår vissa saker, som opinionen gjort nödvändiga till anseendets bibehållande i de bättre umgängen, får det namn af hederskänsla.

Undersöker man nu med någon uppmärksamhet, hvilka dessa saker egentligen äro, som för anseendets skull i de bättre umgängen, icke kunna saknas, skall man utan svårighet kunna innefatta dem under följande två rubriker: 1:o medel att föra sig opp i jemlikhet med så kalladt bättre folk. 2:o Stoltheten att för ingen del tåla hvad man kallar insulter, innehöllo de än klara sanningen.

Till hedersbehofven höra oundvikligt rang, equipage, rika möbler, dorurer, bordsilfver, läckra ragouts, stort umgänge; till herderspligterna, styrkan i sinnet att hvarken rodna eller blekna vid sådana tillfällen, som annars kunde naturligen föranleda dertill.

Stiga i heder gör t. ex. den, som erhåller den afundsvärda rättigheten att sätta brokiga snören

sin betjening. Ruinera sin heder gjorde deremot den, som t. ex. sålde sitt vackra hus, sitt silfver, sitt equipage och lefde med knapphet, för att betala sina kreditorer, i fall någon vore så orimlig.

Hedern är, som hvar man vet, af allt det käraste, och hvad ser man i följd deraf, ej uppoffras för medlen att underhålla eller föröka den? För hedern ljuger storskrytaren, kryper smickraren, stjäl riksplundraren, mördar duellanten. För hedern säljer någon gång domaren sitt samvete, skönheten sina behagligheter, och skribenten sin öfvertygelse. Så mäktiga äro hedersbehofven.

Hedern begynner mer eller mindre sent. För en del börjar den redan i moderlifvet: och många gifvas som påstå, att detta är den rätta och fullkomliga. Den äkta hedern och den tillskapade skiljas, efter deras mening, derföre åt, såsom guld alstradt i naturens sköte, och guld härmadt med Kemisk konst. I brist af det äkta i begge slagen, hjelper man sig med det eftergjorda. Men rätta kännare bedragas ej; de se strax skillnaden, och småle oförmärkt.

Af denna orsak delar man också vanligtvis hedern i medfödd och förvärfvad; hvilket sednare

slag, aldrig rätt väl kan umbära det förra, men väl tvertom. Det förhåller sig dermed alldeles som med naturligt snille och förvärfvad konst. Det medfödda gör ofta nog både i heder och snille; men med det blott förvärfvade, var nästan alltid slätt bevändt. Det största försvar för lyckan, är visserligen denna klara likställighet med sjelfva naturen.

Förvärfvad heder kallas annars vanligen rang, värdighet, och kan med ett enda ord gifvas af den maktägande; men att den derföre består i ord, sådant kunna blott de förmena, till hvilka detta ordet aldrig blifvit sagdt. Ett ibland dess högsta kännetecken, är utropet: *I Gevär!* hvarifrån den i smärre grader nedstiger ända till det andra utropet: *ur vägen sakramenska karl!* hvarest det tyckes, som den alldeles utslocknade.

Det gifs väl också en liten ting som kallas annat folks heder. Den bestod fordom i en viss fin åtskillnad från packet, som då ännu ingen moralist och ingen vitter ordbok riktigt utstakat.

Fåfängan som nyss nämdes, är också visserligen ett slags hedersbegär; men understundom så naift och så oskyldigt, att man utan ett vänligt löje ej kan betrakta det. Det är denna ädla

rörelse som skaffar Kronan en liten nätt årlig inkomst för ord präntade på papperet, och som gör, hos ett visst folkslag, ett hvitt flor omkring armarna, till en kur för trånsjukan hos könet. Det är hon som orsakar, att den som åker i en vacker kaross med fyra stolta hästar före, har en helt annan känsla af lifvets värde och själens upphöjning, än den som måste tråka till fots i orenligheten. Ett par ståteliga skospännen, eller medvetandet af en brillanterad gulddosa, gömd i vestfickan, intrycker på en sådan mans anlete samma ädla stolthet, som ett godt samvete på annat folks.

Fåfängans trogna syster är Sottisen. Lyft af dessa begge fordna hof-englar, sväfvade i gamla dagar, en friserad, gallonerad, plumagerad dödlig långt öfver hopen af trälande varelser; tryckte en i sitt tycke lätt fot på deras skuldror, och skandaliserades oerhördt, när någon af dem, som det stundom tilldrog sig, satte opp hufvudet och grinade litet.

Man kan ej säga nog till Fåfängans och Sottisens förenade beröm. De äro det lim som hopbinder den menskliga sammanlefnaden. De göra att den ena håller präktigt bord ända till bankerut, och att den andra säger qvickheter ända till hufvudvärk. De förvisa ur sammanlefnaden ål-

der, bräcklighet och alla slags ofullkomligh
Hostan måste tystna och gikten dansa. De
hos könet, ofta i trots af naturen, fötterna
växten rak, bakdelen sublim; hålla tänderna
tid vid samma antal och håret alltid vid samma
De voro de som gjorde, att prästen Richelieu
dan han förödmjukat det Österrikiska huset, ä
uppeldades till det svårare företaget, att b
till häst damerna i Paris. Någon gång taga
fängan och sottisen en alldeles sublim flygt,
öfver sjelfva lifvets gränsor; hvaraf den damer
ett talande bevis, som lät sminka sig just i
hon uppgaf andan, för att efter döden se,
möjligt vore, *mindre död ut.*

Anmärkn. Le qu'en dira-t-on? är, i
hållande till hederslagen, alldeles det samma
samvetet i anseende till den moraliska.

LÄRDO

LÄRDOMSHISTORIEN.

SÄLLSKAPSHÄNDELSE.

Dedicerad till våra stora Bokkännare af en Ignorant.

Jag befann mig, för någon tid sedan, i ett lärdt Sällskap, der man kunde se hvarandra för tobaksrök, och der icke något så kalladt lustigt hufvud druckit sig opp till ordförande. Man sade ej osmakligheter, under namn af roliga infall, och bedröfvade ej det sunda vettet genom täta gapskratt. Man talte om nyttiga ämnen, eller skämtade måtteligen. Samtalet föll på de lärdas tvister. Man genomgick de Cartesianska, Newtoniska, Leibnitziska, Wolfianska, Lessingska och slutteligen de Basedowska striddigheterna. Frågan uppstod om det lärda kifvets nytta eller skadlighet, för den allmänna upplysningen. Som alltid händer, voro tänkesätten delade; och det uppkom ett lärdt krig öfver de lärda krigens nytta, som hotade att ej blifva det minst häftiga deribland.

Under det jag, med okunnighetens beun
afhörde de stridande, nalkades mig en fig
sällskapet, hvars särdeles boksynta utseende
förut väckt min uppmärksamhet. Han had
tegat hittills fullkomligen stilla; men i hans
läste man utan möda, att en sådan mans ord
något mer värda, än att bortkastas i stoj
Min herre, sade han till mig, i det han to
vid handen och förde mig till ett fönster fl
ligt afsides: det är mycket skrifvit i det ä
hvaröfver här tvistas. Min herre, svarad
honom, det håller jag ej för otroligt. Min
fortfor han, redan år 1665 utkom i Alt
Augusti Gottl. Herzmeijeri *Dispùtator Philo*
cus, som begynner med att afhandla nytt
lärda tvister. — Min herre, huru dömmer di
ne auktor derom? — Min herre, jag har e
läst boken, jag vet blott att den är tryckt
att den utgafs 1665, 328 sidor stark, och
tvenne register; att den blifvit å nyo upp
Frankfurt, förökad med fyra nya artiklar,
deremot — (hvilket få af våra största bokk
observerat) med utelemnande af det ena re
Afhandlingen öfver detta ämne begynner
och sträcker sig till pag. 47, . . . Nej, förl
den går ända till pag. 48. Boken blef ann
censerad af herr Sallo, under hans antagna
af Sieur d'Hedouville. Ni känner hans sl

Nej, min herre, — Hvad? Ni känner intet Sallo, stamfadern för Journalerne? — Nej, min herre, hvarken stamfadern eller hans lysande ätt. Men haf den godheten, om er behagar, att med ett par ord underrätta mig om recensionens beskaffenhet. — Min herre, jag har väl icke lagt sjelfva recensionen särdeles på minnet; men jag tror att den skall finnas i Journal des Savans för en af månaderna i det påföljande året.

År 1724, fortfor han, utgaf Bernhardus Henrici ab Ameloven i Jena, sin Dissertatio inauguralis *de bello eruditorum, paci longe anteponendo,* 97 sidor stark i 4:to, förutan titelblad, dedikationer och errata typographica. Denna skrift har gjort uppseende. Godt, svarade jag, den pjesen vill jag skaffa mig.

Skaffa er, ropade han med ett halfskratt af medömkan; ni är den lyckligaste menniska under solen, om ni får se den en enda gång under hela er lifstid. Vet ni väl, min herre, att den Polyhistorn Stolle, som icke var det han hette, förgäfves efterspanat den, både i Holland och Tyskland? Den är, efter de största bokkännares uttryckliga yttrande, en *Phenix ibland dissertationer,* en dissertation, värd att *förskaffas till hvad pris den kan fås;* en dissertation, *som rycker*

palmen från alla andra; en dissertation, *rarare än hvita korpar.* Sådane, min herre, äro ord från ord, de yppersta bibliographers omdömen derom. Denna styl af äkta latinsk beläsenhet, gaf mig frestelsen, att ej heller synas obevandrad i den lärda Idiomen. Så hastigt jag kunde, sammanletade jag i mitt minne, de vackraste phraser af de latinska haranger jag hört vid akademiska disputations-akter, och sammansatte, eller rättare, öfversatte dem till ett svar, hvaråt de som hafva den olyckan, att vara obevandrade i den moderna latinska vältaligheten, icke lära göra samma rättvisa, som jag väntar af kännare. "Höglärde herre, (så uttryckte jag mig) *väl vetandes, huru knappt husgeråd jag äger,* skulle jag *förlora både oljan och mödan,* om jag vågade, att i *denna sanden nedstiga med eder,* som är en man, i den *lärda saken till alla numrorna fullständig,* och som tvifvelsutan från de *spädaste naglarne,* haft den *den bäst snutna näsa.* För min del, då jag icke är nog lycklig, att kunna *simma utan spån,* och således vore i fara, att *taga molnet för Juno,* omfattar jag desto begärligare, *grepen af er undervisning.* De som känna den äkta disputations-latinen, veta, att man uttrycker sig med denna sirlighet. Jag slutade just min kompliment, när en af sällskapet, som hört hvarom samtalet handlade, sade mig i förbigående med ett litet små-

öje: den pjesen herrn omtalar, är ej så rar som han föreställer sig. Jag äger den i min boksamling, och om ni vill, skall jag skicka er den. Med åtbörd och mine af en theaterkung, som finner sitt majestät skamlöst missfirmadt, betraktade min lärde den förbigående mannen, ifrån hufvudet till fötterna. Derpå yttrade han sig: att den herrn måste vara mer än svag *i den lärda saken*, det synes mig *vissare än det vissaste*. Ty i hela Europa fins kanske ej tre exemplar af detta arbete, när det undantages som jag sjelf äger. Han nästan rodnade, då han utsade dessa sista ord, så djupt kände han skrytet deraf. Men väl, fortfor han, har en skälm till boktryckare i Leipzig, vid namn Bruchmesser, som hade blifvit körd ifrån Harlem, och hvars hustru var halt på venstra foten, samt hvars fars kusin var auktor till en Satir i manuskript, emot boken om kometerna, som ej blef tryckt, men som Bayle skall ha läst på sjelfva tryckeriet i Rotterdam, samt för 56 gyllen undanköpt af sättaren, hvilken derföre blef bortkörd, och kom sedan till Magdeburg;... men väl, säger jag, har denne bedragare för 53 och ett halft år tillbaka, gjort deraf en falsk upplaga, hvarmed han narrat till sig penningar af några okunniga. Det är tvifvelsutan ett af dessa exemplar, som herrn der borta berömmer sig af att äga, utan att misstänka bedrägeriet. Han ut-

talade detta sista, med en mine af så djup medömkan öfver den andras grofva okunnighet om allt detta, att mången sett en arm eller ett ben afsågas, med långt svagare uttryck af medlidande.

Min herre, invände jag med höflighet, huru gör man falska upplagor af en allmän och loflig bok? Den nedriga boktryckaren har då, trifvelsutan af iliska emot bokens författare, helt och hållit förändrat, omskrifvit, förfalskat, innehållet af detta nyttiga arbete? Det är ej mera detsamma, som det var i första upplagan? — Förlåt mig, min herre, det är alldeles detsamma. Åh! der fins ej en rad, som ej är till innehållet fullkomligt lika, ja, hvad ännu är mer: sjelfva antalet af pagina, ända till och med begynnelsebokstafven af hvar sida, äro fullkomligen de samma; så fint har den bedragaren förstått att härma den rätta upplagan. Men, tro mig, denna sednare har ej ringaste värde, och låt ej narra er att köpa den, till huru godt pris den också må bjudas er.

För knäfveln, herre, utbrast jag med någon otålighet, jag tror, att ni gör narr af mig. Är det då intet ett och samma, hvilkendera upplagan jag köper, om de äro begge, som ni säger, alldeles lika?

Det är väl fan heller, svarade på sin sida den lärde, också med någon häftighet. Ni skall veta, min herre, att det fans i den första äkta upplagan tre stycken ofantliga tryckfel, nemligen p. 5, p. 22, och p. 29, som gjorde de löjligaste omeningar, och hvarigenom författaren nödsakades att hastigt indraga sin bok. . . .

Ha, jag förstår: dem har den okunniga boktryckaren haft den dumheten att icke rätta i sin nya upplaga? Ja det var oförlåtligt. . . .

Tvertom, min herre, dem har han just haft den dumheten att rätta, eller snarare sagdt, det sprattet har, som berättelsen går, en illsken korrektor gjort honom, med hvilken han hade råkat i någon delo, och som för att hämna sig på honom, tryckt boken så utan alla tryckfel, att icke en enda oriktig bokstaf var att nu mera upptäcka deri.

Jag hade icke ett ord att vidare säga. Jag blott hörde och beundrade. Bokkännaren fortfor: Sveket blef snart upptäckt genom jemförelsen emellan begge upplagorna. Sanna kännare bedragas ej. Den nya blef liggande oförsåld. De öfriga exemplaren af den första äkta, blefvo deremot desto begärligare, ja, till den grad eftersökta,

att en och annan stor bokälskare, för ett sådant exemplar, skall hafva budit då strax ända till 12 holländska dukater. Sådant är ej sällsynt, tillade han, citerandes derpå flera exempel, och ibland andra, vissa editioner af sjelfva den Heliga Skrift, hvilka genom tryckfelen, stigit till ett värde, mångdubbelt öfver det gångbara.

Ni är då så lycklig, min herre, att verkeligen hysa i er äga denna ovärderliga skatt *med tryckfelen?* sade jag. — Ja, min herre, med tryckfelen, svarade han; och till ett pris, som kan räknas för ett lappri emot dess verkliga dyrbarhet. Jag fann den hos en fattig studerande i Kiel, som ej hade nog insigt, att förstå värdet deraf. Jag böd honom, på försök, i utbyte deremot, en ganska vacker edition af Montesquieus arbeten i 7 tomer; ärnandes att derefter åtminstone fördubbla mitt anbud. Men hvad tycker ni? den stackars karlen blef så glad öfver detta första, att jag verkeligen ömkade mig deråt. För att handla kristeligen, gjorde jag honom derutöfver, ännu en och annan liten vängåfva. Det är sant, jag har ej haft lägenhet, att å nyo skaffa mig Montesquieus arbeten; men de äro, som ni vet, ej rara; och ni finner väl, att jag ej har skäl, att på minsta sätt ångra denna obetydliga förlust. — —

Men, min herre, för att ändteligen ifrån upplagan, komma till den lappris omständigheten som heter sjelfva saken, huru skrifver då denna berömda författare, om de lärdas tvister, hvarom frågan ibland oss uppstått? — Min herre, för att säga just rena sanningen, kan jag för denna gången ej göra er derom något fullständigt besked. Jag har aldrig vårdat skaffa mig den sednare förfalskade upplagan af detta arbete, och den äkta var, då hon ändteligen, genom en lycklig slump, föll i mina händer, så genomgammal och så illa medfaren, att jag knappt nänts med en rädd hand öppna den, för att, genom åskådandet af de tre dyrbara tryckfelen, försäkra mig om dess verkligen äkta beskaffenhet.

Vårt samtal blef här afbrutit. Jag har en beläst vän, älskare af nyttig lärdom, för hvilken jag berättade innehållet deraf, med någon förundran öfver detta slags kärlek för böcker, och sådan grund, att skatta dem efter. Se här hvad han derpå svarade mig.

Man har haft den skamlösheten, sade min vän, att skilja emellan lärdom och förstånd. Det är ej nog. Förnuftet, när det fått göra ett steg

obehindradt, gör snart åter ett, och derefter ännu flera. På sådan grund, har också till den nyssnämda, en annan skillnad uppkommit, ohöfligare än den förra; ty man vill nu icke ens hålla lärdom och bokkännedom för samma sak. Ju mera metallen utklappas, heter det, ju tunnare blir han; ju vidsträcktare bokkännedom, ju mindre grundelig läsning; likasom ju mångfaldigare bekantskaper, ju mindre förtroligt umgänge. Afunden påstår, att den myckna tid, som åtgår att nagelfara journaler, bibliotheker, bokregister, lemnar så mycket mindre tid öfrig att studera sjelfva böckerna. Sådan är frukten af den näsvisa tankfriheten, när den får obehindradt utbreda sig. Den förderfvar beqvämligheten af det menskliga lifvet. Man är hvarken högt betydande, eller högt upplyst, till lika pris som förut. Emedlertid som det är nödvändigt, att något litet lämpa sig efter tidens lynne, måste man väl medgifva,

Sen ljuset kommit har så vida,

Att man kan hafva i sitt hufvud tiotusende boktitlar, hafva genombläddrat de ofanteligaste lexiker, vara emellan begge polerna den största läsare af *Ana*, den ifrigaste vädrare i lärda journaler, den oförtrutnaste utgifvare af lärda mäns bref som aldrig bort utgifvas, den digraste samlare af disputationer, afdelade efter akademier och fakulteter

inom kära fäderneslandet, äfven som den segaste frågare efter rara manuskripter, utan att derföre hafva läst en god bok med full nytta. Det är icke med nöje, som jag tillstår detta; ty jag älskar menniskor och deras sällhet, äfven våra stora bokkännares. Jag har derföre tänkt, att man måste göra rättvisa åt dem, likasom åt alla andra dödliga; och se här huru jag till den ändan räsonerar. Det är icke en stor förtjenst för en litterat man, att veta nästan allt det goda och nyttiga, som blifvit skrifvit i verlden, och som nemligen kan vetas, ty det är ej mycket. Man kan svårligen undgå att höra talas derom, och hela detta studium, hos en som idkar bokvett, består nästan i att icke blunda eller tillstoppa öronen. Man nämne mig en god, nödvändig bok af något slag, en stor man i någon vettenskap, som ej trängt fram, likasom af sig sjelf, till hvars och ens kunskap af dem, som beflita sig om samma vettenskap. Gräddan stannar af sig sjelf ofvanpå mjölken. Det förhåller sig ej nu, som vid vettenskapernas nya upprinnelse i medeltiden. Då måste allt undersökas, ty allt kunde vara vigtigt, och få säkra ögon funnos. Nu är detta slags allkunskap, hos en enda lärd man, dels omöjelig, dels också onödig; ty lärdomens ögon äro redan så många, och så vidsträckt öppna, att det verkeligt nyttiga svårligen kan undslippa obemärkt.

Kännedom af de bästa böcker i hvart ämne är derföre så lätt, eller rättare sagdt, så oundviklig, att den ej ens förtjenar något beröm. Beröm, beundran, tillhöra blott öfvervundna svårigheter. Vill ni finna ett haf af sådana, skall ni lägga er på, att veta och minnas allt det onyttiga skräp som blifvit skrifvit och tryckt, ifrån den första bokstaf som sattes i tryckform af Johannes Gutenberg, med tillnamn Gåsfläsket, intill det sista tyska kompendium som upphöjt sin författare till ett rum i Minnets tempel, och på messkatalogen. — Men vill någon, hvad ännu är mera, skilja sig så långt ifrån allt klokt folk, att han blir en i Bokkunskapen högst ypperlig man, då måste en sådan veta, icke allenast allt det tryckta sladder, som någonsin blifvit genom trycksvärtan läsbart, utan deröfver, hvar onyttig boks mörka auktor, editioner, register, tryckfel, recensioner, kritiker; jag nämner ändå blott det märkvärdigaste; ty annars finnas äfven de, som gjort böcker, om de pennor hvarmed lärda män skrifvit, om deras hustrurs missfall, om deras skägg, och jag tror, om deras liktornar; hvarom se till en början, Heumans *Conspect. Histor. Litter.*, och Johan. Fabricii *Historie der Gelartheit.* Ni ser, min vän, hvilket fält för en samlare. Men en stor hälft af detta härliga fält dränktes, ty värr, af den för bokkännedomen så bedröfliga syndafloden,

och har oaktadt allt Maderi och flera lärdas bemödande, ej kunnat å nyo sättas i dagen. Också Salomo, den största bokkännare på sin tid, talar om böcker, som vi ej hafva i någon lärd Journal recenserade. Den som tänker solid, kan ej annat än sucka öfver denna förlust, och deraf uppväckas, att med så mycken större noggrannhet nagelfara det ringa öfriga, hvilket beklagligen utgör ett så obetydligt förråd, att blott trettio lärda, som icke arbetade längre än endast trettio år, och på den tiden endast fjorton timmar om dagen, skulle kunna upprätta ett väl icke fullständigt, men dock brukbart register, öfver denna lärda skattkammare intill vår tid. — Gesners pandekter äro blott en liten begynnelse dertill.

Under vår korta lifstid, kunna vi sedan draga oss fram genom denna labyrint med Journalers ledsnöre, hvilka, då det just ej kan behöfvas att deribland läsa med noggrannhet öfver femton till tjugo i månaden, snart äro genomtråkade.

Några fritänkare påstå, att denna lärda omättlighet skadar vettenskaperna; men de känna ej den lärda hungern, i synnerhet i det heliga romerska riket. Det är sant, man läser icke åttondedelen af alla de böcker, som der utkomma; men man recenserar dem, man köper dem, man bin-

der dem, man uppställer dem efter symmetrie lagar, och förevigar sitt namn genom odödli kataloger öfver dessa omätliga rikedomar.

Det gifves tvenne methoder, efter hvilka m kan traktera denna gudomliga vettenskap. D grundlärda, och den förnuftiga. Efter denna se nare, som endast passar sig för ostuderade, ell för verldsmän, behöfver man icke gifva akt p mer än blott gradationen af mennisko-odlinge vettenskapers och konsters troliga ursprung, ell synbara fortgång; den tillväxt de vunnit geno verkeligt skapande snillen; den uppmuntran, elle det förtryck de erfarit under vissa regenter oc ministrar; marschen af idéer, lärosatser, system uppfinningar, o. s. v. Men allt detta utgör end en tillfällig del af den lärda Lärdoms-Histori hvarmed en äkta bokkännare sällan befattar Hans hufvudsak är, att kunna uppräkna titla tomerna, editionerna, formaten, af de b ni frågar efter; att känna alla bibliotheker, tryckerier, lärda sällskap, jemte årtalen a ras grundläggning; att hafva på sina fingra lärda män som skrifvit och icke skrifvi ras födelseår, befordringar, döds-år, hustr barn, flyttningar, sjukdomar; att veta h författare heta, som intet namn hafva, el gifvit sig ett främmande; att vara beva

Journaler, i skrifter på *Ana*, särdeles i historien om rara böcker, hvilka korteligen uppräknas i några och tjugo volumer, och hvilka gemenligen icke hafva det ringaste egna värde. Dessa med hundrade andra saker, af ännu subtilare beskaffenhet, höra till den grundeliga Lärdoms-Historien, hvilken ty värr ännu icke, som den borde, florerar i vårt kära fädernesland.

KRÅKET,

ELLER

DE TRE SVÅRA ORDEN.

GREKISK SAGA.

I. CAPITLET.

Huru Merkurius anlände med sin Våt-säck i en mans hus i Athen, och huru fyra unga flickor blefvo derur begåfvade. och fingo strax friare, samt hvad derefter tilldrog sig.

Då Jupiter en gång beslöt att gifva en stor lärdom åt menniskoslägtet, och derjemte en liten påminnelse åt sin egen maka, den oroliga Juno, sände han Merkurius ner i Grekland, (den tiden detsamma som ner på jorden) med ett förråd att utdela, af sådana egenskaper, som hos könet höra till ett lyckligt äktenskap. Merkurius, angelägen att skyndsamt uppfylla sin beskickning, steg ner i en mans hus, nära intill Athen, som hade fyra unga döttrar, mycket älskade af deras föräldrar, men till det mesta, i saknad af de lyckans eller naturens förmåner, som karlarne vanligen söka hos fruntimren, och hvarigenom dessa tro sig i stånd att göra mankönets lycka.

Merkurius

Merkurius deremot hade dem i sin våtsäck. Om någon obillig granskare, någon ertshäcklare skulle förtörnas af detta uttryck; om han påstår, att egenskaper och dygder icke förvaras, likasom gångkläder, i våtsäckar eller kappsäckar: så svarar jag honom med ståndaktighet, att han då förgätit, huru det förhöll sig på den tiden i Grekland; att han ej påminner sig, hvarken Pandoras ask, eller Jofurs tunnor, eller Fröjas gördel, andra dylika märkvärdigheter att förtiga; och att Merkurius, på mina ord, hade i sin våtsäck, allt hvad man strax nedanföre skall finna upptecknadt.

Merkurius tilltalade dem nu med den artighet, som man väntar sig af Vältalighetens Gud. Mina vackra Mör, sade han, jag är Merkurius, Jupiters budbärare, hvilket J kunnen se på mina flygande ben, och den vingade mössa, hvarmed jag har den äran att helsa eder. Det är Gudarnes far, som sändt mig att uppsöka eder, och hvars frikostighet bjuder eder att emottaga, hvardera, en af de vackra saker jag för med mig, och hvilka jag skyndar mig att visa eder.

Han öppnade sitt förråd. Men knappt hade han lagt det under deras ögon, förrän nästan hela våtsäcken befann sig nästan uttömd, och alla de

goda egenskaper, den innehållit, bortsnappade. Den ena hade tagit Skönheten, den andra Rikedomen, den tredje Förståndet. Den fjerde af döttrarne var ännu icke tillstädes; och när hon kom, befans, af hela förrådet, icke annat öfrigt än en enda egenskap, som antingen undangömt sig för de äldre systrarnas ögon, eller, hvad som är troligare, synts dem af ett värde, långt under de öfrigas: det var Godheten. Den sistkommande måste således åtnöja sig dermed, kanhända icke utan någon liten förtrytelse. Glädjen lyste från de äldres ansigten. Hvar och en af de närvarande, sedan man uttömt sig i lyckönskningar till dessa, underlät ej att med en beklagande åtbörd deltaga i den yngsta dotterns mindre fördelaktiga lott.

Icke långt derifrån, på en annan ort af Grekland, bodde en gammal man, fader för fyra söner, hvaraf de tre äldre, afgudar för deras ovisa mor, utgjorde oupphörliga ämnen för hennes egennyttiga böner till gudarna. Den yngste, mera stilla af naturen, efter hans förstånd var lika så moget, och hans hjerta lika så ömt, som de äldres inbillning utsväfvande, lofvade icke hennes fåfänga stora saker. Sedan ryktet, som alltid talar, äfven talat om de fyra systrarnas äfventyr, beslöte de fyra bröderna att hos dem försöka sin lycka.

Modern behöfde ej föreskrifva de tre äldre, hvilket val de borde göra eller underlåta. De kommo. Förblindade, den ena af Skönheten, den andra af Rikedomen, den tredje af alla Förståndets behagligheter, församladt alltsammans inom ett enda hus, gjorde de alla tre hastigt sitt val, och blefvo alla tre lyckliga. Man föreställer sig lätteligen, att den yngsta af systrarna icke ens kom i fråga, utan hos den förlorade sonen, hvars fåfänga ingen ting eftertraktade, men hvars hjerta blott sökte sällheten.

De tre äldre paren fäste deras vistande i Athén. En ädling af denna lysande stadens yppersta hus, hade blifvit intagen af den äldsta systerns underbara skönhet, och hade skaffat hennes man, under sitt beskydd, en plats som smickrade hennes fåfänga icke mindre än sjelfva denna eröfring. Sällskap och högtidligheter uppfyllte deras hus och deras ögonblick. Den afundade unge mannen, som såg sig ägare af det skönaste fruntimmer i hela Athén, omgifven af alla nöjen, och smickrad af alla stora herrar, som sökte hans sköna frus bevågenhet, kunde icke skatta sig nog lycklig, och upphörde icke att berömma sig af sitt val.

Rikedomen uträttade, till den andras tillfredsställelse, detsamma som skönheten till den

förras. Ingen i Athén öfvergick honom i yppighet och förfinad smak i lustbarheter. Hans hus var en beständig samlingsplats för allt hvad denna stad ägde lysande, vällustigt, och af utsökt förfining. Det fans intet loford, som man icke gaf honom för hans penningar, eller något hopp, som hans förmögenhet ej lofvade honom att se uppfyldt.

Det förhöll sig på den tiden i Athén, som det i våra dagar icke alldeles förhåller sig hos oss. Man var der, med förstånd och natursgåfvor, i likhet med allt hvad staten ägde stort och vördnadsvärdt; och man var alltid viss att göra sig derigenom ett lyckligt öde, åtminstone att rätta ett olyckligt. Den tredje af bröderna hade ej förr infunnit sig der, än man begynte upphöja hans hustrus ovanliga förstånd, hennes behag i umgänget, hennes qvickhet och fallenhet för alla yrken af snille. Philosopher, Talare, Poëter, Målare, Bildhuggare, Musikanter, Dansare, omgåfvo henne oupphörligen, och täflade om hennes bifall. Hennes hus blef innan kort en domstol för statsärender, lärda tvister, talanger och vitterhet. De af de stora som hade smak för dessa ämnen, eller som ville synas hafva det, skyndade att göra hennes bekantskap; och de som ingen ting annat sökte, än att le på sina

vänners bekostnad, funno i hennes samtal alltid en qvickhet, färdig att göra dem nöje. Man beundrade henne, och men hon tillika fruktades af alla, som hade skäl att frukta sarkasmen, (hvilka på den tiden icke voro få ibland de förnäma), upphörde man ej att köpa hennes goda omdömen genom verkliga tjenster. Hennes man som icke drog en ringa fåfänga af sin hustrus lysande fräjd, och som såg dagligen den ena fördelen efter den andra tillskyndas hans hus genom de storas umgänge och bevågenhet, tackade de odödliga gudarne, som gifvit honom en maka, hvars förstånd frikallade honom ifrån att behöfva sitt eget.

De tre bröderne voro till en början, högst förnöjde med deras öde, och tänkte icke på den fjerde, utan för att undra huru han lefde med sitt *Kräk*. Så kallade de sinsemellan sin goda svägerska, som flyttat med sin man på en liten enslig landtgård, hvarest deras medelmåttiga villkor lemnade dem utan de storas tidsfördrif, utan deras ledsnad, och utan andra nöjen än naturens och vänskapens.

Efter några månaders förlopp, beslöto föräldrarne till de fyra gifta bröderne, att personligen öfvertyga sig om sanningen af hvad ryktet kungjorde, angående de tre äldres lycksalighet. I

denna tanke gjorde de en resa till Athén, hvarest de för någon tid utsatte deras vistande.

När den fåfänga modern första gången såg sin äldsta sonhustrus oförlikneliga skönhet; det stora antal personer af högsta anseende, som omgåfvo henne; det yppiga lefnadssätt, hvartill hennes fägring lemnade hennes man utvägar; med ett ord, hela detta stoj af nöjen och högtidligheter, hvari detta parets lefnad syntes framflyta; kunde hon icke mer tvifla om verkligheten af hans sällhet, och upphörde ej att säga för sig sjelf: hvad han är lycklig! hvad han är lycklig!

Ännu nöjdare blef hon när hon såg den andra sonens stora rikedomar, och det företräde i prakt och vällefnad han derigenom ägde framför de flesta i Athén. Om den tredje sonhustruns stora förstånd icke gjorde henne alldeles lika förnöjelse; om hon kände någon ledsnad vid alla dessa långa afhandlingar öfver politiska ämnen, lärda saker, poësier, bildstoder, m. m. som uppfyllte hennes samtal och bordstimmar: smickrades hon dock af det anseende hennes egenskaper gifvit henne, och af alla de lyckans förmåner, som de storas bekantskap och förtrolighet förvärfvat hennes tredje son. Vid allt hvad hon såg, hviskade hon till den goda fadern, som aldrig motsade

henne: hvad våra söner prisa de goda råd jag gifvit dem! och hvad de äro lyckliga!

Emedlertid befann det sig så oförmärkt, att de tre kloka sönerna, om de verkeligen voro lyckliga, åtminstone lärt att mästerligen fördölja det, och att deras stora sällhet begynt göra dem något allvarsamma. Våra goda söner äro philosopher, sade till hvarannan de hulda föräldrarne; de veta att njuta deras lycka med återhållsamhet.

I sanning, syntes ingendera just öfverlemna sig deråt; och det var ej i minne, att man sett någon af dem le, sedan de första veckorna efter bröllopppet. Detta bekymrade något de gamla. Skulle väl, (fortforo de sinsemellan) skulle väl våra kära söner icke älska sina kära hustrur obeskrifveligen högt, och älskas med lika ömhet af dem tillbaka? Det kan ej förhålla sig annorlunda. Emedlertid var denna tvetydighet en knut att upplösa. De beslöto att skaffa sig ljus deri, och se här hvad som gjordes till detta ändamål.

II. CAPITLET.

Huru den kloka modern betedde sig, för att utröna sina kära söners tänkesätt, och huru hon fann deras stora sällhet så der tvifvelaktig.

En morgon, då den sköna fruns man, som var den äldste af sönerne, infunnit sig på torget i statsärender, skyndade till hans möte den listiga modern, med utslagit hår och gråtande ögon, drog honom afsides vid manteln, och sade honom med en låtsad rörelse af sorg: er sköna hustru, min son, ligger för döden, af en hastigt åkommen sjukdom. Hela huset är i förskräckelse. De största läkare i Athén hafva tillstått deras konst otillräckelig att frälsa henne. I denna bestörtning har jag infunnit mig i templet, att anropa gudarne. Oraklet har svarat mig, att till hennes räddning funnes blott ett enda medel. Ett stycke ut i hamnen, åt högra sidan, ligger, på sjöbottnen, en perla af ovanlig storlek och största klarhet. Denna perla måste upptagas, göras till pulfver, och ingifvas henne. Det är hennes lifsperla. Men omöjlig att finnas af någon annan än hennes man, ber jag er min kära son, att utan dröjsmål låta sänka er ner i hamnen, för att upphämta den.

Ni tänker ej på hvad ni begär, min vör-
le moder, svarade den förundrade sonen. Det
ılle visserligen gräma mig obeskrifligt, om min
'aste maka skulle så hastigt lemna detta jordi-
ı. Men huru passar det sig för en ärbar Ma-
trats person, som jag, att offenteligen afkläda
, och låta sänka sig ner i hamnen, för att
phämta sin kära hustrus lifsperla? Jag skulle
nla omkring mig alla Athens tjufpojkar. Man
r aldrig skickat någon man att söka en sådan
t på sjöbotten. Det är högst troligt, att Orak-
gjort narr af oss. Ni skulle hafva frågat Apol-
orakel, som var tillika medikus. Ni har, i
t stället, säkert frågat Jupiters, som aldrig för-
ıd ett ord af medicinen. Jag besvär er, vid
t hvad heligt är, att infinna er hos Apollos
'estinna, och att förhålla er efter hennes före-
rift. Jag skulle vara tröstlös, om min ömma
ıka vore död, när jag i afton kommer hem,
r att gå till sängs.

Förlåt mig min kära son, sade modern små-
ende. Jag har narrat er. Er hustru mår full-
mligen väl. Jag har blott velat erfara, huru
gt ni älskade henne. Icke nog, (svarade han
et flat) icke nog, jag tillstår det oss emellan,
r att dränka mig för hennes skull.

Den andra sonen gick hon till mötes, i det han kom hem ifrån landet, och sade till honom med ett ansigte, hvari hon på lika sätt sökte uttrycka den största bestörtning: måtte Gudarna framdeles hägna ert hus, min son, men det käraste ni ägt, är i detta ögonblick borttröfvadt derifrån. Er hustru vaknade denna natt vid ett buller, som hon tyckte sig höra i ett af de hvälfda rummen der ni har edra skatter inneslutna. Hon steg dit ner med tysta fjät och en förtäckt lampa i handen, för att tillse om allt var der i behörigt förvar. Men huru stor blef ej hennes förskräckelse då hon fann dörrarna uppbrutna, rummet plundradt, och största delen af edra skatter bortröfvade derifrån. — Obarmhertige gudar! ropade den bestörta sonen, utom sig af förtviflan, och i det han slog sig flera gånger för bröstet, J hafven då beslutit min olycka, min död! jag är förlorad, förstörd, till intet gjord. Jag uthärdar ej mera lifvet. Jag måste förtäras af sorg, eller sjelf afhända mig det.

Ni vet ännu, fortfor modern, endast hälften af er olycka, och ett ännu grymmare slag väntar ert hjerta. Under det er hustru stod stum af häpnad och nedsänkt i den djupaste sorg, kommo röfrarne tillbaka, för att bemäktiga sig den ringa qvarlemnade återstoden af ert guld och edra skat-

ter. Hon gaf ett anskri vid deras åsyn: hon ville ropa hjelp, och några af ert husfolk hörde henne verkeligen; men innan de kunde komma henne till bistånd, hade bofvarne öfverväldigat henne, och med handen på munnen, för att hindra hennes rop, bortfört henne på ett skepp som låg vid hamnen segelfärdigt, och der de ärnade gå ombord tillika med sitt byte. Hon var redan der; men edra kistor och säckar, som icke kunde föras med lika hastighet, voro ännu blott under vägen. Ert folk följde och upphann dem. Förskräckte af dessas antal, och fruktande att gripas, öfvergåfvo våldsverkarne sitt rof, skyndade sig på skeppet undan faran, lyfte ankaret, och afseglade med full vind, innan minsta anstalt kunde göras, att förfölja dem. Ni har återfått edra ägodelar, men er olycka är desto större. Er ömma hustru är i stället förlorad för er, och kanhända för alltid.

Ack! jag andas åter, utbrast den hittills tröstlösa sonen. Tala uppriktigt, min käraste moder, bedrar ni ej mitt hopp? Har jag återfått allt? Är ingen ting förloradt? — Ingen ting, utom det förnämsta af allt, säger jag er: er hustru är i röfrarnes våld. Det är föga troligt, att de lära af egen drift återställa henne, och hvilket skall blifva hennes öde?

Jag vill ingenting försumma, svarade han, som kan tjena att ertappa och befordra dem till vederbörligt straff. Hafven tack, odödlige Gudar, som icke tillåtit min undergång. Låtom oss gå, min käraste moder, för att se till huruvida olyckan icke verkligen är större än ni beskrifvit den.

Hon tillstod för denna, likasom för den förra, att hennes berättelse vore, i den ena omständigheten som i den andra, endast en dikt. Och hon fann icke, att hans glädje derigenom särdeles förökades.

Nu återstod blott den tredje sonen. Till honom yttrade hon sig på följande sätt, i det hon skyndade sig honom till mötes: Ni är högst att beklaga min kära son. Er hustru, så berömd för sin qvickhet och sin undransvärda talegåfva, *har* denna morgonstund, på en gång förlorat sin tungas bruk. Hon är fullkomligt stum, och kan ej framföra ett enda ord.

Stum! ropade sonen med förundran, — min hustru stum! Se der en olycka som jag trodde omöjlig, och som jag, i sanning, minst af alla väntade mig.

Hon har tecknat på sin skriftafla, fortfor modern, att denna olycka vore otvifvelaktigt ett

straff för något lättsinnigt uttryck, rörande Minervas heliga fogel, som i ett sällskap, gårdagen, undfallit henne. Så snart jag fick denna kunskap skyndade jag mig till templet. Gudinnan är ej obeveklig, och det svar jag fick, tycktes innebära att straffet skulle upphöra, så snart en annan talande varelse i ert hus, uppoffrades åt hennes förtörnade fogel.

En annan talande varelse, säger ni? Gud ske lof, min käraste mor, jag är för min del, sedan lång tid, den mest tigande i hela mitt hus.

Ni förstår mig orätt, min son, inföll modern. Det är blott fråga om ett offer af oändeligt ringare värde. Jag begär dertill endast den vackra papegojan, som ni fick förledet år ifrån Indien, och som ni bär, på er hand, hvar eftermiddag ut i trädgården.

Ack min mor, svarade sonen, med uttryck af största ledsnad, hvad fordrar ni af mig? Hvem vet, om ni rätt förstått Oraklets mening? Och huru kan jag, på ett så osäkert hopp, uppoffra ett oskyldigt djur, som älskar mig, och som säger också rätt vackra saker? Tro mig: förhastom oss ej. Gudinnan skall helt säkert låta med tiden blidka sig, och vi skola derigenom rädda, på en gång, två goda talerskor. — Samma bekännelse

som till de två äldre sönerna, och samma upprepade erfarenhet.

I sanning, ju mer hennes uppmärksamhet våndes på det inre af dessa parens sammanlefnad, ju mera fann hon hemligen förminskas det begrepp hon gjort sig om sina söners stora lycksalighet. Hon nödgas bli varse, ehuru svagt hon ännu såg det, och ehuru mycket hon sökte förblinda sig derföre, att ingen af de tre lystra fruarna lefde egentligen för sin mans skull, utan alla för deras egen och deras nöjens; de enda ämnen, från hvilka ingen ting kunde afvända deras omsorger.

Den ena, van att omgifvas af tillbedjare, som dageligen smickrade hennes fägring och följakteligen afgudade hennes dårskaper, underlät icke att finna sin man, som någon gång vågade att göra henne föreställningar deremot, af en plumphet, en ängslighet, som icke var att uthärda. Det var redan nog att se honom, för att blifva vid elakt lynne. Öfverlemnade han sig i början åt sin ömhet för henne, svarade hon dertill med kallsinnighet, för att plåga honom. Iakttog han ett jemnare och mera liknöjdt bemötande, hämnade hon sig med att gifva honom tusende ämnen till svartsjukan, det värsta af alla onda. När han ändteligen blef med tiden äfven detta plågo-

sätt öfverlägsen, handterade hon honom, af förargelse öfver hans lugn, såsom en känslolös, en barbar, ovärdig hennes ömhet. Hvar gång han öppnade munnen, trodde hon att han gick att ogilla något af hennes nöjen; och så ofta hon begynte klaga öfver vapörer, skyndade han sig undan, af fruktan för oväder.

Det var icke bättre för den andra sonen i ordningen. Alla rikedomar som hans hustru tillfört honom, lättade icke tyngden af den jernspira, hvarmed hon regerade inom huset; och han befann sig sjelf, inom kort tid, föga annat än den första bland husfolket. Det grekiska språket, det rikaste af alla, var dock icke rikt nog på vändningar för honom, och på nog undergifna sätt att uttrycka sig, när han behöfde göra henne någon påminnelse. Det är sant, att han igenom sitt giftermål var herre öfver hennes penningar; men det var deremot lika sant, att hon, genom samma orsak, hade blifvit mästarinna öfver hans lugn. Han hade under tio månaders äktenskap aldrig sett sin vilja göras. Den stackars mannen måste sitta till bords när han icke var hungrig, och spatsera när han var trött. Han måste ligga till sängs vakande, och sofva stående. Det värsta var, att han af allt detta ingen- ting tordes låta märka; och det gick honom

likasom barnen, hvilka sedan de fått ris, tvingas med riset, att åter se glada ut.

Men af alla, fann sig ändå ingen i värre belägenhet än den tredje sonen, med sitt Snille till hustru. Man skulle sagt att hon varit hans hofmästarinna, och att herrn i huset blifvit satt i pension hos frun. Den första af hans skyldigheter, var att alltid hafva orätt, och hela hans äktenskap en utarbetad afhandling derom. Hade han sysslor, borde han deröfver inhämta sin visa frus betänkande, hvarförutan han kunde räkna på att alltid hafva betett sig utan urskillning och klokhet. Yttrade han sitt omdöme öfver någon sak, eller sitt tycke i ett ämne af smak, felade aldrig hans fru att hafva ett skiljaktigt. Det skådespel som roat honom, var odrägligt. Den danserska, som ej behagade honom, var ett underverk af lärd språngkonst. Tog han slägternas parti, försvarade hon folkets; höll han folkets, försvarade hon slägternas. Han var lycklig, om han i något sällskap hade frågat, svarat, suttit, skrattat henne till nöjes. Ändteligen, till höjd af jemmer, uppenbarligen gäckad för sin okunnighet, måste den uttröttade mannen ofta använda nätterna, att bereda sig till de vittra samtal, hvilka om dagarna i hennes sällskap föreföllo.

Allt

Allt detta sågo dock icke de kära föräldrar- eller sågo de det svagt, och inbillade sig på gt när icke höjden deraf. Våra söner, (så o de alltid sina betraktelser), äro lyckliga: hela verlden säger det. Och om de hafva nå- små missnöjen, lära de snart öfvervinnas. t återstod för dem, att äfven besöka den fjerde an, som hade gjort sig till landtman, och om ken de aldrig hört talas. I denna afsigt skil- de sig från Athén, nästan utan saknad och n att blifva saknade. Vägen förlopp under förelser emellan hvad de sett, och skulle få och det namnet *Kräket*, hvartill de vant under vistandet i Athén, var det som de, ler dessa samtal, beständigt gåfvo deras fjer- sonhustru.

När de på långt håll kunde skönja detta pa- s ensliga boning, och sågo enfaldigheten deraf, lo de till hvarannan: Kräket är icke rikt. När inträdde, och sågo henne komma till mötes: äket är icke vackert. När de första timman rit i hennes sällskap: Kräket är icke qvickt.

III. CAPITLET.

Fortsättning af de goda föräldrarnas besök hos Kräket; och huru den kloka modern upptäckte sin svärdotters Talisman, och hvad Kräket hade drömt.

Det var morgon, och herrn i huset, efter sin vana, utgången i fältet. Han hade gjort, redan i blomman af sin ålder, och med fulla krafter, hvad de flesta först göra på sin ålderdom, öfvergifvit fåfängan för naturen, och deraf hände honom, hvad sällan sker andra, att han njöt henne verkeligen. Han hade undvikit tre stora fel emot sällhetens regel: han hade aldrig sökt embetsbefordringar och de mäktigas gunst; hade aldrig eftersträfvat rikedomars afund, och aldrig velat lysa som snille eller konstnär. Till detta sidsta hade han det goda skälet, hvilket mången finner af så ringa vigt, att det alldeles undflyr dess uppmärksamhet, det nemligen, att han dertill icke fann hos sig sjelf de gåfvor som dertill fordrades.

Men han kallade att njuta naturen, icke som man vanligen gör, att i väntan på bordstimmen, med beqvämlig gång omkringvandra sina ägor, afmätande, med ett strängt öga, fortgången af sina böjda dagsverkares arbeten; eller att i krig mot skogens inbyggare, täfla i outtrötteligbet med sina

bästa jagthundar; eller att på en bänk i sin trädgård, med en vis mans egna bifall, gapa tvenne timmar efter aftonluften. Han satte denna njutning i en nyttig verksamhet. Han odlade sin jord med egen möda, hägnade sin trädskola, skattade sina bi, höstade sin vingård, och skördade sina frukter. Sina derifrån lediga timmar gaf han åt sin hustrus sällskap, för hvilken hans kärlek (jag blygs nästan att säga det) gick ända intill vördnad; eller åt måttligt djupa betraktelser öfver verldens gång på den tiden i Grekland. För öfrigt gjorde han ingenting för sitt namns rykte, eller för de sublima vettenskaperna. Om han plockade örter och blomster, var det antingen till sallat, eller för att lukta derpå; och han var långt ifrån att ens gissa till alla de slag af rara flugor, som surrade omkring honom.

Föräldrarne otålige att råka sin son, beslöto att spatsera honom till mötes, under det att deras vänliga sonhustru litet lemnade dem, för att besörja om middagsmåltiden. Vägen var ej lång eller svår att finna. Den sjelfsluga modern, alltid i hemlighet litet missnöjd med sin fjerde sons val, beslöt att sätta, likasom de förras, äfven hans äktenskapliga sällhet på ett verkeligt prof. Han hade redan långt ifrån igenkänt sina föräldrar, och skyndade sig dem till mötes.

Min son, sade den förställda modern, sedan man aflagt den första helsningen, vi hafva funnit ditt hus i den yttersta förvirring. Din hustru har blifvit hastigt sjuk, och hvad skulle du väl säga om, vi hade en ännu sorgligare tidning att kungöra dig? Jag skulle säga, svarade han, sökande efter andedrägten som felade honom, -- ingenting mera i verlden. Och han stod som en svigtande bild; hans mun stannade otillsluten; hans ögon hinnades; musklerna i hans ansigte framstego med vanställande rörelser, och med handen af en döende som faller, sökte han omkring sig ett stöd, hvilket mötte honom i de häpna föräldrarnes utsträckta armar. Förskräckt af denna syn, skyndade sig den rådlösa modern att röja sitt svek. Med möda återkallade man honom från detta våldsamma tillstånd. Under tusende ömhetsbetygelser tröttade hon sig länge att ursäkta sitt obetänksamma skämt. Han återkom till sig sjelf och förlät sin mor, hvad han kunde förlåta — en mor endast.

Man begaf sig tillbaka. Måltiden var enfaldig, och gaf den uppmärksamma svärmodern, som aldrig begrep sin sons lycksalighet, ämnen till flera grundeliga anmärkningar; hvaraf hon dock lät ingen undfalla sig, och hvari jag vill likna henne.

Följande dagen, efter måltiden, då sonen hade fört sin far på en spatsergång, för att visa honom belägenhetens skönheter, eller något af sina jordarbeten, befunno sig svärmodern och hennes unga sonhustru tillhopa i trädgården, afskilda från de öfriga i huset. De suto i gräset under skuggan af ett träd, sådant som man dertill brukar i berättelser. Jag har sett, min kära dotter, så talade den förstnämda, det största prof af min sons kärlek för er, och jag tviflar ej att ni ju förtjenar den på det fullkomligaste. Men gudarne (säga det) hafva genom en särskilt begåfning tillagt er egenskapen af denna intagande godhet. Händelsen är besynnerlig, och jag önskade att höra berättas alla omständigheterna deraf.

Euphrosyn (så var denna sonhustruns namn), svarade härtill med rodnad: min fru, jag har visserligen orsak att tacka gudarna, men den rätta begåfning, som jag af dem erhållit, det är en man sådan som den jag äger. För öfrigt fann jag vid min ankomst, ingenting qvar af de skänker hvilka Merkurius fört med sig, utom tvenne små stycken, som mina systrar lemnat, och som jag behöll. Det ena var en gyldne flaska, uppfylld af en dryck, hvilken jag borde uttömma aftonen före mitt bröllopp; det andra en art af talisman i det närmaste lik dem som omtalas i de Persiska Sagorna

Jag bär alltid hos mig denna lilla *märkvärdighet*, som jag hitintills undangömt för alla, äfven för min man; men om ni befaller, min fru, vill jag visa er den.

Vid dessa orden tog hon fram talismanen ur en liten lönnficka, hvari den låg förvarad, och lemnade den i den nyfikna svärmoderns händer, till beskådande. Det var en art af vinkelformig spegel, gjord af det finast slipade stål, så stor, att den jemt kunde rymmas inuti handen, utan att skönjas, och omkring hvars trenne sidor man läste, i upphöjda gyldne bokstäfver, de tre orden af ett obekant språk, *Maphtusal*, - *Elkobaroch*, - *Nianemel*. När jag fick den, fortfor Euphrosyn, viste jag ännu ej bruket deraf. Det upptäcktes mig först, sedan jag på föreskrifven tid uttömt den omtalte philtern. Den första verkan deraf var, att jag insomnade, hvarunder jag hade följande dröm: Jag tyckte att jag befann mig på ett stort fält, der mycket folk var i rörelse. Midtpå fältet var en temmeligt vidsträckt upphöjning, likasom en amphitheater, omkringsluten på vestra sidan af jordbänkar, klädda med gräs och blomster, på hvilka ett stort antal personer af mitt kön, olika till ålder och behagligheter, suto i deras bästa prydnader. — Midtemot, eller på östra sidan, såg jag ett ännu upphöjdare säte, kring-

skuggadt af cedrar, hvilka i form af månens halfva rundning, omgåfvo det. Tvenne Genier, med fladdrande slöjor och glänsande vingar, stodo ett på hvardera sidan derom, hållandes emellan händerna stora hyenden, öfverhöljda med gyldne täckelsen; En myckenhet åskådare trängdes omkring stället, och de af könet, som intagit de omtalta jordbänkarne, (hvarigenom de syntes öfver åskådarne), hade allesamman ögonen vända åt höjden, likasom de väntade någon nedstigande gudamakt. Än ropades från ett håll: Geniet synes; än från ett annat: Nej, ännu icke. Med möda erhöll jag på tjugo frågor ett ofullkomligt svar, om betydelsen af allt detta; så uppmärksamma voro alla närvarande. En af dem tilltalte mig ändteligen med någon otålighet: vet ni då icke hvar ni är? — Icke rätt väl. . . På ön Gamos, helgad åt Hymen. Denna dag är de Nygiftas dag, som årligen firas. Ni ser dem der allesamman, på de der upphöjda blomsterbänkarne, i väntan på Geniet, som plägar nedstiga, för att ibland dem utdela Gudens begåfningar. Deras män stå bakom dem, uppmärksamma på det val de lära göra. Knappt hade han hunnit säga de sista orden, förrän fyra vackra vingar, skimrande af guldstrålande färgor, syntes dela det mörkare molnet, som sam öfver fältet. Ett ansigte af himmelsk ungdom framblickade derur. Vädret utvecklade den am-

brasdoftande slöjan, och lik en mot solen glimmande morgonsky, svälfvade denna olympiska varelse öfver thronen, på hvilken han nedsteg, under allmänna vördnadsbetygelser. Nu emottog han de tvenne hyenden, på hvilka de utsedda skänkerne lågo, och hvilkas täckelsen han afhöljde. Och nu utropades af en härold, att hvar och en af könet, kunde i sin ordning framträda.

Inför thronen framstod i ögonblicket en half-åldrig person i utvald prydnad. Hon hade i fängslet af en guldvirkad gördel tvungit sin växt till en beundransvärd finhet, och lånat sitt ansigte den första ungdomens brinnande färgor. Engelen Assuriel (så var Geniets namn), tilltalade henne, med ett mildt småleende, sålunda: Gudarne lemna dig i dag valet af deras välgerningar. Jag håller i min högra hand din mans oföränderliga tillgifvenhet, och i den venstra . . den tand du förlorat. Med blixtens hastighet, som klyfver bergsklippan, kastade hon sig öfver den venstra handen, frambröt derur sin förlorade tand, som strax fästade sig på sitt fordna ställe, och gick bort, den förnöjdaste af dödliga. Engelen följde henne med ett ögonkast af medömkan.

Hennes rum intogs af en ung yster skönhet, med spelande ögon och hastiga rörelser, som med

tålighet fordrade att sjelf få begära. Det skall ara dig tillåtit, sade Engelen med mildhet, kom endast ihåg, att du i detta ögonblick äger i ditt val värdet och sällheten af en god maka, en förståndig husfru. Det är godt, svarade hon honom med ännu större otålighet; men det har goda vägar. Du vet, helige Engel, att vi i morgon hafva här en lysande fest, och att jag, utan att berömma mig sjelf, varit en af de första danserskor i Athén. Din lyckliga ö, gode Engel, har det felet, att vara, om jag törs säga, en smula ledsam, och jag vill ej beröfvas ett af de få tillfällen som här gifvas, att visa sig. Tvenne grufliga liktornar hota mig, att alldeles förlora denna lyckliga dag. Men efter det tillåtes mig, att i detta ögonblick frambära för gudarna en bönhörd önskan, begär jag af dem, att hädanefter få dansa hela min lifstid på fötter utan liktornar. För det öfriga vill jag sjelf sörja. Engelen tillvinkade henne ett föraktande bifall; och hon hoppade bort, skrattande af sällhet.

Näst efter henne, framträdde med ärbara steg en hedersam fru. Hon hade kringflätat sitt hvitnande hår med de nyast utspruckna blomster, hade inklämt sitt jemntjocka lif i en gördel af det nyaste tyg, och kring hennes axlar böljade en vidlyftig slöja af de sednast namn-

gifna färgor. Då hon gick, måste hon tränga sig fram genom stora hopar af tackande, som alla prisade hennes sista måltid, bugande framför och skrattande bakefter henne. Engelen tilltalade henne i dessa ord: du försöker nu, för andra gången, äktenskapets mödor och faror. Välj derföre desto mognare. Dig tillbjudes ett af tvenne: välståndet af en mer och mer blomstrande hushållning, eller på ditt bord i år, den första indiska ananas. Efter en stunds öfverläggning med sig sjelf, ropade hon med en tillförsigt, som gaf tillkänna mognaden af hennes beslut: den första indiska ananas!

Många flera följde uppå denna, med hvilkas merendels orimliga val, jag gerna undviker att förlänga min berättelse. En endas begäfning skall jag med ert tillstånd, min svärmor, ännu tillägga för det sammanhang den äger med mitt eget äfventyr. Det var ett fruntimmer, som det syntes, icke mera i sin första blomstring, men fullt ännu af behagligheter, och som med ett par de vackraste ögon, förenade det ädlaste anseende, och det visaste skick af åtbörder. Hon talade sålunda: gode Engel, jag äger en man med dygder och fel, hvilken jag, af aktning för de förra, föresatt mig att göra lycklig, i trots af de sednare. Men det gör ej tillfyllest, jag känner det, att äga

gra dygder, och att uppfylla en makas allmän-
pligter. Välgörande Engel, gif mig derutöfver
nna vänskapens visa godhet, som ensam för-
ıfvar sammanlefnaden. Vördnadsvärda qvinna,
arade Engeln, himmelskt leende, gudarne skola
ra en önskan, dem så värdig; emottag denna
änk, som de för dig bestämt: du kan ej fela
t dermed vinna ditt ädla ändamål. Denna skänk,
m han räckte henne, jag såg det med förund-
n, var just en sådan talisman, som den jag
lf ägde. Nyfikenheten att lära dess bruk, för-
ådde mig att stiga närmare, för att bättre höra
orden han ännu tillade.

IV. CAPITLET.

Huru Kräket får veta betydelsen af de tre svåra orden, och huru de synas henne löjliga; och huru de förarga den goda svärmodern, som finner dem helt vanliga; och huru de icke dess mindre äro rätt svåra att uttala; och huru hela historien slutar sig.

Du förstår ej, fortfor Engeln, betydelsen af
 tre orden, som du läser på de tre sidorna
 denna spegel. Deras innehåll skall kan hända

ej synas dig så vigtigt, när det af mig förklaras, som du med tiden skall finna det i verkligheten. Dessa ord, öfva dig oupphörligen att i ditt språk uttala dem, och var försäkrad, att det icke gifves ett manligt villdjur, som man ej med bruket deraf småningom tämjer, eller ett ädelt sinne, som man ej derigenom fastare tillvinner sig. Men jag bör underrätta dig derom: dessa enfaldiga tre ord, så lätta de skola synas dig, så svåra äro de verkeligen i alla språk, både att ihågkomma, och att rätt framsäga. Det är ej nog dertill, att de i sjelfva verket alltid äro de samma. Röstens beskaffenhet, ögonens rörelser, anletsdragens förhållande, ja, sjelfva kroppens vändning, höra till uttalet deraf. Den ringaste öfverilning gör, att antingen minnet alldeles borttappar dem för ögonblicket, eller att tungan förlorar deras rätta uttal. För att urskilja begge delarne, nyttja den spegel, hvaromkring de läsas. Den skall alltid säga dig, när du förgätit något af dessa orden, då det bort användas, eller när du framsagt det illa. Den skall då med uppriktighet visa dig, för dig sjelf, sådan som du i det ögonblicket synes i din missnöjda mans ögon; och du skall deraf finna, huru litet den smickrar. För öfrigt, se här uttydningen af de tre orden. Han tog talismanen i hand, och hvem lyssnade om icke jag? Jag har aldrig med mera nyfikenhet spetsat min hörsel. —

laphtusal, fortfor Engeln, det är, som om du ide på grekiska: *Det kan väl vara.* — *Elkobaroch* kan öfversättas: *af hjertat gerna,* - och *Nianemel: det skadar intet.* — Vid denna förklaring af en hemlighet, hvarom jag gjort mig så höga begrepp, föll jag, emot all min vana, i ett så häftigt löje, att jag deraf uppvaknade.

Och min kära dotter, ni hade ej orätt deri, utbrast svärmodern med ett föraktligt skratt; ty i sanning, om er rara talisman icke innehåller någon annan hemlighet, än dessa utnötta talesätt, som hvar menniska upprepar hundrade gånger om dagen, så har jag icke mycket felat då jag alltid ansett er, såsom den sämst lottade af edra syskon. Det lönte väl mödan för gudarna, att låta skänka er en glosbok på några platta höfligheter, och skicka er ett Genie från himmelen, för att lära er att uttala dem. Förlåt att jag yttrar mig med så stor uppriktighet.

Det skadar intet, min fru, svarade Euphrosyn, utan att röja det ringaste tecken till förtrytelse. Gör mig då till viljes, fortfor svärmodern, att i min närvaro, så litet ni kan upprepa dessa uselheter, jag ber er derom på det högsta. . . *Af hjertat gerna,* svarade Euphrosyn på nytt, utan att hvarken sjelf märka, eller låta märka det, och

med ett behag, som nästan blidkade den egensinniga käringen; -- ty, fortfor åter denna, det är omöjligt, sedan jag nu vet er lexa, att dessa orden i er mun kunna synas mig annat än högst löjliga. Finner ni det intet sjelf, min kära dotter? *Kan väl vara*, min bästa svärmor, (svarade Euphrosyn, med alltid samma behag), att de förlora mycket af deras verkan, för den som väntar dem, eller då de brukas utan urskillning; och jag vill söka att göra mig nytta af er påminnelse. -- Ni är det bästa, det frommaste barn i verlden, ropade den gamla, omfamnande henne, och det gör mig ondt, att finna er till den grad gäckad. Ännu en gång, förlåt min uppriktighet.

Jag har så mycket större skäl dertill, min fru, återtog Euphrosyn, som jag bör tillstå, att jag sjelf i början var alldeles af er mening derom. Emedlertid, förlåt mig tillbaka, om jag dristar försäkra er, att några månaders erfarenhet gifvit mig derom helt andra tankar. Jag har derunder funnit de tre orden af min talisman icke allenast af den största vigt, i anseende till deras verkan, utan äfven för ganska många helt främmande, åtminstone för mig sjelf någon gång så svåra, både att ihågkomma och rätt utsäga, att jag börjat misströsta om min förmåga att fullkomligen lära dem.

Frun, som jag märker, älskar sina egenskaper, inföll svärmodern ur en stickande ton, och hon vill ej, att man vanprisar hennes rara konst. För min del älskar jag, som jag redan sagt, uppriktigheten, och försäkrar henne, mitt vackra barn, med all den hvaraf jag är mäktig, att denna stora konst är en stor barnslighet; att man i en finare verld, än den hvari hon lefver, till exempel i Athén, ingen minut underlåter att höra dessa tre ord ljuda omkring sig; och att många af dem, som mest betjena sig deraf, icke derföre upphöra, att vara de yppersta fjollor i verlden. Hvad mig beträffar, (om hon tillåter att jag derifrån undantar mig), har ett beständigt bruk gjort dem så alldeles till mina egna, att jag ofta framsäger dem, utan att ens sjelf märka det. Det vore mig omöjligt att fela i denna så högst allmänna lag af höflighet.

Under det att begge fruarne på detta sättet litet ordvexlade, hade deras begge män kommit hem ifrån fälten, och den gamle fadern inträdde i trädgården, just som hans fru utsade de sista orden. Min käraste hustru, sade han till henne, med en mer än vanlig artighet, du tror aldrig hvad den blå enkla slöjan du i dag bär, passar väl till ditt ansigte och hela ditt väsen. Tycker du ej som jag, att den klär dig mycket bättre än

den kostbara röda, som din äldsta dotter skänkte dig i Athén, och hvaraf man knappt ser färgen för guldsöm och perlor? *Det kan väl vara,* min vän, svarade hon honom med en tillgjord vänlighet, vändandes i detsamma på Euphrosyn ett ögonkast, som tycktes vilja säga henne: hör hon min lilla?

Du gjorde mig ett stort nöje, fortfor gubben, uppmuntrad af hennes första bifall, om du ville lofva mig att alldeles aflägga den der röda slöjan, som gör, jag vet ej hur, ditt utseende hälften mindre fördelaktigt. Säg mig, min käraste hustru, vill du icke skänka mig detta löfte?

Nå, du är också alltför underlig, min söta gubbe, svarade på nytt den förlägna svärmodern, hvarföre just aflägga den? Det är på min ära ej ett plagg att kasta bort; och jag har aldrig tillförne hört dig fordra af mig en så besynnerlig villfarighet. Likväl tillade hon, seendes på Euphrosyn, om jag dermed gör dig ett nöje, så väl an: *af hjertat gerna.*

Du är den bästa hustru i verlden, ropade gubben, omfamnande henne med den lifligaste glädje. Jag har haft mina stora skäl, att bedja dig härom.

Och efter du nu redan gifvit mig ditt löfte, så vill jag för dig yppa sakens rätta sammanhang. Jag hade, då jag i morgons gick ut ur rummet, ställt min nattlampa på bordet bredvid den dy-nan, på hvilken din slöja låg. Man har i min från-varo stött den omkull, och slagit ut oljan öfver din vackra slöja. Fastän en oskyldig orsak der-till, ber jag dig derföre hjerteligen om förlåtelse.

Euphrosyn väntade nu sluteligen, af den visa fruns mun, den tredje så allmänna plattheten: *det skadar intet.* Men om gumman under och efter denna berättelse teg länge alldeles still, var det derföre att hon icke kunde framföra ett ord af förargelse. Oförskämde, utbrast hon med samlad styrka, är det på det sättet ni gäckar mig? Jag viste nog att ni aldrig gör annat än dumheter, och att ni, efter er vana, alltid vankar i söm-nen, utan att veta hvar ni tar eller ställer saker-na som ni brukar. Som hon på detta sättet ut-tömde sitt hjerta, kom hon att fälla ögonen på ta-lismanen, den hon ännu höll i handen, och se, hvilken styggelse visade icke dess hemliga spegel! Med möda igenkände hon i det odjur, hon deri såg, dragen af sitt eget ansigte. Full af arghet höjde hon sin arm och vrok talismanen långt ifrån sig på marken efter den förfärade gubben, som

stum och förtruten skyndade sin väg, undan det värre, som ännu kunde följa på denna förberedelse. Hans son följde honom, deltagande i ogunsten af hans öde. Min fru, sade nu Euphrosyn småleende, i det hon tog opp talismanen, ni glömde alldeles bort det tredje ordet. Min goda fru, svarade den förra med ett par gnistrande ögon, en liten skoning jag ber, och någon liten aktning. Jag vill i min ordning föra henne ett ord till minnes, som hon synes hafva förgätit: jag har den äran att vara hennes svärmor. Om jag någon dag finner mig i behof af en hofmästarinna till min undervisning, torde hon vara god och då gifva sig den mödan; den är, till dess, öfverflödig. — Euphrosyn rodnade, och kände att hon förgått sig. Min bästa svärmor, sade hon, omfamnande hennes knän, låtom oss förgäta de tre olyckliga orden, som emot deras ändamål gjort mig brottslig emot er. Tillåt mig blott, att i denna ställning tillägga det fjerde, som jag icke tar af min talisman, utan ur mitt hjerta: jag har orätt; unna mig er förlåtelse.

Vänskapen blef återställd så godt den kunde, för ögonblicket; men den gamla svärmoderns hjerta var ej gjordt att förlåta. Den lilla landtdockan, sade hon för sig sjelf, inbillar sig med sina drömmar och sina tre ord, att vara en liten So-

tes. Min kära son, fortfor hon, vändande sig hennes man, som i detsamma kom tillbaka i gården, vi gilla alldeles icke, hvarken din far r jag, att du på detta sätt nedgräfver dig på det långt ifrån Athén, och ifrån allt bättre ks umgänge. Det är likväl i verlden som man måste lära att känna den, och hvad är man utan denna kunskap? Du borde väl också, ej mindre än dina bröder, gifva dig någon omtanke att skaffa dig ett visst anseende och att hedra ditt namn. Hvartill är du i detta tillstånd nyttig för staten? och hvilka goda egenskaper uppodlar du till dess tjenst i denna enslighet? Äfven din hustru, (förlåt mig det) röjer behofvet af mera verldskännedom och något större vana vid stadslefnaden. Min käraste mor, svarade härtill den saktmodiga sonen, jag tackar er för er omsorg, men mitt beslut är taget, och mitt val af landtlefnaden, oryggeligt. Se här den regel jag dervid följer: när man ej af naturen undfått egenskaper, som tydeligen utmärka vägen till stora företag, måste man äga mod att vara en vanlig menniska; och då man icke har krafter att förbättra byggnaden af statens allmänna sällhet, gör man väl att åtminstone tänka på sin enskilta. En man, född till inga högre värf, än de allmänna pligterna, har kanhända icke gjort en ringa sak, då han derunder gjort lefnaden för sig sjelf ljuf och

fridsam; och utan att vara ett snille eller en hjelte, ser jag ej hvad han förnuftigt vis kan hoppas att göras derutöfver. Den fina kännedomen af menniskor, är god för dem som vilja betjena sig af deras svagheter; sådant är ej mitt behof. Hvad min hustru angår, gör hon min sällhet med det umgängssätt hon emot mig iakttager, och mina ändamål fordra hos henne likaså litet Athéns förnäma airer, som hennes äregirighet förbehållit sig hos mig det anseende man drar från statens högre embeten. Den förtretade modern var långt ifrån att inse det stora förståndet af ett sådant svar. Hon sade ej inom sig sjelf: min son är en förnuftig man, utan: min son är envis och sjelfklok. Samma dag afreste hon till sitt hem, missnöjd med sin son, sin svärdotter och sin man, som förderfvat hennes vackraste slöja, och som måste vara tillreds att på stunden följa henne. Hon förlät honom aldrig den röda slöjan, och *Kräket* förblef i hennes tankar alltid *Kräket;* ty denna fru hade hvad man kallar karakter: det vill säga, tror jag, att den dårskap som en gång begynt residera inom hennes panna, regerade der sedan oafbrutet. Hennes enda tröst var de tre kloka sönernas lycksalighet. Men den första nyhet hon erhöll ifrån Athén efter sin hemkomst, var den, att dessa tre lyckliga barnen, hvar efter annan skiljda från deras älskvärda makar, lefde alla tre,

nu mera, i ett temmeligen slätt tillstånd. — Detta förändrade ej hennes begrepp om deras sällhet. Ingenting är vanligare, sade hon, än att folk af den goda tonen skiljas åt. De göra rätt deri, nådigaste hustru, svarade gubben: det är som att hämta frisk luft, sedan man sutit länge i ett tillslutit rum.

Gumman ville aldrig mera se *Kräket*. Sådant gjorde ej detta parets lefnad mindre lycklig. Den förblef som den varit, en fortlöpande kedja af lugn och sällhet. Euphrosyn bortlade aldrig sin talisman. Hon bar den beständigt, och öfvade sig dagligen att bättre utsäga sina tre svåra ord. Deras lif slutade på ett sätt värdigt deras kärlek. Af tre söner, uppfödda till deras dygder, återstod dem, vid inträdande ålder, en enda, och denne föll i strid emot Larisserna. Euphrosyn bar ej denna mistning. Hon dog först. Hennes man var dertill beredd. Utan stojrop, utan skryt af sorg, tog han med hennes sista kyss afsked af verlden. Så snart han kände hennes pulsar upphöra, och hennes händer kallna, tog han en bägare, som han dertill afsatt, tillslöt sin dörr, och lade sig vid hennes sida, hvarest man fann honom död. Han höll henne för sista gången omfamnad, och en glänsande tår stod ännu qvar, under hans tillslutna öga. Det var ej tänkesättet

på den tiden i Grekland, att den utan hjelp olycklige borde afbida ålderns trånad, eller sjukdomens tärande qval, för att i småningom aflida en långsam vämjelse för dem som omgifva honom.

Grekerne, underrättade om allt detta, skänkte åt deras skuggor en vacker griftvård, som förvarade minnet af deras dygder, af deras sällhet, af talismanen och af de tre orden, hvilka genom ryktet kommit till deras kunskap, men hvilkas rätta uttal, efter Euphrosyns död, åter småningom förlorade sig i Athén.

FRAGMENT AF KOGLUS KRÖNIKA.

Man vet, när man läst historien aldrig så litet, att Koglu var en stor persisk vis, som kunde göra guld, och följaktligen mycket annat godt. Han hade i sin ungdom lärt af en tiggare ifrån Kaldén att känna naturens principer, och kunde derföre när han ville, blanda och ombyta sakernas utseende och egenskaper. Han gjorde icke allenast mjölk till ost, hvilken konst allt sedan genom traditionen bibehållit sig; han förbytte ofta vatten till jord, jord till sten och tvertom.. Än mer: hans ögon voro så skarpsynte, att de obehindradt trängde sig längst ner i jordens gömmor, och upptäckte alla hennes fördolda skatter. Ja, de sträckte sig ännu längre; ty han läste i det tillkommande, lika så lätt som en af oss läser i tidningarna. Sådan var den store Koglu. Dylika visa finnas icke mera. Han hade för öfrigt ett vackert hvitt skägg, och höll i handen en staf, med hvilken han blott behöfde röra vid sakerna, för att förvandla dem. Dylika stafvar finnas icke mera. Koglu fick en dag lust att resa, för att bese flera folkslag, och under resan lust att regera öfver ett af dessa, hvilken lust man sett någon gång öfverrumpla de visa. Koglu

valde till sitt rike, en liten ö i Arkipelagen, hvarest man ännu ej kände annan regering än den husfaderliga, ehuru de flesta grekiska staterna, redan på den tiden haft både despoter och folkregeringar. Koglu blef öns patriark. Han gjorde der mycket godt med sin staf och sin vishet. Hans omsorg sträckte sig i synnerhet till huslefnadens sällhet, hvilken han ansåg som grunden till den allmänna. Så tänkte den store Koglu. Han gick i denna afsigt ofta omkring på ön bland sina undersåtare, för att sjelf se efter huru det stod till i deras hus, huru de lefde med sina makar, uppfostrade sina barn och skötte sin egendom. På dessa vandringar följdes han gemenligen af någon bland de unga flickor, af hvilka han dagligen uppvaktades. Den store Koglu ville dermed låta förstå att visheten alltid bör åtföljas af behagen, hvilket några grundeliga män, på hans tid, bestridde med häftighet. Den unga sköna, som valdes att följa honom, tillbragte, sedan hon morgon och afton kammat den vise Koglus skägg med en kam af guld, som dertill framtogs ur ett foder af elphenben, alltid en timma derefter, att under hans ögon anteckna de händelser som på deras vandring tilldragit sig. Se här ett af dessa små äfventyr, öfversatt ifrån en grekisk handskrift, som nyligen kommit till vår kännedom.

Vi hade den dagen gått temmeligen långt, utan att något märkvärdigt mött våra ögon, (säger den vackra historieskrifvaren), då jag vid foten af ett berg, icke långt ifrån en liten afsides boning, blef varse en man, redan till åren, sittande med hufvudet lutadt emot handen, och af ett utseende som vittnade om långsamma missnöjen. Koglu nalkades honom, helsande med vänlighet, men utan att för honom upptäcka sig. Ditt ansigte, sade han till honom, bär stämpeln af bekymmer; underrätta mig om orsakerna dertill. Må hända kan jag vara dig nyttig. Jag är ej utan makt på denna ö,

Jag är gift, svarade den mjeltsjuke mannen, med en ung hustru af fullkomlig skönhet, och som jag på det högsta älskar. Det är denna kärlek som gör min olycka. Jag har aldrig haft styrka att neka henne något, emedan jag ingen ting så högt fruktar som hennes missnöjen. Men hennes önskningar hafva, sedan tre månader, med yttersta häftighet fallit på en sak, som är mig omöjlig att utföra.

Du ser detta höga berg, fortfor han i det han stod opp, hvars långa rygg sträcker sig längst bort bland de östra skyarne: det gör sedan nyssnämda tid, min hustrus afsky. Hon klagar oupp-

hörligen, att det stänger utsigten för hennes hus, hvilken hon vill nödvändigt hafva fri och obehindrad. Jag har föreslagit henne, att flytta i ett annat hus, men hon vill det för ingen del. Hon älskar detta framför alla andra. Hon vill i det stället att berget viker, och upprepar beständigt, att för en sann kärlek är ingen ting omöjligt. Förgäfves har jag försökt verkan af föreställningar och böner. Ju mer jag bemödar mig att öfvertyga henne, ju mer tilltager hennes ovilja, och hon har sagt mig rent ut, att så länge detta berget ännu står qvar, må jag icke vänta mig annat bemötande. Hvarföre, tillade han suckande, hafva gudarne ej gifvit mig att uppfylla detta enda villkor för min lycksalighet?

Du tror då att sedan blifva fullkomligt lycklig? sade den vise Koglu. — Utan tvifvel; jag är viss derpå. — Välan, låtom oss se, om det är gudarne eller du, som bedragit sig. — Koglu upplyfte sin staf. Han slog dermed tre slag emot berget; och hvilket under! Berget försvann, och lemnade för ögat en omätlig fältsträcka, som blott utvisade rummet hvarest det tillförene stått.

Mannen, utom sig af glädje, föll till Koglus fötter för att tacka honom. Välgerningen är liten, sade denne, och lyfte honom opp. Den är

n största af alla, svarade han den gamla med ftighet, och lopp att kungöra sin sköna hustru pfyllandet af hennes önskan. Den vise Kogla h jag satte oss på ett ställe afsides, hvarifrån kunde se dem och afhöra deras samtal.

De kommo. Med utsträckt hand, och åt-rder af den största förnöjelse, visade nu man-n sin otåliga hustru den fältrymd som berget rut intagit. Den sköna qvinnan närmade sig gra steg ännu: — hvilken ny fulhet! ropade m. Hur tomt och naket! Det är en fullkomlig emark. Sjelfva berget var mindre rysligt. Skaf-mig då, i gudarnas namn, åtminstone en sjö, m faller i denna djupa upprifna däld, som höl-: denna långa ofruktbara fältsträcka, och upp-ller den tomhet som berget lemnat efter sig.

Men min hustru, är jag då allsmäktig? — en min man, är då en sjö ett sådant underverk? afva icke tjugo af mina bekanta, sjöar, som gå ida till deras fönster? — Min hustru, de hafva anlagt sina hus invid stränderna. — Och jag, in man, jag vill att stränderne skola anläggas vid mitt hus. — Min kära hustru, var då llig: beror det af mig, att uppfylla er önskan? ätt så, svarade hon; söng ni mig icke samma sa angående berget? Den som kan flytta ett

berg, tillade hon, i det hon med köld vände honom ryggen, han kan också göra en sjö, om han vill vara artig.

Mannen stod handfallen af förundran, sorg och blygsel. Den vise Koglu vinkade honom till sig. Jag märker väl, min vän, sade han till honom, att i din sällhet ännu felas en sjö. Gåfvan är ej stor, tillade han, utsträckande sin staf öfver fältet; gack, och du skall finna den. Mannen lopp å nyo, att hämta sin hustru. En uppstigande flod tömde sin urna öfver det nakna fältet, och slog dånande emot de nyss upphöjda stränderna. Se, ropade mannen, icke mindre förnöjd än förra gången, se grymma, hvad underverk kärleken lärt mig att åstadkomma! Hvad! skrek den sköna frun, i det hon skyndade ner mot stranden, ett så stort vatten! en fullkomlig sjö! det är charmant. Men hvilken skada! Intet skepp att segla i! Hvarföre då, min kära man, hvarföre då alltid, det ena utan det andra? alltid blott hälften af mina önskningar? En sjö, utan skepp! ännu en gång, man har aldrig fallit på en sådan tanke.

Och jag, min hustru, svarade mannen flat och förtruten, jag tillstår i min ordning, att edra fordringar äro lika så omätliga som orimliga, och

t jag öfverger, att ens tänka på möjligheten att
ıpfylla dem. Vid dessa orden vände han sig
n och gick sin väg.

Koglu vinkade honom nu till sig för andra
.ngen. Välan, min vän, frågade han, har sjön
ort sin verkan, och är du nu fullkomligt lycklig?
y värr, svarade denne med en djup suck, hon
ll ännu deri hafva ett skepp; men det är tro-
;tvis, den sista af hennes önskningar. Se här,
rtfor Koglu: tag denna valnöt, kasta den midt
vattnet inför hennes ögon, och hennes önskan
all uppfyllas. Ni är den ädlaste bland välgö-
re, ropade mannen på nytt, och omfamnade
ıns fötter. Behåll din erkänsla, min vän, sva-
de den vördige gubben, du betalar dyrt din
ıstrus sällsamma infall; ty vet, att i det berg
m försvann undan dina ögon, just vid foten
raf der jag fann dig sittande, tillskapades hem-
;en en ädelsten af oerhördt värde, som, inom
enne år fullkomligt mogen, var bestämd att af
g upptäckas och att blifva dig tillhörig. — Hvad
ır jag? ropade mannen. Hvad har jag önskat?
:h hvilken förlust har jag gjort? — Gif dig till-
ıds, yttrade sig den vise Koglu: allt kan ännu
elpas; och jag skänker dig till den ändan, utom
ad jag redan gjort för dig, ännu en önskan,
m du blott har att framsäga, för att finna upp-

fylld. Du kan med den, när du helst vill, återtaga ditt berg, din ädelsten, allt, med ett ord, hvad du för denna sjö och detta skepp uppoffrat. Mannen gick bort, strålande af glädje. Han tviflade nu mera ej en minut att blifva den lyckligaste make i verlden.

På stranden fann han sin hustru, ännu qvarstående, förtviflad att icke äga ett skepp. Hvad lofvar du mig, lilla tyrann, tilltalade han henne, om jag äfven uppfyller din sista önskan. Den största tacksamhet, svarade hon, och att mycket älska dig. Vid detta förföriska ord, betänkte han sig icke länge; hurtigt kastade han sin valnöt långt ut i vattnet, och strax uppkom deraf ett skepp i fulla segel, som med den vackraste byggnad, och stam och spegel prydde af gyldne bilder, prunkade på böljan. Redan nalkades det stranden. Förtjust af denna syn, kastade den sköna frun sig i sin mans armar, och hvem trodde sig lycklig, om icke han?

Du har gjort underverk, min käraste man, sade hon till honom; detta skepp i synnerhet är öfver allt värde, — också min vän, svarade han, hafva dina önskningar varit mig dyra att uppfylla. Han berättade henne nu, allt hvad den gamle sagt honom rörande demanten. Den sköna slet sig ur hans famn. — Obetänksamme, ropade hon med häftighet, och för denna sjö, detta skepp,

för hela detta barnspel, uppoffrar du en solid lycka, en skatt af så omätligt värde? Gå: jag vill ej se dig mera för mina ögon. Stig om bord på ditt lumpna skepp, och fly med böljorna af din brusande sjö, hvars dån gör min afsky, likasom din fåkunnighet. — Allt kan ännu hjelpas, bästa hustru, svarade den bestörte, olycklige mannen: och han gjorde sin önskan, och skeppet var borta, och sjön försvann, och berget stod der tillbaka för deras ögon, i hela sin gamla sträckning. — Välan, den stora juvelen, ropade den otåliga hustrun. — Den skall mogna om tvenne år, som jag berättat, och då skall den af mig upptäckas. — Dåre, skrek hon dubbelt otålig och ursinnig af harm; hvarföre då innan dess, beröfva mig nöjet af min sjö och mitt vackra skepp, som kostat mig så mycken möda att af dig erhålla! Du gaf mig dem då, för nöjet att strax åter beröfva mig dem? Välan, det gör tillfyllest. Sitt här qvar, och passa på din juvel, jag flyr dig för alltid, och vill ej mera se dig, om du också kunde sätta mig en sådan på hvart finger. Hon gick, och den olycklige mannen, utan svar och utan styrka, sönk ner i sin fordna bedröfvelse, vid foten af samma berg och i samma ställning af bekymmer, hvari vi funnit honom.

